

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**DET DANSKE HISTORIKERMØDE
I ODENSE 1969**

DET DANSKE
HISTORIKERMØDE
I ODENSE

16.-17. februar 1969

KØBENHAVN

FÆLLESUDVALGET FOR HISTORISK FORSKNING

1970

Forord

Denne bogs hovedindhold består af foredrag, indledninger og diskussionsindlæg på det danske historikermøde i Odense den 16.–17. februar 1969. Hertil slutter sig rapporter fra 29 institutioner og selskaber om igangværende og planlagt forskning, som dannede grundlag for en væsentlig del af mødets diskussioner, samt en fortegnelse over mødedeltagerne.

Professor Jörgen Weibulls foredrag om den historiske forskningsorganisation er trykt efter foredragsholderens manuskript, og det samme gælder indledningerne til den første mødedags diskussioner af institutionernes og selskabernes rapporter. Professor H. P. Clausens indledning om den historiske forskning og dens serviceapparat er tidligere offentliggjort i *Fortid og Nutid* xxiv:1 (1969). Indledningerne til sektionsdrøftelserne på historikermødets anden dag er, hvor det har været muligt, ligeledes trykt efter indledernes manuskripter; i enkelte tilfælde har dog et referat af indledningen måttet lægges til grund.

Diskussionsindlæggene på plenarmøderne blev optaget på bånd, som har været det givne grundlag for den her meddelte gengivelse. Da den mundtlige form kun sjældent egner sig til ordret gengivelse på tryk, har en stilistisk bearbejdelse dog fundet sted, og gentagelser er søgt undgået. For de længere indlægs vedkommende er bearbejdelsen foretaget af diskussionsdeltagerne selv, mens de kortere indlæg er bearbejdet af redaktionen. Sektionsdrøftelserne, som ikke blev optaget på bånd, er gengivet efter sekretærernes referater.

Da drøftelserne af institutionernes og selskabernes rapporter vanskeligt forstås uden kendskab til selve rapporterne, har det været anset for nødvendigt at medtage dem, skønt de på forhånd forelå i duplikeret skikkelse og var udsendt til deltagerne før mødet. De pågældende institutioner og selskaber har haft lejlighed til at gennemse rapporterne før trykningen, og i flere tilfælde er der herunder foretaget en ajourføring. I hovedsagen fremtræder rapporterne dog i samme skikkelse som i det udsendte materiale. Deres udformning er meget forskellig, hvilket dog i vid udstrækning beror

på institutionernes afvigende karakter. Det har derfor hverken været anset for muligt eller ønskeligt at tilvejebringe fuldstændig ensartethed. En vis standardisering af opstillingen er søgt gennemført, men i størst muligt omfang er formuleringen i de indsendte rapporter bevaret. Da hensigten har været at tilvejebringe en oversigt over institutionernes virksomhed, ikke at give et samlet billede af dansk historisk forsknings aktuelle situation, er oplysninger om arbejder af privat karakter principielt udeladt, men da grænsen mellem institutionaliseret og privat forskning ofte er flydende, og de forskellige institutioner drager denne grænse på afvigende måde, er en vis vilkårlighed næppe undgået på dette punkt.

En samlet fortegnelse over deltagerne i historikermødet er ligeledes medtaget, hvorimod der m.h.t. fortegnelser over deltagerne i de enkelte sektioner må henvises til de dupliserede mødepapirer.

Tilvejebringelse og publikation af det her fremlagte materiale har krævet bistand fra mange sider, såvel fra institutioner og selskaber som fra en lang række enkeltgrupper. Fællesudvalget for historisk Forskning beder dem alle modtage en varm tak for dette medarbejderskab. Til Undervisningsministeriet og Ministeriet for kulturelle Anliggender, som henholdsvis har ydet støtte til mødets afholdelse og til trykningen af nærværende publikation, retter Fællesudvalget en ærbødig tak.

København i marts 1970.

Fællesudvalget for historisk Forskning

Indhold

VELKOMST	11
DISKUSSION AF INSTITUTIONERNES RAPPORTER	
A: Oldtid og middelalder	13
B: 16.–18. århundrede	15
C: 19.–20. århundrede	28
D: Den historiske forskning og dens serviceapparat	38
FOREDRAG. Forskningens organisation.....	57
SEKTIONSDRØFTELSE	
1: Danmarks indrepolitiske historie 1866–1915	93
2: Dansk socialhistorie i det 17. og 18. århundrede	95
3: EDB og historieforskning	104
4: Historisk atlas for Danmark	116
5: Danmarks udenrigspolitiske historie	120
6: Dansk administrationshistorie i det 17. og 18. århundrede	131
7: Kulturhistorie i dansk middelalder	142
8: Dansk økonomisk historie	152
AFSLUTTENDE PLENARMØDE	
Rapporter fra sektionerne	162
Fællesudvalget for historisk Forsknings virksomhed	163
INSTITUTIONSRAPPORTER OM IGANGVÆRENDE OG PLANLAGT FORSKNING	
1: Centralinstitut for nordisk Asienforskning	180
2: Danmarks Journalisthøjskole, Institut for Presseforskning og Samtidshistorie	181
3: Danmarks Lærerhøjskole, Institut for dansk Skolehistorie	181
4: Danmarks Lærerhøjskole, Historisk Institut	182
5: Dansk historisk Fællesforening	183
6: Dansk kulturhistorisk Museumsforening	183
7: Dansk udenrigspolitisk Institut	184
8: Den danske historiske Forening.....	185
9: Det danske Sprog- og Litteraturselskab	186

10: Det kgl. Bibliotek	189
11: Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie	194
12: Erhvervsarkivet	194
13: Historisk Samfund for Sønderjylland	195
14: Jysk Selskab for Historie	195
15: Københavns Universitet, Institut for dansk Kirkehistorie	195
16: Københavns Universitet, Institut for europæisk Folkelivsforskning ..	196
17: Københavns Universitet, Institut for Folkemindevidenskab	197
18: Københavns Universitet, Institut for Samtidshistorie og Statskundskab	197
19: Københavns Universitet, Institut for økonomisk Historie	198
20: Københavns Universitet, Historisk Institut	201
21: Landbohistorisk Selskab	202
22: Nationalmuseet	204
23: Odense Universitet, Den historiske Sektion	210
24: Rigsarkivet og landsarkiverne	211
25: Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie	220
26: Statsbiblioteket i Århus	222
27: Tøjmuseet	225
28: Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie	226
29: Århus Universitet, Institut for Statskundskab	226

DELTAGERLISTE	229
---------------------	-----

Velkomst

Ved professor *Svend Ellehøj*

På Fællesudvalget for historisk Forsknings vegne er det mig en glæde at byde velkommen til dette første danske historikermøde.

Om mødets forhistorie skal jeg fatte mig i korthed, da det jo er hensigten at lade en beretning og diskussion om Fællesudvalgets virksomhed være det afsluttende punkt på morgendagens program. Jeg skal blot erindre om, at Fællesudvalget for historisk Forskning blev oprettet på et møde i København den 11. december 1967, hvor Arkivarforeningen og Historisk Samfund stod som arrangører, og hvori ca. 100 danske historikere deltog. På mødet uddybede universitetslektor, arkivar Erik Stig Jørgensen nogle synspunkter vedrørende mulighederne for en forbedring af den historiske forsknings vilkår og for en koordinering af opgaver og forskerkræfter, som han havde fremsat i Informations kronik den 23. november 1967. Allerede på dette møde blev det fremhævet, at en af Fællesudvalgets vigtigste opgaver skulle være at forberede et dansk historikermøde. Nogle forestillede sig, at det kunne ske i løbet af få måneder, andre forudså, at en grundigere forberedelse ville være nødvendig, og det må da også siges, at den tid, der har været afsat til forberedelserne, ikke just har været for lang.

Det må her tages i betragtning, at der er kaldt på medarbejderskab fra mange sider, idet et af hovedformålene for dette møde jo er at tilvejebringe et overblik over, hvad man kan kalde den institutionaliserede danske forskning, og det har naturligvis kun været muligt ved bidrag fra de forskellige institutioners side. Der er grund til at sige tak til institutionerne for deres positive indstilling og for de modtagne rapporter om igangværende og planlagte forskningsarbejder.

Afgrænsningen af den kreds af institutioner, der med rimelighed kunne inddrages, har – som følge af den vage afgrænsning, der nu engang er karakteristisk for vort fag – været en meget vanskelig opgave, og jeg vil ikke på nogen måde påstå, at vi har fået

alle med, som burde med. Jeg vil tværtimod være i stand til at vise det modsatte. Mange vil måske føle det som en mangel, at arkæologien ikke er medtaget, og de har for så vidt ret, som arkæologien må betragtes som historieforskning på linie med udforskningen af senere tidsrums historie. Alligevel har vi i Fællesudvalget ment at kunne tillade os at udelade den såkaldte forhistoriske arkæologi og den klassiske arkæologi i hvert fald i denne omgang, men med beklagelse og udelukkende af praktiske grunde.

Under hele det forberedende arbejde har arkivar Erik Stig Jørgensen trukket det tunge læs, men der er også grund til at fremhæve den assistance, som personalet på Rigsarkivet og på Københavns Universitets historiske institut har ydet os. Uden denne assistance havde det ikke været muligt for os at færdiggøre det udsendte materiale til tiden. Stor tak skylder vi Undervisningsministeriet, som gennem en bevilling til mødets arrangement har gjort det muligt at holde deltagerafgiften nede på et beskedent beløb, og Ministeriet for kulturelle Anliggender, som har stillet støtte i udsigt til trykning af en mødeberetning, som vil blive tilsendt deltagerne gratis.

Hovedindholdet af denne mødeberetning vil blive indledninger og foredrag in extenso samt referater af diskussionerne. På plenarmøderne anvendes båndoptager, men erfaringsmæssigt overflødig gør dette på ingen måde referentens arbejde. Ved sektionsmøderne har vi ikke anset det for ønskeligt at sætte båndoptager på, men hvis nogen måtte ønske det, kan ønsket sikkert imødekommes. I almindelighed kan man imidlertid sige, at det fulde ansvar for referaterne her påhviler referenterne.

Det har været en stor opmuntring for Fællesudvalget overalt at møde beredvillighed til at medvirke som indledere, bidragsydere, sekretærer og ordstyrere ved dette møde. Det har selvsagt også været en stor opmuntring, at så mange deltagere er sluttet op om det. Uden denne almindelige tilslutning havde udvalget simpelthen ikke kunnet løse opgaven på tilfredsstillende måde. Ikke mindst er der grund til at takke de fire, der har påtaget sig at indlede diskussionerne af institutionernes rapporter, som står på denne formiddags program.

Diskussion af institutionernes rapporter

A: OLDTID OG MIDDELALDER

Indledning af universitetslektor, arkivar *Anne Riising*:

Når man studerer de indgivne rapporter, er det tydeligt, at udgiverarbejdet spiller den mest fremtrædende rolle – bortset fra museumsvirksomheden, hvor det i øvrigt i rapporterne ikke altid er let at se, hvad der dækker middelalderen.

Jeg skal være den sidste til at benægte nødvendigheden af tekstudgaver, men det forekommer mig, at perfektionismen her i landet som alle andre steder breder sig i en uhyggelig grad, så at den til sidst kan komme til at standse udgivelserne, fordi de skal være forsynede med fuldstændige kommentarer, og hvem har fx. lyst til at ofre 10–15 år på at verificere detaljer som citater m.v. i en tekstudgave? Hvis vore forfædre havde hyldet de samme principper for tekstudgaver som vi, havde vi sandelig været ilde stedt, for så var der højst nået at komme 3 bind af *Scriptores* og en lille smule af repertoriets osv. De gamle udgaver er visselig ikke perfekte, men de er brugelige. Det gælder *Scriptores*, og det gælder en samling som *Mignes Patrologia*, hvor man i høj grad kunne ønske, at den var fortsat. Jeg kan gå med til, at diplomatariet indtager en særstilling, der berettiger detaljerede analyser, men det gælder ikke alle andre tekster. Inden for åndshistorien er der endnu store uudnyttede skatte af håndskrifter, og når man vitterligt på mange områder har foreløbige kataloger og registraturer, som er særdeles anvendelige, hvorfor kan man så ikke udsende foreløbige tekstudgaver med en nødtørftig kommentar – eller for min skyld gerne helt uden kommentar. Jeg tror, at mange vil være enige med mig i, at vi hellere vil have 20 brugelige udgaver nu end 1 perfekt udgave om 20 år. Hvis teksterne kommer frem, bliver der utvivlsomt også arbejdet med dem, og med lidt held vil den perfekte kommentar på den måde blive udarbejdet uden nogen anstrengelse fra den udgivende institutions side, så at vi på den måde ligefrem kan risikere at nå frem til 20 perfekte udgaver om 20 år!

Mht. forskningsprojekter ligger det efter min mening sådan, at i modsætning til den nyere historie er det middelalderlige kilde-materiale så begrænset, at mange emner – måske de fleste – kan klares af en enkeltperson. Og hvis man har en middelalderhistoriker som er lidenskabeligt interesseret i liturgi, og en anden som brænder for sildefiskeri, kan jeg ikke se nogen grund til, at de begge skal presses ind i et samlet forskningsprojekt om udenrigspolitik.

Til gengæld kan man dårligt nok få tilstrækkeligt med registranter. Den registrant over kalkmalerier, som Institut for Dansk Kirkehistorie har lavet, vil utvivlsomt vise sig at være overordentlig værdifuld, og det samme gælder Nationalmuseets registrant over genstandsgrupper. Et sagregister til diplomatariet ville også være en stor hjælp. Men for at disse registranter og andre hjælpemidler, som ikke udgives, kan gøre deres fulde nytte, skal de være almindeligt kendte, og det forudsætter en noget bedre kommunikation, end man hidtil har haft. Hvor mange af dem, der begynder på et middelalderligt emne, ved fx., at Det kgl. Bibliotek langt ude i magasinet skjuler en registrant over middelalderlige håndskrifter af dansk proveniens, som findes i udlandet? Det ville i denne forbindelse være ønskeligt, om man havde en centralinstitution, der påtog sig at formidle generelle oplysninger om den slags, og hvor man altid kunne henvende sig og dermed være nogenlunde sikker på, at man ikke overså et hjælpemiddel, som kunne spare én for meget arbejde. Det var måske også en idé, at forskere meddelte en sådan central, hvilket emne de arbejder med, så at man derved kunne undgå overlapning. Hidtil er det vel nogenlunde af sig selv blevet klart for hver enkelt, om andre arbejdede med samme emne, men efterhånden som der sker en spredning over de tre universiteter, kan man ikke regne med, at juntelegrafien vil blive ved med at fungere. Naturligvis kan der opstå vanskeligheder ved en sådan „meldetjeneste“, for det må jo heller ikke være sådan, at nogen kan blokere et emne eller et område i årevis uden selv at gøre noget ved det – men dette forhold har også gjort sig gældende tidligere.

Til forskel fra nyere historie er middelalderforskningen præget af, at videnskabsmænd af mange forskellige uddannelser beskæftiger sig med den – historikere, arkæologer, teologer, filologer, retshistorikere. Men det må vistnok siges at skorte en del på sam-

arbejde og kontakt, specielt med filologerne – og for resten savner jeg her en rapport fra Københavns Universitets institut for middelalderlig filologi.

Jeg har med vilje undladt at komme ind på det vidtrækkende spørgsmål om, hvilke emner i dansk middelalder der bør gøres til genstand for ny forskning. Enhver kan uden betænkning opremse en halv snes emner, og på mange punkter er der egentlig ikke sket noget nyt siden det 19. årh.s store ånder beskæftigede sig med dem. I sammenligning med andre perioder bliver der skrevet forholdsvis lidt om middelalderen, hvilket bl.a. hænger sammen med, at forholdsvis få historikere beskæftiger sig med middelalderen. Der kunne derfor være grund til at overveje, hvad der kan gøres for at stimulere tilgangen – og samtidig hindre den diskriminering af hele den ældre historie, som tydeligt spores i vide kredse!

Rapporten oplæstes i universitetslektor, arkivar Anne Riisings fravær p.g.a. sygdom af museumsinspektør *Olaf Olsen*. Der fulgte ingen diskussion.

B: 16.-18. ÅRHUNDREDE

Indledning af professor *Troels Dahlerup*:

Når man gennemblader denne digre rapport, har man ved første øjekast svært ved at forstå nødvendigheden af at skulle diskutere den historiske forsknings organisationsproblemer; snarere vilde man umiddelbart og spontant udbryde et „wie herrlich weit wir es gebracht –“.

Indledningsvis beklager jeg ikke at være i stand til at tage stilling til museumsforskningen – muligvis har visse af de følgende betragtninger dog også helt eller delvis gyldighed der –, hvorfor jeg fortrinsvis vil koncentrere mig om det rent editions-mæssige.

Desværre kræver det ingen dybere indtrængen i de enkelte rapporter, før man må konstatere, at de næppe egner sig særlig godt som grundlag for en status over dansk historieforskningens nuværende tilstand, endsige over morgendagens. Dette er ikke ment som en kun negativ kritik af det store arbejde, der her er

nedlagt, men vi kan jo alle med det samme se (hvad der da også klart er kommet til orde i rapporternes fællesindledning), at der bl.a. er anlagt højst forskellige kriterier fra institution til institution. Og mon ikke vi er mange, der kender projekter og igangværende arbejder, der af een eller anden årsag ikke er kommet med? Endelig er der sine steder et næsten omvendt proportionalt forhold imellem konkrete projekter og den plads, som en institution kan have anvendt til ligesom at redegøre for sin „formålsparagraf“. Om dette så skyldes, at man i anden anledning havde et sådant stof liggende (til vejledning eller „institutionsfører“?), skal jeg lade være usagt; på dette sted tillader jeg mig at gå ud fra, at vi alle ved, hvad et arkiv, et bibliotek eller et museum normalt har som sin opgave.

Derimod har jeg fundet et område, hvor jeg tror og håber, at rapporterne (i hvert fald for den periode, som jeg specielt skal tage mig af) kan danne udgangspunkt for en drøftelse, nemlig vedrørende vor forskningstradition og den på dette grundlag hvilende aktuelle forskningssituation.

Der er herhjemme en meget lang tradition for historikerorganisation og dermed forskersamarbejde, vel at mærke indenfor specielle områder, herunder først og fremmest hvad angår *editionsarbejde*. Det må jo også umiddelbart siges at være et felt, hvor man verden over har følt det bekvemt og praktisk at have en organisation i ryggen, og det lige fra indsamling af de nødvendige pengemidler til udarbejdelse af endeligt trykmanuskript.

For mere end to hundrede år siden begyndte det med Det kgl. Danske Selskab, og gennem knopskydning, eller måske snarere via aktion/reaktionprincippet, er vi nået frem til øjeblikkets Guds velsignelse af organisationer, der helt eller delvis har editionsarbejde på programmet. I forrige århundrede begyndte også „forskningsinstitutionerne“ (bibliotheker og arkiver) at tage aktiv del på dette område, og det ikke blot ved rene servicefunktioner som udsendelse af vejledninger, registraturer, arkivførere m. v., men netop ved at gå ind i editionsarbejdet. Og endelig er i allernyeste tid vore universiteter kommet med i billedet, og fra primært at have været uddannelsessteder er de – skal vi tro rapporten – interessant nok begyndt at gå ind i netop editionsfæren. Tilsyneladende er der altså blot sket det, at nissen er flyttet med – hvor to eller tre historikere er samlet, resulterer det i nok en udgave.

Reelt er forholdet dog et ganske andet; monografier, „disputatsforskning“, forekommer jo i rigeligt mål, tilmed ofte i nær tilknytning til institutionerne, med disse som sponsorer, husværter, forlæggere, udgivere etc. Men det er karakteristisk for institutionernes stilling til denne afart af forskning, at vi gennem rapporten konstaterer, at en af vore største udgivervirksomheder overhovedet ikke omtaler, at den har en skriftrække, medens en anden kort anfører: „Selskabet forestår ikke selv forskningsarbejder, men varetager publicering af videnskabelige undersøgelser og kildesamlinger“ (dvs. også edition!).

Ikke mindst på denne baggrund er det karakteristisk, at universitetsstipendiateres forskning af de respektive universitetsinstitutter ikke anses for hørende under rapportens område.

Jeg skal iøvrigt ikke komme nærmere ind på denne traditions historie, men blot antyde, at forholdet antagelig er beslægtet med forskningsinstitutionernes overenskomstproblem = de fem + to timer. Vel skal man *forske*, men *hvad* man forsker i de to timer, kommer så sandelig ikke institutionen ved, og dermed heller ikke rapporten (med mindre der er tale om en edition, da denne normalt udgives gennem et selskab, og følgelig omtales under dettes virksomhed).

Men når vi har gjort os begrænsningerne i nærværende rapport klart, er det på den ene side indlysende, at ikke blot har organisationsformen i tidens løb bevirket fremkomsten af en lang række udmærkede arbejder, dvs. editioner. Har den kun sjældent direkte sat sig frugter i egentlig forskning (disputats- eller problemprojekter), kan selve det videnskabelige milieu givet have spillet en, ganske vist vanskelig målelig, men dog næppe ubetydelig rolle.

På den anden side forekommer det mig, at rapporten – navnlig for den mig tildelte periode – rejser problemet, hvorvidt der p.t. reelt eksisterer en *overorganisation*? I hvert fald er det evident, at der eksisterer en betydelig grad af overlapning. Den danske historiske Forening udsender f.ex. ikke blot sit tidsskrift, men også en bibliografi, vel strengt taget en biblioteksopgave. Rigsarkivet udsender ikke blot editioner og registraturer m.fl. servicefunktioner, men i nyeste tid er der kommet et tidsskrift til. At disse problemer endnu ikke har meldt sig med større styrke, skyldes formentlig især, at vi endnu ikke er flere, end at det er de samme

mennesker, der går igen fra selskab til selskab og således gennem den personlige kontakt indbyrdes taler sig til rette.

Hidtil er det lykkedes at undgå kaos, men problemet er der: For eksempel har Landbohistorisk Selskab prisværdigt påbegyndt udgivelsen af en serie herredstingsdombøger; men grundet sin snævre formålsparagraf (der heldigvis sjældent tages alt for højtideligt) har man måttet overlade bytingsprotokollerne til Kildeskriftselskabet. Derefter er man gået i gang med Viborg landstings skøde- og panteprotokoller, medens de egentlige landstingsdombøger udgives af landsarkivet i Viborg. Derpå kommer Kildeskriftselskabet atter ind i billedet som øverste appelinstans med de kgl. rettertingsdomme, medens Det Danske Sprog- og Litteraturselskab forbereder en udgave af vore ældste, i præjudikatsamlingerne bevarede domme!

Selvom det er ganske givet, at forskelligt kildemateriale ikke nødvendigvis skal tvinges ind under ensartede udgivelsesprincipper, forekommer det mig indlysende, at der i sådanne tilfælde foreligger en ganske konkret fare, som jeg finder specielt truende for netop den periode, jeg her beskæftiger mig med, tiden mellem middelalder og den nyeste tid.

Medens vort ganske beskedne middelalderlige kildemateriale ligefrem opfordrer til en udgivelse in toto (med samtlige varianter etc.), gælder det omvendt for den nyeste tid, at vi dér må stille os tilfreds med blot et udvalg og regester, såfremt dette overhovedet er muligt, og ofte vil arkivførere, vejledninger og indholdsoversigter være det eneste praktisk realisable.

Men for 16.-18. århundredes vedkommende befinder vi os i en overgangsperiode, hvor man kilde for kilde må overveje, hvilke editionsprincipper der specielt i det konkrete tilfælde er mest hensigtsmæssige. Når jeg således gennem rapporten får indtryk af, at 18. århundrede ligesom står i skyggen hvad editioner angår, skyldes dette muligvis, at vi rent editionsmæssigt i praxis lægger et skel i 17. århundrede (ca. 1660?), således at man for den ældre periodes vedkommende kan være tilbøjelig til at anvende „middelaldermetoder“, for den yngre periode derimod til at skele til den nyeste tids principper.

Hvor berettiget et sådant forskelligt valg af udgivelsesprincipper end kan være, må vi se i øjnene, at der er al mulig fare for, at den eksisterende organisationsform, ja muligvis overorga-

nisation, kan komme til at spille uheldigt ind. Hvor f.ex. eet selskab efter bedste overbevisning udgiver den ene halvdel af et materiale, en korrespondance o.lign., in toto, med fyldig indledning, komplet noteapparat etc., kan et andet selskab tænkeligt efter sine principper udgive den anden halvdel (respektive et beslægtet kilde materiale) blot i regestform, med moderne retskrivning og så fremdeles. Endelig må vi se i øjnene, at der – hidtil heldigvis blot teoretisk – lurder en langt større fare, ikke blot at man vælger forskellige principper, men at man vælger forskellig standard, og det ikke blot i kriterierne for udvælgelse af materialet, men rent konkret i manglende evne eller vilje til at leve op til de principper, som vor i det store og hele udmærkede editionstradition har givet os.

Men for at vende tilbage til det spørgsmaal, jeg gang på gang har antydnet: eksisterer der p.t. en overorganisation indenfor institutionernes klassiske arbejdsfelt, editionsarbejdet? Er der noget vi historikere er dygtige til, så er det jo netop til at organisere os, omend jeg finder det lidt betænkeligt, at en diskussion af dette problem skal begynde med, at man stiller nok et organisationsapparat på benene. Overfor dette at opbygge selskaber med forretningsudvalg og præsidier, sekretariater, diverse konsulenter, kontor med flere sikkert udmærkede faciliteter, altsammen til forskningens fremme, spørger jeg: har vi ikke hermed skabt en række omvendte pyramider ovenpå den eller de få, hvis beskedne, omend endnu nødvendige funktion er at tilvejebringe det eller de trykmanuskripter, som det da heldigvis endnu er blandt institutioners og organisationers formål at udsende?

I dansk historisk forsknings øjeblikkelige tilstand – og det, tror jeg, gælder såvel editionsarbejde, museums- som al anden historisk forskning – har vi haft rigelige faciliteter og hidtil så betydelige pengemidler til rådighed, at det mig bekendt er yderst få velbegrundede og velgennemtænkte projekter, der definitivt er blevet kvalt.

Projekter har vi nok af, sikkert langt flere end de i rapporten skitserede; men en konkret planlægning har hidtil været besværliggjort, for ikke at sige umuliggjort, af den simple årsag, at der til hvert projekt gerne skulde være en udgiver. Det er den – i hvert fald relative – underforsyning med udgivere, der har været afgørende for, hvilke projekter der i den givne situation er blevet

virkeligjorte. Og her spørger jeg mig selv, om dette fænomen skulde være begrænset til editionsarbejdet, eller om det ikke er ligeså aktuelt i „disputatsforskningen“?

I konsekvens af ovenanførte kunde man da spørge sig selv, om det da ikke i stedet for flere selskaber og institutioner kunde være ønskeligt med en organisation af udgivere? Men rent bortset fra, at dette fagforeningsmæssigt vel kunde have sine fordele, vil noget sådant kunne betyde, at endnu flere blev taget bort fra editions- og forskningsarbejdet og overført til organisationssektoren, dvs. at udgiveren derved kom til at gå glip af de fordele, som den eksisterende organisationsform dog rent konkret giver ham derved, at ansøgninger, trykkeritilbud, regnskabsførelse, årsberetninger osv. udføres af „organisationshistorikere“, af hvilke der i øjeblikket synes at være rigeligt, og ikke af den sjældne race „editionshistorikeren“.

På eet punkt kunde en sådan udgiversammenslutning vel tænkes at få betydning, nemlig hvad angår det uddannelsesmæssige, dér, hvor de ældre af vore selskaber har haft uvurderlig betydning, idet disse i kraft af deres traditioner reelt har været de eneste steder, hvor man herhjemme har kunnet lære faget, editionsteknikken, selvom det i vore teknisk stærkt udviklede tider er et ejendommeligt „middelalderligt“ fænomen med en sådan mundtlig overlevering fra person til person, om ikke et frimureri, så dog et med laugsvæsenet (mesterlæren) beslægtet forhold.

Måske var en *école des chartes* værd at overveje, selvom jeg ikke tør tænke på, hvorledes noget sådant for øjeblikket rent praktisk skulde kunne stables på benene. Jeg vil da i stedet slutte med at fremhæve det problem, som læsningen af disse rapporter påtvang min opmærksomhed: Har vi for tiden for stort et organisationsapparat – specielt indenfor editionsfæren – i forhold til det til rådighed stående antal kvalificerede forskere (udgivere)?

Diskussion:

Professor *Svend Ellehøj*: Det er indlysende, at man ved at foretage det strenge udvalg, som Fællesudvalget har gjort, ikke giver noget fuldstændigt billede af f.eks. forskningen ved universiteterne. Tager man imidlertid den del af forskningen med, som udføres under mere private former af de til institutionerne knyt-

tede historikere, bliver det en meget omfattende opgave at tilvejebringe en oversigt, og man kan vel også sige, at det ville være urimeligt at medtage f.eks. en kandidatstipendiat, men ikke en forsker, som arbejder på grundlag af en bevilling fra Videnskabsfonden. Vi har altså ment at måtte indskrænke os til de egentlige institutionsarbejder i denne omgang, og derved er udgaverne unægtelig kommet til at træde stærkt frem, men at det herved kun er en ringe del af forskningen, der er blevet kortlagt, er vi ganske klar over.

Professor *Aksel E. Christensen*: Det jeg vil sige er mindre et indlæg end lidt forklaring til det principielle, som professor Troels Dahlerup fremkom med om vore organisationer og om den store overvægt, som man i mange generationer inden for dansk historieforskning har lagt på editionerne. Efter min mening har dette forhold en ganske enkel forklaring, nemlig at man indtil dette årti kun rent undtagelsesvist har ansat historikere til rene forskningsopgaver. Ellers er historikere ansat til andre formål, nogle knyttet til arkiver, biblioteker og museer, andre til universiteter, og selv i dette årti går det utrolig langsomt med at få gennemført, at den egentlige forskning, det som Dahlerup kaldte disputatsforskningen, vinder tilstrækkeligt gehør. Disputatsforskning ved vore universiteter har traditionsmæssigt altid været enkeltmandsforetagender, og endnu for ti-tyve år siden var det næsten forbudt en professor at tale disputats med sine elever, før disputatsen var indleveret. Det er stadigvæk sådan, at en disputats inden for humaniora og specielt inden for historie er enkeltmandsarbejde. Det udspringer ikke af et seminar som i vore nabolande. Under disse forhold er det klart, at når man er ansat til dagligt at yde mandsarbejde i andre institutioner og ved andet arbejde, kommer editionsarbejdet til at træde i forgrunden. Det er et arbejde, der kan udføres i nogle ganske få timer på enkelte dage i ugen, medens derimod det store grundlæggende videnskabelige forskningsarbejde kræver sammenhængende tid.

Dernæst gør et andet moment sig gældende, nemlig den ældre indstilling ved bevilling af fondsstøtte. Ifølge den drejede det sig ikke så meget om at gennemføre en vis forskning, det skulle også give sig udtryk i ark, og hvad angår arktal går det meget lettere med editioner end med afhandlinger og disputatsarbejder.

Det blev nævnt, lidt ironisk måske, at universitetet nu også var

gået i gang med editionsarbejde. I den forbindelse kunne jeg godt lige have lyst til at sige et par ord om Det historiske Institut ved Københavns Universitet, der vel har taget den største editionsopgave op. Det drejer sig om en kommenteret Huitfeldt-udgave. For det første må jeg sige, at vi påtog os denne opgave, fordi ingen andre turde gå igang med den, og dernæst, at den i virkeligheden ikke belaster så meget, som man skulle tro. Vi har de forskere, der virkelig er kyndige, og nu efter en halv snes år, er der ikke kommet en eneste linie edition, men ikke så få afhandlinger vedrørende Huitfeldt-forskning: Kommentarer, indgående undersøgelser af middelalderens og det begyndende 16. århundredes historie med udgangspunkt i Huitfeldt. I øvrigt lægger Historisk Institut større vægt på skriferækken, og med hensyn til den er det uheldigt, at disputatserne endnu ikke kommer ind under universitetsforlaget. At udgive disputatser er stadig en privatsag. Jeg kan dog oplyse, at man ved Københavns Universitets forlag, som hidtil kun har beskæftiget sig med lærebøger, omend i temmelig vid forstand, overvejer også at tage sig af disputatser. Endelig skal jeg nævne noget, der ikke står i vor beretning, nemlig, at vi prøver på at få en bevilling, så også udmærkede studenterarbejder skulle komme ind i vort instituts publikationer. Specialeopgaver skal omformes, selvfølgelig af forfatterne selv, men under vejledning, til lødige afhandlinger. Der er ingen tvivl om, at når der bliver givet bevillinger i tilstrækkeligt omfang til forskere (stipendiater eller amanuenser, der skal udføre forskning), så vil den egentlige forskning, afhandlingen og monografien, komme til at træde langt stærkere frem end editionsforskningen. Og jeg vil også tro, at det vil føre med sig, at visse store opgaver, som ikke er enkeltmandsopgaver, efterhånden må komme ind under større forskningscentres organisation.

Hvorledes man skal ordne de gamle udgiverselskabers forhold er det overordentlig vanskeligt at sige. Der er selvfølgelig et spild forbundet med den organisation, som vi har i øjeblikket. Der er alt for mange selskaber og møder o.s.v., og efterhånden som vi går over til at få faste kontorer, så vil jeg også mene, at det ville være mere rationelt, dersom historikerne fik eet samlet kontor til at foretage alt det praktiske. Derimod er jeg ikke sikker på, at det vil være rigtigt at prøve at forene alle vore små selskaber til eet stort centralt dirigeret selskab. Jeg vil snarere tro, at der

skal organiseres lidt i retning af andelsselskaber, der går ind i en stor pulje med en fælles øverste administrator, ikke som direktion, men som serviceorgan. Det vil nok være den bedste løsning.

Vi må håbe, at der i den kommende tid fra de bevilgende myndigheders side i større udstrækning end hidtil må blive givet understøttelser til den egentlige forskning, som ikke giver sig udslag i så mange ark, men som i hvert fald vil danne en god modvægt til de lovlig mange editioner. Editioner, som ikke bliver genstand for central forskning, er i virkeligheden ikke udgivelsen værd. Man burde i virkeligheden stille krav om, at editioner skulle ledsages af central forskning. Der er ingen tvivl om, at der netop i dette årti råder en klar vilje til på en helt anden måde end tidligere at støtte netop denne side af forskningsarbejdet. Det man har manglet i dette årti, er mandskab til at tage de store – og også små – opgaver op. Den ringe rekruttering i 60'erne har ikke kunnet tilfredsstille kravene fra de store, rent praktiske opgaver, undervisning, arkivararbejde o.s.v., som har meldt sig. Jeg kan sige, der er ingen tvivl om, at forholdene vil komme til at se ganske anderledes ud i det følgende årti.

Arkivar *Birgit Bjerre Jensen*: Jeg vil gerne gå lidt uden for professor Dahlerups indlæg og i stedet for knytte et forslag til de bemærkninger, professor Ellehøj kom med, nemlig at det kun har været udvalget muligt at komme med en rapport over det, som institutionerne foretager sig, hvorimod man har været nødt til at se bort fra den private forskning. Jeg synes, bl.a. under indtryk af de mange tilstedeværende historikere, som jeg slet ikke kender, at det ville være meget interessant, om man kunne få suppleret denne rapport over institutionernes arbejde med en rapport over de private forskeres arbejde. Jeg kunne forestille mig det således, at man udsendte et spørgeskema til samtlige historikere som optakt til næste møde, og at historikerne så med ganske få linier redegjorde for de emner, de selv er interesseret i, samt evt. gav oplysninger om, hvad de har publiceret i det indeværende år eller hvad de er lige ved at publicere. Således kan man sikre, at der ikke sker det, synes jeg, ganske forfærdelige, at to mennesker sidder og beskæftiger sig med de samme ting samtidig eller lige efter hinanden, og således kan man måske også komme ind på at planlægge forskningen lidt ud fra de ressourcer, der findes i den aktuelle forskerbestand.

Overarkivar *Sune Dalgård*: Jeg vil gerne knytte et par bemærkninger til professor Dahlerups indlæg.

Der er først det problem, som ligger i den organisatoriske mangfoldighed. Det er jo for os alle et iøjnefaldende forhold, at der ved århundreders udvikling er sket en stærk organisering på forskellige felter i dansk historieforskning, og at dette måske navnlig har vist sig på editionsområdet. For mig er det afgørende, om denne organisation sker fra neden eller fra oven. Alt organisationsarbejde hidtil forekommer mig at være sket nede fra, mens det man sigter mod nu, synes at være en slags organisation fra oven. Det er klart, at disse mange organisationer kan medføre noget irrationelt, som kan udfordre vor sans for og ønske om at rationalisere. Men jeg tror nu, at man skal lægge vægt på, at den store mangfoldighed, der findes i den danske histories billede, er et af dens største rigdomstegn. Lad så være, at der kan findes en del overlapninger, at der kan opstå upraktiske forhold, lidt dobbeltarbejde hist og her. Det er efter mit skøn en ringe pris at betale for det positive, der ligger i, at dette arbejde er vokset op ganske organisk fra neden; jeg tror – og det gælder ikke alene det, vi behandler her, denne periode, eller spørgsmålet om editionsorganisationen, men er et helt generelt problem i alt det, der her kan komme til drøftelse – jeg tror, at vi skal lægge vægt først og fremmest på styrken i den mangfoldighed, der findes i dansk historieforskning, og være uhyre forsigtige med at foretage noget, der kan hæmme det, der gror frem af egen kraft.

Det andet spørgsmål – og jeg har indtrykket af, at det er ét, som er meget oppe i tiden – rummer problemstillingen udgivelse kontra forskning. Jeg siger kontra, for sådan kommer det for mig allerede efter de første få indlæg til at stå. Jeg synes ikke om, at disse begreber stilles op imod hinanden, for det forekommer mig, at der ikke er tale om nogen modstilling, men om en supplering, og at vi bør sætte vort arbejde ind på, at disse to hovedområder i dansk historisk arbejde fortsat kommer til at supplere hinanden og ikke stå i nogen modsætning.

Det er jo ganske oplagt, at kildeudgivelsen hidtil har haft en meget stærk placering, og jeg finder det helt naturligt, at de renere forskningsopgaver nu trænger sig stærkere frem, men jeg ville unægtelig finde det meget beklageligt, hvis dette i sig selv yderst positive skulle få den negative virkning, at det trængte

kildeudgivelsen, eller jeg vil hellere sige fremlæggelsen af det primære materiale, vi alle skal bruge, i baggrunden. Efter mit skøn er der så afgjort ikke udgivet for meget her i landet, og jeg er også lidt uenig med professor Christensen i, at der skal være et så konkret mål rent aktuelt med en udgivelse, at man ligefrem bør kræve, at der i hvert enkelt tilfælde kan påvises og samtidig iværksættes en bestemt grundforskning. Det er i almindelighed gavnligt, hvis man kan kombinere de to ting straks, men jeg vil dog fastholde, at kildeudgivelsen har en selvstændig værdi, og at det bliver for snævert, hvis man sætter dette krav hårdt op. For mig står det som et centralt problem i disse år, at vi på grund af væksten i dansk historieforskning og ikke mindst på grund af dens geografiske spredning står over for et kilde- og dokumentationsproblem af et helt nyt omfang.

Vi er mange flere end før, der har brug for at forske på grundlag af primærmaterialet, og vi er i dag meget mere spredt end tidligere, hvor det meste foregik inden for Københavns volde. Vi har nu tre universiteter, vi har forskningsinstitutioner, der spredes ud over landet, og der er intet som helst tegn på, at denne spredning vil aftage; vi er vel tværtimod alle enige om, at det kun er en gavnlig ting, at der sker en sådan spredning ud over hele det danske område, men så er vi også stillet over for det problem, at vi i langt højere grad end tidligere får vanskeligheder med at fremlægge materialet for de historiske forskere. Vi må derfor søge at finde midler, der løser det problem, vi her er stillet i, og dér er det så gunstigt, at den tekniske udvikling har givet os langt større muligheder, langt mere varierede former at arbejde med, end man har haft tidligere. Vi må finde ud af at benytte disse nye former, altså ikke alene udgive som hidtil kilder i bogtryk, i den, som professor Dahlerup fremhævede, udmærkede editionsfacon, der gennem århundreders tradition har udviklet sig, vi må forsøge også at udgive langt større volumen, end der hidtil har været tale om. Vi må i visse tilfælde acceptere andre, måske mere primitive former for fremlæggelse af primærmaterialet, mikroformer, filmformer, der giver os råmaterialet ukommenteret, delvis uden registre, og vi må anerkende nye mellemformer for tryk. Det er et problem, hvor langt vi skal gå i retning af at slække på kravene; det må bl.a. afhænge af hvilke behov de enkelte grupper af forskere har i relation til deres materiale.

Jeg skal slet ikke her komme ind på dét, men blot i almindelighed påpege, at dette problem i dag er noget helt centralt. Vi må simpelthen sørge for, at de mennesker, der vil forske i dansk historie, også får mulighed for det ved at få adgang til det materiale, de skal bruge, og jeg vil derfor mene, at vi må passe på, hvor det drejer sig om fordelingen af midlerne, ikke at bringe det derhen, at vi fra den ene grøft havner i den anden og siger, at nu er det kun forskning, der tæller. Forskningen kan simpelthen ikke trives, uden at den får et ordentligt kildemateriale til sin rådighed.

Museumsinspektør *Olaf Olsen*: Til diskussion om de mange udgiverselskaber kan jeg bidrage med en kort redegørelse for et initiativ og dets skæbne. Dansk Historisk Fællesforening opdagede for 1½ år siden, at flere selskaber arbejdede med ret parallelle planer med hensyn til genudgivelse og genoptryk. Vi benyttede denne anledning til at indbyde alle de historiske udgiverselskaber til et fælles møde, hvor man skulle drøfte den indbyrdes kommunikation, således at man kunne undgå overlapninger, og hvor man desuden kunne udveksle tekniske erfaringer. Det er jo ikke ukendt, at der er ret stor forskel på bogtrykkerpriser, og at visse selskaber kan udsende deres bøger billigere end andre. Der er også hele problemet omkring, hvorvidt man skal sælge bøgerne direkte til brugeren eller udsende dem gennem forlag og derved belaste benytternes økonomi med boghandler- og forlagsavancer.

Jeg må desværre sige, at det ikke blev et særlig spændende møde. Der afslørede en udpræget mangel på interesse for denne koordination. Fællesforeningen tilbød, at hvis selskaberne ville indsende meddelelse til os om planlagte udgivelser, skulle vi ganske gratis sende denne meddelelse ud til andre selskaber, således at alle kunne vide, hvad de andre gjorde. Men vi har mig bekendt ikke modtaget én eneste fra noget selskab.

Der var også en mærkelig hemmelighedsfuldhed; det var som om man vogtede over sine bogtrykkere. Man var ikke interesseret i at meddele, hvor man fik trykt under gunstige vilkår o.s.v. Det var et lidt skuffende møde, og der blev bagefter siddende et indtryk af, at de tilstedeværende fandt koordinationen ret ligegyldig, da det jo alligevel var Tordenskjolds soldater, der sad i disse forskellige udgiverselskaber.

Mange af personerne går sandt nok igen fra det ene til det andet. Og det er selvfølgelig en praktisk løsning. Hvis man ikke på en eller anden måde koordinerer udgivelserne ved et nyt organ, hvad der er besværligt, må konsekvensen være den, at man under styrelsesvalg rent rationelt skeler til hinanden, sådan at vi efterhånden kan få besat samtlige parallelle selskaber med de samme mennesker i bestyrelserne. På den måde kan man måske opnå den forenkling, som vi da i hvert fald er mange der føler er ret vigtig.

Førstebibliotekar *Svend Gissel*: Det blev før foreslået, at man skulle forsøge på at skaffe bedre oplysning om, hvad de enkelte historikere beskæftiger sig med. Jeg vil gerne fremdrage et hypotetisk tilfælde. Man kan forestille sig, at to forskere, A og B, beskæftiger sig med samme emne, uden at dette er kendt af den anden part, og at de når til måske meget forskellige resultater. A når måske først frem med sit resultat, og derefter må B så tage stilling til, hvad han eller hun vil gøre, og det er jo en særdeles vanskelig situation. Hvis nu man tænker sig, at den overvejende stemning blandt fagfæller er for A, så kan B måske tro, at han har taget fejl. Man kan så forestille sig, at B på forskellig måde søger at vække diskussion om sagen i indlandet og måske også i udlandet, men under alle omstændigheder kan det være svært at tage sit parti i en sådan situation. Der er for mig ingen tvivl om, at hvis A og B havde haft lejlighed til at snakke sammen og havde kendt hinandens planer, så ville udgangspunktet blive mere frugtbart end det ellers kunne blive, og jeg er derfor en varm tilhænger af forøget kontakt og kommunikation imellem fagfæller.

Man kan måske spørge, om et sådant rundspørge vil give det ønskede resultat i alle tilfælde, for det er måske ikke alle, som vil rykke ud med deres planer; men under alle omstændigheder synes jeg nok, at det er værd at prøve, og jeg er glad for, at professor Ellehøj viste sagen interesse. Man kunne også tænke sig en anden form for kommunikation. Jeg har set i rapporterne, at man påtænker udarbejdelse af en universitetslærebog, hvor man søger at „kodificere“ de synspunkter, som i øjeblikket må antages at være de rigtigste, og det vil give et fingerpeg for mange. Man kunne tænke sig tilsvarende indsats på mere specielle felter, man kunne tænke sig udarbejdelsen af moderne handelshisto-

rier, agrarhistorier og lign., og det kunne ligeledes bidrage til kommunikationen. Under alle omstændigheder tror jeg, at ved den historiske forsknings organisation er kommunikationsproblemet et af de allervigtigste, og jeg vil gerne støtte enhver indsats der bliver gjort for at løse det.

C: 19.-20. ÅRHUNDREDE

Indledning af universitetslektor *Ole Karup Pedersen*:

Indledningsvis vil jeg gerne påpege, at 19. og 20. århundrede synes at være i vælten blandt danske historikere. Af de ialt 29 institutionsrapporter, som er fremlagt, er der kun 8, der ikke indeholder et eller andet spørgsmål, en eller anden udgave eller lignende, som berører det 19. og 20. århundrede; enten det ene eller det andet eller dem begge.

Hvis vi ser på materialeindsamlingen, vil jeg ikke fortabe mig så frygtelig meget i den. Dels kommer Hans Peter Clausen senere ind på den i sit indlæg om den historiske forsknings servicefunktioner. Dels er det i forvejen velkendt, hvad der foregår af materialeindsamling på de institutioner, der varetager en sådan opgave. Jeg vil bare ganske kort gøre opmærksom på, at man ikke skal tro, at det kun er de traditionelle institutioner for materialeindsamling, arkiver, biblioteker og til en vis grad museer, der samler ind. Der foregår materialeindsamling mange steder. Man opretter nye dataarkiver, som det hedder; man indsamler interviews af nulevende personer, der kan udtale sig om det ene eller det andet. Denne forøgelse af vort materiale rejser for mig at se et problem. Man behøver bare at gå gennem Rigsarkivet og se, hvor meget der er opbevaret fra tiden efter 1848, og hvor meget der er fra før 1848, så får man indtryk af, hvilke uoverskuelige datamasser der findes for tiden efter 1848. Nu synes det, som om man finder det nødvendigt at forøge vor datamasse, inden man har foretaget en virkelig kortlægning og tilstrækkelig undersøgelse i det eksisterende datamateriale. Det er et spørgsmål, om det er en fornuftig fremgangsmåde. Hvis vi er enige om, at vi har begrænsede ressourcer i form af personer o.s.v., så er det et spørgsmål, om man skal sætte denne nyindsamling af datamateriale så højt, eller om man ikke hellere skulle koncentrere sig

om det datamateriale, de kilder, vi har, og som vi vel må indrømme, vi simpelthen ikke har gjort så særlig meget ved endnu. At behandle et „originalt“ materiale gør ikke i sig selv en undersøgelse original.

Materialebearbejdelse foregår på mange forskellige måder. Enhver registrering af en afleveret arkivmasse er en materialebearbejdelse. Men den mest anerkendte form for materialebearbejdelse er den meget omtalte udgivelse, som allerede er blevet berørt af Troels Dahlerup. Den har også for denne periode en fremtrædende placering. Der udgives mange, også mange værdifulde ting, som derved gøres tilgængelige for undersøgelser og anvendelige i den fase af historikerarbejdet, der hedder uddannelsessituationen. Studenterne skal have et ikke for vanskeligt tilgængeligt materiale at arbejde med for at skrive opgaver o.s.v. F.eks. noterer jeg, at Sprog- og Litteraturselskabet påtænker en udgave af Monrads breve, og at vi får Chr. VIII's dagbøger udgivet af Selskabet til Fædrelandets Historie. Desuden har vi løfte om, at man vil bringe materiale af interessant og måske ikke alt for almindelig karakter: jeg tænker på Selskabet til Fædrelandets Historie's løfte om, at en udgave af Lord Clarendons breve om Danmarks forhold under Krimkrigen er under forberedelse. Der er også specifikke former for materiale, som man måske ikke vil regne ind i den almindelige forskningssituation, men som dog er værd at være opmærksom på. Jeg tænker på Nationalmuseets films om brødbagning og ålefiskeri. Dette er også en slags materialebearbejdelse og materialeudgivelse, selvom jeg er klar over, at de nok mere er tænkt til et pædagogisk formål.

Vedrørende den egentlige undersøgelse, som er endemålet med enhver historikers virksomhed, kan man diskutere, om man vil kalde den forskning. Personlig er jeg lidt bange for, at man hæfter etiketten disputatsforskning på den. Det bliver så højtideligt. Nogle kan tro, at det vil sige, at man aldrig skal skrive noget, med mindre det fører frem til en disputats. Efter min mening skal man skrive en masse, også selv om det ikke fører frem til en disputats. Man skal ikke være bange for at sætte noget på tryk. Alle resultater er foreløbige. Vi står alle på skuldrene af hinanden, og ingen skriver nogensinde det sidste ord om noget som helst.

Man har her talt om, at der måske er en overorganisation af

dette arbejde. Der er ingen tvivl om, at det i høj grad er præget af, hvad man kan kalde „institutionssygen“. Denne udbredte „sygdom“ har bl.a. betydning for spørgsmålet om vore muligheder for at dyrke det fag, vi finder interessant, inden for det samfund, som vi også er medlemmer af. Det kan være i bred forstand hele samfundet, eller det kan være i snævrere forstand. Her tænker jeg selvfølgelig på universiteterne, hvor selve ideen med institutter for øjeblikket har en politisk funktion. Derfor behøver det arbejde, der udføres på disse institutter, naturligvis ikke at være egentligt institutarbejde, hvis man derved forstår arbejder, som foregår inden for et veldefineret forskningsområde med deltagelse af ikke én, men flere forskere, der samarbejder på et fælles projekt. Det, der for mig er afgørende med hensyn til institutionalisering og ikke-institutionalisering, er simpelthen spørgsmålet om, hvordan vi bedst som enkeltindivider med alle vore særheder og afvigelser deltager i det arbejde på videnerhvervelse og videreførelse af viden, som jeg mener er vor eneste eksistensberettigelse. Vi må overveje, hvordan vi kan gøre en forskning sammenlignelig med tidligere foretaget forskning og forskning, der foregår uden for vore områder. Vi må være på vagt over for, om for meget af vor forskning kommer til at bero på den enkelte forskers individuelle tilbøjeligheder. Vi må endelig ikke kvæle den enkeltes initiativ, det store menneskes geniale tanker, eller hvad man ellers vil benævne det. Men vi må passe på, at det ikke fører os på afveje, så at vi planløst fægter i øst og vest og fra periode til periode, eller hopper på den første den bedste vogn, der ser ud til at give resultater i form af evt. ydre anerkendelse og opmærksomhed fra vore omgivelser o.s.v.

Ved at gennemlæse rapporterne slår det mig, at man netop for det 19. og 20. århundredes vedkommende nok må påpege, at spørgsmålet om „faglig modstandskraft og faglig etik“ trænger sig på. Hvis man ser, hvad hovedopmærksomheden i undersøgelserne samler sig om, vil man meget hurtigt konstatere, at den inden for alle emneområder forekommer at ligge fortrinsvis i det 20. århundrede. Personligt skal jeg ikke beklage det. Men jeg tror, at det for faget som helhed er en betænkelig tendens, at så mange enkeltpersoner, så mange institutioner og så mange midler koncentrerer sig i nyeste og allernyeste tids historie. Vi får derved et gabende hul i vor viden om og beskæftigelse med den foregående

periodes vilkår og udvikling. Jeg forstår også godt baggrunden for, at noget sådant er sket. Det er ikke nødvendigt her at forfølge alle de bevillingsmæssige og andre spørgsmål, som ganske givet spiller ind. Men jeg synes, man må være lidt betænkelig, hvis vort arbejde som historikere i alt for høj grad kommer til at følge „modeluner“ udefra. Fordi der snakkes meget om en ting, og fordi den har stor offentlig interesse o.s.v., skal man ikke uden videre følge med og sige, at nu er *det* interessant og vigtigt at få udforsket. Jeg mener ikke, at vi skal være afvisende overfor, hvad vore omgivelser er interesseret i. Men jeg mener, at over for denne interesse skulle vi sætte en faglig tradition, en faglig etik, en mening om, hvad der er relevant og hvad der ikke er relevant, og så fastholde, at uanset om omgivelserne synes, at det ene eller det andet er så interessant lige for øjeblikket, så er der inden for fagets tradition andre områder, som trænger til at blive yderligere undersøgt.

Jeg ved godt, at det også er et bevillingspolitisk spørgsmål. Det er jo simpelthen spørgsmålet, om, i hvilken udstrækning man kan få vore bevilgende myndigheder til at give penge til, hvad nogle vil kalde en unyttig og uinteressant forskning. Jeg ved ikke, hvor meget indtryk den slags argumenter gør. Men jeg vil gerne opfordre til, at vi strenger os an og klargør både over for os selv og over for andre, at den historiske uddannelse, den historiske forskning, hele den indstilling man erhverver som historiker, har nogle indre værdier, som vi synes er afgørende og betydningsfulde, og som vi må forlange respekteret, når vi skal overveje, om man vil finansiere vore forskellige projekter. Vi skal ikke i angst for ikke at blive populære eller få penge nok være bange for at hævde fagets tradition og faglige målestokke som de mest afgørende for vort valg af studieemner. Ellers risikerer vi, at vi bevidst eller ubevidst bliver kastebolde for hurtigt skiftende opfattelser af, hvad der er interessant og spændende, uden at vi selv i særlig grad eller med særlig stor virkning kommer til at præge fagets udvikling.

Det er for mig hovedsagen i spørgsmålet om, hvorvidt man skal institutionalisere eller ej. Spørgsmålet er, om man derved bedre end gennem individualforskning får skabt et miljø af enkeltindivider, der deltager i en social proces, som hedder forskning. Afgørende er, at hver enkelt erkender sit ansvar over for

forskningen og fagets videreudvikling. Vi skal være opmærksomme på, at den enkelte forskers motivation for at deltage i en forskningsindsats foruden den rent faglige videreudvikling også kan være at opnå social status og i ære og værdighed at hævde sig over for andre. Men denne personlige selvhævdelse kan frugtbargøres, hvis den gennem en institutionalisering og stram gruppedisciplin kanaliseres ind i fagligt relevante baner. Vi må anse den videre faglige udvikling inden for vort fag som vor hovedopgave. På den anden side vil jeg gerne advare mod „institutionschauvinismen“, der medfører, at har man først etableret en organisation, så vil man gerne vise denne organisations berettigelse, og at den kan gøre det bedre, end de andre har gjort det. Hvis man tror på værdien af konkurrence mellem mennesker, så kan der være noget frugtbart i en sådan udfordring. Men den kan også føre til megen tidsspilde og unyttig beskæftigelse med „politiske“ i stedet for med faglige problemer.

Hvis jeg skulle påpege enkelte områder indenfor 19. og 20. århundrede, som jeg især savner, er det den manglende opmærksomhed omkring og det manglende arbejde med spørgsmål, der ligger uden for Danmark. Dette er ikke nogen ny eller original betragtning. Både for Arup, Astrid Friis og mange andre både afdøde og nulevende historikere var det vigtigt at gøre opmærksom på, at der ligger et område uden for Danmark, som også har krav på vor opmærksomhed. Det er, som om man i al for høj grad spærres sig inde i den lille provins Danmark, som naturligt har vor hovedinteresse. Jeg finder det farligt for den faglige historiske videreudvikling, hvis vi i alt for høj grad koncentrerer os om dansk historie. Så vidt jeg kan se af rapporterne, er der Asien-Instituttet, hvis opmærksomhed er rettet mod Asien; der er en undersøgelse fra Dansk Udenrigspolitisk Institut om ABM-problematikken, og så har vi de forskellige projekter om Danmarks udenrigspolitik. Men ellers er der hovedsagelig tale om Danmarks indre historie. Hvis der tidligere har været en fornemmelse af, at der med de nye fag, statskundskab, politologi o.s.v., skete en fornyelse ud over grænserne, så vil man se af rapporterne, at det fortrinsvis er helt interne danske problemer, der gøres til genstand for forskning, på en ny måde måske og forhåbentlig, men det er og bliver Danmarks historie og Danmarks indre historie.

Det, der præger denne periode i forhold til andre perioder, er først og fremmest det meget, meget store materiale, som vi ved så uendelig lidt om. Vi ved, hvor det findes. Men vi savner i uhyggelig grad enkeltundersøgelser og en mere planlagt udforskning af forskellige politiske sagområder inden for vor moderne historie. Derfor vil jeg gerne slå et slag for, at man i højere grad overvejer, hvordan arbejdet kan institutionaliseres på en sådan måde, at vi både er opmærksomme på og kender til vor fags tradition, øver kritik over for denne tradition og gennem denne kritik af den bestående tradition fører vort fag videre.

Diskussion:

Professor *Troels Dahlerup*: Blot en kort bemærkning for at forhindre at diskussionen evt. på et eller andet punkt løber på afveje. Jeg har været meget glad for at høre Ole Karups foredrag, som på mange måder berørte, hvad jeg ikke selv havde kunnet få med; men der forekom en enkelt gløse, der får mig til at frygte, at jeg har udtrykt mig uklart; det er jo svært at få „gåseøjnene“ i manuskriptet frem. Jeg har brugt glosen „disputatsforskning“ udelukkende som modsætning til „editionsforskning“. Teseforskning, problemforskning eller lignende var måske bedre; der har i hvert fald ikke ligget nogen som helst vurdering bag min brug af dette ord.

Professor *Jørgen Weibull*: Det var en række interessante spørgsmål, som kom frem. Nogle af dem, som motivet for virksomhed og de bevilgende myndigheders indstilling og politik, skal jeg ikke tage op, da jeg kommer tilbage til dem i mit foredrag i eftermiddag. Derimod var der eet punkt, som jeg gerne vil kommentere nu. Det er rigtigt, at man i dag kan stille spørgsmålet, om vi helliger os Danmarks og Nordens historie for meget. Der skatter Ole Karup Pedersen netop til et synspunkt, som han selv kritiserede: den tendens som findes til at vælge opgaver efter det, som synes tilfældigt relevant af politiske eller andre grunde. Men hvor store er vore muligheder for at drive virkelig analytisk, dybtgående forskning? Det er deprimerende, når man skal vejlede en specialestuderende, som ønsker at skrive om et afrikansk land. Muligheden for at drive virkelig forskning omkring Ugandas frigørelse og forholdene i Abessinien, for nu at tage de to

eksempler jeg selv har været ude for, er praktisk taget ikke til stede. Det bliver en slags forfinet journalistik bygget på African Recorder o.lign. Til spørgsmålet om værdien af at gøre noget sådant vil jeg sige, at det er klart, at vi skal passe på ikke kun at behandle rent nationale spørgsmål. Men jeg ser vor opgave på anden måde. Vi skal svare for forskningen vedrørende de spørgsmål i Danmarks historie, som har relevans for den forskning, som føres internationalt. Vi skal svare for den side, hvor vi har vor viden, hvor vi har vor kundskab, og hvor vi kan bidrage med en virkelig analyse og et bidrag af virkeligt videnskabeligt hold. Vi skal ikke forsøge at drive forskning om Asien og Afrika, hvor vi savner det meste af det kildemateriale, som vi bør have til rådighed. Skal man gøre det, må man organisere det som Myrdal og få et institut med de penge, han har haft, og de muligheder han har haft inden for FN's rammer for at drive det.

Jeg skal tage et aktuelt eksempel. Der findes et ganske stort internationalt projekt, som for tiden beskæftiger sig med grænsestabilitet og dens påvirkning af konflikter. Et af de punkter, som i denne sammenhæng er virkeligt centralt, er bl.a. den danske sydgrænse. Jeg mener, at om vi her skal kunne give et bidrag til det store internationale forskningsprojekt af virkelig værdi, så skal vi begrænse os til problemerne vedrørende den dansk-tyske grænse. Dér mener jeg, at vi vil drive en form for international forskning, som er af virkelig værdi. Senere er det klart, at en sådan forskning naturligvis fordrer dybtgående kendskab til andre grænseproblemer. Der findes grupper, som sysler med Elsass-Lothringen problemet, der findes grupper, som sysler med det belgiske grænseproblem, og der planlægges en gruppe, som sysler med de polske. Jeg mener ikke, at vi skal blande os i det; det kan vi ikke, da vi ikke har kildemateriale eller sprogkundskaberne dertil, men derimod skal vi tage os af den danske side af sagen.

Professor *Georg Nørregård*: Jeg hørte selvfølgelig med stor interesse, hvad Karup havde at sige om den nyeste tid og ganske særlig om de aktuelle ting. Det skal jeg nu ikke komme ind på her. Derimod kom Karup med en bemærkning om, at der blev udgivet meget af kildematerialet for den nyeste tid. Ja, det er rigtig nok; for tiden efter 1848 er der udgivet ikke så helt lidt, men det er ikke udgivet som historisk kommenterede udgaver. Vi har Rigsdagstidende, og vi har mange ting udgivet i dagspres-

sen, navnlig meget fra tiden efter 1870, da man opfandt det billige træpapir, sådan at det blev billigt at trykke; men hvis vi tager tiden, skal vi sige imellem 1600 og 1848, er der ikke udgivet ret meget; jeg vil snarere sige, at det er meget tilfældigt, hvad der er udgivet. Det er godt med en Monrad-udgave, men hvor er hans papirer? hvor er Estrups papirer? dem har vi vist ingen videre udsigt til at få fat i. Hvem har tænkt på at lave en kommenteret udgave af Staunings taler? Stauning er en af vore største, muligvis vor største politiske taler overhovedet. Hvis man forsøger at overskue den mængde af materiale, vi har bevaret, vil man nok blive temmelig selvopgivende. Tænk, hvis man vil udgive samtlige forestillinger med kgl. resolutioner. Jeg er bange for, at det ville knibe med at have dem i dette dog ret rummelige lokale, selv om vi trykte dem og trykte dem med forholdsvis tæt skrift. Jeg ved, at adskillige moderne historikere ser således på det, at selv om vi får mange flere forskende historikere og mange flere editorer, end vi har i øjeblikket, og det har vi måske nok udsigt til at få, så er disse opgaver foreløbig for store for os af mange grunde. Vi må vist hellere forsøge på at fremkalde bearbejdelser af det materiale, vi har liggende, blandt andet til brug for dem, der sidder i provinsen, og at få affotograferet det materiale, vi har i Rigsarkivet og lagt det ud, sådan at også andre end folk, der bor inden for voldene, får glæde af det. Vi må lægge vægten på fremstillingerne inden for den moderne historie, indtil videre i alt fald. Selv om vi også tager moderne reproduktionsmetoder i brug, vil vi ikke være i stand til at gennemføre forsvarlige udgaver, som dækker blot en brøkdel af det materiale, der foreligger.

Stud. mag. *Hans Christian Bjerg*: Jeg har et par bemærkninger til de to indledere, der har været indtil nu. Til den første, professor Dahlerup: Professor Dahlerup kom desværre ikke ind på, hvad han mente med et selskab af udgivere. Det forekom mig nemlig, at han sagde, at der ikke var så store ressourcer at trække på, at vi ikke var så mange personer, der kunne påtage sig disse udgivelser. Hvis der skal blive et selskab af udgivere, synes jeg, at vi bliver endnu mere sammenspist, og det er en meget uheldig vej, man slår ind på. Så må man hellere bibeholde alle disse små udgiverselskaber og gå ind for det, professor Aksel E. Christensen var inde på.

Til den anden indleder, Ole Karup Pedersen: Jeg kan ikke rigtig forstå hans bemærkninger om, at han undrer sig over, at man indsamler nyt materiale for det 19. og 20. århundrede, interviews og lignende, i stedet for at få kortlagt det allerede eksisterende materiale. Det forekommer mig en lille smule mærkeligt. For det 20. århundredes vedkommende må det da være en helt oplagt opgave at indsamle det materiale, som på nuværende tidspunkt kan reddes. Vi kan ikke standse indsamlingen af materiale, fordi vi ikke har fået kortlagt det, der allerede ligger i store dynger i Rigsarkivet efter 1848. De må supplere hinanden og til syvende og sidst må der være tale om en funktionsdeling. Det er selvfølgelig ikke så forfærdelig aktuelt for det 19. århundredes vedkommende, men der er meget materiale endnu, som kan reddes og som skal reddes inden for det 20. århundrede.

Endelig vedr. problemet overlapping. Det er klart, at der sker en overlapping, og dette må undgås, men jeg synes, at en kontakt må foregå meget uformelt og uforbindende, og at Historikermødet her sådan set vil være en udmærket koordinator i den forbindelse.

Professor *Troels Dahlerup*: Jeg er kun glad for at få lejlighed til at uddybe et punkt, hvor jeg øjensynligt har udtrykt mig mindre klart; det fremgår i hvert fald af mit manuskript, at jeg påpegede de mange mangler en sådan evt. sammenslutning udelukkende af praktisk arbejdende editorer ville have, idet de derved jo netop måtte tage sig af alle de problemer, som hvad jeg stadig med anførselstegn ville kalde „organisationshistorikere“ havde taget sig af.

Jeg kunne måske også lige benytte lejligheden til at tage mig af et problem, som professor Nørregård rejste. Jeg fandt, at der især på ét punkt var en ganske tydelig sammenhæng mellem Ole Karup Pedersens og mit indlæg, idet vi begge mente, at arbejdet specielt med editioner havde tyngdepunktet i yderkanterne af de perioder, vi skulle tage os af, dvs. for mit vedkommende rettet ned mod middelalderen og for Ole Karup Pedersens rettet op i den anden retning, således at vi er ganske enige om, at netop tiden 1660 til 1848, måske af de grunde jeg antydede, er vanskeligt stillet hvad angår kildeudgaver.

Universitetslektor *Ole Karup Pedersen*: Vedrørende indsamlingen af nyt materiale, som Bjerg var så undrende over, at jeg

kritiserede, benægter jeg ikke, at der findes meget stof, som det kunne være værdifuldt at indsamle. Jeg påpeger bare, at der ligger allerede meget materiale, der er værdifuldt, og som man ikke har kigget på. Det belastende i mine øjne er ikke, at man beder folk om at aflevere deres mere eller mindre interessante privatbreve, og hvad de har betroet deres dagbøger og sådan noget. Men det, der er betænkeligt, er, at man giver sig til at overlapse med nyt materiale, når man tager interviews o.s.v. af personer i tilfælde, hvor der findes andet materiale. Derved risikerer man meget let, at man tror, at dette interviewmateriale har en særlig høj værdi. Man må gøre sig klart, at alt materiale fremstår i en social sammenhæng. Hvad man får at vide i denne sociale sammenhæng vil være præget af, hvad den interviewede ønsker at fortælle interviewerens i denne sammenhæng. Det er et elementært kildekritisk problem. Jeg er slet ikke i tvivl om, at man er opmærksom på det. Men jeg finder, det ofte kan være spild af tid og kræfter, at man bruger så megen tid på at indsamle nyt materiale, når man til undersøgelse af de samme problemområder har materiale liggende, som står til rådighed og som man lige så godt kunne gå til.

Så rejste professor Weibull spørgsmålet om international forskning og var inde på, at materialet er mere vanskeligt at skaffe om en afrikansk stat, end det er at skaffe om en dansk sognekommune. Det er fuldstændig rigtigt. Men det udelukker jo ikke, at der årligt aflejres nyt materiale også fra de afrikanske områder, som kan gøres til genstand for forskning. Det forekommer mig, at der bag professor Weibulls indlæg lurer en forestilling om, at materialet kun er godt, hvis det er utrykt og utilgængeligt. En sådan indstilling deler jeg ikke. Der findes jo masser af fuld tilgængeligt materiale, som i høj grad trænger til at blive underkastet en analyse. Over det vil man kunne lave udmærkede studenteropgaver og også udmærkede undersøgelser, vel og mærke under iagttagelse af dette materiales begrænsning. Men det gælder al historisk forskning, at der er ikke noget materiale, som ikke må bruges inden for den begrænsning, som materialet selv sætter. Jeg er enig i, at supplerende dansk forskning kan foregå om den danske sydgrænse indenfor et større „grænseprojekt“. Det er en udmærket form for kontakt mellem historikere fra forskellige lande. Men problemstillingen man arbejder indenfor, den underka-

ster man sig udefra. Jeg kunne godt forestille mig, at der kunne ligge noget frugtbart i, at danske historikere selv tog problemerne op og selv formulerede deres undersøgelsesområder.

D: DEN HISTORISKE FORSKNING OG DENS SERVICEAPPARAT

Indledning af professor *H. P. Clausen*:

Når man gennemlæser de 29 rapporter med henblik på, hvad de siger og ikke siger om den historiske forskning og dens serviceapparat, springer en positiv ting straks i øjnene. Det er den understregning, der for adskillige institutioners vedkommende er foretaget af serviceforpligtelsen over for forskningen, samt de dertil hørende forsøg på at definere denne forpligtelse enten mere generelt eller med henvisning til konkrete eksempler fra virksomheden.

Navnlig kan der her være grund til at fremhæve rapporterne fra de to videnskabelige biblioteker, Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Århus. Men også fra andre institutioner, der ikke på samme måde pr. definition er beskæftiget med opbevaring og genfindning af information, kan fremdrages eksempler. Herom skal siges lidt mere om et øjeblik.

Først skal det nemlig fremhæves, at dette almene træk ved rapporterne er fremdraget her til indledning, fordi det antagelig er udtryk for noget af en ny-orientering, en glædelig ny-orientering, som har fundet sted i de senere år. Behovet for en effektivt arbejdende informations- og dokumentationstjeneste som basis for det videnskabelige arbejde er i stigende grad blevet erkendt. Det er ikke mere en smule mindreværdigt at hellige sig de videnskabelige servicefunktioner. En institution kan godt være sig sit servicearbejde bekendt i sig selv, samtidig med at den definerer sig som et forskningscenter. Ser man blot en lille smule dybere, er der jo da også en både indre og ydre sammenhæng mellem disse to funktioner.

Helt er tendensen til en opvurdering af servicefunktionerne dog næppe slået igennem, hvad opmærksomme læsere af rapporterne nok vil kunne finde eksempler på. Måske er det iøvrigt rigtigere

at bruge udtrykket nyvurdering end opvurdering i forbindelse med synet på serviceapparatets betydning i sig selv. For naturligvis har biblioteker og arkiver altid været at opfatte og har opfattet sig selv som serviceorganer i forhold til forskningen. Men der spores nu alligevel adskillige steder i rapporterne en ny tone ved omtalen af disse ting – i pagt med en udvikling, der er skredet adskilligt længere frem i udlandet.

Rapporterne fra de to videnskabelige biblioteker er allerede nævnt i denne forbindelse. Med et udtryk fra Det kgl. Biblioteks rapport kan man sige, at bestræbelserne går i retning af at „yde mere effektiv og differentieret dokumentationstjeneste“. Her ligger punktet, hvor en efterhånden påtrængende kontakt og drøftelse mellem forskeren og serviceinstitutionerne må sætte ind.

Meget groft og måske lovlig provokerende kan man sige, at de traditionelle, historisk-videnskabelige serviceinstitutioner har etableret deres struktur og deres målsætning, mens forskningens struktur og organisation var en anden end den, der er ved at udvikle sig med stor hast i disse år. Det skaber problemer, men opfordrer samtidig til en intensivering af dialogen mellem forskning og serviceapparat.

Der kan peges på adskillige ting, der har aktualiseret en sådan dialog og gjort praktiske resultater af den mere påtrængende end tidligere. Her skal kun fremdrages nogle enkelte faktorer, uden at det dermed indiceres, at de er de vigtigste, endsige de eneste.

1. Den enormt voksende mængde af publikationer gør det vanskeligt at følge med, selv på relativt snævre specialområder i historien. Får man ikke en nogenlunde up-to-date orientering, er det håbløst at tænke på at vinde med, når man skal holde sig orienteret. Det stiller øgede krav til aktuel og i et vist omfang også til selektiv og kommenteret bibliografi. I en parentes kan her udtrykkes glæden over, at den danske, historiske bibliografi nu kan ventes som årsbibliografi med relativt lille forsinkelse.

2. Væksten i antallet af forskere medfører et øget pres på serviceinstitutionernes faciliteter. Det fører direkte over til

3. fremkomsten af mere differentierede krav fra „forbrugerne“ til disse institutioner, fordi nye typer af „forbrugere“ (f.eks. politologer og andre samfundsforskere) møder frem med andre problemstillinger og andre teknikker end de traditionelt historiske

og spørger efter dokumentation på nye præmisser. Også etableringen af projektforskning og team-work om større emneområder – måske med deltagere fra forskellige discipliner – kan rejse krav om mere aktivt samarbejde mellem forskning og service-apparat.

4. Oprettelsen af data-arkiver eller dokumentationscentre uden for de traditionelle, centrale videnskabelige arkiver og biblioteker er også vigtigt. Derved rejses nemlig spørgsmålet om samarbejdet m.h.t. den mest effektive organisering og udnyttelse af den samlede data- og dokumentationsmasse, der her i landet er eller kan gøres tilgængelig for historisk og samfundsvidenskabelig forskning.

Dette punkt fortjener nok en smule uddybelse. Ved Centralinstitut for nordisk Asienforskning er man i gang med et fælleskatalog over bøger og manuskripter vedrørende Asien, tilgængelige i Skandinavien, og tilsvarende registreringsarbejder planlægges eller gennemføres andre steder. Ved Institut for dansk Skolehistorie ved Danmarks Lærerhøjskole indsamles beretninger og interviews til belysning af dansk skolepolitik. Det er kun et par, tilfældigt valgte eksempler. Men her opstår klart et problem m.h.t. koordinering af anstrengelserne, systematisk og let tilgængelig registrering af, hvad der findes hvor, let adgang til udskrifter på bestilling fra andre forskere etc.

En side af spørgsmålet løses ved, at registraturer findes let tilgængelige ved alle forskningsinstitutioner. Her kan henvises til den prisværdige vej, Det kgl. Bibliotek er slået ind på med anskaffelsen af udenlandske arkivregistraturer etc. Og man må med største glæde hilse løftet i Rigsarkivets rapport om, at registraturer m.v. efterhånden vil kunne placeres rundt i landet.

Men der er flere sider af dette problem. Ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet findes et data-arkiv med demografiske data, valgdata etc. på kommunal basis 1920–60, og et arkiv med data om danske politikeres sociale baggrund planlægges. Også bibliotekar Kr. Hvidts emigrationsundersøgelser, som er omtalt i rapporten fra Københavns Universitets Institut for økonomisk Historie må formodes at afsætte et stort data-materiale. Hertil kan lægges de store samlinger af data, der er akkumuleret i forbindelse med Socialforskningsinstituttets mange undersøgelser. I det sidste tilfælde er der vel ikke altid tale om materiale af umiddelbar betydning for historisk forskning, men data-arkiver

af den først nævnte art indeholder klart stof af central værdi for historiske undersøgelser. Og i begge tilfælde er der tale om materiale, som kommende generationer af historikere og andre samfundsforskere vil vende sig til.

I denne sammenhæng må iøvrigt også medtages materialet fra de indholdsanalyser af udenrigsstoffet i danske og udenlandske aviser i 1968, der foretages på Institut for Presseforskning og Samtidshistorie ved Danmarks Journalisthøjskole i Århus. Og man må pege på materialet fra de efterhånden meget udbredte og hyppigt løbende opinionsundersøgelser (Gallup og Observa for at tage de hjemlige). Fra udlandet, f.eks. fra Frankrig, kendes eksempler på, at opinionsundersøgelser fra efterkrigsårene er anvendt som basis for historiske og politologiske undersøgelser.

Går udviklingen herhjemme i samme retning, som man ser det ude omkring, vil desuden større forskningsprojekter ofte indledes med en omfattende inventering og registrering af det eksisterende kildemateriale. Og det færdige projekt vil efterlade sig nye eller på en ny måde sammenstillede data-samlinger. Et par hjemlige eksempler er jo iøvrigt DNH og kirkehistorikernes store værk om vækkelserne. Her er der tale om traditionelt, historisk materiale, men med de nu tilgængelige registrerings-teknikker må man forudse hulkort- og EDB-registrerede data-samlinger i stigende omfang. Nogle af de nævnte eksempler er af denne type. Og man savner i grunden stærkt i rapporterne oplysninger om, hvilke muligheder der overvejes om EDB-registrering og udkøring af registrerede data. Den eneste antydning findes i Det kgl. Biblioteks rapport. Er arkiverne ikke allerede stillet over for et problem med aflevering af hulkort? Ellers vil de blive det, og magnetbånd vil følge.

Alt dette rejser problemet om, hvordan det nye materiale kan sikres, så det kan komme andre forskere, samtidige og fremtidige, til gode. Det rejser problemet om at få materialet forsynet med de nødvendige kildekritiske oplysninger om tilblivelsessituationen: indsamlingsmåden, hensigten med indsamlingen, registreringsmåden etc. Uden sådanne bestemmelser vil materialet være uanvendeligt til andet end det oprindelige formål.

I det hele taget må man overveje, hvordan dataindsamling og -registrering kan ske på en sådan måde, at man kan komme ind i det ad andre veje, d.v.s. med andre spørgsmål end dem, til hvis

besvarelse materialet er etableret. Det gælder både det traditionelt og det EDB-registrerede materiale. Vil det f.eks. blive muligt let at få besvaret typologiske eller stilistiske spørgsmål på tværs, når den totalinventering af dansk sølv er tilendebragt, som omtales i rapporten fra Dansk kulturhistorisk Museumsforening?

Man må i virkeligheden rejse en hel række spørgsmål i denne sammenhæng: Hvordan sikre overblik over det nye materiale og dets vækst? Skal der oprettes nye institutioner til det, eller skal det indlemmes i det eksisterende, danske data-arkiv for historisk forskning, d.v.s. det danske arkivvæsen? Hvordan koordinere bestræbelserne fra projekt til projekt, så de forskellige data-samlinger ikke bliver enkeltstående, men – i det omfang, det er muligt – kan supplere hinanden, d.v.s., at der er så mange indgange som muligt i materialet? Skal man prøve også at få individuelle forskere til, hvis de er interesseret i det, at tilrettelægge deres egen indsamling af data efter en vis fælles standard, så deres samlinger lettere kan bruges af andre? Hvor mange forskere har ikke til løsning af en opgave samlet en mængde stof, som kunne have sparet tid for andre, men som enten går til grunde eller ligger som en død masse? Skal man prøve så hurtigt som muligt at få oprettet et slags data-bank-råd, som skal drøfte disse ting og evt. tage initiativer på området?

Hvordan skal man gøre det muligt at få det maksimale udbytte af de investeringer af arbejdskraft og penge, der gøres for at fremskaffe data? Man kan her henvise til den undersøgelse, Nationalmuseets 3. afdeling planlægger af kommunesammenlægningens konsekvenser for fælleskulturen i området omkring Skælskør. Her er der ingen tvivl om, at politologer ville være interesseret i også at få belyst mulige ændringer i de politiske mønstre. Det må være oplagt, at der i sådanne tilfælde eksisterer et vigtigt koordineringsproblem.

Dette er blot nogle af de spørgsmål, som trænger sig på til en indgående og snarlig drøftelse mellem forskning og serviceapparat.

I et lidt andet plan kan man nævne problemet med at sikre let adgang til det materiale, som, trods de bestående institutioners registreringsanstrengelser, er svært tilgængeligt. Det gælder f.eks. i bibliotekerne småtrykkene. Det kgl. Bibliotek har taget et godt initiativ med periodica-registraturen over danske periodiske små-

tryk 1960 ff. Men det løser langt fra det omfattende småtryks-problem.

Noget lignende gælder avisstoffet. Statens avissamling gør en prisværdig indsats, og mikrofilmningen er et stort fremskridt. På Institut for Presseforskning og Samtidshistorie ved Danmarks Journalisthøjskole gennemføres et vigtigt udklipnings- og systematiseringsarbejde af avisstoffet, suppleret med abonnement på „arkivtjenesten“ fra det svenske Utrikespolitiska Institutet. Ved Institut for Statskundskab i Århus klippes i øvrigt også aviser til internt brug i forskning og undervisning. Her trænges i høj grad til en samlet drøftelse for at spare spild af kræfter, for at gøre materialet bedre og mere fuldstændigt samt for at gøre det lettere tilgængeligt for en bredere kreds af benyttere.

I forbindelse med talen om den lette tilgængelighed kan man ikke undgå i fortsættelse af arkivernes rapport at rejse spørgsmålet, om man vil være villig til at gå et skridt videre end til den allerede udmærkede og planlagt udvidede service med udgivelse og udstationering af registraturer. Tør man overhovedet tænke sig muligheden af at udlåne selve materialet til brug på forskningsinstitutioner, der opfylder eventuelle betingelser for sikring af arkivalierne – og ikke blot til biblioteker og andre arkiver? Navnlig for benyttere uden for København er dette ikke uden interesse.

Det er allerede nævnt, at nogle problemer omkring forskningens forhold til serviceapparatet udspringer af, at større grupper af benyttere end før melder sig og vil melde sig i fremtiden som „aftagere“ over for serviceinstitutionerne. Og de vil melde sig med nye og mere differentierede ønsker, fordi forskningen er i udvikling, nye discipliner kommer med nye problemer og nye teknikker (udtræk af repræsentative udsnit af et kvantativt stort og ensartet materiale, tilrettelæggelse af materialet til EDB-behandling og meget andet).

Man kan måske derfor forsigtigt vove også det spørgsmål, om den hidtidige registreringsteknik i alle henseender slår til, eller om den ikke bør suppleres med andre registraturer, der går på tværs af de forskellige arkivfonds efter saglige kriterier. Der kan her henvises til Landsarkivet for Sjællands registrering af brandforsikringsakter på tværs. Og man kan nævne landsarkivar, dr. phil. Harald Jørgensens oversigt over skolehistorisk materiale

i de offentlige arkiver, der er trykt i 2. bd. af Årbog for dansk skolehistorie (1968). Den skal åbenbart følges op af en specialregistratur over skolehistorisk materiale, der dog ikke skal udarbejdes af arkivvæsenet som sådant.

Antagelig vil netop sådanne specialregistraturer være de hjælpemidler, som i stigende omfang vil blive ønskemålet for forskere, der med specialiserede og på forhånd vel definerede arbejdsopgaver kommer til arkiverne. For dansk politisk historie og statskundskab ville en registrering af „politica“ i de administrative og juridiske arkiver – så stor og krævende opgaven end måtte være – utvivlsomt være af helt uvurderlig betydning.

De nye teknikker, der muliggør behandling af store data-mængder, vil antagelig også give debatten om kassation nye perspektiver. Problemet er kort omtalt i rapporten fra Rigsarkivet og landsarkiverne, hvoraf det fremgår, at man stræber mod regler, der gør det muligt at lade kassationen ske ved embederne. Men det er kun den arkivtekniske side af sagen.

Set fra forskningens synspunkt er det nok så vigtigt at få en anden dimension ind i debatten om kassation. Når man normalt taler om kassation, fremhæver man, at ting af „historisk betydning“ eller af „historisk interesse“ eller af „værdi for fremtidens administrationshistorikere“ under alle omstændigheder skal bevares. Det er jo i virkeligheden ganske ugørligt at bestemme indholdet af disse begreber, og man tager derfor ganske vidtrækkende afgørelser på fremtidens vegne uden at have betingelser for at vide, hvad den tids forskere kan og vil undersøge. Det er udtryk for en statisk opfattelse af, hvad historiens problemstillinger er, i en tid, hvor vi kan se dem og de tekniske muligheder for at formulere nye i rivende udvikling.

Spørgsmålet er, om det ikke efterhånden er tvivlsomt, om man til grund for kassationen kan lægge det synspunkt, at jo større og mere ensartet et arkiv er, des mere umuligt er det at udnytte det. Og derfor behøver man kun at bevare repræsentative udsnit og mere sammenfattende dele af det. Regnskabet bevares, men bilagene kasseres – for at nævne et lidt skarpt formuleret eksempel.

Interessen for kvantificerede problemstillinger i moderne historieforskning og frem for alt muligheden for at gennemføre en kvantificering og håndtering af et stort kvantificeret materiale kan

meget let betyde, at forskningen må ønske nye kriterier ført ind i kassationsdebatten. Under alle omstændigheder er dette en debat, der må føres til bunds og det snarest muligt.

I en række tilfælde vil man sikkert have mere glæde af et statistisk beregnet, repræsentativt udtræk af en arkivmasse end af en bevarelse af de kvalitativt interessante dele. Heller ikke den tanke, der har været fremført, at koncepter kan kasseres, når den endelige skrivelse blot er bevaret, kan tilfredsstillende administrationshistorikere og forvaltningsteoretikere, der interesserer sig mere for den faktiske forretningsgang og den faktiske fordeling af magt og indflydelse end for den formelle struktur i et administrations-system.

Disse bemærkninger om den historiske forskning og dens serviceapparat har haft til hensigt dels at påpege det vigtige og dygtige arbejde, der udføres af serviceorganisationerne, dels at pege på nødvendigheden af, at en debat mellem forskning og serviceapparat sættes i gang og holdes løbende. Det er vigtigt at få slået fast, at et højt udbygget og højt kvalificeret serviceapparat er den helt uomgængelige forudsætning for, at forskningen kan trives og udvikles. Det er lige så vigtigt, at forskningen bestandigt søger at formulere sine ønsker til serviceapparatet, og at en formidling af ønskerne sker, så de eventuelt kan omsættes til praksis.

Forskerne må støtte serviceinstitutionerne gennem deres egen forskning og ved at være lige så interesseret i bevillinger til dette apparat som til deres egen forskning. Serviceinstitutionerne på deres side må investere kræfter og penge i studiet og udviklingen af det videnskabelige servicebegreb i stadig kontakt med forskningen. Dette samarbejde er helt afgørende, og formidlingen af det må på en eller anden måde sættes i system.

Diskussion:

Førstebibliotekar *Svend Gissel*: Jeg vil gerne knytte nogle bemærkninger til denne indledning, som jeg på Det kongelige Biblioteks vegne takker for. Den, der har gjort hovedarbejdet med vor rapport, og som har fastlagt nogle af de vigtigste principper for, hvad der skulle tages med og ikke tages med, har været Harald Ilsøe, og jeg vil gerne takke Ilsøe, fordi vi nu klart kan se, at han har trykket på nogle af de rigtige knapper. Vi har båret os

ad på en lidt anden måde end andre institutioner. Vi har f.eks. ikke lagt så megen vægt på indsamlingsarbejdet, selvom også dette jo i høj grad bliver foretaget fra Det kongelige Biblioteks side. Jeg vil gerne fuldstændig slutte mig til rapporten, som jeg tager det fulde medansvar for.

De bemærkninger, som jeg nu vil komme med, viser, at udviklingen stadig fortsætter, at nye ting dukker op. Vi har fra Det kongelige Biblioteks og måske specielt fra Kontakt- og Oplysningsafdelingens side været opmærksom på, hvorledes vi bedst kunne yde service over for folk på forskellige stadier inden for den videnskabelige bane. Vi har jo hidtil fortrinsvis beskæftiget os med studenterne, som vi har prøvet på at give en introduktion, men det er helt klart, at man må yde en tilsvarende service over for forskere. Dér melder naturligvis spørgsmålet om dokumentation sig. Det er jo almindelig bekendt, at vi har det såkaldte fagreferentsystem, som giver fagfolk fra de forskellige områder lejlighed til at foretage såvel anskaffelser som katalogiseringer og udføre andet fagligt arbejde inden for deres specielle område, herunder dokumentation og udstillingsarrangementer. Desværre er vi i den situation, at vi med den nuværende stab ikke er i stand til at yde nogen videre individuel dokumentation. Det er naturligvis noget, som vi stiler efter, men som vi må indrømme i høj grad hører fremtiden til. Derfor er det meget vigtigt, at man tager de rigtige opgaver op, som kan have interesse for en bredere kreds. Som det vil ses af vor rapport arbejder vi med en række bibliografier, og det er et af de punkter, hvortil jeg gerne vil komme med et par nye bidrag.

Vi er blevet klar over, at vort udgivelsesarbejde må intensiveres, og jeg kan nævne nogle af de ting, man kunne tage op, nyoptryk af de nu desværre udsolgte registraturer inden for håndskriftfeltet, Gigas' og Behrends kataloger o.s.v. Man kunne også nævne danske småtryk, som Clausen var inde på, og som jeg benytter enhver lejlighed til at slå et slag for, ligesom også for Kort- og Billedafdelingens materiale. Alt dette er så overvældende, at det er meget svært at få et overblik over, men vi er afgjort opmærksomme på de muligheder, som måtte være her. Af helt nye projekter kan jeg nævne, at den tanke er kommet frem, at Det kongelige Bibliotek kunne påtage sig at medvirke til en ny dansk provinsbibliografi. Jeg har forelagt rigsbibliote-

karen et projekt i så henseende, ligesom jeg har været i forbindelse med Dansk Historisk Fællesforening, og jeg tror, at der er almindelig tilslutning til tanken.

Med hensyn til EDB må jeg desværre sige, at overvejelserne absolut er på begynderstadiet, men vi har nogle arbejdsgrupper på biblioteket, som også har kontakt udadtil, og nogle af mine kolleger har foretaget rejser til Bochum og Göttingen bl.a. for at lære noget dér; vi er altså opmærksomme på det, men det er ganske givet, at det vil tage sin tid at sætte det i værk.

Yderligere vil jeg pege på de øvelsesrækker i papirhistorien, som omtales i vor rapport. Disse vil finde sted i løbet af en måneds tid, og jeg har indbydelser med for interesserede. Det er jo en ny trafik, der hermed tager sin begyndelse, nemlig et forsøg på at give en introduktion til bestemte dele af samlingerne på mere intensiv basis, end det har kunnet ske hidtil, og jeg kan godt i samme forbindelse røbe, at en af de planer jeg går og sysler med er, at biblioteket f.eks. afholdt øvelser i bibliotekets materiale vedr. landbrugshistorie. Vi har således en del materiale vedr. forarbejderne til matriklen og om mål og vægt.

Jeg vil gerne slutte med en tak, fordi denne kontakt nu er blevet oprettet, og fordi det har været muligt at oprette den allerede inden for det fællesudvalg, der har siddet, hvilket jo er sket på udmærket måde ved Ilsøes personalunion mellem biblioteket og universitetet, men jeg finder det meget vigtigt, at denne kontakt fortsætter og udbygges, og jeg vil sige, at selvom jeg er noget af et dobbeltmenneske, fordi jeg selv er historiker, så er det mig alligevel som bibliotekar umuligt helt sikkert at se, hvad forskningen har brug for af biblioteket. Vi er interesseret i at få nogle konkrete ønsker, og jeg kan roligt sige, at biblioteket vil være meget lydhør over for de tanker, der så vil melde sig. Jeg takker for Clausens ord om, at man bør søge om yderligere penge til den slags servicearbejde; forslag herom vil selvsagt blive modtaget i en positiv ånd, og jeg tror, at vi sagtens bliver enige om, hvorledes pengene bedst kan anvendes.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt*: Jeg takker Clausen for den værdifulde introduktion til denne diskussion; jeg tror alle arkivfolk er glade for den støtte, der blev tilsagt os fra forskningen. Vi arkivarer er dobbeltmennesker, som både prøver at være forskere og er arkivarer, og vi vil gerne gå ind i diskussionen, og

det gør vi på mange måder med de historikere, som arbejder med vort materiale.

Der blev i Clausens indlæg rejst en hel række konkrete problemer, og det var dem, jeg gerne ville sige en lille smule om. For det første spørgsmålet om hulkort og EDB-materiale. Det er vel nok det vanskeligste spørgsmål, vi i dag står over for i arkiverne. Vi betragter i og for sig et EDB-materiale på samme måde som arkivmateriale, altså vokset organisk frem som et led i et administrationsarbejde. Vi er allerede midt inde i problemet. CPR-registret har vi fulgt og har haft løbende diskussioner med Indenrigsministeriet under dets tilblivelse, og foreløbig er aftalt med sekretariatet for personregistrering, at vi skal modtage ét fuldstændig bånd hvert år. Vi har således en mulighed for dér at komme ind i dette vældige sekundære, men vigtige materiale. Det er sekundært i forhold til kirkebøger etc. i øjeblikket, men hvad fremtiden vil bringe på dette område, ved vi selvfølgelig ikke. Problemet er ikke at arkivere og registrere nogle bånd, men sagt kort to ting: For det første, hvor længe vil disse bånd rent fysisk kunne bevares? Vi har stillet spørgsmålet hver gang vi kom ud for EDB-folk, og ingen kan svare os, og det er også mit indtryk fra udlandet, at ingen kan sige noget bestemt endnu.

Det andet spørgsmål er lige så vigtigt: Kan vi om 50 eller 100 år bruge de EDB-bånd, der er kørt ind i året 1968 og udnytte de programmeringer, der foreligger, på de maskiner, som findes til den tid? Heller ikke dette spørgsmål kan nogen besvare eller rettere, vi får forskellige svar. Jeg er bange for, at konklusionen bliver, at vi må bevare de forskellige typer af maskiner.

Så spurgte Clausen om udlån til forskningsinstitutionerne af vort materiale, og der var vel specielt tænkt på netop EDB-materialet. Forholdet er det, at arkivvæsenet har altid, i hvert tilfælde i den tid, jeg har været arkivmand, ført en yderst liberal udlånspolitik, og stort set er det sådan, at alle biblioteker, der har de tilstrækkelige sikkerhedsmidler, vil kunne låne. Vi har i visse tilfælde også lånt til videnskabelige institutioner, som har tilsvarende sikkerhed for brandsikker opbevaring, og for at uvedkommende ikke får adgang til materialet.

Så nævnte Clausen spørgsmålet om en ny registreringsteknik. Dette problem blev for vel to år siden gennemdrøftet indgående på et seminar, som Arkivarforeningen holdt i Løgumkloster, og

der kom mange værdifulde synspunkter frem. Jeg tør sige, at når det gælder moderne arkivmateriale, altså fra tiden efter 1848, og selvfølgelig især det nyeste, er vi klar over, at vi må gå nye veje. Med det skolehistoriske initiativ, der blev nævnt, og som foregår i samarbejde med arkiverne, har vi prøvet at følge en af de linier, som kom frem i seminaret, og det er mit håb, at vi kan udvikle en moderne teknik dér. Her som overalt når vi kommer ned i nye problemer, melder sig spørgsmålet om den nødvendige arbejdskraft. Vi håber nu, at vi med den støtte, vi kan vente fra forskerne, kan løse også dette problem.

Til sidst spørgsmålet om kassation. Det er rigtigt, som også Clausen helt erkendte, at det er et af de vanskeligste, men også et af de vigtigste problemer, arkiverne står over for i dag. Det var jo for os det allerletteste simpelthen at opbevare det materiale, der bliver produceret, men vi står over for et politisk krav om, at vi *skal* kassere. Når jeg siger et politisk krav, så mener jeg ganske simpelt et krav fra politikerne. Skal vi have bevillinger, så er det nævnt gang på gang, at det er en forudsætning, at vi gennemfører kassationer. Dette er ikke nogen kritik af politikerne, for vi erkender fuldt ud, at en meget stor del af det papirmateriale, der bliver produceret i forvaltningen, er af en sådan karakter, at man må sige, at det forskningsmæssigt er irrelevant set også i det lange aspekt. Vanskeligheden er selvfølgelig at skille det værdiløse ud. Uden at jeg skal komme ind på alle de overvejelser, som vi gør os og som vi har gjort os, kan jeg nævne, at Arkivarforeningens næste seminar i foråret vil komme til at behandle kassationsspørgsmålet.

Når vi kasserer, så er der materiale vi kasserer in toto, og der er andet materiale, som bevares fuldstændigt. Vi er i dag helt opmærksomme på, at en afgørelse om kassation ikke blot skal træffes ud fra en vurdering af materialets værdi som historisk kildemateriale, men vi må også se på, i hvilken grad det kan bruges til sociologiske, demografiske, medicinalhistoriske og mange andre undersøgelser. Vi har i de sidste 3-4 år været inde i en række overvejelser om, hvordan vi kan foretage en fornuftig udvælgelse af materialet på statistisk grundlag. Vi har haft drøftelser herom med Danmarks Statistik og med Københavns universitets statistikere.

Docent *A. Pontoppidan Thyssen*: Jeg vil gerne henlede op-

mærksomheden på et bestemt publikationsproblem. Hvis man ved en udgivelse vil undgå forlægger og boghandler, står man jo over for problemet om, hvordan man skal finde de interesserede læsere. Her har hvert selskab i reglen en subscribentkreds, som man henvender sig til. Der er derved opstået en hel række sådanne subscribentkredse. Jeg finder, at der er noget meget værdifuldt i disse mange selskaber og særligt i disse kredse. Det er klart, de virker og inspirerer jo for deres særlige art af forskning, men det er spørgsmålet, om der ikke her ville være mulighed for en samordning, en slags altomfattende historisk subscribentselskab, hvor publikationer kunne blive bekendtgjort og udsendt til subscription. Jeg er klar over, at det vil kunne støde på vanskeligheder fra det, man har kaldt institutionschauvinismen, men på den anden side er der her et område, hvor det er i alles interesse at få en vis koordination, altså både i forbrugernes og selskabernes. For udgiverne vil det betyde en langt større kreds af interesserede og for forbrugerne et overblik over hele den samlede forskning, noget vi jo virkelig savner.

Førstebibliotekar *Nils-Henning Jeppesen*: Clausen var i sin indledning inde på spørgsmålet om bibliotekerne og dokumentation og fremhævede, at der var tegn på, at bibliotekerne ønskede at udbygge eller rettere for alvor komme igang med deres dokumentationsarbejde. Det er også helt rigtigt. En af forudsætningerne for, at det vil kunne lykkes os at gennemføre dette, er naturligvis bevillingerne, og det er klart, at hvis den historiske forskning vil støtte bibliotekerne i denne sammenhæng, så vil det blive modtaget i en meget positiv ånd. Men en anden forudsætning – og vel den primære – er, at vi i vore samlinger har de publikationer, som vi gennem dokumentationen skal stille til forskningens og andre benytteres rådighed. Clausen var inde på, at det var vigtigt, at forskningen formulerede sine ønsker over for serviceapparatet – i dette tilfælde altså over for bibliotekerne – og det er naturligvis helt rigtigt, at det er meget vigtigt. Hvad man måske ikke så ofte gør – eller ser gjort – er, at serviceapparatet formulerer sine ønsker over for forskningen, over for producenterne og forbrugerne, og det vil jeg gerne gøre her i dag, idet den stigende anvendelse af, hvad vi plejer at kalde utraditionelle trykmetoder og andre publiceringsformer gør, at bibliotekernes arbejde med at indsamle materiale er betragteligt meget vanske-

ligere, end det har været tidligere. Sune Dalgård fremhævede, at man nok i stigende grad burde gå over til anvendelse af disse metoder, og det er sikkert også givet, at det vil ske, sådan at indsamlingsproblemet vil være stadigt voksende for bibliotekerne. For danske publikationers vedkommende er det jo sådan, at vi siden 1697 har haft pligtaflevering til Det kgl. Bibliotek fra alle trykkerier eller forlag her i Danmark. Denne indsamlingsmetode var indtil for ganske nylig yderst effektiv og dækkende, men den stigende anvendelse af de utraditionelle publiceringsformer gør, at metoden ikke længere virkelig sikrer, at biblioteket får de publikationer ind, som det skal have. Vi arbejder efter bedste evne på at finde en løsning på dette problem, og det samme sker i de andre nordiske lande. Desværre er det meget vanskeligt at finde en metode, der sikrer, at disse publikationer, som laves i rota-print, duplikering o.l. kommer frem til bibliotekerne, fordi det vil være umuligt at pålægge sådanne fremstillingssteder afleveringspligt. Der er derfor ikke andet at gøre, end at bibliotekerne formulerer deres ønske over for forskningen i denne situation, og så må vi håbe på, at vi kan løse det tekniske problem i løbet af et stykke tid. Det ønske jeg gerne vil formulere – på bibliotekernes vegne og ganske særlig på Det kgl. Biblioteks Danske Afdelings vegne – det er da, at De tænker på at indsende til Det kgl. Bibliotek de publikationer, som De får trykt på en eller anden utraditionel måde eller måske endog bare som mikrofilm, som Sune Dalgård var inde på. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at sige, at det er ikke blot for samlingernes komplettheds skyld, men det er også for at vi kan hjælpe forskningen, konkret for at den danske historiske bibliografi kan blive så fuldstændig som mulig. Denne bibliografi bliver jo til i samarbejde med Det kgl. Bibliotek og i alt væsentligt på grundlag af bibliotekets samlinger. I Historisk Tidsskrift kom der i sin tid en opfordring til alle om at indsende bidrag til redaktionen på Det kgl. Bibliotek, men jeg har indtryk af, at denne opfordring ikke er blevet fulgt i meget høj grad. Vi har fået visse ting, men jeg tror, at meget må gå os forbi, og i den sammenhæng vil jeg også gerne tilføje, at ønsket gælder også tryksager, der er fremstillet ganske normalt, men i udlandet, ikke mindst særtryk af afhandlinger og artikler som De måtte få publiceret i udenlandske periodica, samleværker og festskrifter og lign. ting. Hvis vi

skal kunne løse vor del af dokumentationsopgaven, kan vi nemlig kun gøre det, hvis vi kan regne med og være sikre på hjælp fra de mennesker, der producerer tingene, og som også skal bruge dem igen.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis*: I Anne Riisings rapport efterlystes en beretning fra Institutet for græsk og latinsk Middelalderfilologi ved Københavns Universitet. Jeg kan oplyse, at amanuensis Esben Albrechtsen for instituttet udarbejder en registratur over pergamentfragmenter i Rigsarkivet. Et andet projekt, som ledes af dr. Raasted, er et sagkatalog over liturgiske og andre fragmenter.

Til professor Weibulls synspunkt: at dansk historieforskning skal beskæftige sig med det som er internationalt relevant, vil jeg gerne føje, at dette forudsætter, at man også skriver på et europæisk hovedsprog. Desuden bør det fremhæves, at man selv bør forske i fremmed materiale, for først derved kan man forstå det danske materiale, kulturpåvirkningerne o.s.v.

Forskningsbibliotekar *Bent Jørgensen*: Jeg vil gerne sige H. P. Clausen tak for et overordentligt inspirerende og spindelvævsfrit indlæg. Der findes mange problemer både ved det nuværende serviceapparat og i forbindelse med de nye tekniske muligheder, som vi i dag kan ane.

Jeg vil gerne dels tilslutte mig en række af de udtalelser, som er kommet fra mine kollegers side dels supplere dem. Forinden skal der imidlertid knyttes et par principielle bemærkninger til de forelagte rapporter.

Jeg vil nødig virke perfid, men det har i hvert fald slået mig ved gennemlæsningen af dem, at man måske skulle stille spørgsmålet om, hvor meget der egentlig gemmer sig bag omtalen af de mange igangværende projekter. Jeg har ikke helt kunnet glemme historien om manden, der blev spurgt om, hvor mange mus han havde fanget, og som svarede, at når han havde fanget én foruden den, han lurede på, så havde han to. Betydningen af det fremlagte materiale skal ikke hermed underkendes, men jeg tror, at en nøgtern vurdering er nødvendig, og ønsker det understreget, at rapporterne især er et oplæg til overvejelse af en række grundlæggende forhold. Blandt disse indtager serviceproblemerne en central plads. Retter man i denne forbindelse blikket mod mulighederne for dokumentation, forekommer det mig, at en lang ræk-

ke elementære problemer skal løses, før det forhåndenværende materiale er tilgængeligt. Lad mig som et konkret eksempel nævne katalogiseringen. De fleste ved, at vi på Det kongelige Bibliotek har problemer med at få styr på vore katalogprojekter – der endda bare omfatter boglitteraturen, ikke den spredte tidsskriftslitteratur. Vore systematiske kataloger er nogle af vore ømme punkter, og man vil se i oversigten fra vort bibliotek, at der ikke er ofret så meget plads på omtalen heraf. Jeg er kun mere periferisk knyttet hertil og kan måske derfor udtale mig med en lægmands dristighed.

Katalogiseringsprojekter er ofte udtryk for „institutionschauvinisme“ – for at bruge Ole Karup Pedersens formulering. Ser man på systematiske kataloger, står man allerede, når man kommer ned i Det kongelige Bibliotek, over for et virvar af kataloger, som de fleste brugere utvivlsomt vil være fortvivlede over, men som man dog gradvis kan leve sig ind i, hvis man bliver der længe nok til at blive en del af den levende tradition. Skal man arbejde andetsteds, vil man straks konstatere, at de erfaringer, man måske har brugt år på at erhverve sig på Det kongelige Bibliotek, overhovedet ikke lader sig nyttiggøre på Universitetsbiblioteket eller Statsbiblioteket, som har andre systemer. Seneste skud på stammen er Odense Universitetsbibliotek, der nu er ved at anlægge et helt fjerde system.

Det forekommer mig, at man her på dette i og for sig traditionelle område i allerhøjeste grad trænger til en koordinering, og det er mit indtryk, at når det er gået sådan, skyldes det for en meget stor del, at man har betragtet de hermed forbundne problemer som interne biblioteksanliggender. Man har i for ringe grad forsøgt at overveje, hvilke behov man egentlig ville tilfredsstille, og der har været meget ringe kontakt med de brugere af forskellige kategorier, som man egentlig skulle betjene.

Hvad er det for behov, man vil dække? Der kan ikke være tvivl om, at disse er meget differentierede – ikke blot, når der tænkes på materialets art eller emne, men også når det drejer sig om, hvor dybt man egentlig vil gå, hvilken grad af fuldstændighed man vil tilstræbe.

Jeg skal nævne et eksempel ikke fra katalogiseringen, men fra bibliografien. Her er imidlertid tale om to sider af samme sag. The American Historical Association arrangerede for et par år

siden et seminar over emnet: bibliografi og historikeren. Som grundlag herfor blev bl.a. foranstaltet en rundspørge blandt amerikanske historikere om, hvilken forskningsprocedure de benyttede, og hvilke behov de ville have dækket. Man konstaterede nu det iøjnefaldende, at ønskerne var fundamentalt forskellige, alt efter om det var en forskers specialeområde, eller der var tale om randområder. I første tilfælde kunne man ikke få bibliografier og fortegnelser fuldstændige nok. I sidstnævnte kunne man ikke få hjælpemidlerne selektive nok. Man kan så diskutere, hvilket hensyn man vil prioritere højest, da de ikke begge kan honoreres samtidig.

For vore forskningsinstitutioner er det under alle omstændigheder nødvendigt, at der bliver gjort noget effektivt ud af den koordinering, som der under dette møde lægges op til. Det drejer sig ikke blot om det fremtidige. Det er ønskeligt at få taget stilling til, hvad der bør gøres allerede nu, og hvad der skal prioriteres, da dette er betydningsfuldt for det daglige arbejde.

Jeg vil gerne efterlyse krav og støtte udefra – gerne med henblik på bevillinger – men ikke mindst kvalificeret interesse for de nævnte problemer, som vi i institutionerne næppe kan løse tilfredsstillende selv.

Stud. mag. *Hans Christian Bjerg*: Professor Clausen var i sin indledning inde på dataindsamlinger og dataarkivproblemer, men desværre ikke så meget på kildeudgivelser, noget vi iøvrigt har talt meget om i dag, og som så vidt jeg kan se også må henhøre under servicefunktionerne.

I den forbindelse vil jeg henlede opmærksomheden på, at der efter min mening er forskellige uløste problemer m.h.t. kildeudgivelser af data, eller indsamling af dataarkiver, forstået på den måde, at det er apparater, som man stopper en masse data i, og ved hjælp af hvilke der så kan drives kvantitativ forskning. Især rigsarkivarens indlæg viste jo, at der ved overgang til dataarkiver vil opstå vanskeligheder i forbindelse med bevarelsen af kilderne. Der må jo opstå problemer, hvor vi ikke kan smide kilderne væk, og hvor fotokopier ikke helt udfylder forskerens behov. Men jeg vil blot her henlede opmærksomheden på, at vi nok i den videre diskussion skal forsøge at skelne mellem kildeudgivelser, kilderne, altså de egentlige kilder, og så maskiner, som man kommer data ind i for at få visse tværgående ting belyst.

Til sidst vil jeg udtrykke håbet om, at professor Clausens fremdragning af problemet omkring Skælskør vil ramme mange steder, for det viste da i hvert fald helt klart, at man må samarbejde inden for forskningen. Der er utvivlsomt mange ting, man som biprodukter vil få ud af en sådan undersøgelse, hvis man er opmærksom på disse, før man starter.

Professor *Jörgen Weibull*: Rigsarkivaren var i høj grad inde på de spørgsmål, vi står over for, når det gælder at bevare EDB-materialet og det materiale, der nu produceres mange steder.

En sag, som jeg mener må komme frem her, er at her står vi ikke bare over for at få dette materiale bevaret og evt. de maskiner, vi skal anvende til materialet, men jeg mener, at arkiverne som en serviceinstitution har en meget vigtigere og større opgave nemlig at overvåge, hvordan dette materiale bliver til. Det er aldeles beklemmende, hvor lidt historikerne og frem for alt arkiverne her har gjort sig gældende ved de diskussioner, som føres om udformningen af EDB-materialet. Man lader statistikere og forskellige statsinstitutioner rundkaste klassifikationerne uden tanke på historikernes behov. Jeg har set skræmmende eksempler på det. En af de vigtigste opgaver er derfor ikke at se på det materiale, der findes, men at begynde at arbejde med det materiale, som endnu ikke findes.

Museumsinspektør *Olaf Olsen*: En kort bemærkning til docent Pontoppidan Thyssens forslag om en subscriptionsliste. Jeg tror ikke, at det er nogen realistisk tanke, den ville komme til at omfatte et sted mellem 40 og 50.000 navne, hvoraf mange af de berømte Tordenskjolds soldater skulle sorteres fra. Der er inden for den historiske verden udmærket tradition for, at man lægger indlæg i andre udgiverselskabers skrifter og tidsskrifter, og jeg tror, at det er den vej, man skal gå, hvis man vil ud til folk med noget nyt. Det andet kan kun bruges ganske undtagelsesvis.

Docent *Jørgen Raasted*: Vi fik professor Ellehøjs tilladelse til til sidst at vende tilbage til tidligere foredrag i dagens løb, og selvom Thomas Riis har rettet lidt op på det som Riising efterlyste, nemlig den manglende rapport fra Institut for græsk og latinsk Middelalderfilologi, så synes jeg, at jeg bør dog lige nævne, at når denne rapport ikke er kommet, så skyldes det ingenlunde manglende aktivitet på instituttet, men en beklagelig manglende

kommunikation mellem historikere og filologer. Vi vidste ikke, at der skulle laves en sådan rapport.

I øjeblikket har vi 4 løbende projekter, af hvilke de 2 kan diskuteres i sektion 7 i morgen. Vi har den af Riis omtalte fragmentregistrering. Vi udgiver 2 store serier, en latinsk Corpus philosophorum danicorum medii ævi under litteraturselskabet og Monumenta musicæ byzantinæ, som står på sine egne ben. Endelig er der på instituttet en såkaldt middelaldercentral, der søger at koordinere middelalderstudiet ved Københavns Universitet, dels i form af et specialkatalog, der udsendes ved hvert semesters begyndelse, og dels ved arrangementer, af hvilke det måske kan interessere nogen af de tilstedeværende at høre, at vi i efterårssemestret 69 og forårssemestret 70 agter at lave nogle rundbordssamtaler om Saxo med indbudte specialister og med mulighed for et stort publikum.

Foredrag

FORSKNINGENS ORGANISATION

Ved professor *Jørgen Weibull*

Den artikel av Erik Stig Jørgensen i *Information*, som ytterst är upphovet till det danska historikermöte, som nu sammankallats, tar sin utgångspunkt i en jämförelse mellan den historiska forskningen i Danmark för omkring 50 år sedan och den av idag. I en översikt över läget kunde Kristian Erslev 1911 konstatera, att dansk historisk vetenskap intog en stark ställning i det allmänna kulturlivet och var internationellt högt ansedd. Ett faktum som varje historiker erkänner och som Erik Stig Jørgensen konstaterar är, „at dansk historieforskning i dag er svagere placeret i den offentlige bevidsthed end den var i 1911“. Även om historikerna sedan dess på en rad områden supplerat eller reviderat de resultat Erslev och hans generation av historiker hade nått, är dock „som helhed vor historie dårligere 'dækket' med tidssvarende, grundlæggende fremstillinger end det var tilfældet for 50 år siden. Forskningen er i dag i højere grad orienteret mod mindre, specielle emner og forsømmer sin pligt til oplysning af offentligheden om en række centrale spørgsmål“, hävdar Erik Stig Jørgensen.

En förklaring till detta förhållande finner han i att kraven på dokumentation är större och – framför allt – i att formulering av problemen och deras lösning numera tillmäts en annan vikt än tidigare. Den förskjutning av tyngdpunkten i det vetenskapliga arbetet, som därmed antydes, upptages emellertid inte till närmare behandling. Diskussionen koncentreras till historikernas arbetssituation, något som Erik Stig Jørgensen i denna artikel framhäver som orsaken framför andra till förändringen av historievetenskapens ställning i kulturliv och samhälle.

Brist på tid för vetenskapligt arbete har, framhåller Erik Stig Jørgensen, i många fall under senare årtionden begränsat möjligheterna för de vid universitet, arkiv och bibliotek anställda historikerna att ge sig i kast med större och mera krävande vetenskap-

liga uppgifter. Undervisning, administration och andra förpliktelser kräver numera en alltför stor del av deras tid. Problemet blir hur man i tillräcklig utsträckning och vid en för den enskilde forskaren lämplig tidpunkt skall kunna ge honom möjlighet att ostört ägna sig åt vetenskapligt arbete. Artikeln utmynnar i ett förslag till en lösning av detta problem.

Erik Stig Jørgensens artikel tar främst sikte på de rent arbetsmässiga och ekonomiska sidorna av saken. Endast i förbigående beröras de konsekvenser en dylik organisation måste få för själva forskningen. Vad jag här skall behandla är därför frågan om vad en fastare organisation innebär för forskningen som sådan: eller med andra ord om en planerad forskning inom ämnet historia är önskvärd samt i vilka former den i så fall kan och bör genomföras.

Att vetenskaplig forskning skall och måste vara fri och obunden har länge varit något av en grundtes i de flesta demokratiska länder. „Forskningens frihet“ har blivit ett honnörsord. Det är numera ett av de värdeladdade begrepp, som ofta anförs i debatten, i allmänhet utan närmare tanke på dess egentliga innebörd. Ett exempel. När i Sverige en forskningsberedning tillsattes 1962 som ett rådgivande organ till regeringen, framhöll statsrådet, att det nya organets uppgift skulle *„självfallet inte vara att söka dirigera den fria, vetenskapliga forskningen“*. Samtidigt underströks, att själva huvuduppgiften för forskningsberedningen skulle vara att den skulle fungera som planeringsorgan. Den skulle *„utgöra ett forum för samråd om den långsiktiga inriktningen av den svenska forskningspolitiken“*. De båda ovan ur samma statsrådsprotokoll citerade meningarna är motsägande. Regeringen undvek också under frågans behandling att närmare klargöra innebörden av den „frihet“ man i den inledande satsen förklarat sig „självfallet“ vilja bevara. Uppenbarligen användes det här av regeringen som ett politiskt honnörsord, i detta fall utnyttjat främst i syfte att invagga en misstänksam opinion bland akademikerna i säkerhet.

Innebörden av begreppet „forskningens frihet“ kan definieras såsom vetenskapsmannens absoluta suveränitet vid valet av forskningsuppgifter samt hans rätt att behandla problemen utan påtryckningar från något håll och att offentligen få framlägga re-

sultaten oberoende av deras karaktär eller eventuella konsekvenser. Att varje form av planering i viss mån måste innebära en inskränkning av forskningens absoluta frihet är självklart. Frågan gäller i detta läge emellertid om icke en medveten planering av forskningen med dagens långt gående specialisering är av behovet påkallad för att effektivt kunna utnyttja de begränsade resurser, som står till förfogande.

Inom medicinsk, naturvetenskaplig och teknisk forskning, som i allmänhet kräver stora materiella resurser, är en planering vid fördelningen av anslagen sedan länge en självklarhet. Diskussionen har inom dessa områden icke rört frågan om en planering bör ske utan *hur* den bör ske. Man har därvid också gjort en distinktion mellan grundforskning och målforskning.

Beträffande målforskningen – där vetenskapsmannens uppgift begränsats till undersökningen av ett i förväg bestämt ämne och till lösningen av därmed sammanhängande problem – begränsas givetvis forskarens frihet till valet av metod och till rätten att offentliggöra sina resultat. De problem, som i dessa båda senare avseenden kan vara förknippade med den målinriktade forskningen, gör sig emellertid i de nordiska länderna främst gällande inom den privata sektorn såsom t.ex. inom läkemedelsindustrin. Den målforskning, som inom de samhällsvetenskapliga ämnena fått allt större betydelse under senare år, sker till alldeles övervägande del på uppdrag av offentliga myndigheter, huvudsakligen i form av utredningar av olika slag. Frågan om obehörig påverkan vid valet av arbetsmetoder eller några hinder för forskarna att offentliggöra eller utnyttja de vunna resultaten, har i dessa fall sällan aktualiserats. I den mån man inom historisk forskning av idag överhuvudtaget kan tala om målinriktad forskning – vilket endast synes vara fallet i frågan om vissa typer av beställningsarbeten – torde läget vara detsamma som beträffande samhällsvetenskaperna. I enstaka fall kan det problemet uppstå, att en forskare, som åtagit sig att skriva t.ex. ett företags historia, endast får tillgång till vissa delar av källmaterialet. Då detta i allmänhet rör rent privata uppdrag, reduceras dock frågan till ett mellanhavande mellan forskaren och hans uppdragsgivare.

Av större betydelse är emellertid ett annat problem i detta sammanhang. Frågan gäller hur den samlade forskarinsatsen påverkas av att relationen mellan det med allmän tjänst förenade

forskningsarbetet minskas i förhållande till det på beställning utförda, i de flesta fall rent målinriktade arbetet. De ofta stora belopp, som enskilda företag och offentliga institutioner ställer till förfogande för att få sin historia skriven inför exempelvis ett jubileum, binder ofta under årtal alltför många av landets vetenskapligt produktiva krafter vid uppgifter av ett begränsat, i många fall rent lokalt intresse. I Norge, där det speciellt gäller de många uppdragen att skriva olika städers och kommuners historia, samt i Sverige, där frågan främst gällt de många och ofta mycket välbetalda företagsmonografierna, har detta blivit något av ett problem.

Beträffande grundforskningen råder inom alla läger enighet om att denna teoretiskt sett bör vara fri och obunden. I praktiken begränsas emellertid denna frihet numera inom flertalet medicinska, naturvetenskapliga och tekniska ämnen av de stora kostnaderna för tekniska hjälpmedel, material och biträdeshjälp. En avvägning av fördelningen av anslag till skilda projekt, behovet att av ekonomiska skäl koncentrera investeringarna och kravet att utnyttja de investeringar, som redan gjorts, har medfört en långt gående planering även av den rena grundforskningen. I den mån man inom historisk vetenskap inom exempelvis de områden som gränsar mot samhällsvetenskaperna börjar utnyttja hjälpmedel såsom datamaskiner, uppräta omfattande samlingar av för databehandling färdigt material samt erhåller biträdespersonal med förutsättning för en speciell typ av arbete, kommer också inom vårt ämne en fördelning och planering av forskningsarbetet att bli nödvändig.

Som argument för en planeringen av forskningen berör det ovan anförda endast en sektor av den humanistiska forskningen – främst den där kvantitativ metod i någon form kan komma till användning. Också andra argument kan emellertid anföras.

De stora framstegen inom den moderna vetenskapen och detta inte minst inom de humanistiska ämnena har vunnits genom en fördjupad analys av de problem som tagits upp till behandling. Kraven på metod och dokumentation har skärpts till det yttersta. Detta har medfört en specialisering av forskningen. Möjligheterna för en forskare att ur skilda aspekter behandla ett större problemkomplex har i motsvarande grad minskat.

Härtill kommer samtidigt kraven på internationellt samarbete

och kännedom om den internationella forskningen. Vi arbetar inte längre i en liten skyddad vrå av världen, där vi ägnar oss enbart åt våra egna problem. Kraven på internationell orientering innebär ett rent kvantitativt problem. För den enskilda forskaren har det i dagens läge blivit omöjligt att följa med annat än en liten sektor inom den vetenskap som är hans. Också detta har medfört starkt ökad specialisering.

Allt detta talar för, att en fördelning av arbetsuppgifterna och en fast organisation av forskningsarbetet numera blivit något av en nödvändighet även inom humanistisk forskning.

En fundamental fråga, som genast gör sig gällande om man accepterar tanken på en central planering av forskningen är *hur* denna skall ske, d.v.s. i vilka instanser och av vem frågorna i sista hand skall avgöras. Ett första problem i detta sammanhang är det jag redan inledningsvis nämnde, nämligen i vilken utsträckning planerad forskning går att förena med de krav på forskningens frihet, som måste ställas för att inte helt förkväva den förnyelse, som endast forskarna själva kan åstadkomma.

Först en definition. Den forskningens frihet, som jag här avser, är vad i den svenska debatten betecknats som „spontan forskning“, d.v.s. forskningsinsatser, där forskaren själv ställer problemet och löser uppgiften på eget initiativ. Inom ramen för en planerad forskning blir detta en fråga om forskarnas inflytande i de för planeringen ansvariga organen – i sin yttersta konsekvens kravet på forskningsorganens självstyrelse.

Vetenskaplig forskning är emellertid ett alltför omfattande och heterogent begrepp för att i detta sammanhang kunna behandlas som en enhet. Såsom Stephan Toulmin (*The Complexity of Scientific Choice*, Minerva 1964) påpekat kan man därför endast i vissa fall tala om ett på objektiva grunder träffat val mellan olika forskningsprojekt. Endast då valet står mellan inbördes jämförbara storheter kan det bli fråga om en vetenskapligt motiverad avvägning. I övriga fall, då det gäller inbördes ojämförbara storheter, är det ett politiskt avgörande grundat på önskvärdheten av ny kunskap inom området ifråga, på grund av dess samhällsnytta, aktualitet eller av något annat skäl. I överensstämmelse härmed bör man också skilja mellan *administrativa beslut* och *politiska beslut*. Frågan om man skall satsa på cancer-

forskning, atomfysik eller historia är uppenbarligen en fråga om helt inkommensurabla storheter. Valet mellan dessa enheter blir därför ett politiskt beslut. Inom en och samma vetenskap eller grupp av vetenskaper får däremot prioriteringen karaktären av administrativa beslut. Frågan om man skall satsa på forskning om adelns godsinnahav under medeltiden, 1600-talets sociala struktur, Christian IV:s utrikespolitik, emigrationen under det 19. århundradet eller de politiska partiernas utveckling under det senaste århundradet kan åtminstone delvis grundas på objektiva skäl, såsom vårt behov av ny kunskap inom området ifråga, möjligheterna att vinna sådan kunskap av värde eller de personella resurser, som står till förfogande för projektets genomförande.

Slutsatsen blir att administrativa beslut bör fattas av forskarna själva. Själva den ram dessa därvid har att röra sig inom bestämmes däremot genom en avvägning gentemot andra vetenskaper. Dessa beslut är politiska och även om forskarna självklart kan och i vissa fall även bör deltaga i dem är deras ställningstagande därvid politiskt, icke vetenskapligt. Den enda uppgift de som vetenskapsmän har i detta senare sammanhang är att motivera de anslagskrav, som de inom det egna området beslutat att satsa på.

Frågan om de beslut, som här betecknats som politiska, faller delvis utanför ramen för denna framställning. Framhållas skall i detta sammanhang endast, att de krav som f.n. reses från bl.a. en radikal studentopinion om att politisera även de inom-vetenskapliga, d.v.s. de administrativa besluten, rör själva kärnpunkten ifråga om forskningens frihet i framtidens samhälle. Vad saken just nu i praktiken gäller är i vilken utsträckning politiska instanser skall ha inflytande över de för forskningens inriktning avgörande besluten vid universitet, i forskningsråd och forskningsinstitut. Om ett dylikt inflytande accepteras, reser sig i sin tur frågan om hur vida de finansiella ramar bör vara, som statsmakterna – d.v.s. de politiska myndigheterna – fastställer och vilket inflytande forskarna själva bör ha, dels såsom rådgivande vid valet *mellan* olika forskningsområden, dels vid beviljandet av anslag *inom* respektive forskningsområde. Slutligen kan frågan ställas i hur hög grad forskarna inom ett projekt skall bindas av riktlinjer för anslagens utnyttjande. Att den enskilde forskaren

inom ramen för ett projekt får ställa hypoteserna och välja metoderna förefaller självklart – frågan gäller i vad mån en utveckling under forskningens gång ger honom rätt att utnyttja anslagen för helt eller delvis annat ändamål än det för vilket de beviljats. Att forskningens och den enskilde forskarens frihet i detta senare hänseende redan är underkastad stark begränsning torde vi alla vara medvetna om. Riskerna för att de politiska avgörandena skall vinna terräng på de administrativas bekostnad är uppenbar.

De administrativa besluten, d.v.s. de inom-vetenskapliga avgörandena, gäller främst prioriteringen av frågeställningar och projekt inom ett och samma forskningsområde. Till grund för ett dylikt avgörande bör ligga vetenskapliga, icke politiska värderingar.

Den centrala frågan vid en planering av forskningen är vilka faktorer som i realiteten blir de för besluten avgörande eller med andra ord efter vilka kriterier de olika forskningsprojekten rangordnas. Jag skall i detta sammanhang inskränka mig till att diskutera endast ämnet historia och söka peka på några kriterier av betydelse vid valet mellan olika forskningsprojekt.

Som första kriterium kan nämnas, i hur hög grad *behovet av ny kunskap* gör sig gällande inom de olika områdena ifråga. Det kan härvid antingen vara fråga om områden, som tidigare inte alls eller endast ofullständigt behandlats av forskningen, eller också sådana, som aktualiserats av andra skäl och där en fördjupad kunskap om bakgrunden därför synes önskvärd. Som exempel ur Danmarks historia kan i det första fallet nämnas emigrationen och i det andra Danmarks utrikespolitik.

En annan motivering för prioritering av forskning inom ett visst område är att *nytt källmaterial* står till historikerns förfogande. Mest påtagligt gör denna faktor sig naturligtvis gällande ifråga om den nyaste tidens historia, där handlingar och aktstycken succesivt blir tillgängliga för forskaren. Men också för äldre tider kan arkeologiska fynd, arkivfynd o.d. ge nya utgångspunkter, som motiverar en insats.

Vad gäller äldre tiders historia är emellertid *nya arbetsmetoder* av större vikt än det ev. nya källmaterial, som någon gång står till förfogande. Nya metoder kan sålunda i många fall ge möjlighet att utnyttja källmaterial, som tidigare inte ansetts mödan värt att bearbeta eller som av arbetstekniska skäl icke varit

möjligt att bearbeta. Som exempel kan nämnas det stora kamerala material, som finns bevarat från 16. och 17. århundradet och som rätt använt kan ge värdefulla bidrag till belysningen inte bara av landets ekonomiska historia utan också de sociala förhållandena och den politiska utvecklingen. Den moderna databehandlingstekniken har här öppnat nya möjligheter. Detta senare gäller såväl bearbetningen av serier, som på grund av sin omfattning tidigare inte kunnat utnyttjas, som också användningen av kvantitativa metoder vid behandlingen av tidigare utnyttjat källmaterial. Som exempel på det förra kan nämnas undersökningar av sambanden mellan social struktur och politisk gruppering samt på det senare bearbetningen av myntfynden från vikingatid och äldre medeltid.

Tillgången till *personella resurser* för genomförande av ett forskningsprojekt är ett kriterium av principiellt annan natur än de tidigare nämnda. I diskussionen i Sverige har bl.a. Tor Ragnar Gerholm med utgångspunkt från erfarenheterna i USA framfört tanken, att man vid valet mellan olika forskningsområden bör satsa på personer och icke på projekt (DN 3/12 1963). Innebörden är att de forskare, som de anslagsgivande instanserna bestämt sig att satsa på, själva får frihet att utforma programmet för sin forskning. I sin yttersta konsekvens, såsom enda kriterium för beviljande av forskningsanslag, skulle ett sådant system innebära ett upphävande av all planering. I realiteten är emellertid de personella resurserna en faktor jämförbar med de tidigare nämnda, vilken i de flesta fall spelar sin roll vid sidan av och tillsammans med dessa. Som exempel kan nämnas, att ett antal högt kvalificerade forskare är sysselsatta eller har sysslat med problem i samband med Slesvig och förhållandet mellan danskt och tyskt i detta område. Det ligger då nära till hands att utnyttja de möjligheter som därmed existerar för en samlad forskarinsats av verklig betydelse.

Som framgår av det senast nämnda exemplet är det endast rent teoretiskt som de olika kriterierna kan renodlas. I praktiken bestämmes valet av en samverkan dem emellan, där normalt samtliga här nämnda faktorer bidrar till att ett visst forskningsprojekt betraktas som angeläget. Den vikt, som därvid tillmättes de olika komponenterna, bestämmes ytterst av vederbörandes uppfattning om historieforskningens målsättning.

Vetenskap och forskning värderas i dagens samhälle i hög grad efter sina praktiska resultat, framför allt i rent materiellt avseende, alltså efter dess nyttovärde. Så sker nära nog självklart inom teknologi, medicin och en stor del av naturvetenskaperna. Men historisk forskning är en verksamhet vars nytta inte är lika uppenbar.

Två olika målsättningar kan och brukar framföras som motivering för historisk forskning. Den första är *historia som kulturaktivitet*, d.v.s. en verksamhet betingad av faktorer såsom människans medfödda nyfikenhet, hennes behov av spänning och romantik, en önskan att skapa ordning och sammanhang fakta emellan samt hennes krav på kunskaper om en gången tids verklighet. Historiens uppgift är enligt denna motivering att bilda basen för en rad av människans kulturella aktiviteter och även att själv utgöra en del av kulturlivet. Rent logiskt är denna motivering den enklaste. Någon invändning mot det berättigade i en historisk forskning, som motiveras av dess uppgift som kulturgärning, torde inte kunna anföras. Däremot kan ifrågasättas om denna motivering i dagens samhälle äger sådan tyngd, att den förmår hävda den historiska vetenskapens ställning och krav gentemot andra mera samhällsnyttiga discipliner.

Den andra huvudmotiveringen för historisk forskning, som vanligen anföres, utgår därför också från dess nyttovärde och skulle kunna rubriceras som *historia som samhällsvetenskap*. Värdet av historisk forskning ligger enligt denna uppfattning i att det ger en kunskap, som i ett eller annat avseende påverkar vårt sätt att handla. Detta kan antingen ske direkt genom exemplets makt eller indirekt genom den metodiska skolning, som studiet av historia ger i form främst av en mera kritisk inställning till källor av tendensiös natur. Det värde historien kan ha för förståelsen av de för dagen aktuella samhällsproblemen utgör också utan tvivel motivet för många av dem som ägnar sig åt studiet av detta ämne. På en viktig punkt fordrar denna motivering emellertid en revision av den traditionella uppfattningen om forskningens arbetsuppgifter.

Historieforskningen – till skillnad från andra samhällsvetenskaper – sysslar med det unika, händelser och händelseförlopp, som en gång varit och aldrig upprepar sig. Detta är en gammal definition, som ofta anföres också i våra dagar. Tesen är be-

stickande, men går den att förena med uppfattningen om historien som samhällsvetenskap?

Redan vid valet av ämne för sina undersökningar träffar historikern ett avgörande i detta avseende. Han väljer – i allmänhet – till objekt för sin forskning ett ämne, som han anser kan ge ett väsentligt bidrag till förståelsen av utvecklingen eller till samhällsdebatten. Begreppet „av betydelse för utvecklingen“ innebär då, att det på något sätt satt spår i samhället av idag och varit av betydelse för tillkomsten därav. Av betydelse för samhällsdebatten är å andra sidan, att den linje eller det händelseförlopp, som undersökningen avser att utreda, bidrar till våra möjligheter att bedöma dagens och morgondagens problem.

Bakom båda dessa kriterier för ämnesvalet ligger, vare sig historikern själv realiserar det eller inte, tanken på att vi har något att lära av historien, att kännedomen om gångna tiders människor, deras reaktioner och handlingsmönster, liksom samhällslivets utveckling i olika avseende har ett värde, lika väl som erfarenheten har det för den enskilde individen. Men därmed har vi också strängt taget förnekat tesen, att historien aldrig skulle upprepa sig och att dess uppgift bara skulle vara att syssla med det unika.

Med utgångspunkt från resonemang av detta slag har historisk forskning av idag börjat söka sig nya vägar och inriktat sig mot mera generella företeelser: ekonomiska och sociala förlopp som godsinnahav och dess betydelse för politiskt ställningstagande, emigrationen, folkrörelsernas uppkomst och utveckling m.m. De enstaka personernas öden spelar därvid en underordnad roll – det är det för en större grupp gemensamma som intresserar.

Men också inom politisk historia har detta sin giltighet. Även på detta fält söker sig historieforskningen av idag till problem och problemställningar, som på ett eller annat sätt – i positiv eller negativ riktning – kan tjäna som modell i dagens debatt. Att erfarenheterna från 1920-talet i den tolkning nationalekonomer och historiker givit dem spelade en stor, för att inte säga avgörande roll för t.ex. USA:s politik efter 2:a världskriget är uppenbart. På samma sätt har erfarenheterna av eftergifterna för Hitler på 1930-talet haft sin betydelse för förloppet av det kalla kriget och har det utan tvivel för USA:s ställningstagande t.ex. i Vietnam.

Att tankegångar som de här antydda spelar en stor, ofta avgörande roll både för den enskilde forskaren vid valet av arbetsuppgifter och för anslagsbeviljande instanser vid valet av projekt, därom råder icke något tvivel. Dagens u-landsforskning samt hela den s.k. freds- och konfliktforskningen är exempel på den saken.

I diskussionen om en planerad forskning har termerna „forskningsprojekt“, „team-work“ eller „lagarbete“ samt „forskargrupp“ i många fall använts utan närmare precisering, ofta med skiftande innebörd. Några definitioner av begreppen är därför en förutsättning för vidare diskussion.

Forskningsprojekt användes som term för ett kring ett avgränsat problem eller särskilt forskningsområde planerat arbete, där uppgifterna fördelats mellan de i projektet deltagande forskarna. Däremot utsäger begreppet forskningsprojekt i den betydelse det här användes icke något om graden av integration, d.v.s. om projektet är avsett att utföras som lagarbete eller endast i form av en löst sammanhållen forskargrupp.

Lagarbete (team-work) innebär att en forskningsuppgift löses i samarbete mellan två eller flera forskare, som redovisar sina resultat kollektivt, normalt utan att den individuella insatsen särskilt anges. Vid lagarbete i den strängare betydelse, som jag gärna vill reservera för denna term, är arbetet också till den grad integrerat, att en redovisning av de deltagande forskarnas individuella insatser inte längre blir möjlig.

Lagarbete i enlighet med denna definition är numera en normal företeelse inom medicinsk och vissa delar av naturvetenskaplig forskning såsom kemi och fysik. Även inom samhällsvetenskaperna har lagarbete av denna typ under senare år förekommit, även om det inte kan sägas vara den normala arbetsformen. Inom historisk forskning har något lagarbete i denna bemärkelse mig veterligen icke förekommit. Några av de projekt, som Statens humanistiska forskningsråd i Sverige under senare år tagit initiativet till, har dock organiserats i former, som närmar sig det egentliga lagarbetets. Främst kan härvid nämnas forskningsprojektet „klassamhället: folkrörelserna“ vid historiska institutionen i Uppsala. Men också inom detta projekt sker redovisningen av resultaten till största delen i form av individuellt utarbetade av-

handlingar, även om hela det för arbetet grundläggande materialet insamlats och bearbetats i samarbete av flera av de till projektet knutna forskarna. Gemensam biträdespersonal och en långt driven teknisk bearbetning av materialet bidrager ytterligare till att ge forskarna möjligheter att överblicka och behandla källmaterial av en storleksordning, som en enskild forskare omöjligt kunnat indraga vid behandlingen av problemen ifråga. För en rad av de uppgifter, som forskningen står inför särskilt inom ekonomisk och social historia, synes en arbetsform som den i Uppsalaprojektet tillämpade vara av behovet påkallad.

Gruppforskning, d.v.s. samarbete inom ramen för en forskargrupp, är den arbetsform, som hittills varit och är den normala inom forskningsprojekt i historisk vetenskap. Gruppforskning i denna bemärkelse innebär en serie individuella forskningsinsatser rörande ett gemensamt problemkomplex eller inom ett avgränsat forskningsområde. Gruppforskning i denna bemärkelse kan vara mer eller mindre integrerad, från den löst sammanhållna serien av avhandlingar rörande skilda problem inom samma tidsepok till en intensiv analys av ett och samma problem, ofta publicerat i en gemensam volym, där medarbetarna var och en svarar för sitt avsnitt.

Grupparbeten av denna typ har länge funnits inom historisk forskning. Ett av de senaste, mest uppmärksammade projekten av detta slag har i Danmark varit undersökningen av landets historia under andra världskriget, organisatoriskt sammanhållet i DNH. Det torde knappast råda något tvivel om, att gruppforskning i denna eller liknande former även i framtiden kommer att vara den normala formen för genomförandet av projekt inom historisk forskning.

Detta för emellertid över till frågan om fördelningen av uppgifterna på skilda institutioner, eller med andra ord forskningens lokalisering och dess yttre organisation.

Inom medicinsk och naturvetenskaplig forskning har laboratorier och annan teknisk utrustning framtvingat en lokalisering av forskningen. Institutionerna har förutom den allmänna utrustning, som erfordras för undervisningen, byggts ut i anslutning till den forskning som bedrivits vid institutionen ifråga.

Detta har i många fall medfört en specialisering. Av prakti-

ska och ekonomiska skäl har arbetet inom ett visst forskningsområde förlagts till en bestämd institution, dit forskare, som arbetar med uppgifter inom detta område, följaktligen också sökt sig. Anledningen till denna fördelning av forskningsarbetet har i allmänhet varit den ofta mycket kostbara utrustning och den stora biträdespersonal, som erfordras. Men systemet har medfört andra fördelar. De möjligheter till stimulerande tankeutbyte och samarbete med kollegor, som arbetar inom samma område, som en sådan lokalisering av forskningen automatiskt medför, har visat sig vara av stort värde.

För historisk forskning har hittills endast i enstaka fall yttre betingelser framkallat en viss specialisering av forskningen. Arkivtekniska skäl har därvid i allmänhet varit orsaken till att en viss gren av forskningen förlagts till en bestämd institution. De möjligheter, som mikrofilmning och xeroxkopiering öppnat, har emellertid starkt minskat behovet av en lokalisering av forskningen av detta skäl. Samtidigt har emellertid en fördelning av arbetsuppgifterna av andra skäl blivit aktuell.

Ett av dessa skäl är den utvidgning av området för den historiska forskningen, som kännetecknat efterkrigstiden. Från att tidigare ha sysslat nästan uteslutande med problem rörande Danmarks eller de nordiska ländernas historia, möjligen i något fall ett annat europeiskt lands historia, har fältet för den historiska undervisningen och forskningen vuxit till att omfatta inte bara Europa utan också de främmande världsdelarna. I synnerhet har de konflikter, som blivit en följd av koloniernas frigörelse och utvecklingen i de nya stater, som bildats i dessa områden, tilldragit sig allt större intresse. Samtidigt har den vetenskapliga litteraturen vuxit i en takt, som gör det otänkbart för en enskild forskare att följa utvecklingen annat än på ett i tid och rum alltmer begränsat område. Den väldiga produktionen av källutgåvor, avhandlingar och annan litteratur av intresse för historisk forskning har också gjort det omöjligt för biblioteken att anskaffa annat än en del av de vetenskapligt värdefulla arbetena. Vid det urval, som därför måste ske, synes en viss specialisering vara önskvärd. På samma sätt som laborieutrustningen inom medicinska och naturvetenskapliga ämnen, bildar bibliotekens accession förutsättningen för den historiska forskningen. Den inbördes fördelning av nyanskaffningen, som numera tillämpas exempelvis

mellan de fyra stora universitetsbiblioteken i Sverige, medför i praktiken också en viss fördelning av forskningsuppgifterna universitetet emellan.

Ett annat skäl till en lokalisering av vissa forskningsprojekt till en bestämd institution utgör även inom historisk forskning tillgången till tekniska hjälpmedel, biträdespersonal och de omfattande samlingar av excerpter, som i flera fall utgör en förutsättning för modern historisk forskning. Detta gäller framför allt den ekonomiska och sociala historien, som med kvantitativa metoder bearbetar ett omfattande källmaterial. Undersökningar av denna typ har emellertid under senare år blivit allt vanligare även inom andra områden av historisk forskning. Som exempel kan nämnas undersökningar av pressen, byggda på en genomgång av ett mycket stort antal tidningar under en följd av år, där materialet klassificerats efter vissa koder och därefter bearbetats med utnyttjande av kvantitativa metoder.

Till sist bör även för den historiska forskningens del nämnas det stora värdet av samarbete mellan forskare sysselsatta med samma eller närliggande problem. Den specialisering, som i våra dagar blivit en konsekvens dels av kraven på fördjupad analys, dels av den samlade forskningens rent kvantitativa volym, gör ett samarbete mellan flera forskare nödvändigt för att kunna ge sig i kast med större uppgifter. Den stimulans i form av diskussioner och inbördes kritik, som arbetet inom ramen för en forskargrupp erbjuder, bör icke underskattas.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att starka skäl av både praktisk och vetenskaplig art talar för en fördelning av forskningsuppgifterna. En planering av forskningen kommer sålunda utan tvivel att inom kort bli något av en nödvändighet även inom historisk forskning.

En lokalisering av forskningsprojekten till en viss ort utgör ett viktigt led i en sådan planering. Denna bör i sin tur kompletteras med ett nära lokalt samarbete mellan vetenskapliga institutioner av olika slag på en och samma ort. Först när så sker kan fördelarna av en planerad forskning till fulla utnyttjas. För läggas exempelvis ledningen av ett forskningsprojekt till Odense eller Århus, bör detta inte bara sätta spår i undervisningen vid universitetet; även det ifrågavarande biblioteks accession och ordningsarbetena vid de arkiv, som kan komma ifråga, bör inriktas

på att genom ett samarbete skapa goda förutsättningar för ett genomförande av projektet ifråga.

Så till sist några ord om själva kärnproblemet i den fråga vi här skall diskutera – förhållandet mellan fri och organiserad forskning. Så länge det finns mera pengar än ansökningar är problemet om forskningens organisation lätt att lösa: både de större projekten och den enskilde forskaren kan få sitt.

Men vad vi här måste realisera och vad vi här skall diskutera är den konflikt dem emellan, som vi förr eller senare kommer att ställas inför. Kort sagt: vilken politik bör i detta läge forskningsråd och andra anslagsbeviljande myndigheter föra?

Bland de anklagelser, som framför andra har riktats mot den fria humanistiska forskningen som den hittills bedrivits och ännu till största delen bedrivs, hör dels att den är ineffektiv, dels att den till stor del sysslar med oväsentligheter – frågor utan relevans för individ och samhälle av idag. Objekten för forskarnas arbete väljes ofta slumpartat utan tanke på samordning. Med de krav på vetenskaplig analys, som vi idag ställer, medför detta att större projekt sällan blir föremål för behandling. Problemkomplex som uppenbart övergår en enskild forskares förmåga blir liggande. Samtidigt som naturvetenskaplig och medicinsk forskning nått stora resultat tack vare noggrann planering, fördelning av arbetsuppgifterna och en långt gående organisation av forskningsarbetet, har humanistisk forskning bedrivits individuellt och därför i alltför många fall endast sysslat med små problem, ja ofta rena petitesseer. Inte utan skäl har språkvetenskapen kallats för „prepositionsforskning“ och kulturhistorien för „tomteforskning“.

Till försvar för den individuella forskning, som kännetecknar humaniora, har främst anförts, den roll den fria individuella forskningen spelar för den vetenskapliga förnyelsen. Tvingas varje forskare från början att ägna sig åt på förhand bestämda uppgifter binder man hans krafter. Någon verklig förnyelse blir inte möjlig. Alla verkligt stora framsteg, hävdar man från detta håll, har gjorts av den enskilde forskaren, som fri och obunden kunnat ägna sig åt de problem, som syntes honom väsentliga.

På denna punkt skulle jag vilja hävda en annan ståndpunkt. Även inom ramen för ett projekt kan den enskilde forskaren fritt

välja metod och redovisa sina resultat. Endast valet av objekt är i viss mån bundet. Men antalet olika forskningsobjekt inom varje större projekt ger även på denna punkt den enskilde forskaren frihet att välja studiet av en aspekt, som ligger i linje med hans personliga läggning och hans intressen.

Planerad forskning behöver icke innebära personlig ofrihet för den enskilde forskaren. Rätt administrerad, under forskarnas egen ledning, är den begränsning vid valet av forskningsobjekt, som en planering kan innebära, ett ringa pris för de vinster, som finns att inkassera. Vill vi inom humanistisk forskning åstadkomma något, som ifråga om analysens djup och ämnets bredd kan betyda en verkligt stor insats, måste vi samarbeta och organisera detta samarbete. I valet mellan organiserad och fri forskning betyder detta, att vi måste satsa på den organiserade – d.v.s. i en valsituation prioritera den ansökan, som ligger inom ramen för ett område eller ett projekt, som vi beslutat satsa på.

Den ensamjagande vargens tid i dansk historisk forskning är och bör vara förbi.

Slutsatserna av vad här anförts synes vara,

1. att en planering av den historiska forskningen bör genomföras i den bemärkelsen, att denna organiseras i form av ett antal forskningsprojekt – givetvis dock med bibehållande av en fri sektor;
2. att en lokalisering av dessa projekt skulle medföra stora fördelar av såväl praktisk som ventenskaplig natur;
3. att gruppforskning med en efter uppgiftens art varierande grad av integration, normalt bör vara den organisationsform, som tillämpas inom historisk forskning; samt
4. att lagforskning endast i undantagsfall – främst då rent kvantitativa metoder kommer til användning – kan bli aktuellt inom historisk forskning.

Diskussion:

Universitetslektor *Johny Leisner*: Det er meget inspirerende at møde en forskerperson som *Jörgen Weibull*, der med sin sjældne

evne til at sætte tingene skarpt op, har lagt en frugtbar ramme omkring den følgende diskussion. Man kan på den anden side ikke komme uden om, at visse af professor Weibulls udtryk og visse af hans konklusioner kan anfægtes på forskellig måde.

Bla. har jeg en fornemmelse af, at der ligger en form for bedrag, et fromt bedrag måske, men trods alt et bedrag i al denne tale om forskerpolitik o.s.v., som jo til syvende og sidst går ud på, at vi skal danne en pressionsgruppe over for staten, som kan skaffe os de nødvendige midler. Til den ende opfinder vi så en vis form for „cant“, vi taler meget højtideligt om visse ting og sager og skubber til gengæld et moment i baggrunden, der vel for os alle er meget væsentligt, når vi beskæftiger os med vort fag, nemlig det, at vi synes, at det er sjovt. Jeg synes man skal passe på ikke at glemme denne enkle kendsgerning under den højtidelige tale om forskerpolitik, forskningsprojekter, gruppedannelser o.s.v.

I denne sammenhæng synes jeg specielt, at man må være forsigtig med at gøre historie og sociologi til næsten identiske størrelser, eller med andre ord: Man må være forsigtig med at afpersonalisere historieskrivningen. Man kan som et enkelt eksempel tage de forskellige teorier om kommunikationssystemer i et samfund. Det kan være, at ens interesse drejer sig om selve kommunikationssystemet, og man vil da forsøge at få besvaret spørgsmålet om, hvordan man kommunikerer, f.eks. om hvordan kontakten sluttes imellem nye politiske ideer og tanker og masserne, og hvorledes samspillet er mellem en ideologi og en politisk bevægelse. Men dette er kun den ene side af sagen. Man kan også spørge om, hvad det er, der kommunikeres indenfor systemet, altså i dette tilfælde om, hvad indholdet er af de ideologier, der udbredes til masserne, og her kommer man igen tilbage til noget mere individuelt. Man beskæftiger sig med enkeltpersoner, med bestemte filosoffer, praktiske politikere o.s.v.

En udtømmende analyse af et kommunikationssystem eller af et politisk system indeholder således såvel generelle som unikke elementer. Der er et samspil mellem noget vi kan behandle generelt og noget vi ikke kan behandle generelt, uden at vi kan gennemføre en konsekvent skelnen mellem dem: Der kan f.eks. være tale om, at en enkeltperson eller en enkelt gruppe fører nye træk ind i udviklingen, som måske i deres oprindelse er tilfældige, men

som påvirker den videre udvikling i en sådan grad, at man er nødt til at tage hensyn til dem også i en generel analyse.

Et meget banalt eksempel herpå er nationalsocialismen i Tyskland. Man kan overfor den anlægge en række rent sociologiske betragtningsmåder og også ad denne vej opnå frugtbare resultater, men man kommer ikke uden om også at beskæftige sig med visse særtræk i de nazistiske ledes psyke og åndelige habitus, som efterhånden, igennem den indflydelse disse mennesker fik som ledergruppe, blev af generel betydning og derigennem var med til at gøre den videre udvikling anderledes, end man skulle tro ud fra en eller anden sociologisk „grundlov“. Man kan jo også for at tage et helt aktuelt eksempel stille spørgsmålet op, om der er nogen dybtliggende sociologiske bevæggrunde bag ved Det radikale Venstres store sejr ved sidste valg, eller om den har noget med personen Baunsgaard at gøre, og om hvordan skal man afveje disse forklaringsmåders vægt i forhold til hinanden.

Jeg vender hermed tilbage til det problem som professor Weibull tog op om det unikke på den ene side og det generelle på den anden side. Jeg tror, at det er et skinproblem; man vil i praksis altid befinde sig på begge planer og beskæftige sig med begge ting. Man har jo normalt en eller anden form for generel teori, når man går til et stof, og man prøver på at bekræfte eller afkræfte denne teori igennem en række „case studies“, altså gennem en række studier af tilsyneladende unikke ting, og det kan udmærket være, at det viser sig, at man ikke kan finde frugtbare resultater ud fra sin oprindelige generelle teori. Det kan f.eks. være, at den tese man oprindeligt gik ud fra kun giver ganske overfladiske og ligegyldige resultater, og så må man igang med studier af „das Einmalige“ i en ganske betydelig målestok.

Det er den ene side af sagen, men konfrontationen mellem individ og gruppe kommer også ind i billedet ved spørgsmålet om selve måden at forske på, nemlig i spørgsmålet om gruppeforskning eller egentligt team-work kontra den ensomme historieskriver på sit lønkammer. I denne sammenhæng må det siges, at så længe vi stadigvæk opretholder disputatskravet til historikere og andre videnskabeligt arbejdende, så længe er det umuligt at komme ud over enkeltforskerens isolation. De forfinede metodiske krav, der stilles til den moderne forsker, tvinger ham som oftest til i sin disputats at tage uvæsentlige og perifere, men overkom-

melige emner op, et forhold der gang på gang erkendes, når historikerne diskuterer dette emne indbyrdes. Det bliver altså ikke engagement i eller væsentligheden af et emne, men for at vende tilbage til Ole Karup Pedersens tankegang det karrierepolitiske, der bliver afgørende for ens valg af disputatsemne. Hele denne disputatsforskning, der pr. definition tvinger den enkelte forsker ud i isolationen, må afskaffes, før det bliver muligt på et rimeligt grundlag at afveje gruppeindsats og enkeltmandsindsats imod hinanden. Min personlige konklusion i spørgsmålet om individ kontra gruppe og om det generelle kontra det unikke, både når det drejer sig om forskerne og forskningens genstand, er, at man ikke kan komme uden om nogen af delene, og at man fortsat bør arbejde på begge fronter. Det er højst sandsynligt, at tyngdepunktet i den fremtidige forskning vil ligge på gruppearbejdet, men der vil også fortsat være behov for individuel forskning, bl.a. fordi der findes discipliner, som bedst behandles gennem enkeltmandsarbejde, dette gælder efter min opfattelse blandt andet en række idéhistoriske områder.

Universitetslektor *Lorenz Rerup*: Jeg skal gøre nogle få bemærkninger om den næsten skræmmende problematik, som professor Weibull har opridset: at et eller andet organ, i praksis forskningsrådene eller fællesudvalget, skal begrænse valg af emneområder for historikerne. Dette kan jo heldigvis endnu overvejes i nogen tid. Jeg kan i hvert fald for Det samfundsvidenskabelige Forskningsråd sige, at situationen endnu er den, at enhver velbegrundet ansøgning vil kunne imødekommes, og jeg har det indtryk, at noget lignende gælder for Det humanistiske Forskningsråd. Men hvis jeg skal følge Weibulls tankegang, så forekommer det mig, at vi må gøre os en hel del tanker om, hvordan sådan et organ, der skal træffe disse vidtrækkende beslutninger, skal opbygges. Jeg kan henvise til, at nuværende lov om forskningsråd skal tages op til revision om 2-3 år. Man må i givet fald til den tid sammensætte et ganske overordentlig alsidigt og kompetent organ, der skal træffe de beslutninger, der så må træffes.

Der er imidlertid et problem, hvis løsning haster mere, nemlig problemet om historikernes tid. Weibull var inde på det med en henvisning til bevillingssituationen i Sverige: at der læsses flere og flere opgaver på historikerne, sådan at der bliver mindre og mindre tid tilovers til forskningsopgaver. Jeg går ud fra, at vi

alle er enige om, at hvad enten det drejer sig om undervisning eller om arkivarbejde eller biblioteksarbejde, er det vigtigt, at disse former for arbejde kombineres med en forskning. Det vil blive en tom rutine, og man vil meget hurtigt miste følingen med problemerne, hvis man kun skal køre på det egentlige tjenstlige arbejde og ikke ved siden af har en eller anden form for selvstændig forskning, hvad enten det er som medlem af en forskergruppe eller en mere privat forskning. I forbindelse med de strukturdrøftelser vi har ved Århus Universitet, har vi talt om muligheden af, at man kunne indføre en frisemesterordning eller lign., men det løser jo i virkeligheden ikke problemet. Det løser heller ikke problemet, at vi er enige om, at man stort set skal bruge 50 % af tiden til undervisning eller arkivarbejde eller biblioteksarbejde og 50 % af tiden til forskning, for i praksis vil det jo meget ofte netop gå ud over forskningsindsatsen. Jeg kunne forestille mig, at man indrettede en eller anden form for universitetsadjunkturer, der til specielle forskningsopgaver kunne udtage historikere for et år eller to, uanset hvad stilling de havde, og at man derved kunne fremkalde en fordybning af den pågældendes specielle interessefelt. Så vidt jeg kan se, vil det tilgodesse nogle af de synspunkter, som Johny Leisner fremdrog.

Professor *Aksel E. Christensen*: Hvad vi her skal diskutere samler sig om tre ord og begreber: individ, gruppe og direction, og om forholdet mellem disse indenfor forskningen. Hvad enten dirigeringen foretages fra politisk side eller gennem forskningsdirektører, forekommer den mig lige skadelig. Jeg vil anse det for den største ulykke, dersom vi får forskningsdirektører ind i dansk historieforskning. Det må være individuel forskning og gruppeforskning, man fortsat skal søge gennemført, men det er også klart, at gruppeforskning må komme til at spille en langt større rolle i fremtiden end tidligere, navnlig indenfor moderne historie. Man skal dog søge at danne grupper af historikere, der forud er interesserede i de pågældende emner, og som nogenlunde har samme mål med deres forskning. Man skal ikke lokke eller tvinge unge ind på opgaver, de ikke selv vælger, i hvert fald ikke i almindelighed, men selvfølgelig kan der være sådanne store forskningsopgaver, hvor det vil være ganske naturligt at placere de ganske unge en kortere tid; en skoling i et sådant historisk hoveriarbejde kan være af stor nytte for mange.

Nu er vi så heldigt stillede i Danmark, at vore universiteter og dermed forskningen står meget selvstændigt. Vi har stadig langt friere forhold end i Sverige, hvad jeg tror Jørgen Weibull er den første til at påskønne. Jeg tror også, at det vil være en fordel for os at bevare denne selvstændighed, og derfor mener jeg, at det vil være overordentlig værdifuldt for historieforskningen, om man ved universiteterne stadig vil gå ind for at opelske historikerpersonligheden. Når den enkelte historiker virker ud fra egne interesser og synspunkter, tvivler jeg ikke på, at historikerens arbejde vil komme til at spille en betydelig rolle og blive et vigtigt ferment i kulturlivet og i samfundslivet.

Det er som om professor Weibull i sit oplæg har glemt én ting: at der er noget, der hedder personer. De kom nok ind engang imellem, men de fik aldrig lov til at træde stærkt frem. Men det er ikke nogen tilfældighed, at dansk publikum tiltrækkes af biografier; den ene populære biografi over filosoffer, græske, middelalderlige og nyere, følger efter den anden. Som disse gamle emner om personlig indsats stadig interesserer under helt nye aspekter, således vil også gamle historiske problemer være dem, der under fornyede aspekter vil påkalde almen interesse i særlig grad. Ikke al historisk forskning skal bestå i at grave nye kilder frem; det er ligeså vigtigt at analysere de gamle kilder i en ny sammenhæng. Jeg tror, at hvis man fremfor at samle de studerende før og efter eksamen omkring mægtige projekter stimulerer deres individuelle interesser, får man en sammensat mosaik af historikere, der er fuldt så nyttige i samfundslivet som dem, der har ydet nok så store præstationer indenfor den enhedslinie, man fra visse sider har ønsket.

Vore dages store bogproduktion gør det umuligt for noget menneske at tilegne sig mere end en lille brøkdelt, bare en promille, af den nye historiske litteratur. Vi må på én gang specialisere os i vor forskning og samtidig interessere os for de store linier, de brede spørgsmål. Det er denne kombination af alsidighed og fordybelse, der er det væsentligste for en historiker, for historikerens opgaver strækker sig efter min mening langt ud over forskningen. Historikerpersonligheden, som vi skal opdrage, skulde jo netop være et samfundssalt overfor politikere, overfor jurister, økonomer osv. Dette at vi udøver vor indflydelse ikke alene i forskningsproduktionen, men også i al vor daglige færd, er helt

afgørende, og i denne forbindelse er stimulansen til personlig udvikling nok så vigtig som at blive draget ind i et dirigeret arbejde.

Professor *Jörgen Weibull*: Den sande humanistiske indstilling, som man møder her i landet, er langt mere positiv end den, vi humanister finder i Sverige. Men dette indebærer ikke, at den humanisme, som vi skatter så højt, ikke skulle være underkastet forandringens lov. Hvorfor jeg egentlig replicerer er, fordi Johny Leisner og Aksel E. Christensen var inde på en sag, som jeg vil føje noget til, og jeg vil henlede opmærksomheden på konklusionerne til sidst i mit foredrag. Dette er ganske vigtigt, fordi diskussionen måske kommer på afveje, hvis mit foredrag, gennem sin ganske tilspidsede afslutning, tolkes som et ureserveret indlæg for team-work eller gruppeforskning, noget som ikke var meningen. Hvad jeg vil understrege er de begrænsede ressourcer, som findes i et lille land. Skal vi humanister gøre den forøgede indsats, som Aksel E. Christensen efterlyste, må vi underkaste os en vis koncentration. Men det indebærer naturligvis ikke, at jeg dermed bestemt tager stilling for, at gruppeforskning, med en efter opgavens art varierende grad af integration, normalt skulle være den eneste organisationsform, som anvendes i historisk forskning. Man kan tænke sig gruppeforskning i den løse form, som er anvendt, når det har drejet sig om Danmarks historie under 2. verdenskrig; man kan tænke sig den i mere strikte former beroende på emnet. Men vi bør bestemme os for en politik, der vil koncentrere indsatsen om visse områder. Inden for disse områder skal der givetvis findes plads for individuelle indsatser. Jeg vil understrege det, for at diskussionen ikke skal komme til at dreje sig om en form for gruppeforskning, som jeg, hvilket fremgår af pkt. 4, faktisk ikke repræsenterer og direkte advarer imod.

Førstebibliotekar *Svend Gissel*: Jeg vil gerne give nogle oplysninger som svar på professor Weibulls tale om bibliotekerne og bibliotekarerne. For det første vil jeg gerne understrege, at Det kongelige Biblioteks budget for indkøb af udenlandsk litteratur fra 1949 er steget fra godt 270.000 kr. til en hel del over 2 mill. kr. Der er således sket en meget væsentlig forbedring, og jeg vil også gerne understrege, at historien får en væsentlig del af kagen, selvom jeg håber, at vi efterhånden kan få mere. Disse beløb bliver anvendt gennem de fagreferenter, som jeg har nævnt

i tidligere indlæg. Det, som er det store problem, er jo først og fremmest, hvordan indkøbssummerne skal anvendes på de forskellige biblioteker, hvordan emnerne skal fordeles. Vi har her et forbillede i Scandiaplanen, som går ud på, at visse centrale emner også inden for historien købes af alle de store biblioteker, mens det mere specielle fordeles. Når man nu overvejer, hvad man fra bibliotekernes side i så henseende kan gøre inden for landets grænser, så har vi jo en hovedbiblioteksfordeling, som stammer fra tyverne, men man er blevet klar over, at den har været for skarp. For Det kongelige Biblioteks vedkommende overskrider man i realiteten de herved fastsatte, ret snævre grænser. Men dertil kommer, at man i høj grad er opmærksom på universiteternes behov og deres ønsker. Jeg kan fortælle, at man både på Det kongelige Bibliotek og på Universitetsbiblioteket i København flittigt studerer lektionskatalogerne for at se, hvilke bøger der dér stilles krav om benyttelse af. Jeg kan i så henseende også sige, at man fra bibliotekernes side vil være overordentlig interesseret i information om forskningsprojekter, og det gælder i særlig grad, når der oprettes særlige institutter i en af universitetsbyerne. Jeg kan f.eks. nævne Asien-Instituttet. Det er helt klart, at hvis der bliver oprettet specialinstitutter i en enkelt universitetsby, så vil også bibliotekerne være interesseret i at imødekomme den derved fremkomne nyfordeling mellem universitetsbyerne, bortset fra Nationalbibliotekets særlige forpligtelser. Vi har iøvrigt haft en mulighed for at tage stilling til at indrette os efter universitetets ønsker nemlig i årene omkring 1960, da Det kongelige Bibliotek modtog en stor særbevilling til at udfylde huller, som var fremkommet i de fattige årtier. Vi forsøgte da også at få Københavns Universitet i tale, vi havde møder inden for de forskellige fag, også inden for faget historie, men desværre så kom der ikke så forfærdelig mange forslag fra universitetets side, så det blev vores egen opgave at fordele indkøbene.

Jeg vil gerne slutte med at sige, at forudsætningen for at man fra biblioteksvæsenets side kan tage stilling er, at universiteterne enes om, hvordan emnerne skal fordeles. Når dette er sket, vil man hos bibliotekerne kunne forvente en vidtgående hensyntagen dertil.

Arkivar *Andreas Jørgensen*: Først et par bemærkninger til de mere generelle synspunkter, som er fremlagt, og dernæst en kom-

mentar til selve forskningsplanlægningen. Der er foretaget sammenligninger mellem naturvidenskab på den ene side og humanistisk eller samfundsvidenskabelig forskning på den anden, og man kan vel også lære en del om planlægning og hvad deraf følger ved at se på, hvordan man går til værks indenfor naturvidenskaberne, hvor man på grund af de kostbare projekter længe har været nødt til at foretage en fordeling af ressourcerne. På den anden side er forskningssituationen inden for naturvidenskaberne på ét afgørende punkt så forskellig fra samfundsvidenskab og historie, at en egentlig sammenligning forekommer meget vanskelig. Inden for naturvidenskaberne behøver planlægningen ikke i samme grad at komme til at berøre selve frihedsspørgsmålet på samme måde, som det kan blive tilfældet inden for historisk forskning. Der er ikke større risiko for, at en naturvidenskabsmand bliver forhindret i at fremlægge væsentlige forskningsresultater. Han har et forholdsvis bestemt bevisgrundlag, og hans teorier kan afprøves i praksis. Sådan er det ikke inden for samfundsvidenskaberne, hvor man som bekendt i selve fremstillingen af sit emne kan vælge forskellige udgangspunkter. Man kan tolke forskelligt, og man kan gå ud fra forskellige teoridannelser, som kun vanskeligt lader sig endeligt verificere.

Jeg vil dernæst fremdrage redegørelsen for forskningsfriheden set i relation til det politiske contra det administrative. Vi kan være enige om såvidt muligt at afvise den politiske indblanding. Men hermed er jo ikke alt sagt. For når det, der af professor Weibull karakteriseres som det administrative, f.eks. et forskningsråd eller en institutledelse, bliver stillet over for stillingtagen til bestemte fremstillingsmetoder, forskellige tolkninger af de fænomener, der skal forskes, da vil det faktisk stå over for at skulle træffe videnskabelig-politiske beslutninger, der principielt er af samme art som dem vi stilles overfor, hvis politiske instanser skulle blande sig i det. Hvormed naturligvis ikke være sagt, at vi ikke skal foretrække historikere til at træffe disse beslutninger; det siger næsten sig selv. Men man kommer alligevel ved en planlagt forskning eller med et forskningsdirektorat ikke ud over disse ret fundamentale problemer, og det synes jeg, man skal gøre sig klart.

I tilknytning hertil har jeg fundet professor Weibulls foredrag ret uklart i spørgsmålet om forskningens organisering. Det er mig

ikke klart, om man ønsker en planlagt forskning, som jeg går stærkt ind for, eller om man først og fremmest sigter mod en centraliseret forskning, forstået således, at forskningen skal koncentreres omkring bestemte institutter og institutioner, der hver dyrker deres speciale. Der har i tilknytning til dette spørgsmål, som står uafklaret, været talt en del om den enkeltes ret over for gruppen eller over for planlægningen. Spørgsmålet er måske ikke så stort, som det bliver gjort til, og når det kommer til stykket, drejer det sig måske først og fremmest om den grad af institutionalisering, der er tale om. Professor Weibull synes her at mene, at planlægningen skal samles omkring institutter, der har fast bogbestand, bestemte specialer og løbende bevillinger. Det kan nu imidlertid næppe afvises, at et sådant institut gennem en lang periode kan komme til ikke bare at specialisere sig i, men også at monopolisere studiet af bestemte specialer eller områder af historien, f.eks. moderne politisk historie. For den forsker, der var udenfor instituttet, og som var grundig uenig i de teoridannelser, der havde udviklet sig på dette institut, kunne det jo nok være noget vanskeligt på rimelige vilkår at komme til orde med en kritik af en sådan centraliseret forskning, eftersom jo instituttet sad på bevillingerne.

Dette kan være en af grundene til, at man ligesom har været så bekymret for den enkelte og i nogen grad sat kravet om fri forskning op mod ønsket om planlægning. Det afgørende må derfor være den måde, planlægningen skal tilrettelægges på, og jeg vil derfor gerne opstille et alternativ til den rent institutorienterede planlægning, nemlig dette, at man til løsning af bestemte opgaver samler midlertidige grupper af personer, der har interesser i og forudsætninger for at være med. Danmark er nu engang ikke USA, og da vi ikke kender til afstande som mellem New York og Californien, vil der ret nemt kunne etableres samarbejde mellem vekslende persongrupper på tværs af de geografiske hindringer. I morgen skal man således her på en sektion diskutere studiet af Danmarks politiske historie i sidste halvdel af det 19. århundrede frem til 1914. Der deltager personer fra forskellige institutioner og fra forskellige egne af landet, og naturligvis kan man kommunikere og samarbejde om problemet, foretage koordinerede arkivstudier osv., uden at der nødvendigvis behøver at være et specielt institut med fast forskningspersonale til dette formål.

En sådan form for planlægning har for den enkelte den fordel, at man efter arbejdets afslutning kan trække sig tilbage, gå ind i en anden gruppe eller begynde at arbejde individuelt. Jeg tror, at man på denne måde vil kunne holde forskningen mere åben end ved en streng centralisering omkring institutterne, og færre vil formentlig være bekymrede for deres frihed.

Endelig tror jeg, at en planlægning, som tenderer mod vidtgående instutionalisering, kan have en anden uheldig virkning for historien som fag, den nemlig, at historien kan ende med at blive helt opsplittet i mere og mere begrænsede specialer, så der til sidst kan blive tale om en atomisering efter det mønster, der nøje vil svare til de øvrige samfundsvidenskabers opdeling. Man vil kunne få historikere der helt har specialiseret sig i økonomisk historie, og man vil kunne få andre, der aldrig i deres liv kommer til at beskæftige sig med økonomisk historie. En sådan specialisering vil kunne føre til, at historikerne glemmer helhedsbetragtningen og ønsket om syntetiseringer og bliver specialister som forlængelse af eller som haler til de øvrige samfundsvidenskaber.

Arkivar *J. Nybo Rasmussen*: Jeg vil gerne gøre nogle bemærkninger, som ligger i fortsættelse af det, som Andreas Jørgensen lige har sagt. Jeg synes, at det problem, som først og fremmest rejser sig igennem professor Weibulls indlæg, er frihedsproblemet. Derfor tror jeg, at det, siden vi nu er samlet for at drøfte det og også i en vis forstand står over for at træffe en afgørelse om, hvad der kan gøres, vil være ganske klogt at fordybe sig lidt mere i, hvad vi mener med dette frihedsbegreb. Problemet kan ikke ligge i noget valg imellem frihed eller individualisme på den ene side og planlægning, ikke engang til en vis grad direktion, på den anden side, fordi det, der er behov for, i virkeligheden er begge dele. Man kan ikke undvære nogen af delene. Når jeg som arkivar bliver sat til at løse en ganske bestemt opgave, en tjenstlig opgave, så føler jeg i og for sig ikke det som noget indgreb i min frihed og heller ikke i min forskningsfrihed, under forudsætning af at det, som jeg ville kalde den moralske integritet, bliver bevaret, altså, at jeg har følelsen af, at jeg har frihed til at løse den givne opgave på den måde, der svarer til min overbevisning om, hvad der er etisk-videnskabelig rigtigt, og stemmer med min samvittighed. Man er bange for, at man, hvis man laver en dirigeret eller organiseret historieforskning, samtidig taber den-

ne indre, skal vi sige samvittighedsfrihed i sit arbejde over for bevilligende myndigheder eller over for statsmagten. Det er også dér, man skal være på vagt, for der kan vist ikke være tvivl om, at vi står over for en periode, hvor man af mange rimelige grunde, der her er blevet anført, må nå frem til et bedre praktisk samarbejde. Men vi må kæmpe for, at vi ikke mister, hvad jeg vil kalde samvittighedsfriheden i arbejdet, den åndelige frihed i måden at gøre det på.

Jeg vil meget gerne slutte mig til, at det ikke i første omgang er det vigtigste at få lavet et stort centralt organ, igennem hvilket planlægning, bevilling o.s.v. foregår. Det umiddelbare behov, som er kommet frem også i formiddagens indlæg, er for en stor del noget andet, nemlig koordination. Man bør prøve på at samle historikere, der allerede i forvejen er interesseret i et bestemt emne eller en emnekreds til et vist samarbejde, som netop har foreløbigheds karakter og derfor ikke af nogen vil blive følt som en tvang. Man må finde en måde, hvorpå man kan fremme denne art af historisk organisation. Det kunne jo være Fællesudvalgets opgave at finde ud af, hvordan man kunne gøre det, altså skabe den fornødne kontakt. Jeg har personlig været meget glad for at gennemlæse de rapporter, som vi har fået uddelt inden mødet, fordi det har givet en hel masse oplysninger om, hvad folk sad rundt omkring og arbejdede med. Jeg tror, at vi må finde en måde at uddybe samarbejds mulighederne på, måske på den måde som arkivar Birgit Bjerre Jensen var inde på i formiddag, ved at sende nogle skemaer ud engang imellem og bede folk fortælle, hvad de beskæftiger sig med, lave et kartotek over det, eller sende noget ud engang imellem om det. Det var vel en form, man kunne overveje.

Det andet, jeg gerne ville komme med en meget kort bemærkning om, er forholdet mellem den danske og den udenlandske forskning og forholdet mellem dansk historie og verdenshistorie. Jeg vil gerne slå et slag for, at vi, når vi overvejer vores eget indre samarbejde, ikke glemmer verden uden for. Jeg ville gerne høre noget om, hvad man rent konkret gør i den retning udover, at det af og til sker, at vi kommer ud til en kongres i udlandet og udover, at der af og til dukker nogle udenlandske forskere op her, som man egentlig ikke rigtig får noget forhold til. Man har ikke følelsen af, at vi er koordinerede i verdens historieforskning i

tilstrækkelig grad. Jeg har selv opholdt mig nogle år i udlandet som stipendiat på et udenlandsk historisk institut, og det var ret forfærdende at opdage, at udlændinge overhovedet ikke kender den mindste smule til dansk historieforskning, fordi der ikke var nogen kontakt. Det ligger jo dels i sprogproblemet, de udenlandske forskere kan ikke læse de nordiske sprog, og man kan ikke forlange, at de skal give sig til at lære dem for at kunne følge lidt med i vore resultater og vor debat herhjemme. Selv er vi mere tvunget til at interessere os for i hvert fald europæisk historie, end europæerne er tvunget til at være interesseret i vor historie; det ligger i vor kultursituation, at det ikke kan være anderledes. Men jeg vil mene, at vi bør være på vagt over for den nynationalistiske tendens, man nok kan spore også inden for vor historieforskning, så vi ikke i for høj grad koncentrerer vort arbejde om danske emner og dansk problematik uden at gøre os hele det store europæiske kulturmønster og de historiske sammenhængsmønstre klar, som vi er en del af.

Overarkivar *Sune Dalgård*: Jeg er så langt nede i rækken af diskussionsdeltagere, at jeg måske burde have frafaldet ordet. Der er nemlig blevet sagt så mange udmærkede ting af de foregående deltagere i debatten, som jeg for en stor del kan tiltræde. Navnlig glædede det mig at høre professor Christensens meget kraftige plaideren for den individuelle indsats. Jeg kan ganske slutte mig til hans frygt for, hvad en forskningsdirektion kan føre til på vore felter. Jeg synes, at vi, når vi kaster blikket ud, har så forfærdelige eksempler på, hvad den slags kan ende med, at enhver tvivl på dette område bør komme det, vi kan kalde forskningens frihed, til gode.

Overhovedet må man vel sige, at disse ting ikke bør opstilles som modsætninger. Vi må kunne fastholde den frie forskning uden dermed at stille os mod de nye tendenser, der kan være oppe i tiden, og som kræver andre arbejdsformer. Jeg vender tilbage til det, jeg kunne sige i formiddags om dansk histories mangfoldighed; det er ikke let at være gartner i den have, der er dansk historieforskning. Jeg har egentlig en vis medlidenhed med de mennesker, der sidder i forskningsrådene og skal være dommere og til en vis grad fælde dødsdomme over det ene og det andet, for problemstillingen kommer jo, som professor Weibull rigtig siger, først i det tilfælde, hvor der ikke er nok til alle.

Så længe vi nogenlunde kan dække alle krav, kan vi jo alle være glade. Jeg lyttede med interesse til lektor Lorenz Rerups udtalelse om, at man i den kommende tid må overveje, hvordan disse forskningsråds indsats på dette område egentlig skal udformes. Det er faktisk et meget stort ansvar, der er blevet lagt på disse nye organer, og jeg håber, at det bliver muligt at administrere det på en sådan måde, at mangfoldigheden og liberaliteten i dansk historieforskning virkelig kan opretholdes.

Når disse ønsker om nye arbejdsformer kommer frem, går jeg ud fra, at det er, fordi der er et behov for gruppearbejde, og dér må vi jo holde fast ved, at der er forskel på at studere f.eks. middelalderhistorie og nyeste tids historie i måske sociologiske aspekter; hvad der er den naturlige arbejdsform på det ene område, behøver ikke være det på det andet. Som Nybo Rasmussen meget udmærket sagde, må man her stræbe efter at komme ud over modsætningerne og sige både og i stedet for enten eller. Men jeg synes dog nok, at et gruppearbejde må bygges op på beviste muligheder og beviste evner for et individuelt arbejde. Et gruppearbejde er ikke stærkere end de enkelte celler i gruppen, og det må dog vel fortsat fastholdes, at det er en naturlig vej for den enkelte historiker at kvalificere sig og opnå sine arbejds-erfaringer ved en egen indsats, hvor han i nogen grad er overladt til sig selv og kan prøve kræfter med stoffet, og at man først på grundlag af de erfaringer, man har vundet ad den vej, med tilstrækkelig evne og sikkerhed kan gå ind i mere integrerede projekter i forskningen. Overhovedet synes jeg ikke, at man i praksis kan komme uden om at skele til, hvilke personer, forskere, man har til rådighed, og hvilken sandsynlighed der ved en vurdering af de pågældendes hidtidige indsats er for at få et rimeligt arbejde præsteret, naturligvis uden at man derved skal forsøge at udelukke noget nyt. Det forekommer mig således evident, at vi må arbejde på begge fronter, men jeg vil absolut tale til fordel for, at man går frem med den yderste varsomhed for ikke at slå hævdvundne og erfaringsmæssig værdifulde led i dansk historieforskning i stykker.

Jeg vil slutte med at sige, at hvor der indsættes et gruppearbejde, og jeg er i og for sig ikke i tvivl om, at det vil ske på en række områder – vi har jo allerede haft eksempler på det – må man søge at gøre det med en sådan liberalitet, at disse konkrete

gruppearbejder ikke monopoliserer det pågældende område, heller ikke blot midlertidig. Det er naturligvis i høj grad et spørgsmål om bevillingers fordeling imellem grupper og enkeltpersoner. Men det kan også for den nyeste tids vedkommende være et spørgsmål om liberaliteten i adgangen til det materiale, som skal benyttes af de pågældende. For mig at se, ligger der her et problem, i det øjeblik man fordeler det sådan, om man skaffer grupperne mere liberale adgangsbetingelser til materialet, end den enkelte kan opnå. Gør man det, så foretager man faktisk i praksis en diskrimination imod den individuelle forskning.

Antikvar *Mogens Bencard*: Professor Weibull trak jo blank i sin konklusion til slut i foredraget. Jeg vil da sige, at jeg blev noget trøstet af det senere indlæg fra professor Weibulls side. Jeg er leder af museet i Ribe, ikke alene tomtolog, men også en ensom ulv, idet jeg sidder dér temmelig alene med et forskningsprojekt. Igennem de sidste ti år af perioden har lovgivningen jo medført, at der har været mulighed for en stationering af forskere på museer ude omkring i landet. Det har medført en spredning, og den spredning tror jeg er nødvendig inden for museumsverdenen. Vort kildemateriale er nemlig ikke papir, og derfor ikke sådan at flytte med.

Jeg har i formiddag hørt suk fra historikere over, at man har for mange kildeudgaver; det er ret forbløffende for en mand fra min side af den historiske forskning, hvor vi i høj grad sukker under mangel på kildeudgaver. Jeg vil meget henstille, at et forskningsråd ikke slagter denne gryende forskning ude i en provins, fordi den er individuel. Vi mener, at vi har et kildemateriale, som kunne få betydning for danmarkshistorien, og vi kan håbe på, at den lille individuelle forskning bliver nyttig, og måske kan blive til en form for gruppeforskning på et eller andet tidspunkt.

Universitetslektor *Hans Christian Johansen*: Jeg er af uddannelse økonom, og gennem min tilknytning til Århus Universitets Økonomiske Institut har jeg haft lejlighed til at følge, hvorledes en problematik, der svarer til den her diskuterede, har udviklet sig inden for den økonomiske videnskab. Kravet om, at de yngre forskere skal kvalificere sig til højere stillinger ved individuelt arbejde har stillet sig i vejen for gruppeforskning, som ville være ønskelig, når man tager de nutidige opgavers art i betragtning.

Resultatet heraf er blevet, at mens de væsentligere forsknings-

resultater, der fremkom inden for økonomien herhjemme, for blot 30–40 år siden, næsten alle udgik fra Københavns Universitet, så er en række af de opgaver, der tidligere hørte hjemme på universitet, nu delegeret ud til en række særinstitutioner, som har kunnet påtage sig de større opgaver, der overstiger den individuelle forskers formåen.

Da man således i 1950'erne ønskede foretaget en række undersøgelser af sociale forhold, kunne der ikke fra universiteternes side stilles en forskergruppe til rådighed, og opgaven blev derfor tildelt et dertil oprettet socialforskningsinstitut. Senere har denne udvikling medført, at u-landsforskningen har fået sit eget institut uden direkte tilknytning til universitetet, hvor den ville høre naturligt hjemme, og for tiden er der tanker fremme om at oprette et konjunkturforskningsinstitut, der skal udføre et arbejde, som universiteternes økonomiske institutter heller ikke har turdet påtage sig.

Da sådanne institutter vil kunne fremvise langt større forskningsresultater end den individuelt organiserede forskning ved universiteterne, frygter jeg for, at denne udvikling på lidt længere sigt kan betyde, at hvis vi kommer i den situation, at midlerne bliver knappe til projekter, da vil man fra de bevilgende myndigheders side være tilbøjelig til at give pengene til sådanne institutter frem for til individuelle projekter.

Nu skal jeg være forsigtig med at parallellisere fra disse forhold over til alle dele af historien, men jeg vil mene, at i hvert fald til de historiske perioder, jeg har beskæftiget mig med – det vil fortrinsvis sige nyere historie – kan der drages en række paralleller, så man kunne tænke sig en tilsvarende udvikling inden for denne del af den historiske videnskab, hvorved universiteterne efterhånden ville blive reduceret til rene undervisningsinstitutioner, en udvikling jeg finder ville være meget betænkelig. Jeg kan derfor i mange henseender tilslutte mig, hvad Jörgen Weibull har sagt om disse problemer, men vil gerne drage den videre konsekvens af det, således som det har været fremhævet af en tidligere diskussionsdeltager.

Det rejser nemlig problemet: Er der mulighed for – uden at skulle udskrive til rent hoveriarbejde – at få de unge forskere på universiteterne interesseret i at gå ind i sådanne kollektive forskningsprojekter?

Sammenligner man med forholdene på Socialforskningsinstitutter, så er der dér ikke tale om en udskrivning. Man påtvinger ikke medarbejderne opgaver. Der sammenkaldes til medarbejdermøde, og man vil som regel inden for staben kunne finde en tilstrækkelig stor gruppe, som er interesseret i at deltage i et projekt. Disse får så stillet sekretærhjælp, interviewere og teknisk udstyr til rådighed, så virkelig omfattende undersøgelser kan finde sted.

Det, der forhindrer noget tilsvarende på universiteterne, er „disputatstruslen“ i dens nuværende form. Jeg vil mene, at hvis de unge på universiteterne blev frigjort fra denne trussel om det individuelle disputatsarbejde som nødvendigt for at kunne kvalificere sig til en højere stilling, så ville mange være interesseret i at gå ind i et samarbejde under en dygtig organisator, hvor der ville være meget at lære.

Sådanne forhold kendes allerede inden for den medicinske videnskab, hvor en stor del af de senere års disputatser faktisk er et resultat af et kollektivt arbejde på en afdeling på et sygehus. Lignende forhold kunne udmærket gennemføres inden for andre videnskaber.

Jeg finder, at det ville være ønskeligt, hvis historikere på tilsvarende måde fik lært at samarbejde under en dygtig leder og derigennem kvalificerede sig til at rykke op i stillinger, hvor de selv ville komme til at lede projekter. Måske blev de så knap så store individualister ad den vej, men det samlede forskningsresultat ville uden tvivl blive både bedre og langt større.

Amanuensis *Henrik S. Nissen*: Professor Weibull sluttede sit foredrag med at sige, at den ensomme ulvs tid var forbi. Jeg tror, at den ensomme ulvs tid har været forbi meget længe, hvis den nogensinde har eksisteret, idet den ensomme ulv må være den, der jager og spiser helt alene d.v.s. forsker i et øde landskab, uden at nogen reagerer på hans forskning, tager den op, stiller spørgsmålstejn ved den. Det er ikke den ensomme ulvs problem, der er til debat i dag.

Adjunkt *Niels Andersen*: Det er fra flere sider blevet stillet op, som om der skulle ske et tab af individuel frihed, hvis en eller anden forskningsopgave blev lagt ind under en institution. Jeg har en idé om, at det i nogen grad kan skyldes, at vi ligger under for vanetænkning af det gamle tjenestemandsbegreb, og at f.eks. en rigtig anvendelse af den kommende tjenestemandsløst for

den sags skyld vel også overenskomstsystemet kan bruges til at smidiggøre disse ting, sådan at det at man udnævner en leder af en institution ikke er ensbetydende med, at det skal være en livsvarig opgave, en slutstilling for den pågældende, men at man mod passende kvalifikationstillæg og lign. kan overføre mennesker inden for en given tid til et arbejde, som de nu har evner til at udføre. Og jeg tror, at hvis man fra faglig side er indstillet på at udnytte de muligheder, der ligger i denne nye lovgivning, vil det give os mulighed for at komme bort fra megen af denne frygt for, at hvis man går ind i institutionsarbejde, så hænger man på det for resten af sit liv.

En anden ting, som jeg var meget glad for at høre, var professor Aksel E. Christensens ord om historikerpersonligheden, og i den forbindelse vil jeg gerne have lov til at sige, selv om det ligger lidt uden for dagens emne, at jeg finder det meget vigtigt, at denne historikerpersonlighed i al beskedenhed bliver delegeret videre også til dem, der skal undervise på gymnasier, seminarier og andre steder, fordi det er jo dem, der skal forberede de kommende elever inden for studiet til at gå videre i den rette ånd. Derfor finder jeg også, at det er vigtigt, at man ikke ender i en praksis med de ny studieplaner, hvor der opstår et for dybt svælg imellem historieundervisere og historieforskere. Det må være værdifuldt, at der vil kunne blive ved at foregå en vekselvirkning mellem disse to ting, sådan at man kan overføre underviserne til videnskabeligt arbejde, idet deres uddannelse fra starten er kvalificerende til, at de kan påtage sig disse opgaver.

Professor *Georg Nørregård*: Til det der i almindelighed er til diskussion her i eftermiddag, gruppearbejde eller enkeltmandsarbejde vil jeg gerne have lov at sige, at jeg tror, at sandheden ligger i midten. Det er givet, at der er nogen, der er særlig anlagt for det ene, andre for det andet.

Jeg vil gerne gå ind på noget, som professor Weibull sagde i formiddag, nemlig, at over for historien som helhed, havde vi væsentlig den opgave at feje for vor egen dør, at forske de ting som var nødvendige, når man skulle samarbejde resultater fra flere lande for at få verdenshistoriske resultater. Det kan vi nu ikke ganske nøjes med, det danske publikum, også den danske stat vil forlange, at der er historikere, som følger med også i fjerne landes historie og som kan give besked om det til landets befolk-

ning, ikke mindst i radio og fjernsyn. Jeg vil i den forbindelse nævne en ting, som jeg mener er ret væsentlig. Vi regner jo med, at der om nogle år bliver en vis overproduktion inden for vort fag, jeg mener, at det vil være særdeles heldigt, om historikere kunne komme ind i pressens tjeneste. Vi har meget få historikere ansat ved de danske dagblade, og det kan desværre ses på dagbladenes elendige telegramredaktion, deres elendige efterretning om hvad der sker på fjernere steder. Det vil altså være nødvendigt, at man har folk, som kender de fjernere lande, som er specialister i deres historie og kan udlægge det, kan forklare de telegrammer, der kommer og kan give den danske befolkning besked om, hvad der foregår.

Professor *Jörgen Weibull*: Der er sagt så mange og kloge ting under diskussionen, at jeg er i tvivl om, hvilke jeg skal tage op. Det bliver rent tilfældigt, og jeg vil sige, at diskussionen i nogen grad har udgjort svaret, og at jeg er meget glad for, at så mange af diskussionsdeltagerne er kommet videre ud over de synspunkter, jeg lagde frem i foredraget. Jeg vil som eksempel pege på nogle af dem, som f.eks. Sune Dalgårds meget rigtige bemærkning om, at man ikke bare skal tænke på det økonomiske; der findes muligheder for en prioritering eller rettere sagt en diskriminering af visse sager gennem andre midler, gennem adgangen til materiale, noget som vi i højeste grad er medvidende om. Jeg kan bare tage et eksempel fra Sverige; betænkningen om vort beredskab under 2. verdenskrig. Regeringen har her åbnet arkiverne for en bestemt gruppe, men ingen andre, det er et eksempel på diskriminering af den ensomme forsker. Ligeledes vil jeg gerne pege på arkivar Nybo Rasmussens bemærkninger, som unægtelig forfinede og uddybede definitionen af frihedsbegrebet, og jeg vil tage den sag som udgangspunkt for mit slutindlæg. Et meget centralt punkt i min opfattelse og for den plaidering jeg gjorde for en planeret eller rettere sagt organiseret forskning, er netop, at den virkelige videnskabelige frihed ikke så meget ligger i retten til emnevalg, som i retten til at anvende den metode og nå de resultater, som står i overensstemmelse med ens forskersamvittighed. Dermed kommer jeg til det, Andreas Jørgensen talte om vedr. administrative og politiske beslutninger. Selvfølgelig var der i mit foredrag en vis skematisering. I hvert moment i de politiske beslutninger indgår en administrativ del og vice versa.

I sammenhæng med centraliseringen ville jeg tage spørgsmålet op om planeret eller centraliseret forskning. Jeg har delt foredraget i to ting, planering og som jeg senere har kaldt det, lokaliseringen af forskningen. De to ting mener jeg hænger meget nøje sammen. Vi har svært ved at komme bort fra, at vi står i den situation, at vi må indse, at planeringen også kommer til at indebære, hvad jeg vil kalde en lokalisering. I fremtiden kommer det inden for vor videnskab til at blive sådan, at den som vil beskæftige sig med et vist område må søge til det sted, hvor han finder det miljø, som han har brug for.

Jeg vil gerne herfra gå over til den fordeling, Svend Gissel nævnte, bibliotekerne gerne vil indrette sig efter, bare universitetet og de andre forskningsinstitutioner bestemmer sig for en vis planering, altså en lokalisering i den retning, som Andreas Jørgensen talte om. Jeg tror, at netop dette at vore serviceinstitutioner vil gøre en indsats for at stå til tjeneste, er et meget stærkt motiv for, at vi må søge en vis planering og en vis lokalisering, for at vi kan få de muligheder til forskning, som vi behøver. Jeg kan nævne, at vi i Århus føler det meget tungt, når vi kommer ind på områder, hvor vi bestandig skal bestille bøger fra Det kongelige Bibliotek. Det kongelige Bibliotek er meget imødekommende, men der findes naturligvis grænser for dets mulighed for at komme os imøde. Det ville gå bedre, hvis vi havde en planering, og jeg tror, at det er et meget stærkt motiv for den form for planering.

Jeg skal ikke komme ind på alle de andre indlæg, jeg vil bare sige, at jeg er meget taknemmelig for mange af dem, ikke mindst H. C. Johansens, som jeg fuldt vil tilslutte mig.

Jeg vil til sidst anføre en refleksion, som er gjort i dagens løb. Der findes en ganske fundamental forskel i den embedsmæssige tradition i Sverige og i Danmark. Den danske, med træk fra den enevældige centraliserede administration, er en stærk embedsmandsstat. Den svenske, som går tilbage til frihedstiden, har derimod en tradition af konstitutionalisme, som har ført til en form for bureaukratisering, som man endnu ikke kender her i landet. Det mærkelige, når det gælder forskningspolitikken er, at situationen er ganske diametralt den modsatte. Og jeg vil i denne foranledning slutte med at sætte et spørgsmålstejn. Hvad beror det på, at et så vigtigt område som forskningspolitik og forskningsorganisation ikke har været genstand for undersøgelse eller for

interesse i historieforskningen eller samfundsforskningen? Et institut og et professorat i dette emne ved et af universiteterne er ganske fundamentalt vigtigt, for at vi skal kunne få den videnskabelige baggrund, som vi i dag savner, for det, vi diskuterer. Dette tror jeg vil kunne give en fordybelse, der om et antal år kan gøre en diskussion som denne meget mere givende.

Sektionsdrøftelser

SEKTION 1:

DANMARKS INDREPOLITISKE HISTORIE 1866–1915

Ordstyrer: Professor *Poul Bagge*

Sekretær: Afdelingsleder *Vagn Skovgaard-Petersen*

Indledning af universitetslektor *Lorenz Rerup*:

Indlederen redegjorde for en planlagt undersøgelse af det danske partivæsens opkomst og udvikling i perioden 1866–1915; man vil undersøge de former, der kanaliserede den politiske aktivitet i perioden.

Godt og vel en halv snes yngre historikere er gået sammen om at løse opgaven. Der er foreløbig tale om et „lavtstruktureret samarbejde“. Endnu er det således ikke klarlagt, om resultatet skal blive et egentligt fællesværk eller en række monografier. I arbejdets første fase vil hovedinteressen være samlet omkring et studium af udenlandske undersøgelser over udviklingen inden for politisk opinion, vælgeradfærd m.v. og et forsøg på at afprøve metoder og resultater på dansk materiale. Endvidere vil man i denne fase søge at opspore og registrere relevante arkiver. Både i den forberedende fase og siden i gennemførelsesfasen bliver der tale om månedlige møder.

Man har modtaget en bevilling fra humanistisk forskningsråd til forundersøgelse. Endvidere har man fået tilsagn om bistand fra Det kgl. Bibliotek, Rigsarkivet og Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie.

Diskussion:

Under diskussionen blev der fremsat ønsker om, at gruppens arbejde ikke måtte få et eksklusivt præg; det ville således være værdifuldt, om udenforstående interesserede historikere kunne få orientering om delresultaterne og få adgang til at benytte de udarbejdede registraturer. Man var klar over, at selve arbejdets

fremadskriden naturligt ville medføre en vis eksklusivitet – det viste bl.a. erfaringerne fra DNH – men det burde ikke hindre, at gruppen i nogen grad kunne fungere som koordineringsorgan, så at den kunne være en hjælp for historikere, der arbejder med andre sider af periodens historie. DNH havde en sådan funktion.

En diskussion udspandt sig om periodens begrænsning. Flere fandt det ønskeligt, at man i undersøgelsen inddrog den forudgående periode og evt. gik tilbage til de rådgivende stænderforsamlinger. Heroverfor blev det fremført, at man ville undersøge problemerne i forbindelse med massedemokratiets opståen – og ikke disse problemers forudsætninger. I øvrigt havde man ikke lagt sig fast på årstallene, – de måtte underordnes problemstillingen.

I løbet af diskussionen blev der fremsat tilbud om hjælp til undersøgelsen – bl.a. om teknisk bistand fra Landsarkivet for Sjælland.

Indlederen understregede til slut, at der var tale om en ad hoc gruppe. Der var ikke fastlagt nogen optagelsesprocedure, men formodentlig ville der blive både af- og tilgang; man kunne måske også tænke sig en ordning med associerede medlemmer. Der ville naturligvis ikke blive tale om nogen monopolisering af periodens studium – det ville allerede det begrænsede studieobjekt forhindre.

Gruppens medlemmer: Claus Bryld, Niels Finn Christiansen, H. P. Clausen, Hans Peter Hilden, Kristian Hvidt, Erik Stig Jørgensen, Frank Jørgensen, Johny Leisner, Niels Petersen, Sigurd Rambusch, Lorenz Rerup, Vagn Skovgaard-Petersen, Birgit Nüchel Thomsen, Vagn Wählin.

SEKTION 2: DANSK SOCIALHISTORIE

I DET 17. OG 18. ÅRHUNDREDE

Ordstyrer: Overarkivar *Vagn Dybdahl*

Sekretær: Stud. mag. *Bent Jensen*

Indledning af arkivar *Andreas Jørgensen*:

Økonomisk historie og socialhistorie fra stort set samme periode behandles her adskilt i hver sin sektion. Også andre har sikkert umiddelbart fundet dette lidt ejendommeligt. Økonomisk historie og *Wirtschaftsgeschichte* er blevet en veletableret disciplin indenfor historieforskningen med egne institutter, arkiver og samlinger. Socialhistorie derimod har aldrig været adskilt som et særligt speciale. Man har vel snarest betragtet den som hørende til, som afledt af den økonomiske historie, idet socialhistorie da nærmest har været forstået som skildringen af befolkningens og de enkelte befolkningsgruppers materielle niveau og levestandard i kølvandet på den økonomiske udvikling, som den økonomiske historie beskæftiger sig med. Min egen beskæftigelse med socialhistorie har netop haft et sådant udgangspunkt.

Imidlertid kan man også betragte socialhistorie som et bredere begreb end økonomisk historie, og denne betragtningsmåde ligger til grund her. Økonomisk historie er da beskrivelsen af den generelle udvikling i produktion og produktionsstruktur, markeder, priser, konjunkturforløb etc., dette såvel for samfundet som helhed som for enkelte erhvervs og lokaliteters vedkommende. Dette svarer meget godt til, hvad den økonomiske historie som speciale hidtil har beskæftiget sig med. Socialhistorie skulle da være beskrivelsen af den udvikling, der har fundet sted i befolkningens hele levevis som følge af eller som forudsætning for den makroøkonomiske udvikling. Og med levevis tænkes her ikke alene på materielt niveau, i hvert fald ikke for så vidt dette svarer til begrebet levestandard. Der tænkes også på menneskets plads i produktionen, forholdet mellem mennesker som producenter, udviklinger i socialstrukturen helt ned i de mindste enheder og i det hele taget de fællesskaber, mennesker indgår i. Hertil hører endvidere en beskrivelse af dagligdagens adfærd, af livssynet, om

man vil ideologien, – af forholdet ikke blot til den mindre enhed som for eks. familien, landsbyen eller godset, men også det større i form af kirken, riget og kongen med de dertil hørende love og forskrifter.

Det siger sig selv, at såvel den almindelige politiske som især den økonomiske historie må være rammen om socialhistoriske forsøg af denne art, ligesom også grundige mikroøkonomiske og ikke mindst systematiske lokalhistoriske undersøgelser i høj grad må indgå i forudsætningerne.

Man vil måske bemærke, at der hermed ikke er sagt noget særligt nyt, og at der allerede på forskellig vis er gjort undersøgelser af denne art. Dette gælder her i landet ikke mindst hvad angår landbrugs- og bondehistorien, hvor et meget omfattende materiale er fremdraget og bearbejdet. Her er både viden og traditioner, hvorpå der umiddelbart kan bygges videre. Og specialister på dette eller andre områder vil indvende, at alvorlige forsøg på mere sammenfattende socialhistoriske fremstillinger efter de skitserede retningslinier forudsætter grundige enkeltundersøgelser meget langt frem i tiden. Mange vil kunne fortælle om alle de dele, brudstykker og varianter, der endnu må indsamles, før vi kan få en tilforladelig gengivelse af den historiske virkelighed i al dens mangfoldighed. Indvendingen lader sig ikke bestride. Når jeg alligevel uden at sidde inde med en konkretiseret plan endsige et projekt kunne ønske en foreløbig sammenfatning i form af et koordineret socialhistorisk arbejde, er det af flere grunde:

Der er for det første forholdet til de øvrige samfundsvidenskaber, som alle har brug for historien. Vil de have perspektiv i deres forestillinger om og beskrivelser af nutiden må de ty til historien, som de også har brug for til teoridannelser, i det mindste til efterprøvning af mere generelle teorier. På samme måde lader historikeren sig i øvrigt bevidst eller ubevidst påvirke af teorier og resultater i snart sagt alle andre samfundsvidenskaber. Denne påvirkning burde altid være bevidst.

Det er vigtigt at holde sig denne sammenhæng for øje. I modsat fald kan man næsten befrygte, at historieforskningen som selvstændigt fag står for fald. Man kunne forestille sig, at sociologien gik med sin del, økonomerne med sin, juristerne med noget, statsvidenskab og politologi med andet, etnografien og folkemindesamlerne med resten. Hvert fag ville udvikle sine særlige metoder,

og tilbage til historikerne ville da kun blive beretninger af fædrelandets eller egnens historie. Noget sådant ville naturligvis være beklageligt for os, men især ville det næppe være til gavn for nogen af de pågældende videnskaber, som for en tid nemt ville få et meget frit, måske endda et uansvarligt forhold til historien og brugen af den. Den historiske helhed vil forsvinde, hvis historien deles op og bliver til vedhæng til de andre samfundsvidenskaber, og vor almindelige erfaring for, at viden om helheden er en forudsætning for at forstå og relevant fortolke brudstykker af historien, vil ofte ikke blive brugt.

Netop historikerens forståelse af helheden, hvorpå også hans specialviden beror, sætter ham ofte i stand til bedre end mange andre at yde bidrag til diskussionen om og kritikken af videnskabelige præmisser og teoridannelser inden for andre fag. Ganske vist er indsamling og fremstilling af viden om fortiden et mål i sig selv, har en selvstændig kulturel værdi. Men når man her på mødet har talt så meget om ønskeligheden af en bedre placering i den offentlige debat og bevidsthed, er det vel også den almindelige samfundsvidenskabelige debat man har haft i tankerne, ligesom det formentlig er noget sådant, Jørgen Weibull og Erik Stig Jørgensen har hentydet til, når de lidt vagt, men enigt beklager, at historikerne har forsømt deres pligt til at oplyse offentligheden om en række centrale spørgsmål.

En anden motivering for et sådant forsøg er i sammenhæng med det foregående en usikkerhed overfor den specialisering, der også gør sig gældende indenfor selve historieforskningen. Specialiseringen er naturligvis nødvendig, og takket være gymnasieskolens krav og den fælles grunduddannelse skal faget da også nok hænge sammen. Med specialiseringen og det voksende antal af historikere følger flere og flere specialafhandlinger. De er ganske vist vidnesbyrd om væksten i den historiske forskning, men efterhånden som produktionen stiger, og undersøgelserne spreder sig nogenlunde jævnt over hele det enorme historiske område, ofte uden altfor stor eller tydelig indre sammenhæng de enkelte specialafhandlinger imellem, kan formentlig selv indehaverne af det bedste overblik undertiden føle sig overvældet. Andre må jævnligt føle sig ganske afmægtige.

Hvor megen sagkundskab specialiseringen end dækker over, kan den ofte tage sig ud som en atomisering, der nok kan gøre

det vanskeligt for offentligheden at få svar på ovennævnte centrale spørgsmål – og det hvad enten offentligheden slet og ret er offentligheden, eller den er repræsenteret ved de øvrige samfundsvidenskaber. Det hænder, at selv historikere takket være uoverskueligheden nu og da kan komme til at stille sig alvorlige spørgsmål om meningen med det hele.

Såvel ud fra et tværgående samfundsvidenskabeligt hensyn som ud fra en bestræbelse på at bevare en vis enhed i historieforskningen trods specialiseringen ville netop et bredere socialhistorisk forsøg og samarbejde herom kunne få stor betydning. Flere historiske discipliner måtte samarbejde for at en sammenfatning eller bare en sammenstilling kunne finde sted netop her, og alene dette ville hjælpe os et skridt ud af atomiseringen.

Ligeledes ville et sådant arbejde i sig selv være af umiddelbar værdi for andre samfundsvidenskaber. Såvel etnografer og folke-mindesamlere som eksempelvis sociologer, økonomer og kriminologer ville få et sammenhængende historisk materiale at referere til og kritisere. Det ville formentlig endda kunne påkalde sig så megen interesse fra disse fags side, at et tværvenskabeligt samarbejde kunne etableres. Det vil være til fordel for deres teori-dannelse og metodeafprøvning samt til udvikling af deres kontakt med historien. For os kunne et sådant samarbejde føre til en udvikling af nye metoder, som i mangt og meget vil være en forudsætning for at komme videre.

Som et tredje motiv til ønsket om et socialhistorisk experiment skal endelig anføres den daglige tilværelse på et landsarkiv. Alle ved naturligvis, at arkivernes stofmasser er uhyre, enhver arkivar kender de uudnyttede muligheder, og han kan naturligvis ikke beklage, at hans arbejde ofte må ses i lyset af en fjernere fremtids forskningsmuligheder. Men alligevel kan han undertiden godt føle trang til at gøre opmærksom på, at netop i landsarkiverne findes der meget store, meget lidt benyttede og lidet kendte samlinger til økonomisk historie og ganske særligt til socialhistorie på en lang række områder.

Indtil videre er det hovedsageligt landbrugshistorikerne, der har gjort systematisk brug af dette materiale og da især af godsarkiverne. Hertil kommer en del lokalhistorikere, hvis arbejde dog hidtil sjældent har været videnskabeligt anlagt. Studenter med forskellige historiske specialer kommer ganske vist i stigende

antal til vore læsesale, der kommer naturligvis etnografer, og efterhånden begynder også økonomer og sociologer så småt at finde vej. For de sidste gælder dog i reglen, at de indskrænker sig til at benytte det mest kendte og umiddelbart tilgængelige materiale. Dette understreger kun en arkivars almindelige indtryk af, at der i en del samfundsvidenskabeligt arbejde bliver gået over åen efter vand, når mere generelle problemstillinger behandles.

Her skal som sagt ikke forelægges en udarbejdet plan, og der skal heller ikke fremlægges en emneliste til debat. Enhver kan pege på 117 forhold, som burde og kunne undersøges nøjere, og hvoraf nogle endda vil være uomgængelige.

Målet kunne i første omgang være en sammenhængende eller nogenlunde sammenhængende beskrivelse af en række sociale og økonomiske forhold i Danmark i 17. og 18. århundrede. Fremstillingen måtte foruden den foreliggende litteratur have en række nye detailundersøgelser som forudsætning. Der måtte tages hensyn til alle de variationer og forskelle, der selv indenfor et afgrænset emne vil frembyde sig, men man måtte dog gå ud fra, at ikke alt med det første kan udforskes, da det som bekendt vil være meget længe, før vi er i besiddelse af alle de variationer og nuancer, der er nødvendige for at have en korrekt gengivelse af den historiske virkelighed i al dens mangfoldighed. Det måtte endvidere være muligt på tværs af variationerne at finde frem til enheden, det typiske i det økonomiske, i det sociale, i dagligdags-tilværelsen og i det ideologiske. Det må være spørgsmål om metode, problemstilling og måske begrebsdannelse.

Blandt nye arbejdsområder, som i denne forbindelse burde opdyrkes i tilknytning til de mere traditionelle, kunne tænkes grundigere befolkningsundersøgelser, hvor såvel statistikken som den mere avancerede genealogi kunne komme os til hjælp, milieubeskrivelser, grundige kortlægninger af tilstande og relationer i en landsby, som næsten forudsætter sociologisk metode, samt biografier af den anonyme bonde som type. Noget tilsvarende måtte gennemføres for godsejeren, hans økonomi og livssyn samt for de forskellige katagorier af købstædernes og byernes indvånere.

Man kunne begynde med at etablere en bedre indbyrdes kontakt mellem de historikere og andre, der beskæftiger sig med socialhistoriske emner i pågældende periode. Nu arbejder folk i

institutter og arkiver, på museer og biblioteker ofte med beslægtede emner eller med problemstillinger med så nær indbyrdes affinitet, at udveksling af erfaringer, arbejdsmetoder og formål måtte være naturligt. Ofte vil det endda gennem en sådan kontakt utvivlsomt være muligt på et tidligt tidspunkt at tilvejebringe en vis sammenhæng mellem de enkelte emner, hvorved fornemmelsen af atomisering i nogen grad kunne modvirkes.

Men man burde herfra kunne nå frem til et samarbejde om en sammenfatning på en række områder. Resultatet kunne da blive en række sidestillede, men dog sammenhængende monografier. Der til hører en vis planlægning, løbende gensidig orientering samt udveksling af erfaringer og materiale, eventuelt fælles oparbejdning af materiale. Endelig burde man hurtigt søge at inddrage repræsentanter for andre samfundsvidenskaber i et sådant arbejde, hvilket utvivlsomt vil være muligt.

Det endelige sigte med en sådan socialhistorie for det 17. og 18. århundrede og de derved erhvervede problemstillinger og metoder skulle være at foretage tilsvarende beskrivelser af den efterfølgende periode, det 19. århundrede. Man ville da nå frem til en beskrivelse af de væsentlige forskelle, der på næsten alle områder vil være opstået, og man vil da konstatere, at sådanne forskelle vil være lige så væsentlige som samtidige variationer, hvis vi skal være i stand til at besvare nogle af de centrale spørgsmål, offentligheden burde stille os. Vi kunne nærme os spørgsmål som liberalismens gennemførelse i praksis og i dagligdagen, de sociale forvandlinger som følge af eller sideløbende med industrialiseringen og urbaniseringen. Og vi kunne eksempelvis sammenligne biografier af det 18. århundredes anonyme bonde og håndværker med tilsvarende biografier af forfatningskampens bonde og industriarbejderen.

Resultatet vil naturligvis blive utilstrækkeligt og mangelfuldt. Men det ville være frugtbart at tage stilling til og kritisere.

Diskussion:

Overarkivar *Vagn Dybdahl* bemærkede, at *Andreas Jørgensen* i sit oplæg havde antydnet stiftelsen af et „Socialhistorisk Selskab“, og han spurgte senere, om det skulle opfattes som en opfordring til at grunde en særlig disciplin byggende på en særlig metode,

f.ex. i lighed med F. Braudels skole i Frankrig, hvor man har inddraget geografer, etnografer m.fl. i forskningen.

Universitetslektor *Fridlev Skrubbeltrang* fandt, at der var mange ideer i indlederens oplæg. Han forfægtede den opfattelse, at grundlaget for en dansk samfundsbeskrivelse skulle være socialhistorien. Historikerne måtte væk fra skemaet med kongerækkerne for at opnå en „socialhistorisk frigørelse“. Historikerne havde vænnet sig til at betragte den politiske historie som grundlaget, men det var forkert. Vedrørende forholdet til de andre samfundsvidenskaber mente han, at der ikke var nogen grund til for historikerne at gøre undskyldninger over for disse. Der var heller ingen grund til at sørge over, at f.ex. materiel folkekultur havde udskilt sig fra historien som en selvstændig disciplin. Historikerne skulle benytte det kildemateriale, som naturligt faldt på deres felt, og hvis andre benyttede det samme materiale, gjorde det ikke noget. Han advarede historikerne om ikke at afgrænse for stærkt. I et senere indlæg bestred han, at der skulle være et interregnum i det 19. årh.s første halvdel, som hævdede af indlederen. Det var tværtimod i dette tidsrum, at landboreformerne gennemførtes. Der skete herved en frigørelse af bondestanden som stand, men ikke en ophævelse af selve standsbegrebet. Han stillede sig i øvrigt skeptisk over for muligheden af at benytte moderne databehandlingsteknik på det bevarede kildemateriale.

Arkivar *Edit Rasmussen* fremlagde på opfordring af indlederen nogle af resultaterne fra sin undersøgelse over svendelønnninger i murer- og tømmerfaget i det 18. årh.s anden halvdel og redegjorde især for tømmerstrejken i 1794 og dens baggrund. Undersøgelsen havde bl.a. vist, at svendenes reallønninger lå højere end hævdede af svendene i deres argumentation for højere løn.

Universitetslektor *Hans Chr. Johansen* gjorde opmærksom på, at Edit Rasmussens arbejde syntes at bekræfte andre undersøgelser over lønudviklingen. I et senere indlæg polemiserede han mod Skrubbeltrangs afvisende holdning over for moderne databehandlingsteknik. Der fandtes et meget stort historisk kildemateriale, som var velegnet til databehandling, f.ex. folketællinger, kirkebøger, selvangivelser m.m. Skulle historikeren renoncere, fordi der var fejkilder i materialet? Historikeren skulle formulere problemstillingerne, så kunne økonomer bearbejde kildematerialet med EDB.

Stud. mag. *Tinne Vammen* fandt, at der i indlederens emneliste var meget, der egnede sig til et samarbejde mellem historikere og sociologer, ikke sigtende mod en syntese, men mod forskellige belysninger af samme emne.

Arkivar *Thelma Jexlev* tilsluttede sig indlederens opfordring til en undersøgelse af liberalismens gennembrud i praksis og gjorde opmærksom på, at en ny skoleordning slog igennem på Lolland-Falster før skolereformen. Bispearkivet udgjorde et værdifuldt materiale til belyning af disse forhold.

Landsarkivar *Jens Holmgaard* mente, at historie var en samfundsvidenskab. Han fandt ingen modsætning mellem produktion af kildeudgaver og af afhandlinger, men stillede spørgsmålet, om afhandlingen skulle være det sidste led i processen. Han gjorde opmærksom på, at der var enorme uudnyttede arkivmasser på landsarkiverne. Der fandt en stærkt ensidig udnyttelse af landsarkivernes materiale sted i genealogisk retning, mens næsten ingen videnskabsmænd benyttede landsarkivernes store materiale. Han tog til genmæle mod en af universitetslektor H. P. Clausen rejst kritik af landsarkivernes udlånspraksis. Ingen i Danmark havde mere end 30 km til en lokalitet, hvor arkivalierne kunne benyttes. På et spørgsmål fra arkivar *Birgit Bjerre Jensen*, om landsarkiverne da ville være villige til at udlåne f.ex. et helt amtsarkiv, svarede han, at det ville være urealistisk at udlåne et sådant arkiv, da det fyldte for meget. Vedr. indlederens emneliste bemærkede Holmgaard, at historikerne allerede havde beskæftiget sig med mange af de foreslåede emner, måske med andre etiketter. Han studsede over, at der ønskedes en typologisering af f.ex. bonden. Noget sådant havde man allerede tidligere haft, men senere forkastet, fordi problemerne var langt mere nuancerede og komplicerede. Han efterlyste nye undersøgelser af f.ex. Reventlows virke, så man kunne komme væk fra det traditionelle billede.

Arkivar *Knud Prange* sagde, at det der var galt med megen lokalhistorie var, at den kun var beskrivende og undlod at stille spørgsmål og formulere problemer. Det samme var tilfældet med megen socialhistorie. Han slog til lyd for en anden indretning af arkivernes registraturer, idet han fandt, at der var brug for tværgående registraturer.

Kandidatstipendiat *Knud Rasmussen* efterlyste en definition af

begrebet „samfundsvidenskaberne“ og ønskede indledt en målsætningsdebat.

Stud. mag. *Henrik Halberg* mente, der var for lidt team-work inden for historieforskningen, og at mange emner som følge deraf blev liggende uberørte. Det var nødvendigt med en ny metodik til en analyse af f.ex. landsbyens struktur, af politiske holdninger m.m. Det ville være nødvendigt at oprette kontakt med Det økonomiske Dataarkiv i Aarhus og med de samfundsvidenskaber, der lavede holdningsundersøgelser.

Lektor *Finn Gad* fandt, at hovedmiseren skyldtes manglende kommunikation mellem forskerne. Sociologerne havde udstrakt en hånd til historikerne, som måtte være positive, således at et samarbejde kunne etableres. Gad savnede en socialhistorisk undersøgelse af, hvorfor spørgsmålet om erhvervshjælp i Grønland allerede dukkede op i 1700-tallet. Skyldtes dette og lignende fænomener impulser fra Danmark, eller var det et lokalt fænomen?

Arkivar *Hans Worsøe* gjorde opmærksom på Emmerlev-undersøgelsen i Sønderjylland, som var blevet til på initiativ af Historisk Samfund for Sønderjylland. Her var der tale om en systematisk registrering og bearbejdelse af kilderne til denne vestslesvigske landsbys historie, et projekt, hvor forskere fra mange forskellige samfundsvidenskaber arbejdede sammen.

Arkivar *Andreas Jørgensen* sagde afsluttende, at man ikke fra historikerside behøvede at nære ængstelse for databehandlingsteknikken. Den var kun en hjælp, som ikke satte kildekritikken ud af spillet. Den kvalitative vurdering ville ikke forsvinde på grund af en kvantitativ bearbejdelse af kildematerialet. Han fandt, at det ville være en fordel, hvis de andre samfundsvidenskaber kom med i historikerens arbejde, men historie måtte ikke forsvinde som en selvstændig disciplin. Historikerne måtte ikke kapitulere over for materialet, men måtte stille nye spørgsmål og formulere andre problemstillinger. Han fremhævede Edit Rasmussens undersøgelse som havende også stor teoretisk interesse for socialhistorikere og sluttede med at udtrykke ønsket om at få defineret historiens forhold til de andre samfundsvidenskaber.

SEKTION 3: EDB OG HISTORIEFORSKNING

Ordstyrer: Professor *Niels Skyum-Nielsen*

Sekretær: Amanuensis *Willy Johannsen*

Indledning af stud. mag. *Jørgen Elklit:*

Jeg må helt fra begyndelsen understrege – hvad der også vil fremgå af mit indlæg – at jeg i denne forbindelse ved EDB nok så meget vil forstå moderne databehandlingsteknik i almindelighed og ikke udelukkende elektronisk databehandling i snæver teknisk forstand. Jeg vil overvejende beskæftige mig med lidt mere simple former for data-manipulation (hvad der skyldes dels forskellige saglige forhold, som jeg vil komme ind på om lidt, dels min egen begrænsede viden om de mere komplicerede former). Jeg kan ikke inden for den givne tidsramme både give en fyldestgørende introduktion til disse databehandlingsformer og samtidig nå at lægge nogle motiverede synspunkter på problemer i denne sammenhæng frem til debat. Ud fra mødets hele karakter har jeg ment, at det sidste måtte være min primære opgave.

Der er gennem de seneste år fremkommet overordentlig megen litteratur om emner i forbindelse med moderne former for databehandling. Blandt disse mange bøger og artikler finder man imidlertid kun få, der samtidig har en eller anden form for berøringsflade med den historiske videnskab. Den vigtigste årsag hertil er vel nok, at kun meget få historikere her og i udlandet har fundet anledning til at anvende sådanne metoder i deres forskning; det er selvfølgelig også kun i forskningssituationer af en ganske bestemt karakter, at anvendelse af sådanne metoder overhovedet har mening. Men man må retfærdigvis også pege på, at en del af forklaringen er, at de historikere, der har kastet sig ud i forskningsopgaver, der bygger på anvendelse af moderne databehandlingsteknik, ofte er nogle år undervejs, fordi der hyppigt er tale om meget store projekter.

Mig bekendt er der i Danmark indtil nu kun fremkommet 2 små artikler om disse emner. Den ene er endda – og det forekommer mig at være symptomatisk – i realiteten svensk, idet det er professor *Weibulls* indledningsforedrag ved metode-konferen-

cen i Århus i 1965, som året efter kom i *Historie*. Den anden er *Kristian Hvidts* artikel om „Historieforskning og databehandling“, som kom i *Arkiv* i 1967, og som tager udgangspunkt i en artikel af *Carl Göran Andræ*.

Det centrale i professor Weibulls foredrag var for mig at se påpegningen af de metodiske problemer omkring fortolkningen af de nye data, som frembringes ved den statistiske behandling af allerede foreliggende massedata. Hvidts artikel var derimod en kort introduktion til en række databehandlingsformer af interesse for historikere, blandt andet med eksempler fra den emigrationsundersøgelse, han selv er i gang med. Hvidt understregede her, at det almindelige velkendte hulkort var af meget central betydning, fordi hulkort meget hyppigt er det medium, der benyttes til at fodre datamaskinerne med – normalt således at hulkortets data læses over på magnetbånd, der bruges i det videre arbejde.

Inden jeg går videre med nogle af de spørgsmål, som Hvidts artikel lægger op til, vil det nok være nyttigt at understrege, at moderne databehandling inden for den historiske videnskab kan finde anvendelse inden for 3 væsensforskellige områder, der hver rejser sine problemer.

For det første kan man pege på det område, der kaldes *Dokumentation* eller *Information Retrieval*. Dette område har størst interesse for biblioteker og arkiver. Mange steder arbejdes der ihærdigt på at løse de ganske betydelige registreringsproblemer, der opstår, når man ad mekanisk vej skal kunne finde frem til al relevant litteratur eller alle relevante arkivalier for det spørgsmål, man er interesseret i, og der er udviklet forskellige registreringssystemer, der hver har en række fordele. Men jeg vil afholde mig fra at sige noget særligt om dette område. Dersom nogle af de tilstedeværende biblioteks- eller arkivfolk under diskussionen kan gøre rede for deres institutioners stilling på dette område, vil jeg derimod finde det ganske udmærket.

Dokumentation er imidlertid ikke blot et spørgsmål, der vedrører biblioteker og arkiver. Også den enkelte forsker eller forskergruppe, som arbejder med store mængder materiale, kan opnå betydelige fordele ved at anvende moderne databehandling til registrering og katalogisering, idet man så meget hurtigt kan genfinde de enkeltinformationer, man er interesseret i. Møntforskning er et oplagt eksempel, idet det er forholdsvis få karakteri-

stika, der skal registreres om den enkelte mønt, og man vil nemt få databehandlingens fordele frem inden for møntforskningen.

Et sæt hulkort med relevante oplysninger om de enheder, man beskæftiger sig med, vil også kunne anvendes inden for et andet område, hvor moderne databehandling har betydning for historieforskningen. Det drejer sig om *kvantitative analyser* af blot forholdsvis store data-masser. Kvantitative analyser kan finde anvendelse inden for alle områder, hvor der foreligger en række ensartede registreringer. Problemet er som regel at undersøge, i hvor høj grad et materiales fordeling efter én variabel (f.eks. erhverv) samvarierer med fordelingen efter en anden variabel (f.eks. stemmeafgivningen på forskellige partier), altså hvilken form for korrelation, der kan påvises mellem de to fordelinger.

Langt den største del af den historiske forskning, der har anvendt moderne databehandlingsteknik, er at finde inden for de kvantitative analysers område. Det drejer sig om socialhistorie på grundlag af folketællinger, virksomhedskartoteker og lignende fra en række lande, møntforskning, valg- og parlamentsforskning og meget andet. Men på en lang række områder – såvel som på de allerede nævnte – er der fortsat uendelig mange muligheder for at anvende moderne databehandling.

Umiddelbart kommer jeg til at tænke på emner som en genanalyse af Øresundstoldregnskaberne – og andre former for handelsstatistik. Det fremgår af de udsendte rapporter, at man på Københavns Universitets Institut for økonomisk Historie har forskellige planer i denne retning. Man kan også forestille sig undersøgelser af skatte- og afgiftsforpligtelser på jord og personer i ældre tid, og jeg ved, at man fra flere sider er interesseret i at tage folketællingsmateriale op til genanalyse under forskellige synsvinkler. Andre emner kan drages frem under diskussionen.

Som et tredje område, hvor EDB med fordel kan finde anvendelse, vil jeg nævne *den såkaldte modelforskning og de mere avancerede former for matematisk-statistisk analyse*. Det er her nærliggende at pege på den svenske valgforskning, blandt andet således som den kommer til udtryk i Christer og Jörgen Weibulls undersøgelser over det liberale partis vælgerunderlag i tiden omkring 1. verdenskrig og i Olle Johanssons undersøgelser af det svenske socialdemokrati ved valgene i 1911 og 1914.

Disse 3 områder er alle af central betydning for den historiske

videnskab. Da jeg imidlertid selv primært har beskæftiget mig med problematikken omkring de kvantitative analyser, vil jeg vende tilbage hertil. Jeg gør det med god samvittighed, fordi de forhold, som jeg vil trække frem, også er af afgørende betydning for de 2 andre anvendelsesområder for moderne databehandling.

Både inden for dokumentationsfeltet og i modelforskningen og den avancerede anvendelse af matematisk-statistiske analyser vil det være naturligt at anvende egentligt elektronisk databehandlingsudstyr af den ofte understregede fantastiske ydeevne. Men den megen snak om EDB har næsten ført til, at man har glemt, at et sæt hulkort også kan udnyttes direkte i en sorteringsmaskine, hvad der trods alt er deres oprindelige funktion. Dette er af stor betydning for en lang række kvantitative analyser.

Det lyder måske lidt bagstræberisk, at jeg således peger på et forlængst passeret trin i den tekniske udvikling af databehandlingen. Det er imidlertid min overbevisning – som jeg blandt andet støtter på mine egne erfaringer – at man kan komme ganske langt med sit materiale på hulkort og en sorteringsmaskine med et godt tælleværk. En lang række af de optællinger og flerdimensionale fordelinger, som man er interesseret i, kan man selv udarbejde med et minimum af øvelse og fingerfærdighed. Som et eksempel på sådanne flerdimensionale tabeller kan nævnes en opgørelse af stemmeafgivningen ved et parlamentsvalg efter partier (1 dimension), efter aldersgrupper (2 dimensioner) og endelig efter køn (3 dimensioner). Og dersom mængden af enheder i materialet ikke er altfor stor, behøver det heller ikke at tage særlig lang tid. Ved selv at foretage i hvert fald nogle af sine kørsler kan man også opnå en meget nyttig fortrolighed med sit materiale, og man kan også straks forfølge idéer til tabulering, som opstår under arbejdet, hvad man ikke kan, når en datamaskine først er programmeret.

Andræ nævner som et eksempel (som også findes hos Hvidt) en sammenligning af nogle middelalderlige møntenheder, hvor man vil finde det seneste belæg for „7 mark penge på 1 mark sølv“. Der opstilles en logisk arbejdsgang for løsningen af dette problem i en datamaskine, og der vises et program i et af de sprog, som datamaskinen mere eller mindre direkte kan læse. Derefter kan maskinarbejdet endelig begynde, men så varer det til gengæld også kun kort tid. Dersom man havde været så gam-

meldags, at man kun havde arbejdet med en sorteringsmaskine, ville man have kunnet klare sig med nogle få hurtige gennemløb, som man umiddelbart kunne overskue i hovedet, og man ville have fået et lige så hurtigt svar på sine spørgsmål. Det forhold, at man kan foretage en del af sine kørsler selv, forhindrer selvfølgelig på ingen måde, at man senere kan få foretaget mere komplicerede kørsler eller beregninger – eller samkørsler med andre materialer – på en datamaskine.

En række af de mest betydningsfulde former for databehandling bygger under en eller anden form på anvendelse af hulkort – det gælder selvfølgelig både når man arbejder med historisk materiale og i mange andre forbindelser – og de principper, man lægger til grund ved fremstillingen af sine hulkort, bliver derved af afgørende betydning for arbejdets værdi både for én selv og for andre.

En fortræffelig klar og velskrevet elementær indføring i de principper, man bør lægge til grund ved udarbejdelsen af det rubriceringssystem, som hulkortene skal bygge på, er *Jens Jeppesen: Forelæsningsnoter til statistisk metode*. Den ville de fleste historikere kunne læse med udbytte – også selv om de ikke påtænker at give sig til at arbejde maskinelt.

Jeppesen understreger heri de dobbelte krav, man stilles overfor, når man skal opstille et rubriceringssystem. På den ene side er man bundet af sit materiales karakter, hvad der betyder, at man må definere sine grupper funktionelt og entydigt. På den anden side må man også tænke på de anvendelser, man agter at gøre deraf – det betyder, at man skal tage hensyn til de problemer, man søger belyst, og at man skal tage analysetekniske hensyn; de benyttede definitioner skal altså også være adækvate. Den måde, hvorpå man afvejer disse krav overfor hinanden, vil være afgørende for kvaliteten af det resultat, man kommer til. Dette er ikke noget, der gælder specielt ved anvendelse af moderne databehandlingsteknik – det vil altid være et vigtigt punkt for historikere og andre.

For at have et konkret udgangspunkt for en drøftelse af nogle af de forhold, som er af betydning ved udarbejdelse af et rubriceringssystem, vil jeg tillade mig at komme med et eksempel fra den undersøgelse, jeg selv har arbejdet med. Jeg må understrege, at jeg kun har valgt dette eksempel, fordi det er et område, hvor

jeg kender lidt til de problemer, man støder på. Tilsvarende problemer vil man også møde på andre områder – for eksempel ved handelsstatistiske undersøgelser over en periode, idet de registrerede varer kan have skiftet karakter i løbet af perioden, uden at betegnelsen er blevet ændret.

Det drejede sig om et forsøg på en genanalyse af folketællingsmateriale fra 1845. Jeg udtog på Rigsarkivet en tilfældig stikprøve af personer og kunne så på forskellig måde manipulere med de konkrete oplysninger om de 2700 personer, der indgik i denne stikprøve. Hovedformålet var dog en undersøgelse af husstands-sammensætningen i 1845 – kort før industrialismens gennembrud – som skulle kunne sammenlignes med nogle af de tal for tilsvarende forhold i vore dage, som er fremkommet ved et par af Socialforskningsinstituttets undersøgelser.

Det er indlysende, at de oplysninger om de enkelte personers erhverv og stilling, som findes på folketællingslisterne, er af central socialhistorisk betydning. Dels kan disse oplysninger udnyttes til at skaffe sig viden om erhvervs- og stillingsstruktur i befolkningen på det pågældende tidspunkt, og dels vil de undersøgte personers fordeling efter erhverv og stilling være en betydningsfuld baggrundsvariabel ved undersøgelse af andre forhold – her altså husstandsstruktur og forekomst af 3-generations-husstande, plejebørn m. m.

Da oplysninger om de undersøgte personers sociale status vil indgå i en meget stor del af de undersøgelser, hvor moderne databehandlingsteknik vil kunne finde anvendelse, er det nok værd at beskæftige sig lidt mere med disse spørgsmål. Dersom man ønsker at foretage sammenligninger med datidige opgørelser – for eksempel folketællingernes totaltal – må man foretage en rubricering, der bygger på de samme grupper, som blev anvendt dengang. Hvis man for eksempel vil undersøge sin stikprøves repræsentativitet på dette område, er det uomgængelig nødvendigt at arbejde med de samme grupper. Dersom man ønsker at foretage sammenligninger med moderne officiel statistik, er man nødt til at gå ud fra de grupperinger, der anvendes dér. Det samme er tilfældet, hvis man ønsker at sammenligne med andre forskeres resultater inden for det samme eller tilgrænsende områder.

Ud fra et ønske om at kunne sammenligne sine tal med andre

materialer tvinges man altså til at bruge de dér anvendte grupperinger (hvis detaljer hyppigt vil være ukendte), dersom sammenstillingerne skal være af betydning. Dette er i hvert fald det ideelle krav, som man bør stræbe imod. Men hertil kommer, at man måske er gået i gang med den pågældende undersøgelse ud fra hypoteser, der nødvendiggør, at man etablerer et sæt grupper, der – måske – kan besvare de spørgsmål, man er interesseret i.

Endelig vil jeg pege på, at det foreliggende kildemateriale måske i virkeligheden ikke – eller kun meget vanskeligt – lader sig gruppere efter et eller flere af de ovennævnte principper. Forklaringer herpå er for eksempel for 1845-folketællingens vedkommende, at det spørgsmål, som erhvervsoplysningerne var et svar på, var meget uklart formuleret. Derfor kan det heller ikke undre, at svarene er så forskellige, at de reelt ikke kan grupperes virkelig systematisk. Det skyldes en sammenblanding af oplysninger om erhverv, stilling (primært håndværkere, hvor det ikke fremgår, om de er selvstændige eller ej) og fag, og hertil kommer, at nogle kun har givet oplysning om deres familiemæssige status eller deres boligform.

I den undersøgelse, jeg har foretaget, har jeg kodet erhvervsoplysningerne både for de udtrukne personer og for husstands-overhovederne efter 2 forskellige systemer. Det første er i princippet Tabelkommissionens system. Det har dog i en del tilfælde været nødvendigt med fortolkninger og småændringer, som dels skyldes det principielt manglende personkendskab, dels skyldes manglende kendskab til, hvordan man i 1845 løste en række af tvivlsspørgsmålene. Resultatet af denne kodning er, at den – om end med nogle vanskeligheder – kan gennemføres.

Kristian Hvidt plæderede i den tidligere nævnte artikel for, at man skulle bruge en stillings- og fagkode, som det daværende statistiske departement udsendte i 1963. Denne kode er udarbejdet til brug i folkeregistrene og i indkomst- og formuestatistikken, hvor man normalt også kun har én enkelt erhvervsoplysning at bygge på. Op imod 3000 erhvervstitler er her inddelt i 83 grupper efter erhverv, stilling og fag. Hvidt mener så, at det velafprøvede system med få ændringer også må kunne finde anvendelse på materialer fra det 19. århundrede. Dersom dette var tilfældet, ville man her have et meget nyttigt hjælpemiddel i socialhistorien – både med og uden databehandling – som ville

kunne danne grundlag for betydningsfulde sammenligninger, hvis det blev anvendt af flere historikere.

Jeg forsøgte derfor også at kode mit materiale efter denne kode. De vanskeligheder, der skyldtes materialets karakter, og som også viste sig ved anvendelsen af inddelingssystemet fra 1845, forsvandt selvfølgelig ikke ved overgang til den nye kode. Men hertil kommer, at der ikke blev foretaget rubriceringer i en del af grupperne. For den tilfældige stikprøves vedkommende viste det sig, at 31 af de 83 grupper forblev tomme. Omvendt placerede over halvdelen af undersøgelsens personer (gifte kvinder og hjemmевærende børn) sig i kun 3 af grupperne. Og for husstandsoverhovedernes vedkommende var 22 af de 83 grupper tomme, medens næsten $\frac{1}{3}$ af disse personer var at finde i gruppe „01“, som omfatter gårdejerne. Forklaringen på disse forhold er selvfølgelig, at man forsøger at kode erhvervsoplysninger fra en præindustriel periode efter en kode, som er konstrueret til at svare til det moderne industri- og service-samfunds behov. Denne kode er altså – så vidt jeg kan se – ikke særlig velegnet til et bredt materiale fra det 19. århundrede. Jeg må understrege, at der heri ikke ligger nogen form for kritik af Hvidts undersøgelse, som jeg kun har et meget begrænset kendskab til.

Spørgsmålet er nu, om en sådan erhvervskode overhovedet kan konstrueres, så den kan dække hovedparten af de materialer, man kan blive stillet overfor. Behovet for en sådan kode bliver stadig større, jo flere der vil anvende moderne databehandlingsteknik, og jo flere der tager socialhistoriske spørgsmål op, som det har mening at foretage en kvantitativ bearbejdelse af. Ønskeligheden heraf er for mig at se meget stor. Samarbejdet mellem forskellige forskere ville blive meget lettere. Man ville umiddelbart kunne udnytte resultater, der var fundet af andre, og man ville kunne udnytte hinandens materialer direkte – for eksempel låne hulkort af hinanden. Den arbejdsbesparelse, man ville kunne opnå ved en helt eller delvis fælles kode, må i høj grad være i både forskernes og de bevilligende myndigheders interesse.

Jeg kunne derfor tænke mig at foreslå, at *Fællesudvalget for historisk Forskning* tog et initiativ på dette område. Man kunne for eksempel nedsætte en arbejdsgruppe af folk, der har beskæftiget sig med socialhistorie, og som har et førstehåndskendskab til en

række af de kilder, der ligger til grund herfor. Denne arbejdsgruppe skulle udarbejde et forslag til en erhvervsgruppering med tilhørende erhvervskode, der kunne anvendes på de materialer, som er af væsentlig socialhistorisk betydning. Eller i hvert fald kunne man undersøge, om noget sådant er muligt. Det system af erhvervs-koder, man kom frem til, skulle være så bredt dækkende som muligt, og dog samtidig så åbent udformet, at det også blev muligt for den enkelte forsker at tage hensyn til særlige forhold, der var betinget af de specielle problemstillinger, som netop han arbejdede med.

En sådan arbejdsgruppe kunne også rejse spørgsmålet om en standardkode for enhederne i den administrative inddeling, der som bekendt har været underkastet større og mindre ændringer i tidens løb. Kristian Hvidt foreslog i sin ovennævnte artikel, at man på dette område skulle bruge Danmarks Statistiks amts- og kommunekode. På den ene side er dette selvfølgelig et udmærket princip, da dette system er nemt tilgængeligt, og da det tillader sammenligninger med moderne tal. Men på den anden side – og det er for mig at se vigtigere – er denne kode knyttet til den til enhver tid gældende kommunale inddeling, der jo netop i disse år undergår en meget betydelig omstrukturering. Dersom man vil anvende denne kode på materialer af bare lidt ældre dato, vil der kræves en stadig længere korrektions-liste for ændringer i kommuneinddelinger, som det vil være nødvendigt at tage hensyn til.

Spørgsmålet er da for mig, om historikerne ikke stod sig ved at fastlægge ét – eller måske bedre flere – basisår, der kunne tjene som udgangspunkter ved udarbejdelsen af en kode for de administrative enheder i de mellemliggende perioder, idet de ændringer, der havde fundet sted i de pågældende perioder, selvfølgelig på en eller anden måde måtte indarbejdes i koderne.

Jeg kunne forestille mig, at man fra Rigsarkivets side var interesseret i at samarbejde med andre om disse problemer, da jeg har forstået, at man netop i disse år funderer på, om det er muligt at foretage en nyopstilling af folketællingslisterne. En sådan nyopstilling burde selvfølgelig være nøje forbundet med en eventuel standardgruppering. Man har i Norge og Sverige haft forskellige vanskeligheder med den administrative inddeling ved anvendelse af moderne databehandlingsteknik på materialer fra for-

rige århundrede, og måske kunne man hente inspiration ved at se på, hvorledes man dér har løst disse problemer.

Under alle omstændigheder tror jeg ikke, at man i en almindelig historisk undersøgelse kunne klare sig med en inddeling af landet efter et eller andet system af koordinater. Under en eller anden form må den almindelige administrative inddeling lægges til grund for en sådan kode, og da en vis ensartethed også på dette område er overordentlig ønskelig, kunne en arbejdsgruppe under Fællesudvalget efter min mening også tage dette spørgsmål op.

Jeg kunne dog forestille mig, at en koordinering med arbejdet omkring et historisk atlas for Danmark og arbejdet med en standard-kommune-kode kunne være nyttigt.

H. P. Clausen var i sin indledning i går om historieforskningens service-apparat inde på tanken om et Historieforskningens Data-råd. Om det vil være at foretrække at etablere et fastere samarbejde end et arbejdsudvalg under Fællesudvalget er vel også et spørgsmål, der bør indgå i diskussionen.

Diskussion:

Professor *Jörgen Weibull* indledte med at bemærke, at diskussionen kunne omhandle information retrieval i forbindelse med bibliotek- og arkivforhold, massematerialer som indlederens og EDB til mere avancerede regnetekniske forhold. Han fremhævede, at der ikke nødvendigvis var tale om store EDB-anlæg, men at historikeren med udbytte selv kunne arbejde med sorteringsmaskine og op til 5000 kort. Han omtalte, at kodning forudsatte en grov generalisering, der førte til unuanceret behandling. Endelig nævntes problemer i forbindelse med social gruppering, hvor den moderne statistik arbejdede med et for historikere ofte upraktisk system (udfra erhvervmæssig fordeling, der igen bød på problemer). anbefalede, at historikere inddroges ved folketællinger.

Stud. mag. *Ole Hyldtoft* anførte, at erhvervsgrupperingen var international og mente ikke, at den var vanskelig at bruge til undersøgelser for fx. det 19. århundrede. Administrativt ville derimod de nye kommunesammenlægninger kunne skabe problemer. Foreslog et nyt rudesystem dækkende hele landet.

Arkivar *Ole Degn* foreslog i stedet sognene som enhed; de var allerede knyttet til mange standardværker.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt* sluttede sig hertil; fortsatte med at omtale problemer i forbindelse med EDB-bånd som en del af arkivmaterialet (deres fysiske tilstand, overgang til nye maskiner osv.) Omtalte, at udenrigsministeriet overvejer at overføre sit materiale til EDB-bånd og understregede til sidst det uafklarede økonomiske problem.

Arkivar *Iørn Piø* sluttede sig til Weibulls omtale af hulkort, ved Dansk Folkemindesamling brugt til fabelundersøgelse (henviste til kommende rapport). Refererede til tidsskriftet *Computers and the Humanities* og omtalte Instituttet for Kirkehistorie's forsøg i forbindelse med beskrivelse og registrering af kalkmalerier og nævnte Nordisk Institut for Folkedigtning's program med ordspog.

Museumsinspektør *Peter Seeberg* nævnte, at Fiskerimuseet i Esbjerg havde startet et program til udarbejdelse af teknisk terminologi. Klassifikationsarbejdet har været meget spredt i museumsarbejdet med benyttelse af forskellige systemer. Kulturhistorisk Museumsforening har startet et registreringsudvalg med deltagelse af EDB-kyndig; dette skal nu prøves på skandinavisk basis. Henviste yderligere til udenlandske forsøg, bl.a. på Nordiska Museet.

Professor *Jörgen Weibull* refererede til Hvidtfeldts indlæg og fandt det vigtigt at sætte ind ved undersøgelse af massemateriale som Øresundsregnskaberne, befolkningsstatistik og jordebogs-serierne.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt* sluttede sig hertil og nævnte yderligere eksempler herpå. Tilføjede, at det er besluttet, at kirkeboerne skal føres via CPR på hulkort, omend de praktiske problemer ikke er afklarede.

Stud. mag. *A. Eriksen* omtalte et dansk forsøg med indlæsning af en fransk roman til analyse ved sprogbeskrivelse.

Kandidatstipendiat *Niels Krogh Rasmussen* nævnte et fransk arbejde med beskrivelse af middelalderlige håndskrifter.

Bibliotekar *Bent Jørgensen* henviste til Dagmar H. Perman: *Bibliography and the Historian*. 1968. Omtalte, at der arbejdes med EDB-problematikken på Det kgl. Bibliotek, hvor problemerne delvis var de samme som på Rigsarkivet. Man overvejer udarbej-

delse af fælles kataloger for flere biblioteker. Han ønskede større debat om bogbehandling.

Et fælles ønske hos diskussionsdeltagerne var en forbedret kommunikation mellem og om de forskellige EDB-projekter og det henstilledes til Fællesudvalget at virke til fremme herfor.

SEKTION 4: HISTORISK ATLAS FOR DANMARK

Ordstyrer: Lektor *Åge Fasmer Blomberg*
Sekretær: Amanuensis *Karl-Erik Frandsen*

Indledning af professor *Svend Ellehøj*:

Indlederen begyndte med at fastslå, at der er et meget stort behov for et historisk atlas over Danmark til brug for såvel undervisning som forskning. Dansk historisk Fællesforening og Historisk Institut ved Københavns Universitet har i nogen tid haft planer om at udarbejde et sådant, og det er vigtigt, at bestræbelserne på et tidligt tidspunkt bliver koordinerede, så at man kan skabe et værk af virkelig værdi og undgå spild af arbejdskraft og penge. Man befinder sig dog endnu kun på det tidlige begyndelsesstadium af planlægningen.

Ved udgivelsen må det anses for hensigtsmæssigt at anvende et løsbladsystem i A 4-format, svarende til de af Landsplanudvalget udgivne Datakort Danmark. Man har opnået tilsagn om teknisk hjælp fra mag. scient. Sv. Illeris. Fordelen ved en sådan udgivelsesteknik er, at man forholdsvis hurtigt kan begynde at udsende enkelte kortblade, og efterhånden som ny forskning kræver det, kan forældede kort let udskiftes. Arbejdet og de meget store omkostninger må i øvrigt nødvendigvis fordeles over en længere årrække. I mange tilfælde vil grundforskning være påkrævet, i andre kan man nøjes med at benytte eksisterende forskningsresultater eller endog allerede tegnede kort. Det er tanken at søge nogle arbejdsgrupper etableret i den kommende tid, idet man nok må satse på at søge enkelte sektioner gjort færdige ad gangen.

Et vigtigt problem er værkets disposition, således spørgsmålet om den overordnede inddeling skal være tematisk eller kronologisk. Ellehøj var tilhænger af det første princip og forelagde følgende udkast til systematik:

I. Fysisk form. Kystlinie. Klitter og indsander. Indsøer, vandløb, enge, moser. Naturlig plantevækst: skove, heder, overdrev.

II. Befolkning. Geografisk fordeling (befolkningstæthed). Bebyggelse (slotte, herregårde, enkeltgårde, landsbyer, byer). Øde-

gårde m.m. Gårdtyper. Grave. Stednavne. Migrationer og emigrationer.

III. Erhverv. 1. Landbrug. Driftsformer, arrondering, udskiftning og udflytning. Afgrøder. Husdyr. Mejeridrift. 2. Skovbrug. 3. Fiskeri. Fiskerlejer. Øresundsområdet. Limfjorden. 4. Mine-drift. 5. Håndværk og industri. 6. Handel. Indenrigshandel (markeder). Udenrigshandel. 7. Transport. Søtransport (havne, ruter). Landtransport (veje, kroer, jernbaner). Postruter. 8. Andre erhverv.

IV. Åndsliv.

V. Kirke og skole.

VI. Administration.

VII. Indenrigspolitik. De politiske forsamlings geografiske rekruttering. De politiske partiers geografiske fordeling.

VIII. Mihtær (bl.a. fæstninger).

IX. Udenrigspolitik.

X. Færøerne. Grønland. Kolonier.

XI. Hertugdømmerne.

Indledningsvis vil det formentlig være hensigtsmæssigt at placere et antal fysiske kort (højdekort, jordbundsforhold) over de geografiske områder, der omfattes af atlasset, dvs. det nuværende Danmark + Skåne, Halland, Blekinge, Gotland, Øsel, Slesvig og Holsten, samt over den skandinaviske halvø med de skotske øer, Færøerne og Island. Størsteparten af de historiske kort vil kunne fremstilles i sort/hvid, men hvor det skønnes påkrævet, må der anvendes farver. For den nyeste tids vedkommende vil en stærk begrænsning være nødvendig, da den ellers som følge af kilde-materialets omfang vil komme til at dominere værket fuldstændigt. M.h.t. fremstillingen af kort over hertugdømmerne vil det være ønskeligt at etablere snæver kontakt med universitetet i Kiel.

Amanuensis *Alex Wittendorff* demonstrerede derefter en række tyske historiske atlas og redegjorde for fordele og ulemper ved de forskellige udgivelsesformer. Endvidere fremhævede han vigtigheden af at redegøre for kildegrundlaget.

Museumsinspektør *Olaf Olsen* havde undersøgt de økonomiske forhold ved udgivelsen, og det havde vist sig, at det kun var relativt lidt dyrere at anvende farver i stedet for sort/hvid ved

fremstillingen af kortene. Han anbefalede på denne baggrund stærkt anvendelse af farver.

Amanuensis *Erik Ulsig* gennemgik et kort fra sin bog „Danske adelsgodser i middelalderen“ og gjorde rede for de vanskeligheder, der havde været forbundet med udarbejdelsen. Noget af det vanskeligste havde været fastlæggelsen af administrationsgrænserne i datiden og bestemmelsen af kystliniens forløb.

Adjunkt *Jens Tofte* demonstrerede nogle af ham udarbejdede historiske kort, som bl.a. belyste Valdemar Atterdags godspolitik.

Førstebibliotekar *Svend Gissel* meddelte, at Landbohistorisk Selskab ville være stærkt interesseret i at medvirke ved udarbejdelsen af et historisk atlas. Selskabet arbejder tværfagligt med en række projekter (ødegårdsproblemet, jordfordeling, marksystemer m.v.), som med fordel vil kunne sammenkobles med udarbejdelsen af „Historisk Atlas for Danmark“.

Adjunkt *Niels Andersen* fremlagde nogle eksempler på historiske, tematiske kort og advarede udfra de tyske kort, man havde set, mod at anvende for mange signaturer sammen på de enkelte kort. Der må vedtages faste retningslinier m.h.t. målestok, som kun bør fraviges ved detailkort. Anvendelse af farver er i almindelighed en styrke, men kan i visse tilfælde sløre virkningen.

Diskussion:

Afdelingsleder *Aa. H. Kampp* fra Geografisk Institut ved Danmarks Lærerhøjskole gjorde rede for det meget store materiale vedr. dansk landbrug og industri i 19. og 20. årh., som er blevet udarbejdet til brug for det geografiske „Atlas over Danmark“. Det pågældende bind er imidlertid aldrig udkommet, og man stiller gerne de mange upublicerede kort til rådighed for det historiske atlas.

Overarkivar *Sune Dalgård* fremhævede, at kort over landets administrative inddeling på forskellige tidspunkter må være noget af det mest påkrævede, både med henblik på praktisk brug i forskellige institutioner og som udgangspunkt for andre tematiske kort. Han advarede mod for stor stivhed m.h.t. målestokforhold og signaturer samt ikke mindst mod faren ved selve den grafiske fremstilling. En ledsagende tekstfremstilling er en absolut nødvendig.

Afdelingsleder *Søren Mørch* var betænkelig ved det lange tidsrum, som ifølge indledningen måtte påregnes til udarbejdelsen af det historiske atlas. Han ville foretrække at få et mindre fuldkomment atlas hurtigt.

Amanuensis *Niels Thomsen* advarede mod, at specialisterne skulle få for stor indflydelse på dispositionen og tilrettelæggelsen af det planlagte atlas. Det ville kun føre til uoverskuelighed. Formålet må være at skabe et hjælpemiddel for forskningen, som giver en oversigt over de geografiske baggrundsvariabler, udgangspunktet for arbejdet en analyse af, hvilke kort der er behov for. Derefter kan der rettes henvendelse til specialister om at udarbejde kortene. I mange tilfælde vil kort kunne erstattes af eller suppleres med statistisk materiale i tabelform. En række komiteer må nedsættes, og et initiativ fra de arbejdende historikere vedr. deres aktuelle behov for historiske kort vil være ønskeligt.

Museumsinspektør *Jørgen Steen Jensen* gjorde rede for det meget betydelige materiale, som findes i Nationalmuseets møntsamling, og som forholdsvis nemt kan omsættes til kort og derved blive tilgængeligt for en videre kreds af historikere. F.eks. vil kort over møntsteder og møntfund i Danmark være til stor hjælp for handelshistorien.

Arkivar *J. Nybo Rasmussen* støttede stærkt overarkivar Dalgård m.h.t. de administrative kort og fortalte, hvorledes man på arkiverne havde hårdt brug for sådanne kort i det daglige arbejde. Arkivar *Viggo Petersen* omtalte mulighederne for at udarbejde kort over skovene, set i relation til jordbundsforholdene, og rektor *Erik Lund* fortalte om en række kort over befolkningsforholdene i 1801, 1840, 1870, 1901 og 1920, som i sin tid var udarbejdet til „Atlas over Danmark“, og hvortil arbejdsmaterialet var bevaret.

Professor *Ellehøj* afsluttede diskussionen med at takke for de mange bidrag og den store interesse for projektet. Han var enig i, at det vigtigste i første omgang måtte være udarbejdelse af kort over landets administrative inddeling og dets fysiske form, men mente i øvrigt, at det var for tidligt at nedsætte faste arbejdsgrupper, og fremhævede, at projektet ikke skal søges afsluttet indenfor en bestemt tidsramme, men hellere må være et evighedsprojekt, så man til stadighed kan omarbejde og korrigere allerede udsendte kort.

SEKTION 5:

DANMARKS UDENRIGSPOLITISKE HISTORIE

Ordstyrer: Professor *Tage Kaarsted*

Sekretær: Amanuensis *Aage Trommer*

Indledning af universitetslektor *Ole Karup Pedersen*:

Institutionsrapporterne til dette møde synes at bekræfte den påstand, at vi ikke her i landet har nogen stærk tradition med hensyn til studiet af vor stats udenrigspolitik.

Vi kan betragte rapporterne som det ved denne lejlighed givne udgangspunkt for vore drøftelser om studiet af Danmarks udenrigspolitiske historie og gå ud fra dem som materiale til beskrivelse og analyse af den nuværende situation. I drøftelsens løb vil der så blive rig lejlighed til at supplere rapporterne med oplysninger om allerede udførte undersøgelser og igangværende undersøgelser, som ikke har fundet vej til rapporterne. På dette bredere grundlag kan vi så overveje, om der er perioder eller sider af dansk udenrigspolitisk historie, som forekommer os særlig forsømt. Endelig er meningen vel, at vi skulle søge at anvise mulige udveje for at fremme udforskningen af Danmarks udenrigspolitiske historie.

Indledningsvis kan det være væsentligt at rejse spørgsmålet om, hvor betydningsfuldt vi vil anse studiet af Danmarks udenrigspolitiske historie for at være. Hvor højt vil vi prioritere dette emneområde i forhold til andre inden for Danmarks historie eller historie i det hele taget? Spørgsmålet *kan* afvises. Uanset hvad andre måtte mene – fagfæller eller ikke-fagfæller – kan den enkelte mene, at når det nu interesserer hende eller ham, så kaster vedkommende sig over udenrigspolitikken. Forudsat at der gives muligheder for at gennemføre disse studier, vil – ifølge laugets uskrevne vedtægter – prøven på, om det er berettiget eller ej udelukkende bero på en kvalitativ vurdering af den måde, hvorpå disse studier er blevet gennemført; om alle „leges artis“ er blevet overholdt og om undersøgelsesområdet er argumenteret som tilstrækkelig centralt til, at dens resultater kan anerkendes som bemærkelsesværdige. Men allerede her rejser sig spørgsmålet om,

hvilke målestokke vi bruger, hvordan de er blevet til, og hvorfor vi anerkender dem.

Dertil kommer, at vi står i den situation, at vi må overveje at økonomisere med begrænsede ressourcer – og her er vor alvorligste mangel for øjeblikket vel snarere personer end pengemidler eller andre forskningsfaciliteter – så vi kan blive nødt til at tage stilling til det indledningsvis rejste spørgsmål – både for at overbevise forskere og bevilgende myndigheder.

Hvor vigtig er ret beset en stats udenrigspolitik og kendskabet til dens historie? Eller forståelsen af en stats indre forhold på ligeegyldigt hvilket tidspunkt? Eller forståelsen af dens mulige påvirkning af andre staters udenrigspolitik eller indre forhold? Hvilken betydning kan man inden for en stats historie som helhed tillægge udenrigspolitikken? Det tilkommer næppe mig at give svaret, men blot at antyde, på hvilke måder man kunne søge at besvare spørgsmålet.

For det første forekommer det sandsynligt, at udenrigspolitikken ikke har haft samme betydning til alle tider og under alle forhold. I lange perioder af ikke-krig, og hvor størstedelen af befolkningens existens forekommer at have beroet på selvforsyning, vil man have gode grunde til at antage, at udenrigspolitikken for samtiden har haft en forholdsvis underordnet betydning, og at forbindelserne til andre stater var begrænset til mulige dynastiske intriger, lidt diplomatisk courtoisie og en smule åndsliv. Derimod vil man i perioder med krige, omfattende handelsfremstød enten udefra eller hjemmefra og mulige ændringer i en stats omgivelser, som enten indbød til expansion på andre staters bekostning eller kunne skabe frygt for andre staters expansion på egen stats bekostning, have gode grunde til at antage, at udenrigspolitikken også for samtiden har forekommet at være betydningsfuld.

For det andet – og det hænger sammen med det første – hører det til vor foreløbigt erhvervede viden, at udenrigspolitikken først på et forholdsvis sent tidspunkt af vort lands historie spiller nogen større rolle. Jeg vil endog tro, at der er kildemæssigt belæg for denne viden. Man anfører gerne, at udenrigspolitikken langt op i vort århundrede blev anset nærmest for et kongeligt – i hvert fald ministerielt – prærogativ, at fagdiplomater helt op til 1929 beklædte udenrigsministerposten, og at det først var os, der gen-

nemlevede 1930'erne og 1940'erne, der blev opmærksomme på udenrigspolitikken mulige betydning. Jeg benægter ikke, at der er blevet talt og skrevet mere om udenrigspolitik af flere mennesker fra 1920 til idag end i alle de foregående århundreder af Danmarks historie. Men det forekommer mig ikke at være en særlig god målestok for udenrigspolitikken betydning. Selvom Valdemar Atterdag muligvis var fortrinsvis dynastisk interesseret, og selvom Christian IV fortrinsvis talte om „vor ære“ under sine både militære og handelspolitiske fremstød, så bliver det vanskeligt at benægte, at udenrigspolitikken – forholdet til andre stater – spillede en ikke uvæsentlig rolle i disse perioder. Man er vel opmærksom på en Bernstorffs udenrigspolitik – der dog var Danmarks udenrigspolitik ført i Bernstorffs navn – men man synes stadig tilbøjelig til at glemme, at for ministerierne i hele perioden fra ca. 1860 til 1870 var det fuldt så meget udenrigs- som indenrigspolitik, der optog deres tid og tanker, selvom de ikke gjorde den til genstand for indre offentlig debat. Min konklusion er, at det ikke udelukkende er for moderne danskere, at udenrigspolitikken har været eller er betydningsfuld, men at den i hele Danmarks historie – omend i vekslede omfang – har spillet sin rolle for staten som helhed – hvor indirekte og middelbart flertallet af dens indbyggere end må have fornemmet dette. Udenrigspolitik er ikke noget moderne fænomen.

Hvor vigtigt man vil anse studiet af en stats udenrigspolitik – dens forhold til andre stater – for at være, kan og skal ikke afgøres en gang for alle. Men det forekommer mig rimeligt, at man ved enhver undersøgelse af både indre- og udenrigspolitisk karakter overvejer, i hvilket omfang det man nu vil undersøge kan anses for at være overvejende udenrigspolitisk eller indenrigspolitisk betinget. Lad mig belyse dette med et enkelt fænomen: den danske forsvarsdebat. Den kan hævdes at løbe uafbrudt – om end ikke lige heftigt – fra 1870'erne til 1940'erne. Den var både i sin formulering og er senere i analysen blevet kædet nært sammen med landets udenrigspolitik, således at man ofte anfører forsvars- og udenrigspolitik som en helhed – eller i hvert fald to emneområder mellem hvilke en særlig indbyrdes sammenhæng bestod. Går man imidlertid argumentationen og de forskellige forsvarsforslag og overvejelser igennem, vil man forgæves lede efter en sådan særlig sammenhæng, der da måtte have afspejlet skif-

tende opfattelser af Danmarks udenrigspolitiske stilling – eller mere konkret: af Danmarks internationale omgivelser. Debatten forekommer til stadighed ført mellem dem, der tillagde forsvaret og opdragelsen til forsvar en egenværdi uanset ydre forhold, og dens modstandere, der indtog det modsatte synspunkt lige så uafhængigt af ydre forhold. Den forekommer i langt højere grad at være indenrigspolitisk end udenrigspolitisk betinget – en indenrigspolitisk brugbar frontdannelse som med skiftende held mobiliserede befolkningen, vælgerne, enten på den ene eller anden fløj. Det forekommer yderligere bekræftet ved den brug man gjorde af argumenter hentet fra de ydre forhold – hvor man fra begge sider henholdsvis fremdrog disse eller afviste dem, alt eftersom de forekom fordelagtige eller ufordelagtige for det i forvejen indtagne standpunkt.

Dette eksempel er fremdraget for – efter i det første afsnit at have påvist udenrigspolitikken langvarige betydning – at advare imod at overdrive udenrigspolitikken betydning.

Svaret på alle de formulerede spørgsmål om udenrigspolitikken forholdsvis betydning afgøres vel i praxis næppe så meget af, om vi kan stable en mere eller mindre holdbar argumentation op for dennes hidtidige faktisk konstaterede betydning, som af indstillingen og argumentationsstyrken blandt dem, der i dag – eller for fremtiden – af mange forskellige grunde vil hævde udenrigspolitikken betydning. Netop dette forhold giver os muligheder for at være med til at påvirke omfanget af studiet af dansk udenrigspolitik – i hvert fald i vor levetid.

Ser vi derefter på de indrapporterede undersøgelser kan de, der vedrører Danmarks udenrigspolitik, inddeles i dem, der umiddelbart og direkte beskæftiger sig med udenrigspolitikken, som den formuleredes og førtes af statens regering, og dem, der beskæftiger sig med fænomener, som kan have haft eller kan få betydning for denne udenrigspolitik eller være afledt af denne – og de sidste kan opdeles i dem, der beskæftiger sig med sådanne fænomener i og uden for Danmark.

Til de første kan henregnes den studie af arvefølgespørgsmålet 1830–1840, der foregår ved *Institut for Statskundskab*. Det er forholdet mellem staternes overhoveder, der undersøges for en periode, hvor dette i høj grad formodes at have påvirket forholdet mellem staterne. De to undersøgelser fra *Udgiverselskab*

for *Danmarks nyeste Historie* om 29. august 1943 og den politiske udvikling i Danmark 1940–41 må anbringes i samme gruppe. Begge undersøgelser vil – omend under særegne og specifikke forhold – beskæftige sig med regeringsbeslutninger om henholdsvis brud på og etablering af det særlige forhold mellem den danske og tyske stat i den omhandlede periode. Til samme kategori kan henføres undersøgelsen fra *Institut for Samtidshistorie og Statskundskab* om udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik. Den lægger netop hovedvægten på at belyse, hvorledes og i hvilket omfang den opfattelse, som P. Munch fremsatte i sin egenskab af udenrigsminister, fik betydning for de beslutninger, som han var med til at træffe, mens han var øverste ansvarlige for Danmarks udenrigspolitik.

En anden undersøgelse fra samme institut må henregnes til den anden kategori – dem der beskæftiger sig med fænomener, som kan have haft betydning for eller være påvirket af udenrigspolitikken, som den førtes af regeringen – nemlig undersøgelsen af Danmarks forsvarspolitik 1918–26. Med det foregående in mente må man formode, at denne i vidt omfang var indenrigspolitisk betinget. Det samme gælder undersøgelsen fra *Institut for Statskundskab* om dansk udenrigspolitisk meningsstruktur, idet denne i sin oprindelse må formodes overvejende „indre“ betinget, men kan få betydning for eller være præget af den udenrigspolitik, som regeringen kan og vil føre. Den analyse af illegal nyhedsformulering under besættelsen, som er iværksat under *Institut for Presseforskning og Samtidshistorie* må regnes til samme kategori. I hvert fald for den dels vedkommende, som angår nyhedsformidling til Danmark, mens udadgående nyhedsformidling snarere må henregnes til næste underkategori.

Undersøgelsen fra *Økonomisk historisk Institut* af dansk emigration 1868–1900 kan også regnes til denne gruppe. Emigrationen kan have været betinget af og have haft indflydelse på den udenrigspolitik, som regeringen førte. De handelshistoriske undersøgelser på grundlag af Øresundstolden fra samme institut forekommer oplagt at måtte kunne give oplysninger om handelspolitiske beslutninger i såvel dansk som udenlandsk beslutningsmiljø, som må antages at have påvirket større eller mindre dele af Danmarks udenrigspolitik.

Til samme kategori, men inden for denne de undersøgelser,

der beskæftiger sig med fænomener uden for Danmark, må henføres *Institut for Presseforskning og Samtidshistories* indholdsanalyse af udenrigsstof i danske og udenlandske aviser i 1968. For så vidt dette stof drejer sig om dansk udenrigspolitik, som den førtes af regeringen, må den henregnes til førstnævnte kategori – men må i hvert fald m.h.t. de udenlandske nyheder i udenlandske aviser henregnes til denne anden. Klart af samme underkategori er undersøgelsen af Weserübung fra *Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie*, der sammen med undersøgelsen af beslutningsprocesser i international politik fra *Institut for Samtidshistorie og Statskundskab* må formodes at beskæftige sig med andre staters regeringsbeslutninger af betydning for Danmarks udenrigspolitik. Til denne hører også den udgave af Lord Clarendons breve vedr. Danmarks forhold under Krimkrigen, som er planlagt af *Det kgl. danske Selskab*. Den vil formentlig bidrage til at belyse et problem, som er gjort til genstand for en særskilt undersøgelsen, nemlig den af *Dansk udenrigspolitisk Institut, Institut for Statskundskab* og *Institut for Samtidshistorie og Statskundskab* planlagte undersøgelse af småstaters vilkår i international politik. Det drejer sig om en i første omgang teoretisk studie, der netop har til formål at danne udgangspunkt for enkeltundersøgelser af småstaters, herunder Danmarks udenrigspolitik.

Når man vil undersøge et problem må man gøre sig klart, hvilket materiale man har eller kan skaffe til belysning af dette problem. Ikke alt materiale, der omtaler eller ytrer sig om Danmarks udenrigspolitik, er lige velegnet til at kaste lys over Danmarks faktisk førte udenrigspolitik og de forestillinger og tankegange, der lå bag denne. Fra kildekritikken ved vi, at desto nærmere et materiale i tid er til den begivenhed, det omtaler, desto bedre anser vi det for at være. På tilsvarende måde kan man hævde, at desto nærmere materialet er den proces, det problemområde, vi vil undersøge, desto bedre er det. Konkret: En leder i en oppositions- eller regeringsavis om Danmarks udenrigspolitik er ikke så god som en tale af udenrigsministeren.

Men for at vide, hvilket materiale der egner sig til at belyse et problem, må man nødvendigvis klargøre sig, hvad det er for et problemkomplex, man vil undersøge. Man må altså danne sig sin opfattelse af, hvad specielt Danmarks udenrigspolitik er – ikke

rent faktisk, men hvilken placering og funktion den har inden for de forskelligartede aktiviteter, som danskere i tidens løb har udøvet.

Efter min mening ville det virke styrkende på den videre udforskning af Danmarks udenrigspolitik i fortid og nutid, om man gav sig tid til at overveje enkelte helt fundamentale og enkle problemstillinger og registrerede vor nuværende foreløbige viden om dem.

Man kan begynde med at spørge: Hvordan har Danmarks geografiske placering og natur været? Har den været den samme i alle perioder? I hvilken retning er den blevet ændret? Besvarelsen af spørgsmålene fører uvægerligt over i placering og natur i forhold til andre stater: Har Danmarks omgivelser, rent geografisk, været de samme? Hvordan har de ændret sig? O.s.v., o.s.v. Spørgsmålet forekommer banalt – indlysende. Men vigtigt, netop fordi man i så megen udenrigspolitisk debat og analyse opererer med geografien som en „given faktor“, noget indiskutabelt – og så derfra drager slutninger m.h.t. hvad der kaldes „strategisk“ beliggenhed. Men i hvor høj grad er der sammenhæng mellem geografi og strategi? Noget må i hvert fald afhænge af strategi i forhold til hvem eller hvad – og så er vi straks ude over geografien.

Man kan dernæst spørge: Hvor mange mennesker har til forskellige tider levet inden for denne stat – og hvor mange af dem har til opretholdelse af deres existens eller virkeliggørelse af deres forventninger været aktivt deltagende i funktioner (erhverv), som var afhængige af forbindelser med andre stater? Det kan være materielle eller immaterielle behov. Afgørende er blot, at de ikke formodes at kunne tilfredsstilles inden for Danmarks grænser. Man kunne anføre øxne- og hesteexporten, hele landbrugsafsætningsspørgsmålet, senere dertil industriens råvareimportbehov o.s.v.

Også dette spørgsmål må vendes om: Hvor udbredt har til forskellige tider andre staters interesse i forbindelser med Danmark været – og hvad har været de konkrete genstande for denne interesse? Varebytte, afsætningsområder, territorier, teknisk kunnen, åndelig befrugtning?

Endelig kan man spørge om, i hvor høj grad de skiftende regeringer eller regeringer har været genstand for opmærksomhed

og derved en vis kontrol under førelse af Danmarks udenrigspolitik. Opmærksomhed og kontrol blev næppe med ét slag indført ved forfatningen i 1849 eller Det udenrigspolitiske Nævn i 1923. Befolkningsgrupper eller enkeltindivider, der var særlig afhængige af forbindelser udover statens grænser, har formentlig til alle tider søgt at påvirke regenter eller regeringer til at være opmærksomme på og støtte dem i disse forbindelser. Det er fundamentalt spørgsmålet om, hvor bundet eller frit regenten eller regeringen har stået i en forhandlingssituation overfor andre staters repræsentanter – en forhandlingssituation af ret særpræget karakter, fordi det her altid drejer sig om at forhandle med parter, der hævder at stå ganske frit i forhold til regeringen – i modsætning til de fleste indenrigspolitiske grupper.

Spørgsmålenes antal kunne forøges – disse er kun sat op for at påpege nogle af de mest enkle, som kunne danne udgangspunkt for, hvad man kunne benævne en „spørgeramme“, som alle, der gik igang med enkeltundersøgelser af Danmarks udenrigspolitik kunne krydse af på, efterhånden som spørgsmålene blev besvarede. Denne ramme indebærer næppe nogen større risiko for at blive en spændetrøje. I løbet af arbejdet med materialet vil der formentlig altid opstå nye spørgsmål, som ikke er forudset i den menneskeskabte og situationsprægede ramme. Så kan de føjes til til glæde for senere forskere. Eller spørgsmålene vil vise sig at være irrelevante (ikke at kunne besvares af materialet), eller forkert formulerede. Så ændres de, eller der gøres opmærksom på, hvorfor de ikke i den givne undersøgelse lod sig besvare.

Inden for en sådan spørgeramme tror jeg, at udforskningen af Danmarks udenrigspolitik vil kunne styrkes – kvantitativt og kvalitativt. Kvantitativt fordi rammen vil stå som et tilbud til studenter og kandidater ved siden af forhåbentlig mange andre tilbud og dermed virke ansporende og igangsættende for dem, der af mange uigennemskuelige årsager har interesse for at beskæftige sig med Danmarks udenrigspolitik. Kvalitativt, fordi resultaterne fra de enkelte undersøgelser lettere ville kunne sammenlignes. Hvad der var det særprægede ved Danmarks udenrigspolitik på et hvilket som helst tidspunkt lader sig kun belyse på baggrund af en formodning om, hvad der var almindeligt og gennemgående. Derved kunne undersøgelserne bidrage til den videnskalkumulering, som er al videnerhvervelses yderste formål.

Jeg frygter, at man uden en sådan ramme vil risikere at fægte sig frem som stridsmænd, der nok ved de skal slås, men egentlig ikke ved hvorfor eller med hvilket mål. De planer, der har været fremme om en Dansk udenrigspolitisk historie à la det svenske værk, tror jeg er forhastede. Jeg kan godt se, at en sådan også kunne have samme formål, som det jeg har opstillet, nemlig at registrere vor nuværende spredte og mangelfulde viden. Men jeg frygter, at kravet om læselighed og hensynet til et publikum udover det snævert faglige let risikerer at føre til fremsættelse af formodninger og hypoteser, som om de var belagte faktiske hændelsesforløb. Desuden vil et sådant værk sluge kræfter og tid, som med større fagligt udbytte – både for den enkelte og for faget – kunne bruges på hårdt tiltrængte enkeltundersøgelser.

Diskussion:

Professor *Georg Nørregård* understregede, at man ikke måtte undervurdere virkningerne af det udefra kommende for Danmarks udenrigspolitiske holdning; den udenlandske opinion, de udenlandske regerings mening, var af stor betydning for den danske regerings stillingtagen. Stud. mag. *Claus Bryld* savnede en uddybning af spørgsmålet: Hvilke sociale grupper behersker statsmagten? Udenrigspolitikken er udtryk for bestemte sociale gruppers interesser, og det må undersøges, hvilke sociale grupper der her er tale om. Afdelingsleder *Finn Løkkegaard* nærede betænkelighed ved den af indlederen foreslåede spørgeramme, som vel ikke mindst var begrundet i ønsket om at opnå sammenlignelige forskningsresultater, hvad der ville nærme historien til statskundskaben. Han fandt det mere positivt, at historien fortsat lagde hovedvægten på det unikke.

Professor *Jörgen Weibull* fremhævede, at udenrigspolitikken er det område, hvor 50 års reglen for benyttelse af arkivalier rammer hårdest. Han henstillede til Fællesudvalget at tage dette spørgsmål op, og stillede et direkte spørgsmål til de for arkiverne ansvarlige om muligheden for at få denne 50 års grænse flyttet. Overarkivar *Viggo Sjøqvist* svarede hertil, at reglen nok teoretisk er streng, men at der bliver fulgt en liberal praksis i langt højere grad end tilfældet er i Sverige og navnlig i Finland, som har særlige hensyn at tage, og at der i realiteten i Danmark er

adgang til materiale fra både 20'erne og 30'erne. Sjøqvist mindede imidlertid om, at arkiverne primært er til brug for administrationen og ikke for historikerne, hvad der rejser visse praktiske vanskeligheder. På det nordiske historikermøde i Helsingfors 1967 havde man anbefalet imødekommenhed, og denne anbefaling var via Nordisk Råd kommet til det danske udenrigsministerium, der havde stillet sig positivt; men forudsætningen var for det første ensartethed indenfor centraladministrationen m.h.t. adgang til arkiverne, for det andet ensartethed mellem de nordiske landes udenrigsministerier, og her var der som nævnt vanskeligheder for Sveriges og især Finlands vedkommende, og for det tredje det forhold, at virkelig adgang først kunne gennemføres, når stoffet var afleveret til Rigsarkivet, hvilket for Udenrigsministeriets vedkommende i betydeligt omfang først ville ske i løbet af 4-5 år.

Stud. mag. *Bent Jensen* mente, at man burde sætte noget organisatorisk igang til drøftelse af spørgsmålet om, hvorledes man kunne råde bod på den manglende forskning af udenrigspolitikken før det 19. årh. Der var mange ensomme ulve, der trængte til at udveksle synspunkter. Samme problem blev taget op af kandidatstipendiat *Knud Rasmussen*, der ønskede samarbejde og konkret spurgte, om man burde lave en sammenhængende fremstilling af dansk udenrigspolitikks historie, evt. med benyttelse af en spørgeramme. Dette fulgtes op af professor *Svend Ellehøj*, som mente, at der var et stærkt behov for en dansk udenrigspolitisk historie, men at der også var meget store huller m.h.t. grundforskningen. Selv om man ville opretholde, at målet var den samlede udenrigspolitiske historie, så var det en forudsætning, at man havde kvalificerede folk til at udføre grundforskningen først. M.h.t. det organisatoriske problem, som Bent Jensen og Knud Rasmussen havde gjort opmærksom på, nævnte Ellehøj muligheden af symposier for interesserede, hvoraf der kunne opstå arbejdsgrupper.

På dette tidspunkt tog *Ole Karup Pedersen* ordet til replik og slog fast som meget væsentligt, at historikere ikke måtte gøre sig til hovmodige overdommere over politikere; det var en forveksling af sociale funktioner. Karup Pedersen var som Ellehøj betænkelig ved planerne om et værk om dansk udenrigspolitikks historie. Symposiumideen var god, men der skulle være et konkret indhold. Spørgerammen ville have en funktion her.

Cand. phil. *Walther Boss* fremhævede, at det afgørende – og farlige – punkt var, hvorledes man definerede begrebet dansk udenrigspolitik, fordi dette var bestemmende både for materialeindsamlingen og udarbejdelsen af en eventuel spørgeramme. Professor *Georg Nørregård* omtalte sine studier af dansk udenrigspolitik 1815–48 og fremhævede behovet for mere detaljerede fremstillinger. Endelig meldte amanuensis *Henrik S. Nissen* sig som advocatus diaboli, udtalte stor skepsis overfor et samlet udenrigspolitisk værk og understregede, at det kronologiske fælleskab betød mere end det emnemæssige. P. Munch-specialisten har mere udbytte af at diskutere med en fagfælle, der studerer radikal husmandspolitik, end med en, der dyrker nordisk politik på Absalons tid. *Ole Karup Pedersen* bemærkede hertil, at man måtte være klar over, at der var lange linier i historien; Absalon og P. Munch var som danske udenrigspolitikere nok en sammenligning værd.

SEKTION 6: DANSK ADMINISTRATIONS Historie

I DET 17. OG 18. ÅRHUNDREDE

Ordstyrer: Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt*

Sekretær: Arkivar *Knud Prange*

Indledning af overarkivar *Sune Dalgård*:

Emnet for drøftelsen i dette sektionsmøde: Dansk administrationshistorie i det 17. og 18. århundrede, er ikke formuleret eller afgrænset af mig. Jeg føler mig derfor lige så frit stillet over for det, som enhver anden deltager i denne drøftelse kan gøre det.

Det er naturligt, når man står over for et således opgivet emne, at søge strax at gøre sig klart, hvad det dækker i sagindhold, sted og tid, og at vurdere, om disse dækningsområder er fastlagt på en naturlig og i den givne sammenhæng formålstjenlig måde. Kun derved kan man få nogen sikkerhed for, at emnets problematik afdækkes, og at der ikke ud fra en tvivlsom eller ubegrundet forhåndsopfattelse foretages et vilkårligt valg mellem utilstrækkelig oplyste muligheder.

Som emnet her er fastlagt, rummer det tre led, sagområdet: administration, det geografiske område: dansk, og tidsområdet: det 17. og 18. århundrede. Betragtet hver for sig kan de umiddelbart give anledning til en række overvejelser af, hvad de valgte afgrænsninger indebærer, og om de er holdbare.

Selve sagområdet: administration, giver strax definitionsproblemer. Hvorledes afgrænses det i forhold til naboområderne, og hvilke andre forskningsområder grænser overhovedet til det med mulighed for overgribning eller for manglende berøring og deraf følgende udækket grænseområde? Grænsernes placering afhænger naturligvis af, hvor stort et område man vil tildele „administrationen“ og dens historie, eller set fra den anden side, hvor langt man vil lade andre discipliner nærme sig til eller gribe ind over og medomfatte administrationshistorien. Det berører selve det hovedproblem, om man vil opfatte administrationshistorien som en egen, selvstændig og ligeberettiget disciplin eller blot som en ren hjælpevidenskab, som historikeren tvinges til at ofre lidt opmærksomhed for at komplettere sin samling af ar-

bejdsredskaber. Når den er sat på programmet her som et selvstændigt punkt, er det vel ud fra en forhåndsantagelse af dens selvstændige værdi, uden at man dog derfor nødes til at underkende den mere begrænsede „værktøjsinteresse“.

Opfatter vi nu „administrationen“ dels som den offentlige eller i snævrere forstand statslige, dels som det område inden for den statslige sektor, som ligger mellem de egentlig politiske organer „opadtil“, og som „nedadtil“ møder de styredes selvstyreorganer og -mekanismer, bliver de tilgrænsende historiske discipliner vel navnlig den politiske historie og den sociale historie og kulturhistorien, hvordan man nu end definerer disse begreber. Hvilket af disse grænseområder der er mest relevant, afhænger bl.a. af, om vi beskæftiger os med den centrale administration med dens snævre kontakter til de egentlig politiske styreorganer, eller om vi arbejder med den lokale administration med dens bredere kontaktflade til befolkningen. Bevæger vi os uden for den statslige sektor, møder vi til dels en anden problemstilling allerede i den kommunale administration, men navnlig i de korporationer, som til enhver tid, men måske navnlig i den nyeste, har spillet en betydelig rolle i samfundslivet, for slet ikke at tale om den egentlig private administration, som den mødes i erhvervsvirksomheder (godser, industri-, handels-, rederiforetagender f.ex.) eller i private sammenslutninger af forskellig art. Man kan vælge at udelukke nogle af de sidstnævnte former for administration, men grænserne er flydende og vexlende med de forskellige tider og valget derfor vilkårligt. Man må heller ikke overse, at der mellem de forskellige former for administration findes sammenhænge og gensidige påvirkninger, som er betydningsfulde også ved et isoleret studium af en enkelt af sektorerne. Valget af afgrænsninger er altså på dette felt af stor praktisk betydning. Det samme gælder også, når der ved studiet af en enkelt af de nævnte administrative hovedsektorer skal vælges mellem forskellige mulige underafgrænsninger. Skal studiet f.ex. gå „på tværs“ eller „på langs“, hvormed menes, om man vil studere administrationen i den pågældende sektor som samlet apparat inden for bestemte tidsrum med stadig tværgående sammenholdelse og jævnførelse af de enkelte led, eller om man snarere vil koncentrere sig om de enkelte leds eller organers eller evt. bestemte funktioners mere autonome udvikling gennem længere tidsrum.

Hvad den geografiske afgrænsning angår, som ligger i ordet: dansk, må det, i hvert fald når der tænkes på den statslige forvaltning, huskes, at administrationen er en funktion af statsstyret, ikke af den nationale enhed, og at det derfor kan være naturligt eller nødvendigt at udvide forskningsområdet til det til enhver tid under det øverste statsstyre samlede landområde. Dette synspunkt er af særlig betydning for ældre dansk administrationshistorie, især i den enevældige helstats tid. Det medfører, at de Skånske landskaber, Norge, Hertugdømmerne, Grevskaberne, kolonierne, midlertidig besatte lande m.m. indgår i administrationshistoriens geografiske område. Men også kvalitativt er det af betydning, idet navnlig de tyske områder og Slesvig udvikler administrative særpræg, der på karakteristisk måde adskiller sig fra de kongerigske. Også emnets afgrænsning m.h.t. geografisk dækning er således langt fra problemfri, men må ved mange konkrete administrationshistoriske forskningsopgaver give anledning til nærmere overvejelse og behovsanalyse.

Hvad endelig periodeafgrænsningen angår, synes den her valgte afgrænsning til det 17. og 18. århundrede vilkårlig, og det forekommer mig meget tvivlsomt, om den er i stand til at give en passende indgang i problematikken. Navnlig begyndelsesgrænsen ved 1600 er uorganisk. Det er sandsynligt, at en medtagelse af det 16. århundrede i en udforskning af den ældre danske administrationshistorie vil være praktisk eller ligefrem nødvendig, idet en række udviklingslinier udgår fra senmiddelalder og reformationstid og fortsætter evolutionært ind i det 17. og 18. til dels også det 19. århundrede. Afslutningsgrænsen er måske mindre problematisk, men dog også af betydning for den organiske sammenhæng, idet den, hvis vilkårligt fastsat, kan overhugge udviklingslinier og dermed ødelægge perspektivet.

Efter disse primære betragtninger over emnets afgrænsning vil jeg gå lidt nærmere ind på et par centrale problemer, som kun perifert er berørt. Et væsentligt problem forekommer det mig at være, om man i sit studium af administrationsapparatet vil opfatte dette først og fremmest som en egen samlet organisme, ganske vist en der er sammensat af mange og til dels meget forskellige celler, altså studere de enkelte administrationsgrene eller embedsværker som sådanne, så at sige som juridiske personer eller i al fald som handlingssubjekter, eller om man i sit studium snarere

ser på den mængde af fysiske personer, hvoraf administrationsapparatet består, altså vil studere embedskorpset i de enkelte administrative organer, embedsetaten eller embedsmandsstanden som helhed. Den sidste mulighed fører over i personal- eller socialhistoriske eventuelt rent sociologiske aspekter, og der er da også i udlandet i de senere år fremkommet flere til dels historiske værker om embedsstanden netop ud fra sociologiske synspunkter. Også i de nordiske lande har der været tilløb til at nærme sig administrationshistorien fra denne side, men foreløbig vist uden synderlig frugtbare resultater, når bortses fra nogle for en del indtrængende specialstudier. Hvad specielt Danmark angår, er der mig bekendt ikke hidtil gjort meget på dette felt, når man her ser bort fra egentlige embedsetater og lignende samlinger. Det forekommer mig uomtvisteligt, at det vilde være særdeles ønskeligt at få en forøget historisk interesse for embedskorpset til at manifestere sig i konkrete forskningsresultater. På den anden side må det nok erkendes, at om end institutionshistorien og etatshistorien er sagligt så snævert forbundne, at de vanskeligt kan trives uden hinanden, er den arbejdsmetode og hele det arbejdsoplæg, de hver for sig kræver, så forskellige, at det i praxis nok ofte bliver svært at holde balance mellem dem ved et konkret studieprojekt, og at det derfor bliver nødvendigt at holde den ene af dem i baggrunden. Da en videregående udforskning af embedsstandens sammensætning, sociale og lokale oprindelse, forudsætninger og uddannelse, bevæggrunde til at gå embedsvejen og til valg af særlig stil og målsætning i embedstjenesten o.s.v. er en særdeles krævende opgave, er jeg tilbøjelig til at tro, at det nok bliver denne side, som indtil videre må træde i baggrunden, medmindre der gøres noget særligt for at give den mulighed for at udfolde sig. En sådan udfoldelse kunde nok være ønskelig, bl.a. fordi det kun ad denne vej er muligt at få sikker grund under fødderne, når man vil ind på spørgsmålet om administrationsapparatets betydning for beslutningsprocesserne, altså i hvilket omfang administrationen ved siden af blot at foretage en refererende sagsbehandling og en expedition af beslutninger, der træffes af de politiske organer i snævrere forstand, kommer til at virke på linie med eller i konkurrence med disse ved at træffe beslutninger på egen hånd eller ved gennem de administrative funktioner at tilrettelægge sagerne således for

de politiske organer, at beslutningerne derved ledes i en bestemt retning.

Dette fører over i et andet meget væsentligt generelt problem, nemlig forholdet mellem administration og regering, hvorved vi altså nærmer os et af de nys omtalte afgrænsningsproblemer, forholdet mellem administrationshistorie og politisk historie, fra en lidt anden vinkel. Til enhver tid og i ethvert samfundssystem vil der bestå en brydning mellem den politiske og den administrative sektor. Grænsen mellem dem kan for det første reglementarisk fastlægges forskelligt f.ex. efter statssystemets art, efter de pågældende samfundsfunktioners natur og efter de faktiske muligheder, som under de givne betingelser er til stede for hver af de to sektorer. Med mellemrum må grænsen tilpasses efter ændringer i disse forudsætninger, og ved det historiske studium af administrationen vil det derfor altid være en hovedopgave at observere delingsliniernes skiftende placering i de enkelte led og til de forskellige tider. Men også i det mere skjulte vil der i kraft af administrationens praxis og ved normdannelse gennem konkrete politiske afgørelser foregå stadige forskydninger mellem sektorernes faktiske områder. Sådanne forskydninger kan være uhyre vanskelige at følge. Bl.a. må vi erkende, at selve det arkivalske materiale som oftest svigter på dette punkt, idet det nok gør det muligt at følge de enkelte sager i administrationsgangen, men som regel er tavst, når vi kommer til spørgsmålet om, hvilke behandlingstrin og personer der har haft den afgørende indflydelse på sagernes udfald. Netop denne svaghed i de fleste konkrete forløb gør det dog så meget mere påkrævet på grundlag af de kilder, som bryder denne tavshed, at søge at nå frem til en mere almen viden om beslutningsprocessernes faktiske art i vedkommende led og periode. Man har antagelig her et tilfælde, hvor et detaljeret parallelstudium af den politiske historie er en nødvendig forudsætning for en tilfredsstillende udforskning af sider af administrationshistorien.

Med det, som her er draget frem, har jeg holdt mig helt til de mere generelle forhold og synspunkter. Kun enkelte vigtigere problemer har kunnet berøres inden for den korte tid, jeg tør lægge beslag på. Andre måske ligeså vigtige problemer har jeg måttet lade ligge sammen med den endeløse mængde af konkrete detailproblemer, som rejser sig for den, der vil kaste sig ud på

dybere vand i de administrationshistoriske studier. I den knappe tid, som er til rådighed for drøftelsen her, tror jeg vi gør bedst i at koncentrere os om de større linier, men for at dette ikke skal fortone sig i den blå luft, vil jeg dog gerne til slut gøre nogle bemærkninger om de praktiske muligheder for en udforskning af dansk administrationshistorie, således som de for øjeblikket forekommer mig at være.

Ved en betragtning af administrationshistoriens kildemateriale må vi erkende, at forskningen på dette område i usædvanlig grad er naturligt knyttet til administrationsarkiverne. De belyser administrationshistorien og navnlig forretningsgangen ikke blot som ved andre fænomener explicit, men også implicit, idet de jo i sig selv udgør administrationsprocessens dokumentariske produkt. Forskningen må derfor i det væsentlige foregå i arkiverne, dels naturligvis rent lokalt forstået, men også i hvert fald i hovedsagen institutionelt forstået, idet dette forskningsområde har en særlig saglig tilknytning til arkivinstitutionernes arbejde. Arkivpersonalet fremfor nogen er derved så at sige prædestineret til at gå op i dette arbejde. Der er da utvivlsomt også forståelse herfor hos de forskellige arkivledelser og god vilje til i videst muligt omfang at lade arkivarernes videnskabelige evner og lyster komme til udfoldelse på dette felt som en selvfølgelig del af arkivtjenesten. Men armod er en streng herre, og vi står her i den ulykkelige situation, at arkivernes videnskabelige personale i flere menneskealdrer ikke er voxet i takt med arbejdsopgaverne. Det har derfor hidtil, hvis ikke andet og helt aktuelt nødvendigt arbejde skulde gå i stå, ikke været muligt inden for tjenestens rammer at afse videnskabeligt kvalificerede medarbejdere nok til systematisk at løse store administrationshistoriske opgaver. Det vil antagelig være for optimistisk at regne med nogen radikal ændring af denne tilstand lige med det samme, men er man udstyret med et vist lyssyn, kan man måske øjne visse udviklinger, der giver håb om større praktiske muligheder for inden alt for længe at gå i gang med noget mere ambitiøse planer end hidtil realistisk. I hvert fald har utvivlsomt de fleste arkivledere kun ønske om at kunne overføre en større del af personalets tjenstlige arbejde til administrationshistorisk forskning og om at kunne opmuntre til arbejde med sådanne emner også i arbejdsdagens 6.-7. time og evt. derudover.

Om end arkivfolk er ubeskedne nok til at anse sig selv for centrale figurer i dette billede, er dog vist de fleste af dem af den opfattelse, at det vilde være til største nytte for den administrationshistoriske forskning, om også historikere uden for arkivinstitutionerne vilde gøre sig gældende på dette felt, og om der kunde etableres kontakt og samarbejde mellem dem og arkivernes historikere herom. Et sådant samarbejde kunde tænkes etableret i form af en vis samlet og fælles programmering og ved fællesmøder og drøftelser inden for bestemte arbejdsgrupper. En klarlæggelse af de praktiske muligheder for at tilvejebringe et samarbejde bør finde sted inden påbegyndelsen af større projekter, der skønnes at kunne have nytte af et sådant, og kunde man i dag nå nærmere til en forståelse herom, vilde et resultat af praktisk betydning være nået.

Skulde jeg endelig til en yderligere konkretisering af muligheder nu eller i en nærmere fremtid forsøge at pege på enkelte større forskningsopgaver, som måske kunde balancere på den skarpe æg mellem ideal og virkelighed, kunde jeg tænke mig som eksempler til overvejelse og eventuel drøftelse at pege på følgende konkrete arbejdsopgaver:

(1) Et første arbejdsområde kunde være udviklingen af centraladministrationen i perioden ca. 1500 – ca. 1660. En sådan forskningsopgave måtte rumme en analyse af forholdet mellem de besluttende og de administrerende organer, altså navnlig samspillet mellem konge, rigsråd, kancellier og kammerforvaltning. Man måtte søge at udrede forvaltningsorganernes rammer, deres funktionelle udvikling og deling. Dertil naturligtvis i enkeltheder forretningsgangen og i forbindelse dermed personalestrukturen, men næppe en systematisk analyse af rekrutteringen eller af embedskorpsets sociale struktur. Endelig hører en detaljeret klarlæggelse af de enkelte administrative organers arkivdannelse med i et sådant studieprogram.

(2) I snæver forbindelse med denne første forskningsopgave og i samvirke med landsarkivernes stabe kunde en tilsvarende udforskning iværksættes af den lokale administration før enevælden, i første række lensadministrationen med underembeder, byøvrighederne og stiftsadministrationen med gejstlige underembeder.

(3) I forbindelse med Rigsarkivets igangværende omordning og nyregistrering af Generaltoldkammerets og Kommercekolle-

giets arkiver vilde det være nærliggende at iværksætte en administrationshistorisk undersøgelse og fremstilling af disse institutioners udvikling fra 1730'erne til ca. 1850 i en større bredde og dybde, end det sædvanligt sker ved sådanne arkivarbejder. Det vilde antagelig være til nytte ved et sådant projekt at etablere et samarbejde mellem de implicerede arkivarer og historikere uden for arkiverne, som beskæftiger sig med økonomiske og erhvervs-historiske problemer i tilknytning til disse administrationsgrene, og som derved kan tilføre arbejdet impulser fra erhvervspolitiske synsvinkler.

(4) I nøje forbindelse med denne opgave kunde man i samarbejde med landsarkiverne søge iværksat en udredning og fremstilling af den lokale toldadministrations opbygning og virke og ikke mindst af dens forhold til de øvrige lokale myndigheder og til det lokale erhvervsliv. I en sådan undersøgelse må toldadministrationens personalemønster i social henseende næsten nødvendigvis indgå som et interessant forskningsobjekt.

(5) I forbindelse med de som punkt 3 og 4 nævnte områder kunde det eventuelt være rimeligt at foretage en tilbagegribende undersøgelse af de samme administrative funktioners varetagelse inden oprettelsen i 1730'erne og i 1760 af de specielle centralorganer for kommerce- og toldsager.

(6) Endelig kunde det i forbindelse med de som pkt. 3-4 og evt. 5 nævnte undersøgelser være ønskeligt at få foretaget en specialundersøgelse af et enkelt felt, der i særlig grad kan illustrere et sagområdes opdeling på en række administrationstrin. Som eksempel herpå kunde passende vælges havneadministrationen. Inden for denne kan netop og allerede på et meget tidligt tidspunkt iagttages en stærk administrativ opsplitning og det både på det centrale og på det lokale plan. Centralt viser området en deling mellem kollegiale og – med en moderne udtryksform – direktoratsprægede organer. I forholdet mellem centrale og lokale organer findes vekslede kombinationer, på den lokale side præget af amter og byøvrigheder. På det lokale niveau endelig finder man en varierende kompetencedelegation til og kompetencefordeling mellem diverse lokale myndigheder foruden for hovedstadens vedkommende et eksempel på en stærk administrativ koncentration, der periodisk i det væsentlige ophæver delingen mellem centrale og lokale instanser.

I alle de her nævnte eksempler på mulige forskningsopgaver er der skelet stærkt til det indledningsvis berørte forhold, at en vilkårlig tidsafgrænsning i almindelighed lettere lader sig foretage mod slutningen af en udviklingslinie eller ved tydelige cæsurer i den end i dens begyndelsesstadier. Det er en af grundene til, at jeg har koncentreret eksemplerne om den ældre administration fra tiden før forfatnings- og administrationsreformerne i det 19. århundredes midte. Men det bunder ingenlunde i despekt for eller undervurdering af de administrationshistoriske opgaver, der i så rigt mål knytter sig til tiden efter midten af forrige århundrede, blot i et ønske om ved en koncentration om nogle få konkrete og overskuelige opgaver at fremme mulighederne for at realisere i hvert fald noget af det, der kan være almindelig enighed om at stræbe efter.

Diskussion:

Landsarkivar *Harald Jørgensen* var glad for, at emnet blev taget op. Administrationshistoriske undersøgelser hører til blandt arkivernes naturlige servicefunktioner, men andre er velkomne til at deltage i arbejdet. Han redegjorde for det sjællandske landsarkivs planer på dette område og omtalte specielt en bog med afhandlinger om retsbetjentene og deres virksomhed.

Arkivar *Grethe Ilsoe* nævnte i tilknytning til indlederens forslag om undersøgelse af havneadministration, at Andreas Jørgensens analyse af Helsingørs administration formentlig kunne give oplysninger om dette emne. Hun foreslog, at Rigsarkivet kortlagde, hvilke specialer der måtte foreligge af administrationshistorisk art. Hun kendte i hvert fald to eksempler på sådanne specialer.

Amanuensis *Jens Engberg* ville gerne i forbindelse med arkivarer, der arbejder med administrationshistorie, og foreslog, at arkiver og universiteter udvexlede ansatte, som så kunne prøve at gøre tjeneste ved en anden institution $\frac{1}{2}$ eller 1 år.

Afdelingsleder *Vagn Skovgaard-Petersen* kendte også eksempler på administrationshistoriske specialer. Arkivernes benyttede har et stort behov for vejledning, og han foreslog, at arkiverne – i lighed med Det kgl. Bibliotek – holdt øvelsesrækker, samt at der oprettedes et lektorat i administrationshistorie for en arkivar.

Dr. Skrubbeltrangs undervisning er et eksempel på, at aktivitet af den art giver resultat i form af specialer.

Arkivar *Knud Prange* nævnte tilsvarende eksempler fra sin undervisning i købstadshistorie. Han spurgte, om Rigsarkivet kunne påtage sig at udgive administrationshistoriske specialer.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt* svarede hertil, at han var positivt indstillet, hvis der forelå et vist antal specialer. Der skulle være mulighed for at klare opgaven indenfor rammerne af Rigsarkivets trykningskonto.

Arkivar *Birgit Bjerre Jensen* foreslog, at man dannede en gruppe til drøftelse af administrationshistoriske problemer og gjorde opmærksom på, at der i Rigsarkivets eget arkiv ligger mange undersøgelser, der kan tjene som hjælpemidler ved benyttelsen af samlingerne.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt* bekræftede dette, men gjorde opmærksom på, at der kan foreligge et copyright-problem.

Arkivar *Birgit Nüchel Thomsen* opstillede alternativet: en udførlig behandling af et centralt administrationshistorisk emne eller udarbejdelsen af mindre „nøgler“ til en række emner. Hun gik ind for den sidste mulighed og mente, at arbejdet burde udføres tjenstligt. Arkivarerne skulle så give andre funktioner fra sig til de mellemteknikere, der nu er undervejs. Siden kunne materialet samles til en større fremstilling.

Stud. mag. *Nils Bartholdy* arbejdede med embedsstandens sammensætning 1660–1730 som speciale. Han mente, at netop denne periode var interessant at undersøge.

Arkivar *Birgit Bjerre Jensen* støttede ham heri og understregede dilemmaet: et stor projekt, der opsugede arbejdskraften, eller mindre „nøgler“, der indebar en spredning.

Overarkivar *Sune Dalgård* tvivlede på, at man i overskuelig fremtid fik lavet en egentlig administrationshistorie. Problemet er, hvor man skal starte, da alle perioder er interessante. Man skal være nøgtern og afstemme projekterne efter, hvad der kan give konkrete resultater. De nye mellemteknikere er et lyspunkt, men der er stadig stor mangel på arbejdskraft.

Lektor *Finn Gad* nævnte, at det kan være en fordel at beskæftige sig med extreme forhold, når de udgør en helhed. I sådanne tilfælde (f.eks. Grønland) dukker nemlig alle relevante problemer op, og det viser sig, hvad der er værd at undersøge.

Han efterlyste en undersøgelse af, hvor stor en rolle administrationens mundtlige behandling af sagerne har spillet.

Arkivar *Birgit Bjerre Jensen* turde ikke tage stilling til spørgsmålet: detailstudier eller oversigt, men der er behov for flere undersøgelser, ellers bliver der bare tale om referater af instruktioner.

Arkivar *Grethe Ilsoe* sluttede sig hertil og mente, at man (jvfr. Skovgaard-Petersens indlæg) burde bistå arkivbenytterne ved at udarbejde hjælpemidler, gerne i form af beskedne oversigter, „indgange“ eller lign.

Lektor *Åge Fasmer Blomberg* så især gerne detailundersøgelser vedr. lokaladministrationen, da det ikke blot er i hertugdømmerne, der findes et lokalt administrativt særpræg. Specielt er samspillet mellem central- og lokaladministration væsentligt.

Amanuensis *Jens Engberg* understregede behovet for kommunikation og foreslog, at man institutionaliserede studiet af administrationshistorie.

Arkivar *Birgit Nüchel Thomsen* ville prioritere arbejdet efter behovets art.

Arkivar *Knud Prange* fortalte, at et eventuelt kommende lokalhistorisk institut som en af sine opgaver ville få at bidrage til at fremskaffe hjælpemidler for arkivbenyttede.

Stud. mag. *Hans Vammen* sagde, at oversigter over administrationsgangen vil spare arkivarerne tid på længere sigt, da de derved undgår individuel vejledning.

Landsarkivar *Harald Jørgensen* gjorde opmærksom på, at der dog findes nogle hjælpemidler.

Overarkivar *Sune Dalgård* spurgte, om man kunne få noget konkret ud af mødet. Er der interesse for at tage ét emne op til nærmere drøftelse – kan der laves en studiegruppe?

Amanuensis *Jens Engberg* svarede, at viljen og ønsket er til stede. Tilbage stod kommunikationsproblemet.

Lektor *Finn Gad* foreslog, at man dannede studieceller ved arkiverne.

Rigsarkivar *Johan Hvidtfeldt* konkluderede, at der åbenbart var interesse for at nedsætte en arbejdsgruppe. Deltagerlisten giver os navnene på en række historikere, der er optaget af disse problemer, og når referatet foreligger, vil sagen kunne tages op.

SEKTION 7: KULTURHISTORIE I DANSK MIDDELALDER

Ordstyrer: Professor *Aksel E. Christensen*
Sekretær: Museumsinspektør *Rikke Behrend*

Indledning af museumsinspektør *Olaf Olsen*:

Det er – for at citere indbydelsen – dette mødes formål at fremkalde „drøftelse af mulighederne for gennem samvirken mellem institutioner, selskaber, forskergrupper og enkelte forskere at få løst større opgaver inden for alle grene af historien“.

I andre sektioner er der i overensstemmelse hermed fremlagt projekter for gruppearbejder. Vi, der beskæftiger os med middelalderens historie, må imidlertid spørge, om noget sådant også er aktuelt inden for middelalderforskningen. Denne adskiller sig jo afgørende fra studiet af nyere tiders historie derved, at der ikke eksisterer et tryk fra en overvældende stort skriftligt kilde-materiale. Vi har som bekendt snarere for lidt, og vi har kun undtagelsesvis mulighed for at benytte de meget omtalte „kvantitative metoder“ på vort materiale.

Det må derfor konstateres, at nogle af de vigtigste forhold, der inden for andre grene af faget gør gruppearbejdet ønskeligt eller endda nødvendigt, ikke er til stede inden for middelalderforskningen. Vi kan under visse omstændigheder have behov for samarbejde med folk fra andre fag – filologer, teologer, retshistorikere etc. – men i de fleste tilfælde må enkeltmandsforskningen synes en hensigtsmæssig arbejdsform. Det må erindres, at det fremragende enkeltmandsarbejde ofte vil inspirere andre forskere til at gå i lag med beslægtede opgaver, således at der opstår en slags koordination inden for enkeltmandsforskningen.

Alligevel er der netop inden for middelalderforskningen i vid udstrækning forekommet gruppearbejde, og dette endda i den form, der – for at benytte Jørgen Weibulls terminologi – „er så integreret, at de enkelte forskeres individuelle indsats ikke kan påvises“. Dette er sket – og sker stadig – i de store inventariserings- og udgivelsesarbejder: Diplomatariet, Danmarks Kirker, Danmarks Runeindskrifter, Danske Voldsteder etc. Disse udgivelser rummer et rigt fond af forskning.

En ny gruppedannelse er sket inden for vort område ved Institutet for dansk Kirkehistories kalkmaleriregistrering. Dette arbejde er på mange måder forbilledligt. Først har man ved en energisk indsats skabt apparatet, en fuldstændig billedregistrant på kort. Nu er anden fase ved at komme i gang. Ved et samarbejde mellem teologer, historikere, kunsthistorikere m.fl. er man i færd med at udnytte registranten til enkeltopgaver og sammenfattende undersøgelser.

Lignende muligheder kan være til stede inden for andre felter. Jeg kunne tænke mig, at de liturgiske håndskrifter, der endnu for en stor del er en død skat, bedst ville kunne nyttiggøres ved gruppearbejde. Og hvad kunne en registrant over pergamentfragmenterne ikke yde?

Om betimeligheden heraf må andre udtale sig. Set fra min egen horisont er der ét vigtigt felt, hvor gruppearbejde synes påtrængende nødvendigt. Det er bykerneundersøgelserne – et arbejde som er mere arkæologisk end historisk, men som vil give historien et rigt materiale. Et vigtigt initiativ er i de senere år taget i flere gamle byer, især Ribe, Aarhus og Viborg. Arbejdet bør utvivlsomt intensiveres, og når materialet skal bearbejdes, vil en vis koordination være uundgåelig. Her er i nogen grad tale om fremtidsdrømme. Arbejdet lider endnu i høj grad under mangelen på kvalificerede fagfolk med tid til at tage fat, og undersøgelser af denne art er så kostbare, at der skal meget betydelige bevillinger til, før man kan opnå resultater af mere generel betydning. På lang sigt er der imidlertid kolossale muligheder, og det bør måske tilføjes, at vi her har et felt, hvor det vil være muligt at afprøve kvantitative metoder inden for kulturhistorien.

Det vil være interessant at erfare, om andre deltagere i dette sektionensmøde vil pege på andre opgaver, hvor en gruppeforskning er hensigtsmæssig, og hvor man øjner mulighed for at sætte ind med kvalificerede folk inden for en nær fremtid. Jeg fremhæver ordene „med kvalificerede folk“, fordi det i den nuværende situation vil være urimeligt at sætte projekter i gang, med mindre man i forvejen har sikret sig de rigtige personer til arbejdet. I det hele taget gør man nok klogt i at sætte personen før projektet. I al forskning er der en abort-risiko. Det er sørgeligt, når en forsker ikke gennemfører det arbejde, han har taget sig på. Men det er katastrofalt, når sammenbruddet rammer et

helt projekt, hvor mange medvirker, og store midler er investeret.

Vi må altså vogte os for at lave projekter for projekternes egen skyld, og inden for middelalderforskningen tror jeg, at vi står os ved først og fremmest at stræbe efter at intensivere de projekter, der allerede er i gang. For de vigtigste editions- og inventariseringsprojekter gælder, at de med det nuværende tempo ikke vil være afsluttet i dette århundrede. Her vil man med fordel kunne anbringe de øgede pengemidler, som synes at være på vej til forskningen.

Diplomatarium Danicum er særlig vigtigt for os alle. At der kun er to heldagsbeskæftigede historikere knyttet til udgivelsen, er i virkeligheden rystende. Det er beundringsværdigt, hvad den lille stab overkommer, men det ville være en særdeles fortjenstfuld gerning at få sat flere redaktionshold i gang. Her burde der sættes et kraftigt pres ind over for de bevilgende myndigheder. Én ting kunne gøres hurtigt. Diplomatiets 2. række blev afsluttet i 1960, men vi mangler endnu det registerbind, der først ville gøre rækken fuldt anvendelig. Jeg tænker ikke blot på et sammenfattende sted- og navnerregister for alle 12 bind, men især på det som mangler helt: et udtømmende sag- og emnerregister, der ville kunne blive et fremragende apparat til gavn for alle middelalderforskningens afskygninger.

Min konklusion er den, at inden for studiet af middelalderens kulturhistorie vil den enkelte videnskabsmands enkeltarbejde også i fremtiden – i hvert fald i den fremtid, vi endnu synes, at vi kan overskue – være den mest hensigtsmæssige form. Men enkeltarbejderne kan i høj grad støttes af gruppearbejder, især hvor der er behov for samarbejde med andre fag. Og stor vægt må lægges på en udbygning og intensivering af den form for gruppearbejde, som har gammel hævd inden for middelalderforskningen: kildeudgivelsen og inventariseringen.

Diskussion:

Professor *Aksel E. Christensen* indledte diskussionen med at slå fast, at man af indlederens bemærkninger havde fået et klart indtryk af, hvor vanskeligt det er for middelalderens vedkommende at skelne mellem kulturhistorie og politisk historie.

Professor *Niels Skyum-Nielsen* understregede, hvor vanskeligt

det vil være at udarbejde en saglig registrant til Diplomatariet, blot det at inddele begreberne, at finde ud af hvad de dækker, og hvor de skal anbringes, var efter hans mening en opgave, der kun kan løses af den fuldt kvalificerede udgiver, og han mente, det ville blive vanskeligt at finde en, der både ville og kunne påtage sig arbejdet, også fordi det for den kvalificerede ville være et ret utilfredsstillende arbejde. Desuden er det også et bevillingsspørgsmål, her som andre steder mangler penge. Registerne er ganske vist vigtige, men som Diplomatariet er, kan det dog bruges. Man ser, at eksisterende registre, f.ex. til Erslevs Middelalderlige Testamenter, slet ikke udnyttes fuldt ud, hvorfor det vil være af betydning, at unge forskere gøres opmærksomme på de eksisterende kataloger og registre.

Amanuensis *Inge Skovgaard-Petersen* ville, som hun sagde, gøre propaganda for de Saxo-kollokvier, dr. Raasted agtede at afholde til efteråret. De skulle bl.a. omhandle Angers-fragmentet, Saxos sprog og stil og Saxo og middelalderhistoriografien. Der har navnlig fra filologside vist sig at være stor interesse for disse kollokvier, men hun efterlyste historikere, der ville give sig i kast med opgaven – trods skrækken for *Gesta Danorum*s kildeværdi. Af evt. emner foreslog hun: „Saxo og hans miljø“, „Hvem var Saxo, og hvor var hans grav“.

Førstebibliotekar *Svend Gissel* redegjorde for projektet vedr. ødegårdsforskningen. Prof. E. Lönnroth havde taget initiativet på Historikerkongressen i Bergen 1964. Det skulle blive et fælles-nordisk foretagende, og man havde sikret sig kontakter i de nordiske lande, her i Danmark var det blevet Gissel. Opgaven var blevet henlagt under Landbohistorisk Selskab, og en arbejdsgruppe bestående af historikere, stednavneforskere, en geograf og prof. Steensberg var dannet. Forskningsrådet er kontaktet, budgettet er lagt, og man er parat til at gå i gang. Det var opr. Lönnroths tanke, at det skulle være et rent middelalderprojekt, i Landbohistorisk Selskab har man dog diskuteret, om man skal gå længere ned i tiden, hvilket også Instituttet for økonomisk Historie ved Københavns Universitet er interesseret i.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis* fortalte om de middelalderlige pergamentsfragmenter i Rigsarkivet. Han redegjorde for de dårlige forhold, de opbevares under. Som omslag på senere tiders lensregnskaber lider de skade ved den alm. ekspedition. Han delte

fragmenterne i to kategorier, de ikke-liturgiske, f.ex. en brevbog fra Odense St. Knuds kloster, der er kilder til middelalderens åndsliv i almindelighed, og de liturgiske, der foruden at oplyse om liturgiske forhold inden reformen i 1345 kan vise kulturforbindelser og ændring i kulturorientering. Han havde i et notat til Rigsarkivaren foreslået, at der kom omslag med indholdsfortegnelse om arkivalierne med pergamentsfragmenter. Han tænkte sig, at der kunne søges en eengangsbevilling til opgavens løsning, og at arbejdet evt. kunne udføres af studenter.

Docent *Jørgen Raasted* sagde om Saxo-kollokvierne, at der ville komme meddelelser ud ca. en uge senere.

Vedr. fragmenterne lovede han, at der vil finde en publicering sted af de indvundne resultater. Man har indtil nu studeret 1500 fragmenter, men der findes 10000. Hvert fragment kræver gennemsnitlig en times arbejde, så der er et stykke vej igen. Medarbejdere ønskes, og de kan få vejledning, men det er også alt, hvad de kan få.

Kandidatstipendiat *Niels Krogh Rasmussen* sagde vedr. studiet af de liturgiske fragmenter, at denne forskning er en selvstændig disciplin, der navnlig dyrkes som sådan i Frankrig, hvor den har sit centrum i Châlons-sur-Marne. Også i sig selv er en selvstændig nordisk liturgiforskning vigtig. Endnu er næsten intet foretaget i Danmark; vi står næsten på bar bund. For at lette arbejdet har man i Frankrig skilt fragmentet fra akten, men det er der ikke tradition for at gøre i Norden, da man her finder, det er at ødelægge den arkivalske enhed. Dette finder man ikke, man har gjort i Châlons-sur-Marne, idet man har taget de nødvendige registreringsforbehold. Man kan henvende sig der og få oplysninger om arbejdsmetoder.

Docent *Jørgen Raasted* svarede hertil, at det givetvis vil volde rent praktiske vanskeligheder at skulle skille de danske fragmenter fra, idet de fleste er meget små, ofte diminutive, og derfor let vil kunne forsvinde.

Museumsinspektør *Peter Seeberg* mente, at større samarbejde er ønskeligt med hensyn til bykerneforskningen, men hovedproblemet er mangel på penge og kvalificerede deltagere. Han nævnte, at der i Kulturhistorisk Museumsforening på et arbejds møde for nylig var blevet drøftet mulighederne for et større samspil på dette felt. Om ødegårdsforskningen mente han, at dette projekt

sikkert vil samle spredte interesser. Med hensyn til organisation og planlægning mente han, at det ikke er tilstrækkeligt med planlagt forskning. Der må også findes grupper af videnskabsmænd spredt ud over landet, så der er nogen til at gribe chancen, når den viser sig – som den gjorde i Ribe og Viborg. Altså antallet af videnskabsmænd ud over landet må øges.

Universitetslektor *Tage E. Christiansen* ønskede, at der skulle komme praktiske resultater ud af mødet, derfor mente han, man burde vedtage og sende henstillinger til ansvarlige institutioner. Han mente, at det er vigtigere at hullerne i Diplomatariet fyldes ud, end at der kommer registre. Her var efter hans mening en henstilling til Sprog- og Litteraturselskabet om snarlig udgivelse af Diplomatarsiets 1. rækkes III. bd. på sin plads. Han fandt dog også en sagregistrant vigtig.

Desuden ønskede han en modernisering af igangværende arbejder, f.ex. Voldstedsværket, som han fandt tynges af de personalhistoriske afsnit. I den anledning nævnte han en plan om et atlas over de danske voldsteder, en plan, der aldrig var blevet til noget. Også Kirkeværket kunne trænge til en fornyelse af redaktionsprincipperne, han fandt det kedeligt, at disse ikke var blevet drøftet siden værkets påbegyndelse. F.ex. kunne det være rimeligt at overveje, om man fortsat skal bruge en topografisk inddeling, der er forladt af det øvrige samfund, og som heller ikke tager hensyn til ældre forhold. F.ex. er intet dansk middelalderligt stift eller geografisk område færdigbehandlet. Han foreslog, at man kunne udgive kirkerne en ad gangen, efterhånden som de blev færdige. Han fandt det også beklageligt, at Voldstedsværket og Kirkeværket kun mødes i Thisted amt, og endelig syntes han, at de kunsthistoriske afsnit i Kirkeværket blot tyngede og egentlig var uden formål.

Med hensyn til bykerneundersøgelserne mente han, at der her er et område, hvor databehandling måske kan benyttes af arkæologen/historikeren. I hvert fald ville det være nyttigt med en koordination af vort spredte materiale. Han nævnte, at han selv har et stort middelalderligt keramisk materiale, der med fordel ville kunne underkastes databehandling.

Stud. mag. *Susanne Krogh Bender* spurgte efter hvilke principper en ordning af pergamentsfragmenterne kunne finde sted, da de sidder helt tilfældigt. Hun nævnedede også muligheden af at

bruge databehandling ved arbejdet med en saglig registrant til Diplomatariet.

Overarkivar *Henry Bruun* sagde til *Thomas Riis*, at problemet om pergamentsfragmenterne var perifert i forhold til mødets emne. Videre sagde han, at med hensyn til spørgsmålet om den arkivalske enhed er man ikke pedanter på Rigsarkivet. Der tages i første række konserveringsmæssige og praktiske hensyn i betragtning, hvad arkivalernes ordning og anbringelse angår. Det er i langt højere grad praktiske vanskeligheder, pladsmangel og mangel på arbejdskraft end pedanteri, der er skyld i problemer som det med pergamentsfragmenterne. Det er også et prioriteringsproblem, hvad skal f.ex. komme i første række, pergamentsfragmenter eller folketællinger.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis* svarede ang. prioriterings-spørgsmålet med at redegøre for den store mængde af fragmenter i forhold til de hele breve og understregede fragmenternes store kildeværdi netop derved, at de er så forskellige. Til *Tage E. Christiansen* sagde han, at forslaget om henstillinger kunne han tilslutte sig, og han ville selv foreslå, at man rettede en henstilling til Rigsarkivet om at sørge for omslag til fragmenterne.

Professor *Niels Skyum-Nielsen* sagde til forslaget om en henstilling til Sprog- og Litteraturselskabet ang. Diplomatiets 1. rækkes III. bd., at den var unødvendig, da han kunne svare på stedet. Udgivelsen er i god gang, bindet kommer til næste år i to dele, a og b. Han gjorde opmærksom på, at manuskripterne er til rådighed for forskere og studenter. Når udgivelsen tager så lang tid, skyldes det i nogen grad vanskelighederne ved at overkomme både „arbejde“ og forskning.

Med hensyn til pergamentsfragmenterne regnede han ud, at når der mangler 8500 fragmenter à 1 times arbejde, vil det sige, at det er heltidsarbejde for en mand i 7 år, ikke nogen større sag, når man tænker på, at Voldstedsværket med sit nuværende tempo næppe vil kunne være færdigt ca. år 2100.

Universitetslektor *Tage E. Christiansen* fastholdt sit forslag om en henstilling begrundet i den betydning Diplomatiets 1. række III. bd. har for alle.

Museumsinspektør *Olaf Olsen* udtalte, at der i det sagte var flere oplæg til gruppearbejde, når kvalificeret arbejdskraft kan fås. Saxo-studierne var netop en opgave for forskellige arter af

forskere, det samme var tilfældet med de liturgiske studier. Til Tage E. Christiansen sagde han, at han var enig med ham i, at en henstilling til Sprog og Litteraturselskabet om sagregister ville være på sin plads. Om sagregisteret sagde han videre, at det ville kunne fremmes ved hjælp af sagkyndige fra andre sfærer end de filologiske, f.ex. ville museumsfolk med held kunne inddrages i arbejdet. Han foreslog vedtagelse af en henstilling om sagregisteret, derimod ikke en henstilling om 1. række III. bd., med hensyn til denne havde vi fået svar her. Han fandt heller ikke en henstilling til Rigsarkivet om omslag til lensregnskaberne med pergamentsfragmenter på sin plads. Denne sag ville kunne klares ved forhandling mellem de interesserede og arkivet, og det kunne ikke være dette mødes opgave at tage stilling til et internt arkivproblem.

Med hensyn til kritikken af mastodontværkernes form sagde han, at Voldstedsværket vel nok ikke har fundet sin endelige form, og at han selv er en tilfreds benytter af kirkeværkets kunsthistoriske oversigter; de er en form for status over det, der nu er opnået, og derfor er de af stor betydning. Desuden er der i tidens løb sket ændringer med Kirkeværket, det ses let ved en sammenligning mellem de første bind og de senere.

Universitetslektor *Tage E. Christiansen* fastholdt sit forslag om en henstilling vedr. Diplomatiets 1. række III. bd. Han mente det måske kunne være en vej til at skaffe yderligere medhjælp og tid til Skyum-Nielsen, hvis han har behov derfor. Med hensyn til ændringerne i Kirkeværket fandt han, at de er af forsinkende art, idet man har forladt det oprindelige registreringsprincip, således at genstandsbeskrivelserne er svulmet unødvendigt op.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis* fastholdt også sit forslag om en henstilling til Rigsarkivet. Det kan ligefrem daglig ses, hvor fragmenterne lider skade, sagde han. Han havde som nævnt selv gjort et notat, men han mente, en henstilling fra mødet ville have større vægt. Spørgsmålet om prioritetsproblemet på Rigsarkivet mente han, man ville kunne komme uden om ved at søge en fondsbevilling.

Professor *Aksel E. Christensen* mente, at man vedr. spørgsmålet om fragmenterne skulle forespørge specialisterne.

Docent *Jørgen Raasted* sagde, at fragmenterne åbenbart for Rigsarkivet og i forhold til hvad dansk middelalderforskning

ellers beskæftiger sig med, er et perifert problem, der ikke er værd det bekostelige arbejde, det vil være at tage dem af lensregnskaberne. Men det ideelle ville jo være, at gøre noget ved det lidet vi har. Og det er sandt, at fragmenterne giver en bedre statistisk belysning end måske et fuldstændigt håndskrift.

Professor *Aksel E. Christensen* udtalte, at en henstilling uden enstemmighed var uden vægt. Derfor mente han ang. fragmenterne, at de kyndige skulle søge forhandling med Rigsarkivet. De praktiske forhold må klarlægges; siden kan der måske blive tale om en henstilling, der evt. vil kunne blive støttet af, at der kan peges på særlig vigtige fragmenter.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis* frafaldt sit forslag.

Professor *Aksel E. Christensen* sagde med hensyn til den foreslåede henstilling om Diplomatiets 1. række, at hvis Skyum-Nielsen ønsker yderligere medhjælp og har vanskeligt ved at få det, er det andre end dette mødes deltagere, der skal stå bag. En henvendelse herfra vil være uden formål. Anderledes derimod med hensyn til sagregistranten, der er et fællesarbejde og et stort og vanskeligt projekt. Her ville det være en værdifuld stimulans for Sprog- og Litteraturselskabet med en henvendelse.

Universitetslektor *Tage E. Christiansen* indskød, at når der skal laves fællesregistre til Diplomatiets, skal fejlene i de nuværende registre rettes.

Professor *Niels Skyum-Nielsen* svarede, at det skal de naturligvis.

Professor *Aksel E. Christensen* bemærkede, at her kan det udnyttes, at de enkelte institutioner har rettet i deres eksemplarer. Med hensyn til henstillingen foreslog han, at den skulle omfatte: samlede registre for hver række omfattende sted og personregistre og især et sagregister.

Mødedeltagerne vedtog enstemmigt dette forslag, og det overlodes til *Aksel E. Christensen*, *Olaf Olsen* og *Tage E. Christiansen* at udforme henstillingen (se bilag).

Arkivar *Thelma Jexlev* mente, at et sagregister ville være en uoverkommelig opgave og foreslog et samarbejde med den danske Du Cange-komité.

Professor *Aksel E. Christensen* afviste dette. Det er ikke vores opgave at anvise Sprog- og Litteraturselskabet arbejdsmetoder.

Professor *Niels Skyum-Nielsen* slog fast, at han ikke manglede

støtte til at få yderligere medhjælp og tid. Ikke en støtte som en henstilling fra mødet ville kunne give. Det er manglen på kvalificeret arbejdskraft, der er problemet.

Universitetslektor *Tage E. Christiansen* frafaldt sit forslag.

Professor *Aksel E. Christensen* udtalte til afslutning, at der havde vist sig at være mange og store opgaver i gang, og at det var vigtigt at stimulere disse foretagender og sørge for arbejdskraft til dem. Formålet med dem er at skaffe hjælpemidler til historikeren. Det er enkeltmandsforskningen, der er det vigtigste, men et enkeltmandsarbejde med kontakt også til andre områder. Han fandt, at mødet havde vist, at der er en glædelig interesse for middelalderforskning blandt danske historikere. Endnu er problemet ikke i første række mangel på bevillinger, men på kvalificeret arbejdskraft, og i den nuværende situation er der ikke behov for, at vi nedsætter os som en pressionsgruppe. Men vi må naturligvis være opmærksomme på, at forholdene i så henseende meget vel kan ændre sig i ugunstig retning i de kommende år.

Bilag:

Odense, den 17. februar 1969.

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,
Frederiksholms Kanal 18 A,
1220 København K.

På det danske historikermøde i Odense den 16.–17. februar har de ca. 50 deltagere i et sektionmøde vedrørende planlægning af arbejdsområder inden for dansk middelalderforskning drøftet den grundlæggende betydning, som *Diplomatarium Danicum* har for al middelalderforskning. Herunder fremhævedes fra mange sider nødvendigheden af, at der udsendes et samlet registerbind for hver af diplomatiets rækker, omfattende personer, steder samt især et fyldigt sagregister. Deltagerne besluttede enstemmigt at henstille til Det Danske Sprog- og Litteraturselskab at tage initiativet hertil.

Med venlig hilsen

Aksel E. Christensen

Olaf Olsen

SEKTION 8: DANSK ØKONOMISK HISTORIE

Ordstyrer: Stadsarkivar *Sigurd Jensen*

Sekretær: Amanuensis *Erik Helmer Pedersen*

Indledning af professor *Kristof Glamann*:

Studiet af den økonomiske historie fremstod som en reaktion mod den klassiske nationaløkonomi. Medens de første klassiske teoretikere (Adam Smith og Robert Malthus) ikke havde savnet historisk interesse, hvad enhver, der har læst eller blot bladet i *Wealth of Nations* vil vide, slog den abstrakte teoretiseren igennem hos de følgende generationer fra David Ricardo til og med Alfred Marshall og dominerede nationaløkonomien i store dele af 19. og begyndelsen af 20. århundrede, navnlig i England. I stedet for klassikernes 'modelsamfund' ('alt andet lige') ønskede den historiske skole at ofre institutionernes vækst og det historiske forløb større opmærksomhed. Man var her ikke uden påvirkning fra den retshistoriske skole, som så retssystemet som et resultat af sociale faktorer, der skiftede med samfundets udviklingsstadier. Hvad der var ret under én udviklingsperiode kunne være uret under en anden. Navnlig i Tyskland vandt den økonomisk-historiske skole mange tilhængere. Blandt de kendteste var Wilhelm Roscher, Gustav Schmoller, Werner Sombart og Max Weber. Den tyske skole var i øvrigt på vigtige områder også påvirket af sociologien. Karl Marx stod uden for den historiske skole, men hans arbejder, navnlig *Das Kapital*, kom til at øve stor indflydelse, bl.a. ved at vise hvorledes den elementære økonomiske teori kunne anvendes i den historiske analyses tjeneste, med det resultat, at den historiske redegørelse fik karakter af *histoire raisonnée*.

Også i England vandt den historiske retning adskillige tilhængere, blandt hvilke Thorold Rogers, Arnold Toynbee, William Ashley og William Cunningham, de to sidstnævnte tydelig inspireret af Gustav Schmoller. Selv Alfred Marshall, den økonom, hvis system ligesom sammenfattede 19. århundredes abstrakte teoretiseren, dyrkede økonomisk-historiske studier. Navnlig socialt interesserede englændere følte sig stærkt tiltrukket, og det er karakteristisk for England, at også ikke-fagfolk tog del i arbejdet, det præstelige indslag er således iøjnefaldende.

Den økonomisk-historiske disciplins udspring af nationaløkonomien forklarer ligeledes, at vi blandt dens dyrkere finder så mange nationaløkonomer. Herhjemme således navne som V. Falbe-Hansen og William Scharling – der i 1869 offentliggjorde deres studier over, hvilke forandringer der siden Amerikas opdagelse var foregået i priserne på Danmarks væsentligste frembringelser og i arbejdslønnen, samt i hvilken grad disse kunne tilskrives de ædle metalleres mængde. Senere fulgte Marcus Rubin, Harald Westergaard, Julius Schovelin, Einar Cohn, Axel Nielsen, Jørgen Pedersen, O. Strange Petersen, og i vore dage en ny generation: Svend Aa. Hansen, Erik Hoffmeyer, Hans Chr. Johansen, Erling Olsen, Knud Erik Svendsen. Listen kunne gøres længere.

Også historikere følte sig efterhånden tiltrukket af det økonomisk- og socialhistoriske studium, nogle fordi de lod sig inspirere af den økonomisk-historiske skole og af Marx, andre fordi de reagerede mod den almindelige historieforsknings overvejende interesse for politisk og statshistorie. Lad os blot nøjes med at nævne to danske eksempler: Erik Arup's disputats fra 1907 og Astrid Friis's fra 1928. Det kan tilføjes, at medens nogle faghistorikere accepterede økonomers system med økonomisk-historiske emner som noget, der åbenbart var nødvendigt for nationaløkonomien, men i hvert fald historien uvedkommende, reagerede andre ganske voldsomt mod kollegers begyndende system med økonomisk- og socialhistoriske emner, dels fordi de anså historien for at være én og udelelig, dels fordi de mente, at disse nye videnskabsdyrkere måtte være materialister og socialister alle til hobe.

Det anførte illustrerer disciplinens dobbelthed rekrutteringsmæssigt set. Med et af vor egen tids modeord kunne man også tale om dens tværvidenskabelighed. Første gang de økonomiske historikere etableredes selvstændigt i Norden var i Stockholm 1929 med oprettelsen af et personligt professorat til Eli F. Heckscher, som indtil da havde været professor i nationaløkonomi og statistik. Samtidig etableredes et økonomisk-historisk institut, i hvis ledelse også Heckscher's efterfølger som professor i nationaløkonomi, Arthur Montgomery, tog plads. Institutionaliseringsen af faget turde være karakteristisk. Den økonomiske historie erkendtes tidligt som en samfundsvidenskab, der som andre samfundsvidenskaber i overvejende grad arbejdede med kvantitativt ma-

teriale, hvis bearbejdelse krævede personale og apparatur. Dette er nok forklaringen på, at institutionaliseringen inden for faget skete på et tidligere tidspunkt end inden for historie i almindelighed. Først 20 år senere oprettedes i Sverige historiske institutter. Omtrent samtidig med det Stockholmske institut grundlagdes i Danmark et institut for økonomi og historie, hvor også økonomisk- og socialhistoriske studier blev sat på programmet sammen med studiet af udenrigspolitik. Instituttet var dog mere institut af navn end af gavn. Det var præget af et meget løst organiseret arbejdsfællesskab og havde ingen faste videnskabelige medarbejdere. Sverige var også i anden henseende foregangslandet. Man skabte her tidligt en uddannelse på universitetsniveau i økonomisk historie. Siden 1947 har der ved svenske universiteter eksisteret en økonomisk-historisk linie. Lignende uddannelser findes andre steder i verden, men det er dog stadigvæk hovedreglen, at faget dyrkes enten under nationaløkonomien eller under historien, ofte begge steder. Herom kan henvises til en undersøgelse, som den amerikanske økonomisk-historiske forening lod foretage for et par år siden. Placeringen i universitetsstrukturen er dog ikke mere så aktuel, idet vore dages mere fleksible ordninger med større mulighed for kombination af fag gør det underordnet, hvor det enkelte fag findes placeret. Derimod er det ikke underordnet, hvorledes uddannelsen i faget drives. Dette for al forskning så elementære spørgsmål skal jeg siden vende tilbage til. Men først et par ord om indholdet af disciplinen i dag.

Gør man status ved rent praktisk at se på, hvad økonomiske historikere drøfter, når de mødes i seminarer eller på kongresser, eller hvad de skriver om i deres tidsskrifter, kan det konstateres, at man kronologisk set spænder over hele historien, d.v.s. fra antikken til vore dage. Oldtid og middelalder er egentlig ikke blevet forsømt til fordel for moderne tid, selvom hovedvægten – således som det også fremgår af antallet af forskere – ligger på nyere og nyeste tid. Bemærkelsesværdigt er det nok, at nyere tid har relativt mange dyrkere. Dette hænger formentlig sammen med en igennem snart adskillige år eksisterende interesse for at få overgangen fra agrar- til industriel økonomi og levevis analyseret og forklaret. Ser vi dernæst nærmere på de emner, som i løbet af den seneste generation har haft manges interesse, kommer den økonomiske vækst ind som en klar nummer ét. Vækst-

problematikken er mangesidig. Man har studeret industrien som økonomisk vækstfaktor, landbrugets tilsvarende rolle, pengevæsenet og kredittens placering i vækstprocessen, befolkningsstrukturen og den økonomiske vækst, urbaniseringen, forholdet mellem udviklede og økonomisk set u-udviklede områder, og man har frem for alt sat et stort apparat i sving for at samle data ind om og måle væksten, beregne nationalindkomster, bruttofaktorprodukter, bytteforhold og andre makro-økonomiske størrelser så langt tilbage i tiden som muligt. Blandt de residuale eller ikke-materielle determinanter i vækstprocessen har interessen især samlet sig om teknologien, opfindelserne, uddannelsen og foretagerskabet. Den historiske demografi har været genstand for et intenst studium, også i sin egen ret og uafhængig af vækstaspektet. Det samme gælder studiet af kapitaldannelsen og af international handel. Her er navnlig ændringerne i varehandelens sammensætning og retning blevet tolket i lyset af skiftende produktions- og efterspørgselsstrukturer. Også de økonomiske idéers historie, samt studiet af forbrugets historie og studiet af samspillet mellem stat og økonomi har været i vælten. Endelig har ekspansionshistorien og den maritime historie, der begge rummer vigtige økonomisk-historiske elementer, fundet adskillige dyrkere. De gammeldags erhvervshistoriske kategorier – agrarvæsen, handel, håndværk, industri, bankvæsen og kredit, transport og økonomisk politik – er fortsat blevet dyrket, men hovedsagelig i relation til de foran nævnte større aspekter. At aspekterne i sig selv afspejler vor samtids problematik (industrialiseringen, befolkningsekspllosionen, markedsdannelser, forholdet mellem rige og fattige nationer, den faste kapitals dominans og anonymitet) nævnes ikke blot for en ordens skyld, men også fordi den helt overvældende udvikling efter anden verdenskrig utvivlsomt inden for humaniora har afstedkommet en almindelig tendens i retning af en afhistorisering. Med dette udtryk sigter jeg til, at studiet af historien i mindre grad nu samler sig om det kronologiske, men i højere grad om aspekter og strukturer. Dette gælder historien i videste forstand, altså også litteraturhistorien, den materielle folkekultur, kunsthistorien, sproghistorien med flere andre grene. De strukturelle synspunkter er overalt lette at få øje på. Afsmittningen fra samfundsvidenskaberne er mærkbar. I teknisk henseende går data-behandlingen som en bølge hen over den humanistiske ager.

Den økonomiske historieforskning er faglig set for øjeblikket dybt inde i en integreringsproces, som næppe lader sig standse, og som i mine øjne vil placere disciplinen på linie med de egentlige samfundsvidenskaber. Overensstemmende hermed må også noteres trangen til komparative studier, der navnlig på kongresserne er fremtrædende. Det kan heller ikke overraske, at den økonomiske historieforskning, som fra barnsben af har dyrket de kvantitative kilders problematik, er blevet grebet af metodiske anfægtelser i forbindelse med matematisk økonomi og økonomisk modelbyggeri ('New Economic History'-retningen). Disse tre momenter i forening har på sin vis gjort faget vanskeligere tilgængeligt og har tillige skærpet kravene til dets udrustning og dets dyrkere. Forskningsstrategisk set vil databehandlinger af den eller de typer, som ofte forekommer i økonomisk-historiske undersøgelser, kunne organiseres på flere alternative måder. Undersøgelserne er tit ganske kostbare, hvorfor overvejelser i retning af at holde de tekniske omkostninger på et minimalt niveau vil være nødvendige for at opnå støtte fra de bevilgende fonds. Planeringen involverer et personsamarbejde mellem historikeren og en eller flere EDB-kyndige. Den involverer også et institutionelt samarbejde, bl.a. fordi moderne datavæsen som regel forudsætter et institut som sponsor. Som et konkret eksempel på de overvejelser og den strategi, der knytter sig til sådanne nye undersøgelser, kunne nævnes Hans Oluf Hansens demografiske arbejde i forbindelse med udvælgelsen og indkodningen af et islandsk jordebogs- og matrikelsmateriale fra ca. 1700. Endelig rummer forskningsprogrammernes tilrettelægning også et kommunikationsmoment, der rækker ud over det lokale plan. Historiske databanker er under rask opbygning (eksempelvis ved University of Michigan, Ann Arbor og École des Hautes Études, Paris), udvekslingen af ophullet input-materiale er allerede begyndt, hvilket atter indicerer, at økonomisk-historiske programmer (også danske) må lægges således til rette, at de kan udnyttes internationalt. Ved den kommende kongres i Leningrad sommeren 1970 vil bl.a. disse spørgsmål blive drøftet i den nyoprettede metodesektion, hvis ene halvdel bliver helliget 'Co-ordination of data collection and processing'.

Fra de her strejfede spørgsmål til spørgsmålet om uddannelsen i økonomisk historie er skridtet ganske kort. Vi har hidtil haft to

uddannelser at vælge imellem i faget historie, nemlig skoleembedseksamen og magisterkonferens. Ved begge eksaminer bestod et krav om en oversigt over den økonomiske historie, samt lidt elementær økonomisk teori og en bagatel statistik. Dette er nu ændret. Fordringen om en oversigt er gledet ud, medens økonomien og statistikken er bibeholdt, men i meget beskedent omfang. Ved det statsvidenskabelige studium opretholdes stadigvæk kravet om en oversigt omfattende tiden fra 1750 til vore dage, såvel dansk som udenlandsk. Kravene har her hele tiden været større end i faget historie, men alligevel på det elementære plan. Hvor de studerende ønskede at dyrke den økonomiske historie på et mere avanceret og forskningspræget niveau, måtte de for begge studiers vedkommende henvises til specialet eller den store opgave. Dette er fortsat situationen under de nye studieordninger, der dog for faget histories vedkommende åbner mulighed for også i forbindelse med områderne at tangere den økonomiske historie. Ser man på forskningens tarv alene, må man i dag ønske, at det bebudede licentiatstudium må kunne lægges direkte oveni den 4-årige cand. phil.-uddannelse i historie, og at det for de interesserede må kunne tilrettelægges med særligt henblik på den økonomisk-historiske disciplin. Om hovedparten af de traditionelt uddannede historikere (jeg ser her bort fra de samfundsfaglige kandidater med historie som bifag) gælder det, at de næppe for øjeblikket er i stand til selvstændigt at tilegne sig den nye litteratur om det 18.-20. århundredes økonomiske historie. De tvinges til på anden eller tredje hånd at overtage andres vurderinger af helt centrale spørgsmål af almenhistorisk art (jeg taler ikke om specialiteterne). Derfor er det i mine øjne vigtigt, at grænserne brydes ned, og at man fra historikerhold opgiver den ikke ualmindelige men uholdbare forestilling, at vi alene vide. Det er også nødvendigt, at vor metodiske grundtræning for det moderne stofs vedkommende får en kraftig socialvidenskabelig saltvandsindsprøjtning. Nok er den historiske kildekritik fundamental, men den løser som bekendt ikke alle problemer. For at sætte sagen på spidsen: at ville gå i lag med moderne væksthistoriske studier (som jo i virkeligheden er en form for historiske synteser) bevæbnet med Erslevs kildekritik er som at ville dyrke sin egen ager med hest og træplov, medens naboerne kører med traktor og combine. Derfor tillægger jeg rekrutteringen, d.v.s.

uddannelsen og specielt licentiatstudiet, så stor betydning for forskningen.

Til slut et par ord om nogle forskningsopgaver i dansk økonomisk historie. I forlængelse af mine foregående betragtninger vil jeg herom sige, at man ved en prioritering må tage hensyn til et flertal af faktorer. Man må tage den foreliggende tradition og eventuelle forarbejder ind i sine overvejelser. Man må endvidere betragte de personelle, institutionelle og finansielle ressourcer. Man må formentlig også se på, hvad der rører sig ude omkring i verden, og man må være opmærksom på behovet hos vore fagfæller i nabodisciplinerne (navnlig historie, økonomi, statistik, sociologi, geografi, materiel folkekultur, etnografi). Endelig må man se på, hvad der rent metodisk og teknisk kan siges at have sandsynligheden for at rumme noget frugtbart i sig. Med disse forudsætninger in mente vil jeg pege på følgende:

(1) Når man betænker den fundamentale rolle, kvantitative data spiller for en række historiske discipliner, når man dertil føjer datateknikkens mange nye muligheder samt interessen såvel i samfundet som i videnskaben for vækstproblematikken, når man endvidere ser på det forhåndenværende materiale (personer, institutioner, forarbejder), må udarbejdelsen af en dansk historisk statistik siges at være en såre central opgave. Brugsværdien af historisk-statistiske serier må formodes at være stor. Danmarks Statistik har allerede præsteret en såre fortjenstfuld indsats ved at føre en række vigtige serier tilbage mod år 1800. Det gamle Institut for Historie og Samfundskonometri og det nye Institut for økonomisk Historie ved Københavns Universitet har tilsvarende dyrket og dyrker fortsat tiden 1660–1800, men for begge de nævnte undersøgelser gælder det, at der er et stort jomfrueligt terræn at betræde. Omkring dette historisk-statistiske grundarbejde kunne man tænke sig grupperet en række ligeledes fundamentale undersøgelser vedrørende befolkningshistorien, forbrugets historie (som Poul Thestrup har indledt for Københavns vedkommende med en afhandling om 1700-tallet), kapitalakkumulationen og ned til de enkelte institutioner og producerende enheder, navnlig godserne. Pengehistorien har haft adskillige dyrkere i de sidste år, det samme gælder til en vis grad handelshistorien, medens arbejdets historie derimod har været næsten helt forsømt, ligeså studiet af kriserne og det man kunne kalde for *L’Ancien Ré-*

gime's økonomi. Kildeskriftselskabets gennem lang tid planlagte store udgave af de økonomiske indberetninger fra 1730'erne ville passe smukt ind i et sådant program. En vis planlægning ville formodentlig fremme udforskningen af 1700- og 1800-tallets danske økonomiske og sociale historie. Navnlig tænker jeg her på koordinering af specialerne og de kommende licentiatafhandlinger. Studenterspecialerne udgør i virkeligheden en vigtig del af forskningsfronten. Det viser erfaringen. Den færdiguddannede kandidat kaster sig ud eller bliver kastet ud i mange tidsrøvende aktiviteter, hvilket er beklageligt. Derfor bør specialerne i høj grad tages med ved kortlægningen af forskningsopgaverne.

(2) Et studium af det moderne Danmarks genesis er en lignende stor opgave, til hvis løsning der kræves talrige forstudier. Blandt disse vil jeg navnlig pege på bevægelsen fra land til by og landbrugets nye struktur i forbindelse med nedlæggelserne. Statens humanistiske forskningsråd har netop nu som et af sine initiativer lanceret en ødegårdsundersøgelse dækkende middelalderen og det 16. århundrede. Den gennemføres i samarbejde med de andre nordiske lande. Hvorfor ikke føre den videre og anskue processen som en bevægelse, der kan spores gennem århundreder for i dag at have antaget et omfang af en hidtil ukendt dimension? Af andre påtrængende undersøgelser i et større regi kunne nævnes et systematisk studium af handelens rolle – i de fleste gængse fremstillinger er handelen stærkt undervurderet – ligesom en række foretagermonografier formentlig ville åbne for mange nye perspektiver. Kildeskriftselskabet har taget et bemærkelsesværdigt skridt i den retning ved at igangsætte en udgave af Philip W. Heymans breve. Erhvervsarkivet i Aarhus har allerede leveret adskillige udmærkede bidrag til samme emnekreds, men atter her gælder det, at der er råderum for mange. Studiet af industrialiseringen er også i sin vorden trods Dr. Willerslevs grundlæggende undersøgelser. Tiden efter 1914 og navnlig efter 1945, der er den mest interessante, er fuldstændig udyrket.

Diskussion:

I en efterfølgende diskussion hæftede man sig i særlig grad ved indlederens betragtninger over fagets metodiske problemer. Som eksempel på et materiale, der i særlig grad egnede sig som

basis for en datalogisk behandling, havde professor Glamann nævnt et jordebogs- og matrikelmateriale på ca. 500 enheder. Lektor *F. Skrubbeltrang* betonedede heroverfor de repræsentative problemer ved materialet, idet vi ikke kan komme ud over den skævhed, der ligger i materialets overlevering. I tilslutning hertil nævnte lektor *Hans Chr. Johansen* forskellen mellem de krav til materialets repræsentative karakter, man nødvendigvis må stille, når det kun udgør 10–15 % af den samlede masse, og de problemer, der er knyttet til en datalogisk behandling. I sidste tilfælde foretager man en pilotundersøgelse i et mindre udvalg af materialet for at klarlægge de vanskeligheder, man vil møde i den endelige undersøgelse, således at man i fornødent omfang kan korrigere herfor. Man skal så at sige kortlægge det på forhånd. Landsarkivar *Jens Holmgaard* nævnte i sammenhæng hermed de økonomiske indberetninger fra 1735 som et materiale, der ville blive taget op i en større sammenhæng af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, idet han betonedede, at der ikke var noget skel mellem udgiver- og forskningsvirksomhed. Ved at bruge materialet fra 1730erne og 1760erne mente Holmgaard, at man helt kunne likvidere den romantiske opfattelse af reformperioden i slutningen af det 18. århundrede.

Der var stort set tilslutning til professor Glamanns betragtninger over uddannelsesproblemet. Dog nævnte overarkivar *Vagn Dybdahl*, at man i Århus vil lægge licentiatuddannelsen oven i et 6-årigt uddannelsesforløb, altså efter 4 års hovedfagsstudium og 2-årigt bifagsstudium. Som eksempel på et relevant bifag nævnte Dybdahl samfundsfag, idet kandidaterne herved ville få en bredere samfundsmæssig baggrund end en hovedfagskandidat med et 4-årigt uddannelsesforløb. Stud. mag. *Lavst Riemann Hansen* ville foretrække, at specialistuddannelsen, først og fremmest den kvantitative skoling, lå forrest i uddannelsens forløb, idet han gjorde gældende, at enhver historiker havde brug for kendskab til disse metoder. Samfundsforskere i videste forstand skulle måske have en fælles basis-uddannelse, sluttede Riemann Hansen. Amanuensis *Niels Thomsen* vendte sig imod tanken om et sådant tvangsmæssigt fællesskab, idet han mente, at historikere havde brug for en mere differentieret skoling. Uddannelsen må reorganiseres og omdirigeres, vi må have vor egen metode inden for økonomisk historie, kombineret med en snævrere organisations-

form. Niels Thomsen pegede også på mulighederne for en efteruddannelse. Arkivar *Andreas Jørgensen* plæderede for større åbenhed over for de andre samfundsfag og mente i modsætning til Niels Thomsen, at grunduddannelsen med fordel kunne være fælles. I øvrigt mente han ikke, at nogen metode i og for sig blev overflødiggjort af teoretiske overvejelser over fagets indre problematik, idet det for øjeblikket er præget af en række uklare forhold; han sluttede med at betone forundersøgelseernes betydning, når man står over for de store serier. Adjunkt *Niels Andersen* henledte opmærksomheden på, at et problemkompleks som trafikforholdene i det 18. århundrede kun kan løses ved anvendelse af metoder fra andre fag og ville specielt pege på sammenhængen mellem kartografisk materiale og statistisk materiale. Niels Andersen mente endvidere, at der mangler småundersøgelser over tilsvarende problemer fra ca. 1700 og til nutiden og henledte opmærksomheden på, at der foreligger et utrykt materiale i en række speciale-opgaver.

I sin afsluttende replik sagde professor *Glamann*, at han nærmest sluttede sig til Niels Thomsen i dennes opfattelse af uddannelsens indhold og placering og altså ikke kunne tiltræde Vagn Dybdahls og Riemann Hansens synspunkter. Ville give Jens Holmgaard ret i, at de serielle undersøgelser naturligvis må suppleres med punkt-forskning, tabeller er ikke alt! I øvrigt betonedes han prisseriernes placering i en kompleks helhed, der må behandles kildekritisk, inden man går i gang med den mere specielle analyse. Endelig ville han i tilslutning til Niels Andersens udtalelser om specialeopgavernes betydning understrege, at der i en række tilfælde forelå et særdeles værdifuldt materiale – man kunne med en vis ret hævde, at den historiske forskning gennem de seneste 15 år først og fremmest er båret frem af specialeopgaver.

Afsluttende plenarmøde

RAPPORTER FRA SEKTIONERNE

En repræsentant for hver af de otte sektioner aflagde en kortfattet beretning om arbejdet i vedkommende sektion. Beretningerne efterfulgtes ikke af diskussion, men i tilknytning til beretningen fra sektion 1 fremsatte formanden for Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie (DNH), professor *Povl Bagge* følgende udtalelse:

Under den generelle forhandling i går, blev der af en af diskussionsdeltagerne talt om det uheldige ved, at visse forskningsgrupper monopoliserede et bestemt materiale. Dette blev af nogle, ikke af mig, opfattet som bl.a. eller måske specielt sigtende til DNH, og således foranlediget, som det hedder, sagde jeg nogle ord om, hvordan det forholdt sig med DNH's monopolstilling, ved det møde, vi havde i sektion 1 i formiddags.

På en anden given foranledning vil jeg gerne gentage omtrent hvad jeg sagde dengang, måske med en enkelt tilføjelse. Da vi startede vor undersøgelse af besættelsestidens historie, fik vi, væsentlig takket være daværende statsminister Kampmann og trods betydelig modstand fra centraladministrationen, en praktisk taget fri adgang for vore medarbejdere til statens arkiver i vid forstand fra besættelsestiden. I betragtning af denne modstand, og i betragtning af at det var noget temmelig uhørt at give historikere så fri adgang til et så brændbart materiale, var det rimeligt, at man fra statens side stillede nogle betingelser for udnyttelsen, som i virkeligheden ikke på nogen måde har begrænset historikernes frie videnskabelige brug af materialet. Hvad det er for begrænsninger kan man læse i samtlige forord til de publikationer vedr. besættelsestiden, som DNH har udsendt. Det var også naturligt, at man fordrede, at folk fra de pågældende ministerier skulle have lov til at gennemlæse manuskripterne, inden de blev publiceret, for at man kunne kontrollere, om disse betingelser var overholdt. Det har kun givet anledning til et par uvæsentlige rettelser i et enkelt skrift. Adgangen til statens arkiver blev på

selskabets foranledning udstrakt udover selve medarbejderkredsen til den friere gruppe af historikere, som under ledelse af dr. Hæstrup arbejder med andre sider af besættelsestidens historie. Men derudover har nogle få udenlandske historikere hospiteret hos selskabet og til en vis grad kunnet nyde godt af selskabet og bruge selskabets materiale. For modstandsbevægelsens arkivers vedkommende, de der altså stammer fra andre kilder end statens arkiver, har der været praktisk taget fri adgang for alle inden- og udenlandske forskere siden 1954.

På det nordiske historikermøde i Helsingfors 1967 blev der vedtaget en henvendelse, jeg kan ikke huske om det var til de nordiske regeringer eller til Nordisk Råd, om friere adgang for historieforskerne til samtidsarkiver i statens besiddelse. Det førte til, at en gruppe af Nordisk Råds medlemmer rettede en henvendelse til forskellige institutioner og lærde selskaber, deriblandt DNH, som en slags høring i dette spørgsmål. I den anledning har DNH skrevet et langt brev til Nordisk Råd, hvori vi anbefaler på det varmeste, at ikke alene danske forskere i almindelighed, men nordiske forskere i almindelighed får fri adgang til statens arkiver for så vidt de har betydning for samtidshistorien.

FÆLLESUDVALGET FOR HISTORISK FORSKNINGS VIRKSOMHED

Beretning ved professor *Svend Ellehøj*:

Fællesudvalget blev nedsat på et møde i København den 11. december 1967, som var arrangeret af Arkivarforeningen og Historisk Samfund, og hvori omkring 100 danske historikere deltog. Udvalgets medlemmer er: professor H. P. Clausen, professor Svend Ellehøj, rigsarkivar Johan Hvidtfeldt, bibliotekar Harald Ilsøe, universitetslektor, arkivar Erik Stig Jørgensen, afdelingsleder Søren Mørch, museumsinspektør Olaf Olsen og professor Jörgen Weibull. Det konstituerende møde blev afholdt den 8. januar 1968 på rigsarkivarens kontor, som også har været rammen om de følgende møder. Udvalget konstituerede sig med mig som formand og Erik Stig Jørgensen som sekretær, og man vedtog, at formandskabet skulle gå på omgang. Efterhånden fandt

man frem til navnet Fællesudvalget for historisk Forskning. Man definerede Fællesudvalget som en arbejdsgruppe med det formål at undersøge mulighederne for forbedring og koordinering af den historiske forskning i Danmark, og i overensstemmelse med udtalelser på mødet i december 1967 var der enighed om, at den første opgave måtte være at arrangere et dansk historikermøde. Som egnet tidspunkt herfor valgte man fastelavnen 1969. Man begyndte endvidere allerede på dette tidspunkt at lægge programmet for det møde, vi nu er ved at have afviklet. Der var enighed om at opfordre Jørgen Weibull til at holde et foredrag på grundlag af sine erfaringer fra Sverige om projektforskning. Vi begyndte også at drøfte, hvilke konkrete opgaver der med udbytte kunne diskuteres i sektioner.

Arbejdet blev genoptaget på et møde den 9. februar 1968, hvor man bl.a. drøftede, hvilken aktivitet Fællesudvalget skulle udfolde. Udvalgets koordinerende virksomhed måtte selvsagt sættes i relation til det fremsatte lovforslag om oprettelse af forskningsråd, og det var fra første færd klart, at Fællesudvalget i det højeste kunne komme til at fungere som rådgivende over for forskningsrådene. Jeg kan ikke her redegøre i alle enkeltheder for de drøftelser, der har fundet sted inden for Fællesudvalget, men det vil være forkert at fortie, at der på visse punkter gør sig divergerende meninger gældende blandt udvalgets medlemmer. Spørgsmålet om den aktivitet, der bør udfoldes, er et af disse punkter, og hvad jeg siger her står for min egen regning.

En af de planer, som forekommer mig mest frugtbar, er den som Erik Stig Jørgensen skitserede i sin kronik i Information den 23. november 1967, der dannede optakten til det omtalte møde i december, nemlig nedsættelse af ad hoc grupper bestående af historikere, som er interesseret i et bestemt arbejdsområde, som kan arbejde sammen, og som kan gå fra hinanden igen, når arbejdet er ført til ende. Herved undgås det begreb, som på dette møde er blevet betegnet som institutionschauvinisme. Ved mødet i Fællesudvalget den 9. februar var det meget à propos at drøfte netop dette problem, for samme dag havde en ad hoc gruppe indledt de drøftelser, der er blevet fortsat her i en af sektionerne vedr. Danmarks indenrigspolitiske historie i anden halvdel af det 19. århundrede.

Kunne vi imidlertid ikke nå til enighed om aktivitetsudfoldel-

sen, hvad der igen hang sammen med, at forskningsrådene var på trapperne, men endnu ikke dannet, så blev dette ikke noget afgørende problem, for det viste sig snart, at de praktiske forberedelser til mødet i Odense tog flere og flere af kræfterne, så at der ikke blev så megen tid tilovers til principdebatter. Det blev på et tidligt tidspunkt vedtaget at sende opfordringer ud til de forskellige institutioner og selskaber om indsendelse af rapporter vedr. den planlagte og igangværende forskning. Disse breve blev sendt ud den 1. marts, og man udbad sig svar inden 1. april. På denne dato var der også virkelig kommet enkelte svar, og i midten af juni manglede kun 10. Disse 10 er indløbet i så god tid, at vi har kunnet få rapporterne nødtørftigt bearbejdet og stencileret, men så har det også skullet gå hurtigt til sidst. Det resultat, at alle har svaret og svaret godt, er dog i sig selv særdeles tilfredsstillende.

På Fællesudvalgets møde den 14. juni 1968 drøftedes spørgsmål som budgetter, ansøgninger om økonomisk støtte og indbydelser til det planlagte historikermøde. I september nåede vi frem til vedtagelse af det endelige program. Vi gav programmet en sidste afpudsning i december og begyndte derefter igen at få kræfter til debatter om den fremtidige virksomhed. En af de ting, vi derunder nåede til enighed om, var, at der næppe burde arrangeres et dansk historikermøde hvert år, men nok hvert andet år. Jeg har fået denne opfattelse bekræftet fra adskillige sider.

De videre opgaver, som Fællesudvalget formentlig bør påtage sig, kan udtrykkes med nogle nøgleord, og et af disse står allerede på dette mødes program, nemlig koordination. Der er imidlertid et andet nøgleord, som i hvert fald for mig har trængt sig endnu mere på i den senere tid, og det er ordet orientering. En af de opgaver, som Fællesudvalget på dette møde er blevet opfordret til at tage op, er at tilvejebringe et overblik over enkeltmandsforskningen inden for vort fag, altså netop en opgave af orienterende art. Jeg erkender gerne, at dette er en særdeles nyttig opgave, og jeg vil personlig anbefale, at den bliver taget op. I løbet af et par år, måske endog i løbet af ét år, skulle den vel også kunne løses. Det er på den anden side en meget omfattende opgave, og redaktionsarbejdet bliver givetvis meget betydeligt, hvis resultatet skal få den ønskelige brugsværdi.

Nu, hvor vi er nået frem til begyndelsen af 1969, har vi fået

forskningsrådene, og vi ved, hvem der er blevet valgt til medlemmer af dem. Hvilken funktion Fællesudvalget skal have i forhold til forskningsrådene er ganske uklart. Det er end ikke sikkert, at der overhovedet bliver tale om nogen funktion. Det er et af de spørgsmål, som det vil være nyttigt at få drøftet her, idet man dog må gøre sig klart, at en sådan drøftelse ikke kan føre frem til egentlige beslutninger. Den tilstedeværende forsamling har givetvis ikke kompetence hertil. Det vigtigste problem er spørgsmålet om den fremtidige sammensætning af Fællesudvalget for historisk Forskning – hvis det skal fortsætte. I denne henseende gik det nok lidt for hurtigt ved nedsættelsen, og med nogen ret er der blevet talt om aftalt spil. Imidlertid har vi nu udarbejdet og til mødedeltagernes orientering fremlagt følgende statutter for Fællesudvalget for historisk Forskning:

§ 1. Fællesudvalget for historisk Forskning har til formål at fremme samarbejdet mellem videnskabeligt uddannede danske historikere og mellem de faggrupper, institutioner og selskaber, som beskæftiger sig med det videnskabelige studium af dansk og fremmed historie eller yder service over for dette. Fællesudvalget skal fremme historiens kontakt med de tilgrænsende videnskaber og med videnskabsmænd uden for Danmark. Disse formål skal bl.a. opfyldes gennem afholdelse af regelmæssige danske historikermøder.

§ 2. Fællesudvalget er således sammensat:

Stk. 1. Udvalget har 10 ordinære medlemmer, som vælges af og blandt nedenstående grupper, således:

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Københavns Universitet i fagene historie, samfundsfag og materiel folkekultur vælger 1.

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Odense Universitet i fagene historie og samfundsfag vælger 1.

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Århus Universitet i fagene historie, samfundsfag og statskundskab vælger 1.

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Danmarks Lærershøjskole i faget historie vælger 1.

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Rigsarkivet, landsarkiverne og Erhvervsarkivet vælger 2.

Videnskabeligt uddannede, fastansatte ved Nationalmuseets 2.,

3., 6. og 7. afdeling og Danmarks Kirker samt ved De danske kongers kronologiske Samling, Købstadmuseet Den gamle By, Det nationalhistoriske Museum, Handels- og Søfartsmuseet, Landbrugsmuseet, Tøjhusmuseet og de kulturhistoriske lokalmuseer vælger 2.

Videnskabeligt uddannede i fagene historie, samfundsfag, statskundskab og materiel folkekultur, fastansatte ved Det kgl. Bibliotek, Københavns Universitetsbibliotek, Odense Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket vælger 1.

Videnskabeligt uddannede i fagene historie, samfundsfag og statskundskab, fastansatte ved gymnasier og seminarier vælger 1.

Stk. 2. I Fællesudvalget indtræder yderligere de medlemmer af det humanistiske og det samfundsvidenskabelige forskningsråd, som har sæde i forskningsrådene efter indstilling af de under stk. 1 nævnte institutioner, og som opfylder de dér nævnte betingelser for valg.

Stk. 3. De ordinære medlemmer vælges for 2 år. Udtræder et medlem, hvilket skal ske, såfremt et medlem ikke længere opfylder betingelserne for valg inden for den gruppe, vedkommende repræsenterer, afholdes nyvalg i den pågældende gruppe.

Stk. 4. Fællesudvalget vælger selv formand og næstformand.

Stk. 5. Fællesudvalget udpeger en sekretær, som ikke er medlem.

§ 3. Disse statutter kan ændres ved vedtagelse i Fællesudvalget med $\frac{2}{3}$'s flertal af samtlige medlemmer.

Med hensyn til indholdet af § 1, Fællesudvalgets formålsparagraf, skal jeg blot bemærke, at det sidste punkt om afholdelse af regelmæssige danske historikermøder efter min mening angiver det mest konkrete formål, i hvert fald i øjeblikket. Jeg understreger endnu engang, at dette er min personlige fortolkning, som ikke nødvendigvis deles af alle Fællesudvalgets medlemmer. I § 2 stk. 1 omtales sammensætningen af Fællesudvalget. Her får vi forklaringen på, at det ikke kan fremgå af et valg på dette sted. Det er nødvendigt, at de vigtigste institutioner inden for dansk historieforskning er repræsenteret i Fællesudvalget, men det er ganske vist vanskeligt at afgøre, hvilke institutioner der er de vigtigste. Man kunne sige, at alle de institutioner, der har indgivet rapport til dette møde, burde medtages, men i så fald bliver Fællesudvalget for stort og følgelig aldeles ineffektivt. For mig

har det været afgørende, at udvalgets medlemstal holdes nede på højst 10. Med hensyn til valgmåden er det nødvendigt at inddrage § 2 stk. 3, hvoraf det fremgår, at der regnes med en valgperiode på 2 år. Man tænker sig, at det er forsamlinger af de fastansatte, videnskabeligt uddannede medarbejdere ved de enkelte institutioner, der udpeger medlemmet (stk. 1). Det vil for at tage et konkret eksempel sige, at Fællesudvalgets fraværende sekretær Erik Stig Jørgensen kun vil være valgberettiget på Rigsarkivet, hvor han har sin hovedstilling, ikke på Københavns Universitet, hvor han er lektor. Disse valg vil vel i praksis bedst kunne foretages, når man af andre grunde er samlet til møde, hvilket atter vil medføre, at medlemmerne af Fællesudvalget vil blive udskiftet lidt efter lidt, således at man på én gang bevarer kontinuiteten og sikrer fornyelsen. Fællesudvalget vælger selv formand og næstformand og udpeger en sekretær, som ikke skal være medlem (stk. 4–5). I § 3 findes bestemmelser om statutændringer.

Endelig § 2 stk. 2, som jo nok er det mest kontroversielle punkt, idet det forudsætter, at „de medlemmer af det humanistiske og det samfundsvidenskabelige forskningsråd, som har sæde i forskningsrådene efter indstilling af de under stk. 1 nævnte institutioner, og som opfylder de dér nævnte betingelser for valg“, indtræder i Fællesudvalget. Det er indlysende, at der ikke fra Fællesudvalgets side kan stilles krav om noget som helst over for forskningsrådene, som har loven, magten og pengene i ryggen. Der vil muligvis kunne komme et frugtbart samarbejde i stand, hvis historikermedlemmerne i forskningsrådene skønner, at de kan have nytte af Fællesudvalget. I modsat fald bør de naturligvis ikke indtræde. Forskningsrådene er ikke, som mange vistnok tror, sammensat af institutionsrepræsentanter. Forskningsrådene består af individuelle videnskabsmænd, som er valgt i kompetente forsamlinger af videnskabsmænd. Hvis en professor ved Københavns Universitet har sæde i et forskningsråd, er det ikke hans primære opgave at få bevilget så mange penge som muligt til Københavns Universitet. Det er hans opgave at holde øje med så meget som muligt inden for faget og prøve på at skifte sol og vind lige, hvad der som bekendt er vanskeligt nok. Derfor mener jeg, at vi alle må være interesseret i at støtte vore repræsentanter i forskningsrådene, simpelthen fordi det kan betale sig for os allesammen, at fagets repræsentanter er så velinformede som

muligt. Men som sagt: det udspil vil komme, eller ikke komme, og vi kan ikke gøre mere ved det her.

Der er derimod en anden ting, som vi efter Fællesudvalgets mening kan gøre lidt ved. I den til det første forslag til lov om forskningsråd knyttede bekendtgørelse var der regnet med 2 repræsentanter for de videnskabelige arkiver, museer og biblioteker, men i undervisningsministeriets bekendtgørelse af 13. juni 1968 om forskningsråd m.v. findes disse repræsentanter ikke. Forklaringen herpå kender jeg ikke, men det forekommer alle medlemmer af Fællesudvalget, at den foretagne ændring er urimelig set fra vort fags synspunkt, idet det dog må erkendes, at de historikere, der er ansat ved arkiver, biblioteker og museer, udfører en ganske væsentlig del af dansk historisk forskning. Fællesudvalget foreslår derfor følgende henvendelse til undervisningsministeren fra dette historikermøde:

Til undervisningsministeren.

Danske historikere, samlet til møde for at drøfte samarbejde og koordination af den historiske forskning, tillader sig at henvende ministerens opmærksomhed på det ønskelige i, at der ved først givne lejlighed åbnes mulighed for, at landets videnskabelige arkiv-, museums- og biblioteksvæsen repræsenteres i forskningsrådene. En betydelig del af dansk humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning udføres af videnskabsmænd, ansat ved disse forskningsinstitutioner. Ydermere har disse institutioners virksomhed i det hele en sådan betydning for de nævnte videnskaber, at det må forekomme hensigtsmæssigt, at der gives repræsentanter for dem mulighed for gennem medlemskab af forskningsrådene at deltage i planlægningen af forskningsindsatsen på disse områder.

Odense, den 17. februar 1969.

Det er vor opfattelse, at denne henvendelse til undervisningsministeren vil have større vægt, hvis den fremkommer fra dette historikermøde, end hvis den bliver indsendt af Fællesudvalget, som jo kun tæller 8 personer. Jeg vil spørge, om forsamlingen anser det for rimeligt, at der tilstilles undervisningsministeren en sådan resolution, eller om man ikke anser det for rimeligt. I

sidstnævnte tilfælde vil jeg være taknemlig for at få en begrundelse, inden afstemningen finder sted.

Spørgsmål fra salen: Kan vi ikke få at vide, hvad det er for en kreds af videnskabsmænd, der i øjeblikket udpeger repræsentanter til forskningsrådene?

Professor *Svend Ellehøj:* De to forskningsråd, der har vor særlige interesse, er det humanistiske og det samfundsvidenskabelige. De er i henhold til undervisningsministeriets bekendtgørelse sammensat således:

Det humanistiske forskningsråd

Indstillende institutioner	Antal ind-stillede	Undervisningsministeren beskikker
Det filosofiske fakultet: Københavns universitet	4	2
Det humanistiske fakultet: Aarhus universitet	4	2
Odense universitet	2	1
De teologiske fakulteter: Københavns universitet	2	1
De teologiske fakulteter: Aarhus universitet	2	1
Danmarks Lærerhøjskole	2	1
Videnskabernes Selskab, humanistisk afdeling	2	1
I øvrigt		2
	18	11

Det samfundsvidenskabelige forskningsråd

Indstillende institutioner	Antal ind-stillede	Undervisningsministeren beskikker
Det rets- og statsvidenskabelige fakultet:		
Københavns universitet	4	2
Det juridiske og økonomiske fakultet:		
Aarhus universitet	2	1
Handelshøjskolen i København	2	1
Handelshøjskolen i Århus	2	1
Det filosofiske fakultet: Københavns universitet	2	1
Det humanistiske fakultet: Aarhus universitet	2	1
Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole	2	1
Socialforskningsinstituttet	2	1
Danmarks Statistik	2	1
I øvrigt		1
	20	11

Når der indstilles dobbelt så mange som undervisningsministeren beskikker, skyldes det, så vidt jeg har forstået, at man herved

regner med at kunne sikre en nogenlunde rimelig fordeling på de forskellige fag.

Spørgsmål fra salen: Er forklaringen på ændringen af forskningsrådenes sammensætning ikke, at forskningsrådene hører under undervisningsministeriet ligesom universiteterne?

Professor *Svend Ellehøj:* Det tror jeg ikke, men måske kan vi få mere at vide om det fra anden side. Derimod vil jeg gøre opmærksom på, at de pladser i forskningsrådene, som i denne forbindelse er relevante, først og fremmest er de to „i øvrigt“-pladser i det humanistiske forskningsråd. Jeg må måske herefter spørge, om der er positiv stemning for, at vi skal sende den oplæste henvendelse til undervisningsministeren, og anmode de mødedeltagere, der stemmer for, om at række hånden i vejret. – Den altovervejende stemning synes at være for at sende ministeren denne henvendelse. – Jeg siger dermed tak og indbyder til diskussion og gerne til kritik.

Note. På den fremsendte henvendelse har Fællesudvalget fra undervisningsminister Helge Larsen modtaget følgende svar, dateret 3. juni 1969, som ministeren venligt har tilladt udvalget at aftrykke in extenso:

Kære professor Ellehøj.

I tilslutning til ministersekretærens brev til Dem af 20. marts 1969 kan jeg oplyse, at jeg nu har modtaget det humanistiske forskningsråds udtalelse vedrørende den på historikermødet i Odense den 16.–17. februar 1969 vedtagne resolution, hvorefter der bør åbnes mulighed for, at det videnskabelige arkiv-, museums- og biblioteksvæsen repræsenteres i forskningsrådene.

Forskningsrådet finder, at man ved den vedtagne procedure, hvorefter hver indstillingsberettiget institution indstiller det dobbelte antal medlemmer af det, som ministeriet derefter udpeger, har sikret, at der ved den endelige beskikkelse er taget hensyn til en hensigtsmæssig og bred fagrepræsentation, hvortil kommer, at ministeriet, såfremt visse fag findes underrepræsenteret gennem de fremkomne indstillinger, kan styrke disse faggrupper ved at udpege en repræsentant fra disse kredse til en af de 2 „i øvrigt“-pladser, som er til ministeriets rådighed til yderligere sikring af den bredest mulige repræsentation af fag i Forskningsrådet.

Forskningsrådet påpeger, at intet medlem repræsenterer en institution, men derimod et fag, og at intet af de større fag, som findes repræsenteret ved arkiver, biblioteker og museer, er uden repræsentation i det humanistiske forskningsråd. Rådet fremhæver endelig, at de institutioner, der har indstillingsret – i modsætning til arkiver, biblioteker og museer – alle er udstyret med kollegiale forsamlinger, hvori afgørelse om indstillingerne træffes.

Jeg må være enig med rådet i, at man ved den i bekendtgørelsen om forskningsråd fastsatte fremgangsmåde har tilvejebragt tilstrækkelig sikkerhed for, at de nævnte områder opnår en rimelig repræsentation i rådene.

Med venlig hilsen

Helge Larsen

Diskussion:

Professor *Knud Hannestad*: Det var jo en alvorlig sag, vi her fik forelagt, og det var meget interessant, at nu kom vi omsider frem til det, som det hele drejer sig om. Det har været et meget værdifuldt møde, vil jeg gerne sige, og det er et møde, som absolut bør gentages. Jeg skal ikke begynde at ridse op, hvad det har betydet i almindelighed, både i det konkrete, d.v.s. debatten om forskningsprojekter, og i det mere principielle. Men jeg vil gerne sige, at det punkt, som i programmet hed „redegørelse for Fællesudvalgets virksomhed“, det blev jo til noget mere end forudset, og jeg må meget beklage, at man ikke fra Fællesudvalgets side har fundet anledning til at udsende noget så alvorligt som dette statutoplæg – og andet kan det jo næppe være – i forvejen. Jeg mener ikke, at mødet under disse forhold skal slutte om en halv time, og jeg tror ikke at vi overhovedet har nogen mulighed for at gennemdrøfte alle de problemer, som ligger heri.

Det drejer sig om repræsentation, det drejer sig om mange meget vidtrækkende og alvorlige ting, og jeg mener, at forsamlingen anstændigvis må afvise at skulle vedtage det her.

Professor *Svend Ellehøj*: Det er ikke forelagt til vedtagelse, men kun til orientering.

Professor *Knud Hannestad*: Nej, det er blevet forelagt som et fait accompli, og det kan man under alle omstændigheder heller ikke.

Når jeg er kommet herop, skyldes det, at der nu er blevet talt så meget om forholdet til forskningsrådet. Det kan være meget udmærket, at vi foretager en sådan henvendelse som den, der er sket, men den § 2 stk. 2, som formanden læste op, den kan ikke accepteres i den foreliggende formulering. Der står „I Fællesudvalget indtræder“ – ja, netop uden forbehold „indtræder“ – og det går ikke. Det er formelt ukorrekt alene af den grund, at rådsmedlemmerne er valgt af forskellige institutioner for at repræsentere visse fag, og derfor kan man ikke pålægge dem at indtræde i Fællesudvalget. Derfor kan den formulering, paragraffen har, simpelthen ikke godtages. Jeg mener heller ikke, at man blot kan ændre formuleringen og sige „kan indtræde“ – det ville ganske vist formelt være mere korrekt, men så må jeg rent konkret sige, at de tre tilstedeværende medlemmer af forskningsrådene, nemlig lektor Rerup fra det samfundsvidenskabelige forskningsråd og professor Glamann og jeg selv fra det humanistiske, må gøre det helt klart, at det ønsker vi ikke – og jeg må samtidig understrege, at vor stilling ikke skyldes uvenlighed, eller manglende lyst til samarbejde, absolut ikke. Vor stilling skyldes simpelthen, at det dels af formelle, men efter min mening også af reelle grunde ikke vil være ønskeligt.

Jeg er ikke sikker på, at medlemskab af en sådan fagorganisation er formelt udelukket, men jeg er af den opfattelse, at det vil være i absolut modstrid med de principper, hvorefter forskningsrådene er etableret. Det må efter min opfattelse være ønskeligt, at forskningsrådenes medlemmer står så frit som muligt uden at repræsentere andet end faget og uden at være tilknyttet organisationer inden for faget. Det er klart, at et sådant princip ikke kan gennemføres fuldt ud, men det er også klart, at vi har visse regler for, hvornår man er inhabil til at behandle sager. Disse regler er temmelig skarpe, og hvis vi lader os sætte i den situation, som vel ikke er utænkelig, at der fremsendes en ansøgning fra Fællesudvalget, koordineret gennem Fællesudvalget, anbefalet af Fællesudvalget osv., da vil vi efter disse regler være afskåret fra at deltage i afgørelsen. Vi kan deltage i debatten om et sådant projekt, men vi kan ikke deltage i selve afgørelsen. Nu har professor Ellehøj jo – jeg vil ikke sige meget klart, men meget ærligt – gjort rede for, at der eksisterer visse modsætninger inden for Fællesudvalget om, hvorledes Fællesudvalgets stilling skal

være, og hvilken rolle det skal spille i forhold til forskningsrådene, men man kan jo meget vel tænke sig – ja, det vil vel endda være en meget nærliggende tanke – at Fællesudvalget vil komme til at koordinere og måske også prioritere de ønsker, som den historiske forskning fremsætter. Og jeg er bange for, at det i hvert fald har én uheldig konsekvens – det er i hvert fald, hvad jeg i øjeblikket kan se – nemlig at man derved meget let kommer til at modvirke det, der står i formålsparagraffen, „at man skal fremme historiens kontakt med tilgrænsende videnskaber“. Vi har jo ikke ubegrænsede midler at sidde og lege med i forskningsrådene, og man kan meget vel forestille sig den situation, at der kommer en række ansøgninger, som i virkeligheden omfatter projekter, der dækker adskillige faggrupper, men de fremsendes gennem det historiske fællesudvalg, og de vil – bevidst eller ubevidst – komme til at belaste historiens konto. Der er ganske vist ikke nogen fastlåst konto til de forskellige fag, men jeg vil alligevel være lidt ængstelig for, at vi så at sige låser faget histories taktiske muligheder alt for fast. Derfor vil jeg fraråde, at man optager denne paragraf, og jeg kan forøvrigt overhovedet ikke se, at den er nødvendig i den øjeblikkelige situation, for der er som nævnt ingen af os tre, som mener at kunne gå ind i Fællesudvalget. I hele dette spørgsmål om Fællesudvalgets forhold til forskningsrådene er det iøvrigt, som om man dels er kommet for sent, dels for tidligt. Man kunne fra fagets side muligvis have foretaget en aktion, før disse råd blev nedsat, før loven blev givet, mens det hele endnu var under opbygning. Det har ikke ladet sig gøre, og ingen skal høre bebrejdelser i den anledning. Men nu er forskningsrådene etableret, og jeg tror, at det klogeste og det rigtigste vil være, at man giver dem tid til at arbejde og vise, hvor meget de kan udrette. Viser det sig så, at der er grundlag for en kritik, så er det rimeligt, at spørgsmålet tages op igen, men for øjeblikket synes jeg, at sagen bør ligge stille.

Højskoleadjunkt *Gunhild Nissen*: Kan man betragte stipendiat og adjunker som fastansatte? Hvis ikke, så synes jeg, at der bør laves noget om i statutterne, eftersom vi jo har hørt meget om, at det er dem, der ikke er fastansatte, der virkelig bærer forskningsbyrden.

Professor *Svend Ellehøj*: Efter formuleringen af statutterne må

svaret vist blive et nej. Stipendiater og adjunker er jo ikke fastansatte.

Højskoleadjunkt *Gunhild Nissen*: Så vil jeg foreslå, at statutterne laves om.

Stud. mag. *Karsten Christensen*: Jeg vil gerne starte med at takke Fællesudvalget, fordi det har givet studerende mulighed for at deltage i mødet; det har været inspirerende og befrugtende for os studerende at være til stede, men det giver jo også mulighed for overvejelse, når vi får forelagt sådant noget som disse statutter. Vi er klar over, at de har været svære at lave, men arbejdet er da lykkedes i visse henseender i alle tilfælde; stilistisk er resultatet meget egalt; der tales om videnskabeligt uddannede fastansatte, og det gentages retorisk hele vejen. Jeg må knytte til, hvor fru Nissen slap. Formålsparagraffen omtaler, at man skal fremme samarbejdet mellem videnskabeligt uddannede danske historikere og mellem faggrupper, institutioner etc. – jeg behøver ikke at læse mere op. Dermed menes vel, at forskningen skal koordineres; det har jo i alle tilfælde været den grundlæggende tanke på dette møde. Men jeg synes nok, at en ikke uvæsentlig del af forskningen i Danmark holdes uden for, når alle videnskabeligt uddannede, der ikke er fastansatte, udelukkes. Jeg vil altså tilslutte mig fru Nissen og henstille til Fællesudvalget endnu engang at tage dette spørgsmål op til alvorlig overvejelse. Jeg vil afslutte med at erindre om amanuensis Helmer Pedersens citat af professor Glamann, gående ud på – noget sat på spidsen – at den forskning der i de senere år er foregået i Danmark, i væsentlig grad har indskrænket sig til de specialeopgaver, der bliver skrevet ved universiteterne.

Professor *Svend Ellehøj*: Det rejste problem kommer ikke uventet, og der kan anføres meget stærke argumenter for de synspunkter, som er blevet fremsat af Gunhild Nissen og Karsten Christensen. Navnlig er det argumenter, som er meget naturlige for universitetsfolk. De er måske ikke lige så naturlige, hvis man ser sagen fra andre institutioners synspunkt, men jeg synes, at det er rimeligt, at spørgsmålet bliver taget op til alvorlig overvejelse. Det er højst sandsynligt, at de valgkollegier, statutterne omtaler, skal være væsentligt mere omfattende – hvis de overhovedet nogensinde kommer til at fungere. Hovedformålet med den valgte afgrænsning har været at undgå, at samme historiker

kan stemme to forskellige steder, men det kan man jo udmærket godt sikre på anden måde. Med hensyn til Karsten Christensens sidste argument, så synes jeg lige så godt man kan vende det om og sige, at når de studerende og kandidatstipendiaterne og adjunkterne har glæden ved at forske, så burde vi andre i det mindste have glæden ved at stemme.

Højskoleadjunkt *Gunhild Nissen*: Jeg kunne godt tænke mig at opfordre nogen til sammen med mig at fremsætte trussel om, at stipendiater, adjunkter og studenter alle vil undlade at efterkomme en invitation til Fællesudvalgets historikermøder i fremtiden.

Professor *Svend Ellehøj*: En sådan trussel vil være velkommen, men den må helst være skriftlig, så den kan journaliseres – så kommer den automatisk frem til drøftelse.

Overarkivar *Sune Dalgård*: Jeg vil gerne først med henblik på § 2 stk. 2 komplimentere de tilstedeværende medlemmer af forskningsrådene for at være personer, der både har ben i næsen og brusk i ørene. Jeg tror, at det er i vor egen velforståede interesse på længere sigt, at man i det spørgsmål holder helt klare linier. Stk. 2 bør simpelthen falde ud.

Det er rigtignok i det øjeblik, man vil videreføre dette fællesarbejde et spørgsmål, hvordan det skal institutionaliseres, som det så smukt hedder. Der nævnes, ser jeg, i § 1 „danske historikere, faggrupper, institutioner og selskaber, som beskæftiger sig med det videnskabelige studium af dansk og fremmed historie“. Jeg har et par gange fremhævet, at det efter mit skøn er nødvendigt, at man i disse affærer går frem med en betydelig følsomhed for ikke at slå noget af det værdifulde, vi har baseret vort arbejde på igennem så mange år, i stykker, da mangfoldigheden i Dansk historieforskning er og bliver en af vore styrker. Jeg synes derfor, at der er noget beklageligt i, at man vel nævner selskaber i § 1, men ganske går uden om dem i det øjeblik, det kommer til spørgsmålet om at fordele repræsentanter i dette Fællesudvalg, så jeg vil dog spørge, om det ikke er en fejltagelse, og om man ikke, når man vil koordinere også arbejdet for selskabernes vedkommende og tage hensyn til dem, skulle sørge for, at de fik en passende repræsentation i udvalget. Allerede som selskaber må de vel have et rimeligt krav på en repræsentation, men man må jo også huske på, at der er nogle historikere, der simpelthen er ansat

og arbejder i disse selskaber og som måske kun kan finde en repræsentation derigennem. Overhovedet må man vist erkende, at skemaet som det her er opstillet ikke er fuldtud dækkende. Der er bortset fra de specialgrupper, der lige har haft anledning til lydelig at gøre deres synspunkter gældende, forskellige smågrupper af historikere, der ikke er repræsenteret gennem institutioner. Det havde været heldigt, som professor Hannestad sagde, om man havde haft lejlighed til at kigge lidt på det her i forvejen, så vi havde haft en bedre mulighed for at bedømme det. Det, der føres igennem, bør være velovervejnet og tage rimeligt hensyn til alle sider.

Kandidatstipendiat *Thomas Riis*: Når man er begyndt at tage visse ting under overvejelse, under alvorlig overvejelse endda, i forbindelse med disse statutter, og der har været rejst spørgsmål om studenters og stipendiaters repræsentation, kan man også begynde at overveje, hvad begrebet videnskabeligt uddannede danske historikere omfatter. Faget forhistorisk arkæologi går pr. definition op til år 1300. Desuden er der kunsthistorikerne, og jeg ved, at professoren i kunsthistorie i København er meget interesseret i samarbejde med historikere. Hvad med at tage disse med ind? Ligeledes kirkehistorikere, men dem har vi været inde på især i middelaldersektionen i eftermiddags. Til Gunhild Nissen vil jeg sige, at jeg aldeles ikke kan tilslutte mig hendes forslag om boykot, dertil har jeg faktisk haft for meget ud af dette møde.

Adjunkt *Niels Andersen*: Jeg tror nok, at vi skal lade være at overdimensionere problemet om fastansættelse. Vi er på vej mod smidigere begreber på mange punkter, og jeg tror nok, at man med hensyn til begrebet fastansættelse i fremtiden må sige, at hvis det drejer sig om hovedstillingen, så er det fastansættelse, selv om den er tidsbegrænset. Derfor vil en kandidatstipendiat eller en adjunkt også være fastansat i den forstand.

Universitetsadjunkt *Th. Lyby Christensen*: Det har glædet mig at høre, at de fremlagte statutter trods alt skal betragtes som udkast til diskussion. Jeg kan tiltræde de betragtninger, der ligger til grund for den økonomi, man har tilstræbt med hensyn til antallet af medlemmer i udvalget. Det er klart, at der må ikke være for mange, men ser man ned over siden, så er der alligevel en hel del forskellige institutioner, der regnes sammen om 1 repræsentant. Jeg har en fornemmelse af, at der kunne godt foregå

en hel del i den ene af disse institutioner, som de to eller adskillig flere andre ikke mærkede noget til, og dertil kommer så, at nogle af disse bestemmelser faktisk skal fortolkes, hvis de skal svare til mødet, som det er nu. Vi er en 4-5 stykker, som har haft den glæde og fornøjelse at blive indbudt og deltage, men som vistnok ikke rigtig er her. Vi er kirkehistorikere og er indbudt som kirkehistorikere, men skal vi finde os selv, så skal vi betragte os som videnskabeligt uddannede og fast ansatte inden for fagene historie, samfundsfag, statskundskab eller materiel folkekultur. Vi har ikke noget imod, at vi ikke er nævnt, det er helt i orden, men det vil dog alligevel sige, at vi kan fortolkes af vejen ved en senere lejlighed, hvis man skulle ønske det. Derfor kunne jeg tænke mig, at der blev indføjet en eller anden passus om, at der ikke alene forudsættes et valgkollegium for disse institutioner, som skal repræsenteres sammen, men også et permanent kontaktudvalg. Det vil ikke alene have den fordel, at man sikrer en vis kontinuitet; man vil også opnå den sikkerhed, at repræsentanten dårligt kan komme udenom at konsultere alle de forskellige folk, han repræsenterer. Jeg vil altså foreslå et permanent kontaktudvalg i stedet for valgkollegium.

Universitetslektor *Johny Leisner*: Klokkeren er snart 6, og mødet nærmer sig sin afslutning. Det vil sige, at det er det klassiske tidspunkt til at foreslå et nyt kup. Jeg kan forstå på nuværende tidspunkt, at disse statutter, som vi har fået ikke til diskussion, til vedtagelse eller til forkastelse, men til orientering, drejer sig om interne statutter for 8 mennesker. Det som vi gerne skal frem til på en eller anden måde, det er jo at komme over denne interimistiske situation, og jeg vil foreslå, at man får nedsat et nyt udvalg med repræsentanter både for universiteterne, for institutionerne og for studenterne til at planlægge eller udarbejde nye statutter og til at genoptage diskussionen om, hvad formålet med dette Fællesudvalg er. Jeg tror ikke, det er tilstrækkeligt at konkludere, at vi skal mødes hvert andet år, det må være noget mere.

Professor *Svend Ellehøj*: Jeg finder Johny Leisners forslag stort, men må vel alligevel til at runde diskussionen af.

For det første til professor Hannestad: De argumenter, du fremførte, er overbevisende og tungtvejende; navnlig forekommer det mig, at forskningsrådenes habilitetsregler, som du redegjorde for, simpelthen forhindrer, at I indtræder. Jeg mener ikke, at det

kan diskuteres mere. Du har ret. Et andet punkt, som jeg var glad for at blive gjort opmærksom på, var det særlige problem med de tilgrænsende videnskaber. Erfarne folk er altid gode at høre.

Bortset derfra, så var der vel nok en lille smule fastelavn i noget af det sidste, vi hørte, men det var da også på tide, at vi opdagede, det var i fastelavnen, vi havde været her. Lad os lige gøre os klart, hvad det er vi har med at gøre. Det er et udvalg, som ingen indflydelse har overhovedet. Ganske vist har det åbenbart været opfattet som en slags frimureri, og jeg tror, at man i visse kredse har ventet revolution eller et intrigenet, der langsomt lagde sig under hele den danske historikerverden og på et eller andet tidspunkt ville udvikle sig til et vod, der opslugte alt. Det har faktisk ikke på noget tidspunkt været hensigten.

På den anden side er det yderst rimeligt, at man diskuterer, da vi nu har fået arrangeret dette møde, og det er da indlysende, at alle historikere skal have mulighed for at ytre sig om disse problemer. Når jeg sagde, at statutterne ikke skulle vedtages her, så hænger det sammen med, at de skal ud til udtalelse en lang række steder; vi er ikke nok her til at træffe den endelige afgørelse. Hvis det viser sig, at man rundt omkring kan tiltræde vore statutter – utvivlsomt i revideret skikkelse – kan vi måske sige, at Fællesudvalget er kommet ind i faste baner. Men det er også tænkeligt, at det skal omstruktureres fuldstændigt, det må vise sig.

Jeg siger hermed tak for modtagen kritik og belæring og for de 2 dage, vi har haft sammen.

Institutionsrapporter om igangværende og planlagt forskning

1. CENTRALINSTITUT FOR NORDISK ASIENFORSKNING

Instituttet er oprettet på initiativ af Nordisk Råds komité for kulturelle anliggender og begyndte sin virksomhed i sommeren 1967. Dets formål er at støtte alt arbejde, som kan tjene til at udvide vort kendskab til Asien, såvel på videnskabeligt som mere alment plan. For at varetage denne opgave vil instituttet først og fremmest fungere som informations- og dokumentationscentrum. Forskningsmateriale, bøger, tidsskrifter og aviser (ugeudgaver) stilles til rådighed, og der afholdes foredrag, kurser m. v. Med hensyn til institutbibliotekets opbygning er der etableret samarbejde med Det kgl. Bibliotek, som endvidere har deponeret en del af sin værdifulde orientalske samling på instituttet. Instituttets egne anskaffelser omfatter fortrinsvis bibliografier, håndbøger, vigtige videnskabelige værker, tidsskrifter og samlinger af forskningsmateriale. Muligheden for at erhverve microfilm og microfiches af vigtige samlinger udnyttes i vid udstrækning. En serie af videnskabelige publikationer vedrørende Asien er planlagt, de første to skrifter vedrørende dechifrering af Indus-skriften udsendes i 1969. Med tiden vil særlige forskningsprojekter blive sat i gang, det første omfattende en række tværvidenskabelige studier vedrørende Sydøstasien er i efteråret 1969 etableret ved instituttets forskningsstation i Lampang, Thailand. I øvrigt henvises til instituttets Newsletter, der udsendes 2-3 gange årligt for løbende underretning om instituttets aktiviteter.

Inden for dokumentationsvirksomheden fremhæves:

1. Udarbejdelse af en fælleskatalog med oplysninger om alle bøger og manuskripter vedrørende Asien, som er tilgængelige i de nordiske lande.
2. Indsamling af bøger og tidsskriftartikler om minoritetsproblemer i Sydøstasien.
3. Indsamling af materiale på microfilm og microfiche om Indiens økonomiske historie i moderne tid.

2. DANMARKS JOURNALISTHØJSKOLE, INSTITUT FOR PRESSEFORSKNING OG SAMTIDSHISTORIE

Løbende forskningsprojekter:

1. Undersøgelse af informationspolitik i EEC v/ Peter Poulsen Tjerk (ventes offentliggjort i 1969).
2. Indholdsanalyser af udenrigsstof i danske og udenlandske aviser i 1968.

Planlagte publikationer:

3. Undersøgelse af den illegale nyhedsformidling i, til og fra Danmark under Besættelsen, koncentreret omkring det illegale nyhedsbureau „Information“ v/ stud. mag. Erik Lund.
4. Genudgivelse af Tage Kaarsted: Regeringskrisen i 1957.
5. Genudgivelse af H. P. Clausen: Aviser som historisk kilde.

Indsamlingsprojekt:

6. Instituttet indsamler avisudklip især om politiske emner. Der abonneres på Utrikespolitiska Institutets (Stockholm) „arkivtjeneste“, som dækker de vigtigste udenlandske aviser. Institutet har derfor især udbygget sin egen indsamling af danske og nordiske avisudklip.

3. DANMARKS LÆRERHØJSKOLE, INSTITUT FOR DANSK SKOLEHISTORIE

Løbende forskningsprojekter:

1. Forholdet mellem den offentlige skole og befolkningen på landet i perioden ca. 1880–1910 v/ højskoleadjunkt, cand. mag. Gunhild Nissen.
Skolens trivsel dels som elementarskole dels som kulturinstitution i videre forstand forsøges anskuet ud fra samspillet mellem befolkningens kirkelig-politisk-kulturelle særpræg, de økonomiske vilkår og de enkelte personligheder.

2. Dansk skolepolitik ca. 1870–1920'rne med særligt henblik på den højere skole v/ afdelingsleder, cand. mag. Vagn Skovgaard-Petersen.
Undersøgelsen søger at bestemme de ideer og interesser, der gjorde sig gældende i skolepolitikken, især i spørgsmålene om skolens struktur og undervisningens indhold.
3. Besættelsestidens behandling i forskning og skoleundervisning v/ professor, dr. phil. Roar Skovmand.
4. Indsamling af beretninger (evt. interviews), der kan belyse udformningen af dansk skolepolitik i den sidste menneskealder. Især er man interesseret i at få oplysninger om baggrunden for folkeskoleloven af 1937, om besættelsestidens skolehistorie og om baggrunden for seminarieloven af 1954 og skolelovene af 1958.

Planlagte forskningsprojekter:

5. Den fynske friskoles udvikling i 19. århundrede.
6. Undersøgelser i enkelte undervisningsfags historie.

Publikation under overvejelse:

7. Dagbøger m. v. vedr. forsøgsundervisningen i 1920'rne, særligt de såkaldte Vanløse-forsøg.

4. DANMARKS LÆRERHØJSKOLE, HISTORISK INSTITUT

Hovedopgaverne for de videnskabelige medarbejdere ved instituttet er almindelig videreuddannelse af lærere samt undervisning med henblik på den faglig-pædagogiske kandidatgrad (eventuelt licentiatgrad) og forskning inden for det faglig-pædagogiske område, dvs. studiet af formidlingsprocessen og stofudvælgelsen i historieundervisningen. En række af medarbejderne arbejder tillige individuelt med historisk forskning. Dette er et led i deres arbejde ved institutionen, uanset at den pædagogiske forskning må være hovedopgaven for Danmarks Lærerhøjskole.

5. DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING

Dansk historisk Fællesforening varetager ikke egentlige forskningsprojekter, men udsender bøger og andre hjælpemidler, som kan fremme dansk historisk forskning og støtte interessen for historie. I foreningens tidsskrift *Fortid og Nutid* bringes regelmæssigt bibliografiske oversigter over den nyere litteratur inden for forskellige historiske forskningsgrene.

Publikationer under udarbejdelse:

1. Statistik for historikere v/ universitetslektor Erling Olsen.
2. Oversigt over den nyeste arkivlitteratur v/ arkivar, mag. art. Grethe Ilsøe (vil fremkomme i *Fortid og Nutid*).

Planlagte publikationer:

3. I foreningens håndbogsserie planlægges bind om historisk metode, personnavne og bindingsværk.
4. Historisk atlas for Danmark (i samarbejde med Københavns Universitet, Historisk Institut).

6. DANSK KULTURHISTORISK MUSEUMSFORENING

Løbende forskningsprojekter:

1. Bykerneundersøgelse i Århus v/ Forhistorisk Museum.
2. Bykerneundersøgelse i Viborg v/ Viborg Stiftsmuseum.
3. Bykerneundersøgelse i Ribe v/ Antikvarisk Samling.
4. Undersøgelse af vikingetidsbopladsen Okholm v/ Antikvarisk Samling, Ribe.
5. Undersøgelse af Køges ældre huse og kvarterer v/ Køge Museum i samarbejde m. Nationalmuseet.
6. Undersøgelse af Mogensgade i Viborg 1660–1860 v/ Viborg Stiftsmuseum.
7. Undersøgelser over ældre skibsbyggeri v/ Handels- og Søfartsmuseet.
8. Undersøgelser af ældre glasværker v/ Ålborg historiske Museum.

9. Undersøgelser af pottemageri på Sundeved og Als v/ Museet på Sønderborg Slot.
10. Undersøgelser af pottemageriet på Lolland-Falster v/ Lolland-Falsters Stiftsmuseum.
11. Skolehistoriske undersøgelser v/ Lolland-Falsters Stiftsmuseum.
12. Totalinventering af dansk sølv v/ Tønder Amts Museum i samarbejde m. Nationalmuseet.
13. Undersøgelser af sølvmedehåndværket i Sønderjylland v/ Tønder Amts Museum.
14. Undersøgelser af hollandsk fajance i Danmark v/ Museet på Koldinghus.
15. Undersøgelser af øksetyper v/ Kalundborg Museum.
16. Undersøgelser over middelalderligt importmateriale v/ Antikvarisk Samling, Ribe.
17. Undersøgelser af polske landarbejders forhold v/ Lolland Falsters Stiftsmuseum i samarbejde med Nationalmuseet.

7. DANSK UDENRIGSPOLITISK INSTITUT

Instituttet har til opgave at „fremme dansk forskning af international politik, herunder konfliktforskning med relevans for international politik“ og i dette øjemed at iværksætte og samordne forskningsprojekter eller understøtte projekter udført af andre. Instituttet har ydet økonomisk støtte til bl.a. nedrustningsstudier ved Københavns Universitets Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, studierne over Versaillesfreden sammested, Det udenrigspolitiske Selskabs projekt „Danmark og NATO“ samt projekt vedr. Den internationale Domstol, som udføres af Institut for Freds- og Konfliktforskning.

Løbende forskningsprojekter:

1. ABM-systemernes problematik v/ sekretær Nikolaj Petersen. Afsluttet i 1969.
2. Småstaten i international politik. Projektet sigter på en teoretisk studie af småstaters adfærd i international politik, baseret på foreliggende litteratur, sammenlignende

studier af de nordiske staters deltagelse i international politik og en systematisk studie af Danmarks udenrigspolitik i det danske beslutningsmilieu. Der tilsigtes et nordisk samarbejde om projektets gennemførelse.

3. En interview-undersøgelse af udenrigspolitiske attituder i den danske befolkning (i samarbejde med Institut for Statskundskab ved Århus Universitet)

8. DEN DANSKE HISTORISKE FORENING

Foreningens vigtigste opgave er udgivelsen af *Historisk Tidsskrift* (to hæfter, subs. ét dobbelthæfte årligt). Efter tidsskriftets tradition lægges der i særlig grad vægt på publiceringen af videnskabelige afhandlinger vedrørende dansk (nordisk) historie, hvortil kommer de indgående recensioner af den vigtigste videnskabelige litteratur om samme emnekreds. I de senere hæfter er der desuden lagt stor vægt på forskningsoversigter, som fortrinsvis behandler emner indenfor europæisk historie, samt på en alsidig orientering i form af korte anmeldelser om nyere historisk litteratur fra ind- og udland (rubrikken „Nyt fra historisk videnskab“).

Publikationer under udarbejdelse:

1. Dansk historisk Bibliografi 1913–1942. Bind IV–VI. Ved overarkivar, dr. phil. Henry Bruun.
2. Dansk historisk Bibliografi 1967. Ved Bente Pedersen. Med denne årsbibliografi, som forventes udsendt i efteråret 1969, genoptager Den danske historiske Forening i samarbejde med Dansk historisk Fællesforening den virksomhed, som af økonomiske grunde blev afbrudt efter udsendelsen i 1945 af „Fortegnelse over historisk Litteratur vedr. Danmarks Historie 1940“.

Planlagte publikationer:

3. Dansk historisk Bibliografi 1948–1966. (Evt. 1948–69). Arbejdet på denne bibliografi, som vil dække lakunen mellem Henry Bruun: „Dansk historisk Bibliografi 1943–1947“ og de nye årsbibliografier, forventes påbegyndt i 1970.

4. Med passende mellemrum, formentlig 10 år, er det hensigten at samarbejde og supplere de udsendte årsbibliografier, således at der kan skabes sidestykker til allerede foreliggende store bibliografier.

9. DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

Udgivelsesarbejder:

1. *Diplomatarium Danicum*.
 1. *række*. Til og med 1249. Udgives af C. A. Christensen, Herluf Nielsen, Niels Skyum-Nielsen og Lauritz Weibull (†). Der arbejdes fortsat med redaktionen af bind 1 (tiden op til 1052).
 3. *række*. 1340–1412. Udgives under ledelse af C. A. Christensen.
 - Bind 5*, omfattende årene 1357–60, udgivet af C. A. Christensen og Herluf Nielsen, de tyske tekster af Peter Jørgensen, blev udsendt 1968. *Bind 6*, årene 1361–63, ved de samme udgivere er under opsætning.
2. *Danmarks riges breve*.
 3. *række*. 1340–1412. Udgives under ledelse af Frantz Blatt.
 - Bind 5*, årene 1357–60, udarbejdet af C. A. Christensen, Herluf Nielsen og Karsten Friis Johansen, de tyske tekster af Ernst Dittmer, blev udsendt 22. februar 1968. *Bind 6*, årene 1361–63, ved de samme udgivere, er under opsætning.
3. *Thomas Kingo. Samlede skrifter. I–VII*.

Udgives af Hans Brix (†), Paul Diderichsen (†) og F. J. Billeskov Jansen, samt Kaj Bom og for den personalhistoriske kommentars vedkommende under medvirken af Albert Fabritius. Kommentaren til bind III foreligger opsat; der arbejdes fortsat med kommentaren til andet bind.
4. *Breve fra og til Rasmus Rask. I–III*.

Udgives af Louis Hjelmslev (†) og Marie Bjerrum. Tilsyn: Jørgen Glahder (†). Bind III udgives 1969.

5. Middelalderens danske bønnebøger. I–V.
Udgives af Karl Martin Nielsen. Arbejdet forventes genoptaget til efteråret.
6. Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1809–29. I–V.
Udgives af Daniel Preisz. Kommentaren til bind II foreligger i 3. korrektur og ventes udsendt i maj måned. Arbejdet med kommentaren til tredje bind fortsættes, og endvidere arbejdes der med tilvejebringelse af teksterne til 3. række, omfattende brevene 1830–50.
7. Corpus philosophorum danicorum medii aevi. I–V.
Udgives af Alfred Otto Heinrich Roos under medvirken af Jan Pinborg og Søren Skovgaard Jensen. Der arbejdes fortsat med skrifter af Boëtius de Dacia samt med Thuo de Vibergis. Boëtius: Modi significandi foreligger i korrektur.
8. Utrykt dansksproget stof fra middelalderen.
Under ledelse af Erik Sønderholm. Gammeldanske diplomer 2. række I–II, tiden 1411–23, er udsendt ultimo marts 1968. Det sidste bind i denne række, 1424–30, ventes færdigt i 1969. Endvidere er følgende tekster i årets løb gjort klar til udsendelse: Den gld. passions-traktat, Bonaventura (Meditationes, 25 Punkter, Stimulus amoris), Lægebog (Harpestreng); der arbejdes for tiden på færdiggørelse af de utrykte dele af Gamle danske Bibel.
9. Anders Arrebos samlede skrifter. I–IV.
Udgives af Vagn Lundgaard Simonsen under medvirken af Jørgen Glahder (†) og F. J. Billeskov Jansen.
10. Provst Frederik Schmidts dagbøger. I–III.
Udgives i samarbejde med Det norske sprog- og litteraturselskab af Ole Jacobsen og Johanne Brandt-Nielsen. Tilsyn: Daniel Preisz og H. Topsøe-Jensen. Bind II er under opsætning.
11. Breve fra og til Ole Worm. I–III.
Oversat af H. D. Schepelern under medvirken af Holger Friis Johansen. Bind III med registre udkom 1968.
12. Georg Zoëga. Briefe und Dokumente.
Udgives af Øjvind Andreasen. Bind I udkom 1967.
13. Søren Kierkegaards papirer (1–20, fotografisk optryk) 21–23.

Udgives i samarbejde med Søren Kierkegaard-Selskabet af Niels Thulstrup. Af det fotografiske optryk af de første 20 bind (som ikke er udgivet af Selskaberne) er udkommet bind 1–3. Opsætningen af bind 21–23 er påbegyndt.

14. Breve fra og til Holger Drachmann. I–II.
Udgivet af Morten Borup. Brevene, der omfatter perioden 1862–83, udkom 1968. Det er hensigten at søge en 2. række, tiden 1884–1908, gennemført.

Udgivelsesarbejder under forberedelse:

15. Gamle danske domme.
Udgives af Troels Dahlerup og Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Albert Fabritius og Kristian Hald. Materialeindsamlingen er afsluttet.
16. Ordbog over det ældre danske sprog.
Under ledelse af Erik Sønderholm.
17. Jacob Worms levned og skrifter. I–III.
Udgives af Erik Sønderholm. Tilsyn: Poul Lindegård Hjorth og Albert Fabritius. Bind II, kommentaren, er under udarbejdelse, og til bind III, levnedbeskrivelse m.v., foreligger et foreløbigt manuskript.
18. Holberg-ordbogen.
Hovedredaktør: Aage Hansen. Medarbejdere: Svend Eegholm-Pedersen og Christopher Maaløe. Medvirkende ved udgaven: Johs. Brøndum-Nielsen.
19. Den danske rigslovgivning.
Udgives af Erik Kroman med bistand af Erik Reitzel-Nielsen. Teksten indtil 1400 er under opsætning.
20. Danmarks kirkelige lovgivning før reformationen.
Udgives af Erik Buus. Der arbejdes fortsat med tekstkonstitutionen.
21. Danmarks præstehistorie 1536–1966.
Redigeres af Knud Banning, Henning Heilesen og Erik Reitzel-Nielsen. Der arbejdes fortsat med det ældre biografiske stof i Helsingør stift. Det nyere biografiske stof foreligger i udkast for østifternes vedkommende. Der arbejdes med de administrative indledninger i Roskilde stift.

22. H. C. Andersens dagbøger.
Udgives under ledelse af Kåre Olsen og H. Topsøe-Jensen af Tue Gad, Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber.
23. Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med danske 1857–74.
Udgives af Øyvind Anker og Torben Nielsen. Bind I foreligger i korrektur, men afventer kommentaren.
24. Leonore Christine Ulfeldts Hæltinners Pryd.
Udgives af Christopher Maaløe. Arbejdet med kommentaren forventes afsluttet i årets løb.
25. D. G. Monrads breve.
Udgives af Svend Hauge. Udkommer i februar 1969.
26. Martin Andersen Nexø's breve.
Udgives af Børge Houmann. Bind I er opsat.
27. Holger Danske-serien.
Udgives af Knud Togeby. Tilsyn: H. Bach. Værket: Ogier le Danois dans les littératures européennes udkommer i februar 1969.
28. Gamle danske skuespiltekster.
Arbejdet er nu blevet genoptaget, og udgaven vil blive besørget af Iver Kjær.

10. DET KONGELIGE BIBLIOTEK

De af Det kongelige Bibliotek planlagte og iværksatte udgivel-sesarbejder og projekter til lettelse og fremme af den historiske forskning i Danmark skal ses i sammenhæng med bibliotekets stilling som dansk nationalbibliotek, som hovedbibliotek for en lang række humanistiske og samfundsvidenskabelige fag (herunder historie med de fleste historiske hjælpevidenskaber og bidiscipliner), som hjemsted for en række særlige afdelinger (for håndskrifter, kort og billeder mv.), og som landets bogmuseum med forpligtelse til bl.a. at foretage anskaffelser vedrørende bog-, biblioteks- og papirhistorien. Disse funktioner er selvsagt alle af betydning for dansk historisk forskningsarbejde i videste forstand, men er på den anden side så bredt orienterede, at de kun i enkelte tilfælde har udkrystalliseret sig i varetagelsen af snævert

faghistorisk definerede opgaver. I årsskriftet „Fund og Forskning i Det kongelige Biblioteks samlinger“ offentliggøres kilder og afhandlinger vedrørende lærdoms- og litterærhistorie, bog- og bibliotekshistorie og andre emner af dansk kulturhistorie.

Ud fra det synspunkt at mange af bibliotekets projekter inden for områderne accession, registrering, katalogisering og publicering, selv om de har et principielt alment sigte, også – og ikke mindst – tjener den historiske forskning, vil der nedenfor blive anført de vigtigste og formentlig mest relevante i den givne sammenhæng. Det betones dog, at der er tale om et forholdsvis summarisk udvalg. Yderligere oplysninger om bibliotekets virksomhed fremkommer regelmæssigt i „Meddelelser fra Rigsbibliotekaren“ (fire numre årligt, distribution gennem bibliotekets kontakt- og oplysningsafdeling). Kortfattede årsoversigter bringes i „Fortid og Nutid“ under rubrikken: Institutionernes virksomhed. En fuldstændig fortegnelse over erhvervelsen af nyere udenlandske bøger findes i den af Rigsbibliotekarembetet årligt udgivne Accessionskatalog (for året 1968 udg. 1969). „Alfabetisk liste over Det kgl. Biblioteks nyerhvervelser af løbende udenlandske periodica og serier i årene 1953–65“, tr. 1967, føres ajour ved kvartårligt udsendte lister over „Nyerhvervede periodica og serier“ (fås vederlagsfrit).

1. Danske afdeling og Nationalbibliografisk afdeling

Registreringsprojekter

Udarbejdelse af periodica-registrarer omfattende bl.a. ukatalogiserede danske periodiske småtryk 1960 ff., f.eks. politiske lokalblade, firmaberetninger, byrådsforhandlinger, kommunalregnskaber etc. Det samlede antal af registrerede periodica forventes at ville komme til at udgøre henved 14.000 titler.

Udgivelsesprojekter

1. Mikrofilming af samtlige danica trykt før 1601 – herunder danica i andre biblioteker. Når fotograferingen er fuldført, vil kopier kunne købes.
2. Et supplement til „Lauritz Nielsen: Dansk Bibliografi 1482–1600“. Soges færdigredigeret i foråret 1970.

3. Et indeks over danske blandede tidsskrifter 1913–14, som dækker lakunen mellem „Danske blandede Tidsskrifter 1855–1912“ og „Dansk Tidsskrift Index“ 1915 ff. Planlagt udgivet forsommeren 1970.
4. Forberedende arbejder til et indeks over danske humanistiske tidsskriftsrækker ca. 1720–1830.
5. En Groenlandica-bibliografi. Arbejdet hermed har stået på i en årrække og nærmer sig afslutningen.
6. Mikrofilming af grønlandske blade. En fortegnelse udkommer foråret 1969.
7. Et grønlandsk avis- og tidsskriftindeks 1969 ff. samt færdiggørelse af årgangene 1963–1968. Redigeres i samarbejde med Det grønlandske Landsbibliotek, Godthåb.
8. En bibliografi og ikonografi over krigen 1864. Udarbejdet sammen med bibliotekarstaben ved Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek, Kiel, og planlagt udgivet eftersommeren 1970.
9. En ny udgave af Leo Buschardt, Albert Fabritius og Helge Tønnesen: „Besættelsestidens illegale blade og bøger 1940–45“. Under udarbejdelse.

I øvrigt udgives i samarbejde med en særlig komité „Bibliography of old Norse-Icelandic Studies“ (udkommer årligt), og der ydes biblioteksteknisk og faglig assistance til udarbejdelsen af den danske historiske årsbibliografi 1967 ff.

2. Udenlandske afdeling

Accessionsprojekter

Indkøbet af historisk faglitteratur er i finansåret 1969/70 budgetteret til 140.000 kr. foruden udgifterne til de historiske tidsskrifter og monografiserier. Desuden afholdes udgifterne til indbinding over en særlig konto. Beløbet 130.000 kr. administreres af bibliotekarer, som tillige er historikere (fagreferenter), og anvendes til indkøb af kurant udenlandsk historisk litteratur, herunder litteratur om tidligere danske områder og kolonier, forsåvidt som den ikke anskaffes af bibliotekets Danske afdeling, samtidig med at der efter behov – på kortere eller på længere sigt – tages særlige hensyn til litteratur om bestemte emner eller vedrørende bestemte land-

områder. Således anskaffes med henblik på de stærkt voksende muligheder for, at forskere og institutioner kan erhverve mikrofilm af arkivalier i udenlandske arkiver, i stigende omfang trykte og dupliserede arkivførere, -registraturer og -inventarer, bl.a. m. henblik på medarbejderne ved Diplomatarium Danicum. Der foretages f.t. ekstraordinære indkøb af litteratur vedrørende Asiens historie som støtte for det nyoprettede Centralinstitut for nordisk Asienforskning, ligesom der både for at udfylde en lakune og for at støtte igangværende forskning inden for området anskaffes ældre og nyere litteratur vedr. Syd- og Mellemamerikas historie.

Efter aftale med de historiske fagreferenter foretager bibliotekets tidsskriftafdeling for tiden særkøb af reprints af hidtil manglende rækker af vigtigere nordamerikanske historiske tidsskrifter, heriblandt historiske tidsskrifter fra amerikanske enkeltstater med skandinaviske befolkningsindslag.

Katalogiseringsprojekter

Der arbejdes på en færdiggørelse af nyere samlings fagkatalog for historie.

Der arbejdes med planer om at udarbejde trykte kataloger baseret på EDB, bl.a. med det formål at sætte biblioteket i stand til at yde mere effektiv og differentieret dokumentationstjeneste.

Udgivelsesprojekter

Biblioteket yder faglig medvirken til udarbejdelsen af en introduktion til historiestudiet med særlig henblik på håndbogsbenyttelse og de bibliografiske hjælpemidler til brug for historiestudiet. „Introduktion til Historie“, red. af forskningsbibliotekar Bent Jørgensen m. fl., udkommer 1970.

3. Særsamlingerne

Håndskriftafdelingen

Foruden den løbende accession og registrering af håndskrevne kilder til dansk litteratur- og kulturhistorie, herunder topografi og personalhistorie m.v., registreres i samarbejde med „Kommissionen for registrering af litterære kilder

til dansk historie“ kilder til dansk historie i udenlandske samlinger.

På initiativ af og i samarbejde med forfatteren Leo Kari foretages en indsamling af breve m.v. fra danske frivillige i den spanske borgerkrig.

En samling breve fra pave Urban 6 (Ny kgl. Saml. 1829 2°) er under udgivelse. Samlingen, som supplerer de hidtil kendte brevrækker, udgives af biblioteket ved universitetslektor, cand. mag. Herluf Nielsen.

Der forberedes en facsimileudgave af Felipe Guama Pomo de Ayalas inkakrønike (Gl. kgl. Saml. 2232 4°).

Kort- og Billedafdelingen

Afdelingen, hvis formål er ved accession og registrering at skabe en dokumentationscentral for kort- og billedmateriale, har under udarbejdelse en revideret og betydeligt udvidet udgave af Bjørn Ochsner: „Fotografer i Danmark indtil år 1900“. Udkommer 1970.

Der forberedes endvidere en revideret og øget samlet udgave af Westergaards og Strunks fortegnelser over dansk portrætgrafik samt en udgivelse af silhouetter af danskere, nordmænd og holstenere i slutningen af 1700-tallet.

Der foretages en registrering af ældre glober i danske samlinger med henblik på udgivelse af en trykt fortegnelse.

Orientalisk afdeling

Udgivelsen af en beskrivende katalog, „Catalogue of Oriental manuscripts, xylographs etc. in Danish collections“ er påbegyndt.

4. Bog- og papirhistorie m.v.

En dansk papirhistorie er under udarbejdelse som led i en nordisk papirhistorie, og der arbejdes på en registrant over danske vandmærker.

Biblioteket forbereder ved konservator Ove K. Nordstrand øvelsesrækker i papirhistorie, bl.a. beregnet for faghistorikere.

Biblioteket forbereder endvidere ved Jesper Trier en bog om nepalesisk papirmageri.

11. DET KONGELIGE DANSKE SELSKAB FOR FÆDRELANDETS HISTORIE

Selskabets publikationsvirksomhed er koncentreret om kildeudgaver. Udgivelsen sker dels i form af selvstændige værker, dels i tidsskriftet Danske Magazin.

Løbende udgivelsesarbejder:

1. Christian VIII's dagbøger v/ administrator, dr. phil. Albert Fabritius, cand. polit Finn Friis og fru Else Kornerup. 2. bind omfattende tiden 1815–22 er i arbejde.

Planlagte udgivelsesarbejder:

2. Oluf Rosenkrantz' Apologia nobilitatis.
3. Joh. L. Carstens optegnelser fra de dansk-vestindiske øer.
4. Lord Clarendons breve vedr. Danmarks forhold under Krimkrigen v/ amanuensis, cand. mag. Jørgen Schoubye (vil fremkomme i Danske Magazin).
5. Hans Grams brevveksling med udenlandske lærde v/ mag. art. Johan Bruun Skalberg (vil fremkomme i Danske Magazin).

12. ERHVERVSARKIVET

Erhvervsarkivet udgiver Erhvervshistorisk Årbog.

Løbende forskningsprojekter:

1. En undersøgelse af arbejdskonfliktens forløb i Århus under lock-outen 1899; den ventes publiceret i 1969.
2. En undersøgelse over kornhandelens omfang og organisation ca. 1870– ca. 1970; den ventes afsluttet og publiceret i 1971.
3. En undersøgelse over økonomiske og sociale forhold i Ribe i det 17. århundrede, idet man ønsker ved benyttelse af forskellige købmandsregnskaber også at fastslå deres værdi til belysning af det nævnte spørgsmål.

13. HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

Samfundet varetager en omfattende udgivervirksomhed, således udgivelse af Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift.

Planlagte udgivelsesarbejder:

1. En række, fortrinsvis latinske breve til Johannes Pistorius, præst i 16. årh. i Tetenbøl, Ejdersted v/ pastor A. Andersen, Haderslev. Brevene udgives i xerox-kopier i begrænset oplag. Der udarbejdes udførlige registre på dansk.
2. Laurids Skaus breve til sønderjyske venner. Udgivet ved H. V. Gregersen.
3. Harald Jørgensen: Genforeningens historie I–II.
4. G. Japsen: De nordslesvigske sparekasser 1818–1968.

14. JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

Selskabet udgiver tidsskriftet 'Historie', der har bevaret det gamle navn 'Jyske Samlinger' som undertitel. Navneændringen (1966), der fortrinsvis var dikteret af praktiske hensyn, var den endelige bekræftelse på den udvikling, som allerede flere år tidligere havde ført til, at 'Jyske Samlinger' var blevet et tidsskrift for almen historie. Tidsskriftet udsendes i reglen to gange om året.

Selskabet forestår ikke selv forskningsarbejder, men varetager publicering af videnskabelige undersøgelser og kildesamlinger, dels i en selvstændig skriftrække, dels i 'Historie'.

15. KØBENHAVNS UNIVERSITET, INSTITUT FOR DANSK KIRKEHISTORIE

I nær forbindelse med instituttet udsender Selskabet for Danmarks Kirkehistorie: Kirkehistoriske Samlinger.

Løbende forskningsprojekter:

1. En ikonografisk registrant over Danmarks middelalderlige kalkmalerier, udarbejdet på grundlag af National-

museets materiale og suppleret ved inspektioner af middelalderlige kirker i Skåne, vil i 1969 blive udvidet med materiale fra Halland og Blekinge. Det er hensigten at udgive et engelsksproget værk med skematiske oversigter for hver enkelt kirke med angivelse af motivernes placering. Værket skal omfatte Danmark, de skånske provinser, Femern, Rygen og Sydslesvig. En gruppe af historikere, kunsthistorikere, etnologer og folkemindesamlere er i færd med at databehandle kalkmaleriregistranten.

2. En registrant over danske salmer indtil 1699 er under færdiggørelse.
3. Værket „Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede“, hvoraf Instituttet indtil nu har udsendt fem af de planlagte syv bind under redaktion af docent, dr. theol. A. Pontoppidan Thyssen, nærmer sig sin afslutning.
4. Studium af danske middelalderlige liturgiske håndskrifter.

16. KØBENHAVNS UNIVERSITET, INSTITUT FOR EUROPÆISK FOLKELIVSFORSKNING

Løbende forskningsprojekter:

1. Publikation om arkæologisk undersøgelse af landsbyen St. Valby v/ professor, dr. phil. Axel Steensberg.
Et fixpunktnet er nedfældet under pløjelaget, således at fremtidige arkæologer kan fortsætte undersøgelsen.
2. Undersøgelser af agerstrukturer og dyrkningsredskaber i Europa og Asien. Samarbejde er indledt med specialister i Kinas og Japans agrarhistorie. Arbejdet ledes af professor, dr. phil. Axel Steensberg.
3. Undersøgelse af boligforhold i Roskilde i 1700-tallet v/ amanuensis, mag. art. Lars Friis.
Som kilde benyttes i første omgang skifteprotokoller. Hvis materialet tillader det, vil undersøgelsen blive udvidet til at omfatte visse sider af byens næringsliv.
4. Undersøgelser over kornhøstens etnologi før mekaniseringen v/ universitetsadjunkt, cand. mag. Ole Højrup.

17. KØBENHAVNS UNIVERSITET,
INSTITUT FOR FOLKEMINDEVIDENSKAB

Løbende forskningsprojekter:

1. En langtidsundersøgelse (ca. 15 år) af folkekulturen på Djursland.
2. En langtidsundersøgelse (foreløbig beregnet til 3 år) af folkekulturen på den mellemslesvigske slette, udført i samarbejde med Dansk Folkemindesamling II og Sanghistorisk Arkiv i Århus.
3. Oversigt over det ikke-urbane teater (amatør- og dilettantteater, rejsende teater) i Danmark i tilknytning til Nordisk Sommeruniversitets forskningsprojekt: Teatret som social institution. Delrapporter ventes udsendt i 1969.
4. Oversigt over indholdet af et repræsentativt udvalg af danske ugeblade i 1968, suppleret med analyser af fiktionsstoffet, redaktionernes udvælgelsesprincipper vedr. stofområder samt af læservaner.

18. KØBENHAVNS UNIVERSITET, INSTITUT
FOR SAMTIDSHISTORIE OG STATSKUNDSKAB

Igangværende arbejder:

1. Fremstilling om lønteori v/ amanuensis Steen Leth Jepsen.
2. Fremstilling af udviklingen på det danske kapitalmarked v/ amanuensis Steen Leth Jeppesen.
3. Dansk forsvarspolitik 1918–26 v/ amanuensis Knud Larsen.
4. Prøveundersøgelse af meningsstrukturen i danske politiske partier v/ amanuensis Hans Jørgen Nielsen i samarbejde m. amanuensis Leif Christensen, Institut for Kultursociologi.
5. Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik v/ lektor Ole Karup Pedersen.
6. Beslutningsprocesser i international politik v/ universitetsadjunkt Ib Damgaard Petersen.

7. Studier omkring Versailles-freden 1919 v/ kandidatstipendiat Jørgen Sevaldsen, kandidatstipendiat Kay Lundgreen-Nielsen og universitetsadjunkt Inga Floto.
8. Studier af nedrustningsproblemer v/ amanuensis Bertel Heurlin.

Planlagte arbejder:

9. Studier af danske interesseorganisationer v/ professor Nils Andréén.
10. Vælgeradfærd v/ amanuensis Torben Worre.
11. Småstaters vilkår i international politik v/ lektor Ole Karup Pedersen.

19. KØBENHAVNS UNIVERSITET, INSTITUT FOR ØKONOMISK HISTORIE

Institut for økonomisk historie, der blev oprettet 14. juni 1967 som selvstændigt institut under Det filosofiske fakultet, har som hovedopgave at fremme forskningen inden for økonomisk historie i bredeste forstand, herunder også de aspekter af den sociale historie og kulturhistorien, der naturligt må ses i sammenhæng med økonomisk historie.

Den grundlæggende tanke bag instituttets arbejdsområde og faktiske virksomhed er et integreret samarbejde mellem historikere og økonomer samt andre forskere, der beskæftiger sig med økonomisk og social historie, herunder befolkningsstatistikere og sociologer. Kronologisk samler instituttets interesse sig hovedsageligt om nyere og nyeste tids historie.

På nordisk plan er instituttet domicil for Scandinavian Society for Economic and Social History and Historical Geography og for det af dette selskab udgivne tidsskrift, The Scandinavian Economic History Review (SEHR), hvis hovedredaktør er professor, dr. phil. K. Glamann. Tidsskriftets årgang 1968:2 vil indeholde en selektiv bibliografi over litteratur vedrørende økonomisk og social historie udsendt i de nordiske lande i 1967.

Internationalt formidler instituttet kontakten med Association Internationale d'Histoire Économique, ligesom det er hjemsted for den danske afdeling af Commission Internationale d'Histoire

Maritime, hvor det har bistået med udarbejdelsen af det danske afsnit af den under udgivelse værende internationale maritim-historiske bibliografi.

Løbende forskningsprojekter:

1. Fortsættelse af *A History of Prices and Wages in Denmark 1660–1800*, bl.a. på grundlag af det i 1940'erne og 1950'erne under det nu nedlagte Institut for Historie og Samfundsøkonomi indsamlede materiale. Der foreligger et meget stort, men på mange måder heterogent materiale, der er uddraget af godsarkiver, kæmner- og kirke-regnskaber, skiftedokumenter, handelskompagniregnskaber og af centraladministrative myndigheders regnskaber. Selv om man langt fra er nået til vejs ende med dette grundlæggende indsamlingsarbejde, kan man dog sige, at der er tilvejebragt en oversigt over de relevante kilder og deres betydning. På dette grundlag har amanuensis Erik Helmer Pedersen, der blev tilknyttet instituttet 1.2.1968 netop med henblik på denne opgave, påbegyndt en grundlæggende gennemgang af materialet, i første række godsarkiverne, med henblik på at bedømme og systematisere dette ud fra de internationalt accepterede normer for prishistoriske publikationer. Det er tanken at udgive dette materiale i næste bind af den danske prishistorie, evt. suppleret med kæmner- og kirke-regnskaber, idet bogen antagelig bliver en kombination af *kildeudgave* (de faktiske prisoplysninger) og kortere *fremstilling* (f.eks. ved benyttelse af diagrammer o.lign). Et tredje og formentlig sidste bind af prishistorien tænkes at indeholde det københavnske og det centraladministrative kildemateriale samt oplysninger om *lønninger* fra hele landet, og på lignende måde afsluttet med en kortere fremstilling. Ved hjælp af bind 1's generelle afsnit om pengeudstedelse, vekselkurser, sølvpriser og mønternes faktiske sølvindhold skulle det således være muligt at sætte oplysninger og priser i relation til hinanden og derved skabe basis for udsagn om realløn, konjunkturbevægelser, levelfod, godsøkonomi etc.

Det vil være nærliggende at søge dette prishisto-

riske materiale udnyttet i forbindelse med videregående studier, og det er også sket i en række tilfælde. Instituttet vil dog fortsat være i stand til at pege på en række konkrete specialestudier inden for prishistorien. I videre forstand skulle arbejdet bidrage til studiet af den økonomiske vækst i Danmark, og det er tanken sidenhen at kæde dette studium til igangværende undersøgelser vedrørende det 19. århundrede (Danmarks Statistik). Ud over det egentlige kildemateriale, således som det for øjeblikket foreligger i udskrevet stand på instituttets kontor, råder man over en større økonomisk og social litteratur for det 19. århundrede, hovedsagelig nordisk litteratur, som instituttet har modtaget som gave fra Danmarks Statistik. Herved er åbnet mulighed for at kombinere de egentlige kildestudier med supplerende undersøgelser i samtidens litteratur, idet denne i høj grad kan bruges til at danne hjælpe-hypoteser af betydning for forskningsprocessen. Det må dog understreges, at biblioteket indtil videre ikke er opstillet på en hensigtsmæssig måde på grund af dårlige lokaleforhold, hvilket endvidere bevirker, at man savner tilhørende forskningsmæssige faciliteter.

2. Undersøgelse af den økonomiske udvikling i hertugdømmerne i det 19. århundrede i samarbejde med tyske forskere. Efter de foreløbige planer vil professor, dr. polit. Svend Aage Hansen og amanuensis, cand. mag. Niels Thomsen tage del i dette arbejde fra dansk side.
3. Supplerende udgave af hollandske priskuranter fra 17. og 18. århundrede ved professor K. Glamann i samarbejde med professor Hermann van der Wee, Louvain, Belgien, og Kress Library of Business and Economics, Harvard University.

Forskningsprojekter med tilknytning til instituttet:

Instituttet er sponsor for to programmer på Northern Europe University Computer Centre (NEUCC):

4. En undersøgelse af dansk emigration til oversøiske områder 1868–1900, som udføres af bibliotekar, cand. mag. Kristian Hvidt.

5. En undersøgelse af den danske presses økonomiske forhold 1870–1965, som udføres af amanuensis, cand. mag. Niels Thomsen.

Planlagte forskningsprojekter:

6. Handelshistoriske studier, navnlig i forbindelse med Øresundstoldregnskaberne, hvor man fra international side er interesseret i en fornyet behandling af dette materiale med tanke på den moderne datatekniks muligheder.
7. Emner fra landbrugshistorien i det 19. århundrede og industrihistorien ca. 1850–1939.

For samtlige områder gælder, at der savnes en grundforskning, der kan muliggøre komparative analyser og mere omfattende synteser. Et første skridt på vejen må være at tilvejebringe oversigter over det faktiske kildemateriale og således danne baggrund for at opstille et egentligt forskningsprogram for de enkelte emner og områder.

20. KØBENHAVNS UNIVERSITET, HISTORISK INSTITUT

Igangværende arbejder:

1. En kommenteret udgave af Arild Huitfeldt: Danmarks Rigis Krønike. Udgivelsen af bindet med Huitfeldts originalmanuskripter (Christian II's Historie og fragment af Christian III's Historie) forestås af arkivar Grethe Ilsøe. Amanuensis Inge Skovgaard-Petersen udarbejder manuskript og kommentar til den ældste del, amanuensis Esben Albrechtsen arbejder med diplomforlæggene til Chronologia-bindene og bibliotekar Harald Ilsøe med kilder og manuskriptforlæg til bindet om Christian II.
2. En kommenteret udgave af udlændinges rejseskildringer fra Nordeuropa i tiden 1586–1600. Udgiverarbejdet forestås af amanuensis Niels-Finn Christiansen (Herman von Zesterfleth, 1600), arkivar Marton de Hartanyi (Sa-

muel Kiechel, 1586, og Michael Franck, 1590), museumsinspektør Jørgen Steen Jensen (Johann David Wunderer, 1589, og Heinrich Reuss Posthumus, 1596), bibliotekar Harald Ilsøe (Augustin von Mörsberg und Beffort, 1592, og Fynes Moryson, 1593), kandidatstipendiat Thomas Riis (Erich Lassota von Steblau, 1593) og cand. phil. Hans Vammen (Michael Heberer von Bretten, 1592). Redaktion: professor Svend Ellehøj og bibliotekar Harald Ilsøe.

3. En kommenteret udgave af Sorø Klosters Gavebog ved lektorerne Tage E. Christiansen og Kai Hørby.

Planlagte arbejder og publikationer:

4. Historisk atlas for Danmark (i samarbejde med Dansk historisk Fællesforening).
5. Anne K. G. Kristensen: Danmarks ældste annalistik. Udsendt i sommeren 1969 som bind III i serien Skrifter udgivet af Det historiske Institut ved Københavns Universitet.
6. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danmark på oldhistorisk baggrund. Udsendt i oktober 1969.

21. LANDBOHISTORISK SELSKAB

Selskabets formål er at udgive agrarhistoriske kilder og at fremme forskningsopgaver ved udgivelse af skrifter og afhandlinger vedrørende dansk landbohistorie.

Selskabet udgiver tidsskriftet *Bol og By*, som indeholder mindre kildeudgaver og afhandlinger i tilslutning til selskabets kildeudgaver. Disse udsendes i følgende serier: Ældre danske tingbøger, Kilder til kirke- og præstegodsets historie, Lensregnskaber og lensjordebøger, Adelige jordebøger, Ældre danske kirkebøger, Præsteindberetninger, Landstingets skøde- og pantebøger. I serien Landbohistoriske skrifter udgives større afhandlinger.

Løbende forskningsprojekter:

1. Selskabet deltager i et nordisk projekt, som tilsigter at koordinere forskningen af ødegårdsproblemet.

Løbende udgivelsesarbejder:

2. Sokkelund herreds tingbøger. Bindet 1625–37 i arbejde.
3. Skast herreds tingbøger 1636–40. Registerbind under udarbejdelse.
4. Præsteindberetninger til Ole Worm 1623–39.
5. Lolland-falsterske provsteindberetninger, provstebøger, decimantlister m.v. fra omkring 1570.
6. Viborg landstings skøde- og pantebøger 1624–60.
7. Dagbog over avlingen på Vær præstegård 1771–80 (Bol og By 6).
8. N. M. Løvenskiolds hoveridagbog 1795–97 (Bol og By 7).
9. Dagbog fra Nr. Tulstrup 1787–97. Udgives i samarbejde med Historisk Samfund for Viborg Amt.

Planlagte udgivelsesarbejder:

10. Han herreds tingbøger 1630–34.
11. Lø herreds og Løgumkloster birks tingbøger 1607–23, 1631–47.
12. Skifter, i første række fra 1500-tallet.
13. Herlufholms ældste regnskaber 1585–86.
14. Eske Broks dagbøger 1608–22.
15. Hertugelige jordebøger fra Åbenrå, Løgumkloster og Tønder amter 1607–13. Forarbejderne vidt fremskredne.
16. Tysksprogede vider og vedtægter fra hertugdømmet Slesvig.
17. Kilder til 1700-tallets landboreformer. De nøjere retningslinier overvejes for udgivelsen af de 1757–60 og 1768–70 til landbokommissionerne indsendte betænkninger om landvæsenets forbedring. Ligeledes overvejes udgivelse af materiale til belysning af særlig vigtige områder inden for reformlovgivningen som udskiftning og hoveri.

Løbende registreringsprojekter:

18. Registrering af adkomstdokumenter på dansk landgods 1513–59. Arbejdet i danske arkiver og samlinger er i hovedsagen afsluttet. For tiden registreres dokumenter

i svenske og slesvigske arkiver. Arbejdet ventes afsluttet i løbet af et par år. Det overvejes, hvorledes materialet kan stilles til forskningens rådighed.

Planlagte registreringsprojekter:

19. Registrering af kortmateriale vedr. landsbymarkerne før udskiftningen. Registranten tænkes at skulle indeholde alle i offentlige og private samlinger beroende kort af landbohistorisk betydning, for landsbyjorderne op til matrikuleringen i 1840'erne, for købstadsjorderne op til 1860'erne. Geografisk skal registranten omfatte såvel Danmark som de skånske provinser og Sydslesvig. Principper for prøveregistrering af kort i Det kgl. Bibliotek og Landsarkivet for Sjælland m.m. er under udarbejdelse.

22. NATIONALMUSEET

2. afdeling

Løbende forskningsprojekter:

1. I forbindelse med kirkerestaureringer gennemføres arkæologiske undersøgelser i murværk og gulve, idet opmærksomheden særligt er henvendt på spor af tidligere trækirker.
2. Opmåling og registrering af danske voldsteder. Resultaterne publiceres amtsvis. Under forberedelse er Frederiksborg og Tønder amter. Opmålingen er endvidere afsluttet i Århus amt. Der er planlagt en særlig publikation om vikingeborge af Trelleborg-typen.
3. Opmåling og bygningsarkæologiske undersøgelser af danske herregårde. Materialet er under revision med henblik på publikation.

Særlige registreringsprojekter:

4. Der udarbejdes særlige registranter med udførligere henvisninger for enkelte genstandsgrupper, for øjeblikket af signeter, relikvier, helgenfigurer, ure og instrumenter samt glasmalerier.

Skibshistorisk Laboratorium, Roskilde

Løbende forskningsprojekter:

1. Undersøgelser af Skuldelev-skibene (Endelig publikation forberedes).
2. Undersøgelse af Hedebyskibet (Publikation under trykning).
3. Undersøgelse af Ladby-skibet med henblik på revision af rekonstruktion.
4. Diverse danske vikingeskibsfund (Publikation forberedes).
5. Undersøgelse af Ellingå-skibet (1100-tal, publikation forberedes).
6. Undersøgelser af pælespærringer bl.a. i Roskilde fjord, ved Helnæs, i Haderslev fjord og i Stegsvig på Als.
7. Etnologiske undersøgelser af træskibs- og bådebygnings-traditioner inden for rammerne af „nordisk maritimhistorisk arbejdsgruppe“.

Særlige registreringsprojekter:

8. Der indsamles oplysninger om strandinger ved danske kyster til laboratoriets vragregistrant.

„Danmarks Kirker“

„Danmarks Kirker“, udgivet af Nationalmuseet (1. bind Præstø amt 1933–35), udsendes amtsvis. For tiden er Københavns by, Frederiksborg amt og Århus amter under udgivelse, mens Skanderborg og Ribe amter samt Fyn er under arkivalisk forberedelse, Holbæk amt til dels berejst (undersøgt, opmålt, fotograferet). Planerne for de kommende år er: Holbæk amt følger efter Frederiksborg amt (hvorefter hele Sjælland er udgivet), derefter går dette redaktionshold til Ribe amt. – Skanderborg amt følger efter Århus amt, hvorefter dette redaktionshold tager fat på de fynske kirker. Københavns by, hvis redaktion er tilrettelagt kronologisk, udsender i år Garnisonskirken, hvorefter der fortsættes med Frederiksberg by- og slotskirker og de herefter aldersmæssigt følgende; der regnes med én kirke hvert eller hvert andet år, alt efter størrelsen.

3. afdeling. Dansk Folkemuseum

Traditionsundersøgelser:

1. Undersøgelse af boligindretning omkring århundredskiftet og som en naturlig fortsættelse heraf, opvask og rengøring. Indsamling af traditionsoptegnelser og ældre fotografier. Påbegyndt efterår 1968. Foreløbige spørgelister udsendt.
2. Undersøgelse af børnelege og legetøj. Indsamling af traditionsoptegnelser, hjemmelavet primitivt legetøj samt fotografier. Ventes påbegyndt foråret 1969 i forbindelse med udsendelse af spørgeliste.
3. Undersøgelse af folkelige forlystelser. Indsamling af genstande, tryksager, ældre fotografier og traditionsoptegnelser. I tilknytning hertil indsamling af materiale vedrørende tryllekunstens kulturhistorie.
4. Undersøgelse over det gamle arbejdsmiljø i Brede gennem interviews, fotografering og opmåling af boliger m.m.
5. Undersøgelse af kommunesammenlægningens konsekvenser for fælleskulturen i et givet område (Skelskør). Ventes påbegyndt i foråret 1969 i samarbejde med Dansk Folkemindesamling.

Bygningsundersøgelser:

6. Bygningshistorisk undersøgelser af Friboshvile, Lyngby efter anmodning af Det særlige Bygningssyn, blandt andet med henblik på rumdekorationer.
7. Bygningshistorisk undersøgelse af Åbenrå 26, København i fortsættelse af tidligere undersøgelser med henblik på publikation.
8. Bygningshistorisk undersøgelser i Pilestræde og Gammel mønt, København. Ventes påbegyndt 1969.
9. Fortsat undersøgelse af Helsingørs apotek.
10. Undersøgelse af ældre landbygninger på Amager, funktionelt og konstruktionsmæssigt gennem opmåling, fotografering og traditionsoptegnelser. Påbegyndt sommeren 1968.

11. Interiørundersøgelse på Ledreborg. Selve registreringen afsluttet 1968, men bearbejdelse af materialet.
12. Fortsat undersøgelse af Liselund, Møen med henblik på interiører.

Tekstilundersøgelser:

13. Gennemgang af et stort udvalg af Det kongelige Teaters gamle dragter ud fra dragthistoriske og teaterhistoriske synspunkter med henblik på en publikation. Påbegyndt efteråret 1968.
14. Registrering af danske broderier i samarbejde med foreningen Folkelige Broderier. Fortsættelse af et flerårigt samarbejde med næste arbejdsområde: Østjylland. Påbegyndes foråret 1969.

Optagelse af kulturhistoriske films:

15. Under færdiggørelse: en film om brødbagning (Fyn) og en film om ålefiskeri (Roskilde).

Diverse:

16. Undersøgelse af vestindisk møbelkultur ved indsamling af genstande, opmålinger, fotografering og arkivundersøgelser.

Den kgl. Mønt- og Medallesamling

Løbende forskningsprojekter:

1. Sylloge Nummorum Graecorum.

Et gennemillustreret katalog over samlingens ca. 25000 græske mønter fra oldtiden. Udgivet fra 1942 i overensstemmelse med internationalt anerkendte principper for publikation af møntkataloger. Hidtil er udkommet 39 hefter; værket påregnes afsluttet med yderligere 5 hefter, som vil foreligge i løbet af de næste 5-6 år. Udgivelsen bekostes af Carlsbergfondet og Rask-Ørstedfondet.

2. Sylloge of the Coins of the British Isles.

Katalog efter samme principper som 1 over ca. 10000 angelsaksiske mønter. Bind I og II udkom 1964 og 1966, bind III er i trykken, og det afsluttende bind IV foreligger i manuscript. Udgives i samarbejde med en Syllogekomité nedsat af The British Academy, London. Trykningsudgifterne deles mellem The British Academy og Carlsbergfondet.

3. A Bibliography of Greek Coin Hoards.

I 1967 nedsatte Den internationale numismatiske kommission et redaktionsudvalg på tre medlemmer til at udgive en ny og ajourført bibliografi over samtlige kendte græske møntskattefund fra oldtiden. Dr. Otto Mørkholm blev medlem af redaktionsudvalget og fik overdraget udarbejdelsen af fundregistranten for Lilleasien. Værket, som formentlig vil blive publiceret i USA, påregnes færdigt ca. 1972.

7. afdeling. *Frilandsmuseet ved Sorgenfri*

Frilandsmuseet er et bygningsmuseum, der samler og fremviser originale hele bygninger eller bygningskomplekser, der er flyttet til museumsparken fra deres oprindelige steder. Det drejer sig om bygninger, der har været benyttet af den danske landbefolkning i perioden fra de ældste bevarede landbygninger fra slutningen af 1600-årene til omkring sidste århundredskifte. Det er ikke blot landbefolkningens byggeskik, der behandles, men gennem udstyrelsen af såvel boligen som de erhvervsmæssigt benyttede rum med alt indbo og inventar belyses væsentlige sider af landbefolkningens kultur som helhed.

Forskning indgår i Frilandsmuseets arbejdsprogram som en nødvendig forudsætning for et naturligt led i den almene museale aktivitet. Museets folkeoplysende virksomhed og dets samspil med undervisningsvæsenet i dets forskellige forgreninger gennem en systematisk museumsundervisning hviler på et videnskabeligt grundlag, der bl.a. finder udtryk i de publikationer, der behandler museets materiale. Først og fremmest er dog hele Frilandsmuseets udformning baseret på en videnskabelig indsats og tankegang, således som det ytrer sig gennem udvælgelsen af byg-

ninger til museet og udvælgelsen af de museumsgenstande, der anbringes i dem, og ikke mindst gennem den måde, hvorpå de forskellige gamle miljøer søges genskabt.

Ved udbygningen af Frilandsmuseet følges en helhedsplan, der under indtryk af tidens fremadskriden og forskningens skiftende synspunkter nødvendigvis til stadighed må underkastes revision. Ved at denne helhedsplan bestandig haves for øje, undgås, at tilfældigheder i for høj grad kommer til at spille en rolle for museets indsamling. Det undgås f.eks., at museet blot bliver en samling af bygninger, der ikke kan bevares andetsteds. Helhedsplanen sikrer, at bygningerne i museumsparken bliver repræsentative med hensyn til alder, med hensyn til den egn, de kommer fra, og endelig med hensyn til det sociale lag, beboerne har tilhørt. Ligeledes indebærer helhedsplanen for udbygningen af museet retningslinier for bygningernes placering i museumsparken, der inddeles i forskellige gamle kulturlandskaber. De antydes ved hjælp af bebyggelsen og ved udformningen af bygningernes omgivelser gennem anlæg af gammeldags haver og kunstig indførelse af forskellige plantesamfund svarende til bygningernes oprindelige hjemsteder.

De løbende forskningsprojekter er især knyttet til igangværende arbejder i forbindelse med flytning og indretning af visse gamle bygninger. Særlig skal nævnes et hus fra Dörröd i Skåne. Det skal på museet repræsentere byggeskikken i den sydvestlige del af landskabet, mens den nordøstlige, i byggeteknisk henseende stærkt afvigende del længe har været repræsenteret gennem en stor dobbeltgård. Sammenlignet med denne gård viser huset meget klart det beskedne husmandsmiljø, ligesom huset tilhører en langt senere tid end den meget gammeldags gård. En bornholmsk vandmølle skal ikke blot give en prøve på bornholmske bygningskonstruktioner, men også forsyne museet med en mølleteknisk hovedtype, der endnu mangler i museets række af møller. En stor gård fra Sdr. Sejerslev nord for Højer viser den frisisk påvirkede byggeskik i det sydvestlige hjørne af landet. Den sociale spændvidde i den landlige bebyggelse fremhæves ved dette igangværende genopførelsesarbejde, hvor der ved siden af gården, hvis ejer drev storstilet erhvervsvirksomhed og havde interesser i skibsfarten i Vadehavet, bliver placeret et lille hus fra Nr. Sejerslev i samme sogn som gården. I dette hus var det nød-

vendigt at supplere indtægterne fra et yderst beskedent landbrug med det bierhverv, der var karakteristisk for egnen, fremstilling af kniplinger. Endelig skal omtales, at der for tiden arbejdes på at forsyne det tidligere genopførte gårdstuehus fra Læsø med udlænger. Dette projekt er karakteristisk for det på Frilandsmuseet rådende synspunkt, at bygningerne på museet bør være driftsmæssige enheder, og at man ikke kan godtage bygningskulturelle monumenter, der er løsrevet fra deres erhvervskulturelle grundlag.

Blandt planlagte forskningsprojekter kan eksempelvis nævnes arbejder knyttet til erhvervelse og flytning af visse bygninger, der ønskes i kraft af helhedsplanen for udbygningen af Frilandsmuseet. Den forskningsmæssige indsats spiller ofte en særlig stor rolle i forbindelse med udvælgelsen af bygninger til flytning, og dette forberedende arbejde foregår ofte længe før den egentlige bygningsflytning. Blandt planlagte genopførelser kan nævnes objekter fra Bornholm, Sjælland, det østlige Sønderjylland og Nordjylland.

Blandt planlagte forskningsobjekter skal endvidere nævnes arbejde knyttet til indretning af en bebyggelse, der repræsenterer industrialismens tidsalder. Denne bebyggelse vil komme til at indeholde bygninger hørende til perioden fra landbrugets omlægning i 1880'erne indtil den totale strukturelle omdannelse af landbosamfundet, der foregår i vore dage.

23. ODENSE UNIVERSITET, DEN HISTORISKE SEKTION

Sektionen varetager den praktiske tilrettelæggelse i forbindelse med udarbejdelsen af en universitetslærebog i Danmarks historie. Lærebogens redaktion er professorerne Aksel E. Christensen, H. P. Clausen og Svend Ellehøj, redaktionssekretær er afdelingsleder Søren Mørch. Værket er planlagt til 4 bind, som skal udkomme samlet i 1972.

Af Odense University Press udgives *Medieval Scandinavia*, som bringer engelsk-, tysk- og fransksprogede afhandlinger om nordisk middelalderlig historie og filologi. Første bind af „*Medieval Scandinavia*“ er udsendt i efteråret 1968 og indeholder

bl.a. en engelsk oversættelse af professor Aksel E. Christensens artikel 'Mellem vikingetid og valdemarstid'; desuden bringer tidsskriftet anmeldelser af den vigtigste skandinaviske og internationale litteratur inden for emneområdet samt – ligeledes i anmeldelsesform – stillingtagen til den vigtigste litteratur om international middelalderhistorie.

24. RIGSARKIVET OG LANDSARKIVERNE

Det kongelige gehejmearkiv gik tilbage til 1663, da Peder Schumacher blev udnævnt til kongens bibliotekar og arkivar. Det fik først i 1720 egen bygning. 1861 oprettedes Kongerigets arkiv. 1882 blev A. D. Jørgensen chef for dette såvel som for Gehejmearkivet. Ved arkivloven af 30. marts 1889, som stadig er det almindelige arkivvæsens grundlov, blev de to arkiver forenet til ét, og der blev oprettet tre – fra 1933 fire – landsarkiver, oprindeligt kaldt provinsarkiver. Rigsarkivaren er både leder af Rigsarkivet og øverste chef for alle fem arkiver. Centraladministrationens, kongehusets og de mere betydningsfulde privatarkiver samles i Rigsarkivet, lokaladministrationens arkiver samt en række privatarkiver i landsarkiverne.

Arkivarbejdet:

I næsten alle statsarkiver verden over er der en vis dualisme i arkivarbejdet. Arkiverne har forpligtelser over for forvaltningen og over for historikerne, videnskabelige forskere såvel som amatører. De er de administrative kontorers rådgivere i arkivspørgsmål; landsarkiverne skal ligefrem foretage regelmæssige inspektioner af de vigtigere embeders arkiver. I henhold til en kgl. resolution fra 1902 er det Rigsarkivaren, der skal godkende alle kassationer eller regler herfor, og det er arkivernes videnskabeligt uddannede historikere, som må bære den største del af denne arbejdsbyrde. Der arbejdes i øjeblikket på, at så at sige alle kassationer i fremtiden skal foretages på kontorerne på grundlag af de af arkiverne udarbejdede retningslinier og instrukser. Kassationer er i dag et politisk – og et rimeligt – krav. De vil også lette arbejdet for fremtidens historikere, gøre det muligt hur-

tigere og bedre at orientere sig i de store papirmasser, som er resultatet af det moderne bureaukratis virke.

En ny, men vigtig opgave er arkivernes medvirken ved udarbejdelse af journalplaner, evt. arkivplaner for statslige og kommunale kontorer og institutioner. Disse journalplaner er som regel saglig opdelt, men kan også være inddelt efter personer eller geografiske områder. Det primære formål med dem er at lette det administrative arbejde. Men for arkiverne er dette arbejde af stor betydning. Kun herigennem er det muligt at gennemføre mere dybtgående kassationer, udført af kontorerne selv. Men disse omfattende reformer vil også få stor betydning for fremtidens historikere, idet det herved vil blive lettere at finde frem til materiale om enkelte emner og institutioner, personer eller geografiske områder, end tilfældet er med de traditionelle journaler, hvor sagerne stort set er henlagt kronologisk.

Arkiverne råder over en stab af videnskabelige medarbejdere. Den er desværre alt for lille. Ikke mindst Rigsarkivet har for få arkivarer. 1. og 2. afdeling har i dag ikke væsentligt flere end i 1890'erne. Selv om der i øjeblikket er ved at blive opbygget en stab af mellemteknikere, og antallet af assistenter er blevet udvidet, er der alt for mange store og vigtige opgaver, som det ikke er muligt at løse.

Arkivarernes opgaver er mangfoldige. Arkiverne må foretage mange og store undersøgelser i forbindelse med skriftlige forespørgsler, især fra udlandet, ofte også i anledning af rekvisitioner af film eller xeroxkopier af arkivalier, fotografier af segl o.l. Et vigtigt og krævende arbejdsområde er undersøgelser af den nyere forvaltningshistorie i forbindelse med afleveringer og kassationer, analyser af kontorerne eller ministeriernes arbejdsområde og ressortforhold i tilknytning til udarbejdelse af journalplaner.

Indsamling:

For de embeder, der hører under landsarkiverne, er der som regel bestemmelser om, hvornår arkiverne skal afleveres. I ministeriet ligger et forslag om at få fastslået en normal afleveringsfrist på 30 år. For de kontorer, der hører under Rigsarkivets ressort, findes ingen generelle bestemmelser. Også her ville det være ønskeligt med en afleveringsfrist på højst 30 år. Mange kon-

torer afleverer i øvrigt sager, der kun er få år gamle. Kommunerne er ikke forpligtet til at aflevere deres arkiver, men de må ikke kassere dem uden tilladelse og må ikke overdrage dem til f.eks. museer, biblioteker eller lokalhistoriske arkiver o.l.

Private mænd og kvinder eller private institutioner har ingen forpligtelse til at aflevere deres arkiver til Rigsarkivet, landsarkiverne eller – for de litterære arkivers vedkommende – til Det kongelige Bibliotek. Rigsarkivet har fra gammel tid en meget stor samling af privatarkiver. To bind af Vejledende Arkivregistraturer omfatter udelukkende privatarkiver før 1800. Der er i de sidste årtier sat meget arbejde ind på at indsamle disse arkiver, og det bliver stadig intensiveret. Vi erkender, at der burde gøres endnu mere, meget mere, men også her sætter den knappe arbejdskraft alt for snævre grænser for, hvad der kan udføres. Derfor går meget store historiske værdier tabt.

I erkendelse af, at de traditionelle skrevne kilder ikke slår til, når de historiske problemer skal løses, er Rigsarkivet så småt begyndt at indsamle oplysninger om den nyeste tid gennem samtaler med ældre politikere, officerer og andre. Ofte optages disse samtaler på bånd, der bevares, selv om de bliver afskrevet.

Ordning og registrering:

De største krav til arkivarernes historiske viden og forsker-evne stiller ordnings- og registreringsarbejdet, selv om man også her i høj grad vil kunne anvende mellemteknikere, nu og da også assistenter. Gennem mange år er registraturerne over helt færdigt ordnede arkiver, hvori der ikke kunne ventes yderligere tilvækst, blevet trykt i Vejledende Arkivregistraturer. Den moderne og billige reproduktionsteknik har her åbnet nye muligheder, og det vil i fremtiden være arkivernes opgave at publicere alle udarbejdede arkivfortegnelser, også dem, der er af mere foreløbig karakter, hvad enten de offsettrykkes, duplikeres eller xeroxkopieres i et begrænset oplag.

Den primære opgave for arkiverne må være at give forskerne oplysning om, hvilke enkeltarkiver der er i arkivet, hvor store de er, hvilke år materialet omfatter.

Ordning og registrering kan i øvrigt ske på mange forskellige måder, alt efter materialets karakter og vigtighed:

1. Hvert enkelt dokument registreres. Denne fremgangsmåde anvendes i det store og hele kun ved middelalderlige arkiver. Der er planlagt en fortegnelse ved Thelma Jexlev over alle aktstykkerne før 1559 i de lokale gejstlige og verdslige arkiver, hvad enten de nu findes i Rigsarkivet eller i landsarkiverne. Den vil blive på to bind. Opsætningen af bind 1 begynder i løbet af kort tid. En del privatarkiver er ordnet på den måde, at der hertil udarbejdes fuldstændige brevskriverlister. Seddelmaterialet indgår efter renskrivningen i Rigsarkivets store brevskriverregister, værdifuldt om end ufuldstændigt.
2. Hvert bind og hver pakke registreres, eventuelt hvert læg i disse.
3. Der udarbejdes kun mere summariske fortegnelser over hver enkelt arkivenhed. Fremgangsmåden er delvis anvendt i de ældre bind af Vejledende Arkivregistraturer. Et minimumskrav til en registratur af denne art er, at der oplyses om det pågældende arkivs indhold, om de år, sagerne omfatter, om antal bind og pakker.
4. Ved de nyere forvaltningsarkiver, ikke mindst efter 1848, hvor den største del af materialet består af et meget stort antal pakker med journalsager, henlagt kronologisk efter journalløbenumre, må der tages mere utraditionelle registreringsmåder i brug. Det er vigtigt at give forskerne en vejledning i at bruge materialet med differentierede oplysninger om, hvilke sagsområder sagerne omfatter. Efterhånden som flere og flere sådanne analyser er foretaget, bliver det også muligt at foretage en slags tværgående registrering, så forskerne kan se, hvilke kontorer m.m. der har behandlet et bestemt sagsområde på et bestemt tidspunkt, og hvilke omlægginger der er sket og hvornår.

Publikationer:

1. *Beretninger og meddelelser:*

1852 begyndte Gehejmearkivet at udsende trykte årsberetninger. Siden da har arkivvæsnet publiceret beretninger, fra 1891 for såvel Rigsarkivet som landsarki-

verne. Fra 1956 er de femårige. De indeholder et utal af oplysninger, hvoraf mange også er af værdi for historikerne. I de ældre findes kun oversigter over arkivalier, erhvervet som gaver eller ved køb. Fra 1921 indeholder meddelelserne også lister over accessionen fra offentlige arkiver. Hertil slutter sig Centraladministrationens afleveringer til Rigsarkivet 1921-45, udarbejdet af C. Rise Hansen, 1956.

2. *Arkivførere:*

Det er af meget stor betydning, at den, der skal bruge arkivalierne, ved, hvad der findes i arkiverne, hvilke fonds der er, og hvad de indeholder. 1924 udsendtes: Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse ved Kr. Erslev. Dette værk omfatter stort set kun arkivmaterialet til 1848. En ny udgave i to bind er planlagt. Bind 1 skal behandle samme tid som Erslevs oversigt og er under udarbejdelse. Der er i øjeblikket planer om, som et foreløbigt hjælpemiddel, indtil dette værk foreligger, at udgive en oversigt over de registraturer, der findes i Rigsarkivet, såvel i folio som på sedler. Den store og omfattende interne generalregistratur over arkivalierne efter 1848 nærmer sig sin afslutning. Så snart arbejdet er færdigt, vil der blive taget stilling til, hvorledes dette værks væld af oplysninger om de enkelte fonds og deres indhold kan gøres tilgængelige for historikerne. Det vil kunne blive et foreløbigt hjælpemiddel, indtil bind 2 af arkivføreren over Rigsarkivet foreligger.

For Landsarkivet i Åbenrå foreligger en samlet oversigt i bind 6 af Vejledende Arkivregistraturer: Landsarkivet for de sønderjyske landsdele ved Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt, 1944, nu delvis forældet. Den næste arkivfører fra et landsarkiv: Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og hjælpemidlerne til dets benyttelse udkom 1966 ved Harald Jørgensen. En tilsvarende fører over det fynske landsarkiv ved Anne Riising er under opsætning. Landsarkivet i Viborg vil først udsende en tilsvarende oversigt, når de store

afleveringer til landsarkivet, som nu foregår, er afsluttet og registreret. Landsarkivet har dog tidligere udsendt to fortegnelser over særlige dele af indholdet: Forskellige arkiver (X-arkiver) ved Poul Rasmussen, 1964, og Præstearkiver og Kirkeregnskaber ved H. C. Flintholm, 1962.

3. *Vejledende Arkivregistraturer:*

Denne række, den vigtigste af alle arkivfortegnelserne, begyndte at komme i 1886. Den indeholder principielt mere eller mindre udførlige registraturer over arkiver, hvortil nye afleveringer ikke kan ventes, og som er færdigt ordnede. De er forsynet med administrationshistoriske indledninger. I de senere år gives mere og mere udførlige beskrivelser af kontorernes funktioner og bemærkninger om, hvad der findes i de enkelte arkivaliegrupper.

Der er hidtil udkommet 13 bind i serien. To bind er ved at blive restrykt: Handelsarkiver, asiatiske, guineiske og vestindiske kompagnier, og München-samlingen, dvs. Christiern 2.s, hans dronning Elisabeths og andre arkiver fra kongens udlændigheds tid. Under forberedelse er foruden nævnte registratur over lokalarkiver før 1559 en Vejledende Arkivregistratur over Kultusministeriets arkiver fra 1848–1915. Det bliver den første Vejledende Arkivregistratur over arkivalier efter 1848.

4. *Foreløbige Arkivregistraturer:*

Denne række af arkivfortegnelser er blevet til på overarkivar C. Rise Hansens initiativ. De udsendes duplikeret eller trykt i offset, tidligere i A4, nu i A5. Det er billigere end bogtryk og gør stort set samme gavn. Trods den mere primitive form har der da også været en stor efterspørgsel efter disse registraturer. I denne serie kan udsendes registraturer over mindre fonds, så snart de er færdigregistreret, bl.a. privatarkiver, over arkiver, hvortil kan ventes tilvækst, eller arkiver, der er mere eller mindre summarisk eller foreløbigt ordnede. Forudsætningen for en Foreløbig Arkivregistratur er den

nye reproduktionsteknik. Tidligere blev registraturerne renskrevet på sedler eller i foliobind, nu kan de for små midler straks reproducere i det nødvendige antal eksemplarer. Også Landsarkivet for Sjælland har udgivet en række Foreløbige Arkivregistraturer, især over retsbetjentarkiver.

Rigsarkivet påtænker at udsende Foreløbige Arkivregistraturer over dele af Udenrigsministeriets og Finansministeriets arkiver, Rentekammerets afdeling vedrørende hertugdømmerne og forskellige privatarkiver. I nogen tid har der været arbejdet på en summarisk oversigt over privatarkiver, der indeholder materiale fra tiden efter 1848. Den vil også indgå heri. I denne række er det også meningen at udsende fortegnelser – vel i tre bind – over det udenrigspolitiske og militære materiale, vedrørende Danmark, der findes i tyske arkiver, og hvoraf Rigsarkivet har fotokopier eller film. Landsarkivet i Viborg forbereder publikationer om arkivets privatarkiver og over manuskriptsamlingen. Landsarkivet for Sjælland vil fortsætte med retsbetjentarkivserien og indlede to nye serier: Oversigt over kirkebogsmaterialet og over rådstuearkiverne. Den første af de sidstnævnte, over rådstuearkivet i Helsingør ved arkivar Andreas Jørgensen, vil blive forsynet med en analyse af, hvad man kan finde i et rådstuearkiv.

I arkiverne findes en række hånd- eller maskinskrevne registraturer af ældre dato, som det ikke vil være praktisk at udgive for øjeblikket. For at gøre det muligt for så mange som muligt at benytte disse registraturer, er der planer om at fremstille et antal xeroxkopier af dem, som kan fordeles til de øvrige arkiver og visse andre institutioner. I Landsarkivet for Nørrejylland er dette arbejde i fuld gang.

5. *Specialregistraturer:*

1968 udsendte Rigsarkivet en specialregistratur over Matriklerne 1664 og 1688. Arbejdet med det næste bind i denne serie, en oversigt over og en analyse af indholdet i de slesvigske folketællinger 1769–1860, er vidt

fremskredet. Det kan nævnes, at der i øjeblikket planlægges en specialregistratur over skolehistorisk materiale i arkiverne. Den vil dog ikke blive udarbejdet af arkivvæsnet som sådant.

6. *Fortegnelser over film:*

Gennem en lang årrække har Genealogical Society i Salt Lake City foretaget omfattende fotograferinger af materiale i landsarkiverne og i Rigsarkivet. Rigsarkivet får positive kopier af disse film, og det er meningen, at dette materiale skal fordeles på arkiverne, således at filmene aldrig opbevares i det arkiv, hvor originalmaterialet findes. Udlån vil kunne finde sted efter de sædvanlige regler, dog med undtagelse af kirkebogsfilm, der *skal* opbevares i Rigsarkivet. Fortegnelser over dette uhyre filmmateriale er under udarbejdelse.

Siden 1962 har Rigsarkivet i en række lande – især Øst- og Vesttyskland, Frankrig, England og Østrig – foretaget en mikrofotografering af materiale, som har interesse for studiet af dansk historie. Efterhånden regner man med delvis at få xeroxkopier i stedet for film. Der udarbejdes en slags Foreløbig Arkivregistratur over det modtagne materiale. Af mikrofilmene tages positive aftryk, som vil kunne udlånes efter sædvanlige regler. På en måde er denne fotografering en fortsættelse af den fotografering af Auswärtiges Amts arkiv og af tyske militærarkiver, som danske arkivfolk foretog i 1947–48 og 1960.

Allerede under 2. verdenskrig begyndte man at sikkerhedsfotografere en række vigtigere arkivalier i de danske arkiver. For nogle år siden blev dette arbejde genoptaget og er i de sidste år fortsat og udvidet. Også af disse film tages der positiv kopi, som vil kunne udlånes. Moderfilmen opbevares i en sikker bunker. Der udarbejdes en mere eller mindre summarisk registratur over indholdet af filmene. Der kan købes positiv kopi af disse film, dog kun af hele spoler. Prisen er omkring 38 kr. pr. spole.

7. *Kildeudgaver:*

Rigsarkivet udgiver: Kancelliets Brevbøger, hvoraf første bind udkom i 1885–86. Bindet 1644–45 er netop udkommet. Det er hensigten at fortsætte denne serie. Som et foreløbigt mål er sat 1648, men forhåbentlig vil det være muligt at fortsætte indtil 1660.

Statsrådets Forhandlinger skal fortsættes udover 1864, hvortil man netop har opnået kongens tilladelse og Statsministeriets sanktion. Det er hensigten, at udgaven skal gå til 1875, men dog noget ændret i forhold til tidligere, idet man vil forlade det fuldstændige optryk og nøjes med at bringe visse indførsler i regestform.

Landsarkivet i Viborg har udgivet Viborg Landstings dombøger 1616. Manuskriptet til det følgende bind er under udarbejdelse.

8. *Andre publikationer:*

Siden 1889 har Rigsarkivet udgivet oversigter over administrationens kontorer, deres ressortforhold og chefer. Disse oversigter omfatter den civile administration 1660–1935. Rigsarkivet ønsker snarest muligt at fortsætte udgivelsen af dette værk og at udgive en tilsvarende etat for den militære administration.

Arkiverne har udgivet forskellige værker, som ligger uden for de ovenfor nævnte rækker som f.eks. Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets jubilæum i 1964 og Jyllands brevkiste, som blev udgivet i forbindelse med det nørrejske landsarkivs jubilæum 1966. En oversigt over kilder til dansk historie i engelske arkiver er udgivet 1968 ved amanuensis Jens Engberg.

9. *Tidsskrifter:*

Arkivvæsnet udsender for tiden to tidsskrifter: kvartalsskriftet *Nordisk Arkivnyt*, der udgives af de nordiske arkiver i fællesskab. Det bringer mest internt nyt fra Norden, men også en del meddelelser fra udlandet.

Tidsskriftet *Arkiv* begyndte at komme 1966. Det var en række yngre arkivarer, som tog initiativet hertil. Det

har som undertitel: Tidsskrift for arkivforskning og beskæftiger sig især med administrationshistoriske og lignende problemer, der har snæver tilknytning til arkiverne. Adgangen til at få artikler optaget i dette er ikke forbeholdt arkivarerne, men står åbent for alle historikere, for folk fra forvaltningen og andre.

I 1968 begyndte Rigsarkivet at udsende et internt meddelelsesblad for hele det almindelige arkivvæsen.

Videnskabelig forskning:

Det er arkivvæsnets hensigt i så høj grad som muligt at frigøre arkivarerne for mere rutinemæssigt arbejde til ledervirksomhed og til arbejde, der stiller krav til videnskabelig skoling og erfaring. Herigennem og gennem udvidelse af den videnskabelige stab af medarbejdere vil der forhåbentlig blive mulighed for at tage sådanne selvstændige videnskabelige forskningsarbejder op, som har direkte forbindelse med arkivarbejdet, først og fremmest inden for administrationshistorien, der er af så stor betydning, ikke blot for arkiverne, men også for alle andre arbejdende historikere.

25. SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE

Igangværende udgivelsesarbejder. Primærudgaver:

1. Ny udgave af middelalderlige annaler til afløsning af „Annales Danici“. Arbejdet udføres af fhv. overarkivar, dr. phil. Erik Kroman.
2. „Danmarks middelalderlige regnskaber“. Lensregnskaber I. Ved overarkivar, dr. phil. Sune Dalgård.
3. 2. bind af „Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Christian' III's tid“. Ved professor, dr. theol. Troels Dahlerup. Bindet ventes udsendt ultimo september 1969. En fortsættelse af dette værk anses af selskabet for meget ønskelig, men aftale herom er ikke truffet.
4. 3. bind af „Hansborgske registratorer“. Domme. Ved fhv. arkivar, mag. art. Emilie Andersen. Bindet ventes udsendt i 1970.

5. „Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger“. Helsingør 1549–55. Ved fhv. overarkivar, dr. phil. Erik Kroman. Bindet ventes udsendt i 1970.
6. „Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger“. Ribe 1527–76, 1580–99. Ved fhv. overarkivar, dr. phil. Erik Kroman. Bindet ventes udsendt i 1970 eller 1971.
7. „Selsø godsregnskab og jordebog 1633–34“. Ved professor, dr. phil. E. Ladewig Petersen.
8. „Kong Christian 4.s skrivkalendere“. Ved amanuensis, cand. mag. Helge Gamrath.
9. 2. bind af „Aktstykker og oplysninger til rigsrådets og stændermødernes historie i Frederik III's tid“. Ved arkivar, cand. mag. C. Rise Hansen. Bindet ventes udsendt i slutningen af 1969 eller i 1970.
10. „Betænkninger fra Christian VIII's tid om styrelsen af det danske monarki“. Ved overarkivar, mag. art. Niels Petersen. Bindet ventes udsendt i efteråret 1969.
11. „Grosserer Philip W. Heymanns papirer“ i udvalg. Ved arkivar, cand. mag. Birgit Nüchel Thomsen.

Igangværende udgivelsesarbejder. Reprografiske udgaver:

Af selskabets egne udgaver:

12. „Kong Christian den Fjerdes egenhændige breve“ I–VIII (1878–97, 1947). Bind I–V ventes udgivet i 1969, VI–VIII januar-marts 1970.

Af klassiske fremstillinger af dansk historie:

13. J. A. Fridericia: *Adelsvældens sidste dage* (1894). Bindet ventes udsendt i oktober 1969.

Planlagte udgivelsesarbejder. Primærundergaver:

14. „Københavns universitets forhandlingsprotokoller“ 1599–1618. Ved arkivar, dr. phil. Vello Helk.
15. „Indberetninger om det danske monarkis økonomiske forhold i 1730'erne“.
16. „Rettertings- og herredagsdombøger“ 1614 ff.
17. „Registratur over Johan Bülow's efterladte papirer“. Ved arkivar, mag. art. J. O. Bro-Jørgensen.

Planlagte udgivelsesarbejder. Reprografiske udgaver:

Af selskabets egne udgaver:

18. „Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi“ I-II (1917–22). Ventes udsendt januar 1970.
19. „Codex Esromensis“ (1880–81).
20. „Libri memoriales capituli Lundensis“ (1884–89).
21. „Luxdorps dagbøger“ I-II (1915–30).

Ældre værker af kildekarakter:

22. Arent Berntsen: Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed (1650–56).
23. Christen Ostersen Weile: Glossarium juridicum Danico-Norvegicum (1652 eller 1665).
24. Hans Svaning: Historia Joannis regis Daniæ (1560).
25. Robert Molesworth: An account of Denmark as it was in the year 1692.

Klassiske fremstillinger af dansk historie:

26. C. Paludan-Müller: Grevens feide I-II (1853–54).
27. N. Neergaard: Under junigrundloven I-II (1892–1916).

26. STATSBIBLIOTEKET I ÅRHUS

Statsbiblioteket i Århus med Statens Avissamling har som bibliotek for Aarhus Universitet og overcentral for folkebibliotekerne en dobbelt funktion. I sin egenskab af universitetsbibliotek søger Statsbiblioteket i lighed med andre danske videnskabelige biblioteker at yde den bedst mulige service over for forskningen. Men Statsbiblioteket er landets eneste universalbibliotek, hvilket betyder, at alle fag og forskningsområder må tilgodeses med hensyn såvel til indkøbspolitik som til service.

Det er dog næppe forkert at fremhæve, at de humanistiske fag har en særdeles central placering i bibliotekets samlinger og dermed inden for dets arbejdsområde. Blandt humaniorafagene har de historiske discipliner lige fra Statsbibliotekets grundlæggelse spillet en fremtrædende rolle, idet der i årene mellem vedtagelsen af loven om oprettelse af Statsbiblioteket (1897) og åbningen

(1902) blev erhvervet nogle betydelige private bogsamlinger, hvorimellem gehejmekonferensråd Wegeners store bibliotek på ca. 40.000 bind med væsentlig vægt på den historiske litteratur og stiftamtmand Regenburgs samling på 22.000 bind, hvoraf en stor del vedrørende Slesvig og Holsten. Statsbiblioteket har senere søgt at leve op til den forpligtelse, der lå i erhvervelsen af disse betydelige bogsamlinger; således er litteraturen om hertugdømmerne i dag takket være fortsatte dækkende indkøb et af bibliotekets specialer.

Ved Statsbiblioteket er ansat ca. 40 forskningsbibliotekarer, og blandt disse er der naturligvis nogle med historie som fag. Forskningsbibliotekarernes daglige arbejdstid fordeler sig normalt på 5 timers egentlig bibliotekstjeneste samt 2 timers fri forskning. Der er dog grund til at gøre opmærksom på, at også den egentlige bibliotekstjeneste for en stor del består af arbejdsfunktioner, der må karakteriseres som forskning. Der er et klart samspil mellem det servicebetonede og det forskningsmæssige. Der er adskillige eksempler på, at begrænsede forskningsprojekter er udsprunget af forespørgsler fra publikum til fagreferenten under det daglige dokumentationsarbejde. Med hensyn til bibliotekets funktion som universitetsbibliotek er der grund til at nævne, at dette indebærer en udstrakt service ikke blot på det udlånsmæssige område, idet Statsbiblioteket ifølge aftale med universitetet (og hospitalsafdelinger i Århus) foretager hele den biblioteksmæssige behandling af ca. 80 institutters (og afdelingers) løbende accession, dvs. indkøber, fører regnskab med og katalogiserer alle de pågældende bøger og tidsskrifter. Det forhold, at Statsbiblioteket således katalogiserer og trykker katalogkort for alle universitetsinstitutters nyerhvervelser, muliggør, at man i bibliotekets hovedkartotek (den alfabetiske seddelkatalog) til stadighed kan have et samlet overblik over den videnskabelige litteratur i hele Århus-området, hvilket må siges at være af væsentlig betydning for forskningen.

Desuden kan det anføres, at Statsbiblioteket foruden den sagkyndige bistand, der dagligt på bibliotekets katalogsal ydes lånere inden for alle fag, årligt afholder orienteringskurser i biblioteksbenyttelse og fagbibliografi for studerende og med mellemrum indbyder universitetets institutpersonale til lignende specielt tilrettelagte kurser. Med hensyn til bibliografisk undervisning af historiestuderende ved Aarhus Universitet er der at be-

mærke, at de kurser, som Statsbiblioteket før har gennemført, er overtaget af universitetet, idet en af bibliotekets tidligere medarbejdere nu er ansat ved den historiske faggruppe med særligt henblik på introduktionsundervisning af den nævnte art; det skal blot for fuldstændigheden nævnes, at denne udvidede bibliografiske undervisning af historiestuderende stadig foregår i nær tilknytning til Statsbibliotekets samlinger.

Som en særlig servicefunktion kan nævnes Statsbibliotekets tidsskriftlæsekredse, der hvert år tilbyder abonnenter over hele landet et par tusinde af de ca. 8.000 udenlandske tidsskrifter, som biblioteket løbende modtager. Af disse mange titler, der hvert år registreres i en trykt katalog, er adskillige hundrede af interesse for forskere inden for historiens forskellige discipliner.

Inden for Statsbibliotekets mure befinder Statens Avissamling sig. Den er landets hovedsamling af danske aviser og som sådan en uvurderlig kilde for historikere af mange slags. Takket være den igangværende mikrofilmning kan store dele af dette materiale nu meget let stilles til rådighed for forskere – ikke mindst lokalhistorikere – over hele landet. På Statsbibliotekets læsesal benyttes aviserne flittigt ikke blot af studerende og forskere fra Aarhus Universitet; også andre lokale institutioner som Erhvervsarkivet og Journalisthøjskolen er naturlige benyttere af samlingen.

Selv om der ikke fra Statsbibliotekets side i øjeblikket kan peges på større igangværende eller planlagte forskningsprojekter af individuel eller institutionsmæssig art, som er hovedemnet for det rundspørge fra Fællesudvalget for historisk Forskning, der er baggrunden for denne redegørelse, har vi fundet det rimeligt at bidrage med disse linier. Det kan nemlig efter vores opfattelse ikke være den tilfældige aktuelle situation, men institutionernes principielle funktioner og de almindelige bestræbelser, som må danne grundlaget for en drøftelse af „serviceinstitutionernes forhold til den historiske forskning“, således som Fællesudvalget har ønsket det.

Ud over de boghistoriske studier, som altid vil være et produkt af seriøs biblioteksmæssig beskæftigelse med større bogsamlinger, foregår der naturligvis også egentlig historisk forskning på et videnskabeligt bibliotek, der tæller flere faghistorikere blandt sine medarbejdere. Og selv om der som nævnt ikke i øje-

blikket er større projekter i gang på området, kan som eksempel på resultaterne af det daglige arbejde med samlingerne anføres, at udgaverne af Hans Tausens københavnske liturgi af 1535 og Johan Bugenhagens En gudelig formaning (Viborg 1530), som Københavns Universitets Institut for dansk Kirkehistorie netop forbereder, bygger på afskrifter, som er fremdraget af bibliotekar dr. phil. Helge Søgaard under en gennemgang af materiale i Statsbibliotekets håndskriftsamling. Af ingen af disse tekster kendes noget tryk.

Inden for rammen af de givne bevillinger søger Statsbiblioteket under gruppen kulturhistorie særlig at erhverve litteratur om genstandshistorien, da det har vist sig, at dette stof er efterspurgt blandt lånere af alle slags, ligesom der skal gøres opmærksom på, at der i de forskellige medicinske bibliografier foreligger en udmærket introduktion til medicinalhistorien.

Desuden søger man at holde sig à jour med litteratur om almindelig etnologi, museumsteknik og lignende stof, da det erfaringsmæssigt ofte overses, men er af væsentlig betydning for den moderne udforskning af den materielle kultur.

Det væsentlige og principielle i forbindelse med det af Fællesudvalget i rundspørget rejste spørgsmål er imidlertid at understrege, at det for alle danske videnskabelige biblioteker gælder om ved daglig indsats at erhverve en forsvarligt dækkende del af den videnskabelige litteratur på historieforskningens område – såvel som på andre felter – og gennem systematisering, katalogisering og udsendelse af trykte kataloger samt ved sagkyndig personlig vejledning at gøre dette materiale tilgængeligt for forskerne og for bibliotekets andre benyttere.

At holde dette arbejde i gang og trods for små bevillinger, for lidt personale og for trange pladsforhold at hæve servicegraden er Statsbibliotekets erkendte opgave, som det er andre danske videnskabelige bibliotekers.

27. TØJHUSMUSEET

Publikation under udarbejdelse:

1. Fremstilling af hærens og flådens bevæbning og udrustning på Napoleonstiden.

Planlagte publikationer:

2. Fremstillinger af hærens og flådens bevæbning og udrustning under Den nordiske syvårskrig og under Den store nordiske krig.

28. UDGIVERSELSKAB FOR DANMARKS
NYESTE HISTORIE

Løbende og planlagte publikationer:

1. Jørgen Jørgensens erindringer v/ Harald Westergård Andersen.
2. Systemskiftet i 1901. Beretninger fra Aage Friis' samlinger v/ Universitetslektor, mag. art. Lorenz Rerup.
3. Den 29. august 1943 v/ kandidatstipendiat, cand. mag. Hans Kirchhoff.
4. Den politiske udvikling i Danmark fra 10.4.1940 til januar 1941 v/ amanuensis, cand. mag. Henrik S. Nissen.
5. Samarbejdet mellem de tyske myndigheder og nazistiske kredse i Danmark 1940-41 v/ amanuensis, cand. mag. Henning Poulsen.
6. Til landets bedste. Træk af departementschefsstyrets historie bind II v/ dr. phil. Jørgen Hæstrup.
7. Weserübung, dokumentudgave med indledning v/ rigsarkivar, dr. phil. Johan Hvidtfeldt.
8. De sociale og økonomiske forhold under besættelsen v/ stadsarkivar, dr. phil. Sigurd Jensen.
9. Planlagt til senere udgivelse: Neergaards papirer, især hans politiske breve. Udgiver endnu ikke udpeget.

29. ÅRHUS UNIVERSITET,
INSTITUT FOR STATSKUNDSKAB

Løbende forskningsprojekter:

1. Undersøgelse af danske folketingsmænds rekruttering. Der opbygges et dataarkiv m. oplysninger om social

baggrund m.v. for samtlige folketingsmedlemmer siden 1849 samt for folketingskandidater ved en række valg 1849–1968. Projektet gennemføres sideløbende med lignende i andre europæiske lande. Projektet ledes af afdelingsleder universitetslektor, cand. scient. pol. Mogens N. Pedersen. En afhandling af Mogens N. Pedersen: „Lawyers in Politics. The Danish Folketing and American Legislatures“ vil i 1970 blive trykt i Samuel C. Patterson og John C. Wahlke: *Comparative Legislative Behavior*.

2. Undersøgelse af danske regerings parlamentariske basis siden 1901 med henblik på opstilling af en verificerbar teori vedrørende danske regerings basis. Projektet bliver ledet af lektor, cand. scient. pol. Erik Damgaard.
3. Undersøgelse af den danske udenrigspolitiske opinionsstruktur (sammenhængen mellem dens forskellige elementer) samt dens relation til socio-økonomiske og personlighedsstrukturelle baggrundsvARIABLE. Undersøgelsen gennemføres ved hjælp af udsendelse af spørgeskemaer til 1500–2000 personer. Undersøgelsen ledes af universitetslektorerne Peter Hansen, K. W. Redder og sekretær Nikolaj Petersen.
4. Undersøgelse af arvefølgespørgsmålet i Danmark 1836–48 som udenrigspolitisk problem i en sikkerhedspolitisk sammenhæng v/ professor H. P. Clausen.
5. Oprettelse af et kommunalt dataarkiv med oplysninger fra folketællinger 1920–60 og fra folketingsvalgene 1924–68 samt andre data fra offentlig statistik.
6. Analyse af partiforskydningerne 1960–68.
7. Analyse af langtidstendenserne i udviklingen af partiernes relative styrke siden 1924, på baggrund af forandringerne i kommunernes sociale struktur.
8. Analyse af effekten af den varierende valgdeltagelse på partiernes relative styrke ved valgene siden 1924.
9. Komparativ analyse af husstandsstrukturen i 1845 og 1961 på grundlag af en genanvendelse af oplysninger fra folketællingen 1845 og data fra socialforskningsinstituttet. v/ stud. mag. Jørgen Elklit, som 1969 har ud-

sendt en stencileret rapport: Folketællingen 1845. Metodiske problemer ved databehandling af et folketællingsmateriale.

Projekterne 5–8 forestås af afdelingsleder, lektor Jan Stehouwer og amanuensis, lektor Ole Borre.

Deltagerliste

- Andersen, Niels, adjunkt
Appel, Jacob, lektor
Askgaard, Helle, stud. mag.
- Bach, Elin, lektor
Bagge, Povl, professor
Bartholdy, Nils G., stud. mag.
Bay, Aase, stud. mag.
Behrend, Rikke, museumsinspektør
Behrendt, Anita, stud. mag.
Bencard, Mogens, antikvar
Bender, Henning, stud. mag.
Bender, Susanne Krogh, stud. mag.
Bendixen, Kirsten, museumsinspektør
Bjerg, Hans Christian, stud. mag.
Bjørn, Claus, stud. mag.
Blangsted, B., lektor
Blom-Hanssen, Bente, adjunkt
Blomberg, Åge Fasmer, lektor
Bruun, Henry, overarkivar
Bryld, Claus, stud. mag.
Bøgh, Anders, stud. mag.
- Christensen, Aksel E., professor
Christensen, Harry, cand. phil.
Christensen, Karsten, stud. mag.
Christensen, Kjeld, stud. mag.
Christensen, Th. Lyby, universitets-
adjunkt
Christiansen, Erik, amanuensis
Christiansen, Niels Finn, stud. mag.
Christiansen, Tage E., mag. art.
Clausen, Hans Peter, professor
- Dahlerup, Troels, professor
Dalgård, Sune, overarkivar
Damsholt, Nanna, undervisnings-
assistent
Damsholt, Torben, universitetslektor
- Deegen, Bendt, adjunkt
Degn, Ole, arkivar
Duc-Nielsen, Carsten, cand. phil.
Dybdahl, Vagn, overarkivar
- Elklit, Jørgen, stud. mag.
Ellehøj, Svend, professor
Enemark, Poul, amanuensis
Engberg, Jens, amanuensis
Eriksen, August Wiemann, stud. mag.
- Fink, Jørgen, stud. mag.
Fink, Troels, generalkonsul
Frandsen, Karl-Erik, amanuensis
Friis, Lars, amanuensis
- Gabrielsen, Sven V., lektor
Gad, Finn, lektor
Gamrath, Helge, amanuensis
Gissel, Svend, førstebibliotekar
Glamann, Kristof, professor
Grandt-Nielsen, Finn, museums-
inspektør
- Halberg, Henrik, stud. mag.
Halding, Bente, stud. mag.
Halding, Ole, stud. mag.
Hannestad, Knud, professor
Hansen, Lavst Riemann, stud. mag.
Hansen, Randi Diget, stud. mag.
Hartvig-Olsen, H., lektor
Helk, Vello, arkivar
Hilden, Hans Peter, bibliotekar
Holmgaard, Jens, landsarkivar
Hornby, Ove, stud. mag.
Hvidtfeldt, Johan, rigsarkivar
Hyldtoft, Ole, stud. mag.
Hæstrup, Jørgen, universitetslektor
Hørby, Kai, universitetslektor

- Ilsøe, Grethe, arkivar
 Ilsøe, Harald, bibliotekar

 Jansen, Henrik M., stud. mag.
 Jansen, Lotte, stud. mag.
 Japsen, G., seminarielektor
 Jellingsø, Ole, adjunkt
 Jensen, Bent, stud. mag.
 Jensen, Birgit Bjerre, arkivar
 Jensen, Jørgen Steen, museums-
 inspektør
 Jensen, Sigurd, stadsarkivar
 Jeppesen, Nils-Henning,
 førstebibliotekar
 Jexlev, Thelma, arkivar
 Johannsen, Willy, amanuensis
 Johansen, Hans Christian,
 universitetslektor
 Jørgensen, Andreas, arkivar
 Jørgensen, Bent, bibliotekar
 Jørgensen, Bent, stud. mag.
 Jørgensen, Carl E., adjunkt
 Jørgensen, Frank, arkivar
 Jørgensen, Harald, landsarkivar

 Kampp, Aa. H., afdelingsleder
 Kanstrup, Jan, stud. mag.
 Kirkegaard, Hans, advokat
 Klint, Helge, oberstløjtnant
 Kaarsted, Tage, professor

 Lange, Ole, stud. mag.
 Larsen, Knud, amanuensis
 Leisner, Johnny, universitetslektor
 Linde, Helle, arkivar
 Lund, Erik, rektor
 Lund, Niels, stud. mag.
 Løkkegaard, Finn, afdelingsleder

 Madsen, Bent, stud. mag.
 Madsen, Hugo, adjunkt
 Manniche, J. C., amanuensis
 Moos, Axel, stud. mag.
 Mørch, Søren, afdelingsleder

 Nellemann, Aksel, lektor
 Nielsen, Erland Kolding, stud. mag.

 Nielsen, Henning Spure, adjunkt
 Nissen, Gunhild, højskoleadjunkt
 Nissen, Henrik S., amanuensis
 Noack, Johan Peter, stud. mag.
 Nørregård, Georg, professor

 Obel, M., stud. mag.
 Oldam, John W., arkivar
 Olsen, Karen Marie, arkivar
 Olsen, Olaf, museumsinspektør
 Ottosen, Knud, amanuensis
 Overgaard, Frands Ole,
 kandidatstipendiat
 Oxenvad, Niels, museumsdirektør

 Pedersen, Ellen, lektor
 Pedersen, Erik Helmer, amanuensis
 Pedersen, Mogens N., afdelingsleder
 Pedersen, Ole Karup,
 universitetslektor
 Petersen, Nikolaj, sekretær
 Petersen, Viggo, arkivar
 Piø, Iørn, arkivar
 Poulsen, Henning, amanuensis
 Prange, Knud, arkivar
 Priémé, Hans, adjunkt

 Rambusch, Sigurd, arkivar
 Rasmussen, Edit, arkivar
 Rasmussen, Jørgen Nybo, arkivar
 Rasmussen, Knud, kandidatstipendiat
 Rasmussen, Lykke, stud. mag.
 Rasmussen, Niels Krogh,
 kandidatstipendiat
 Rerup, Lorenz, universitetslektor
 Reske-Nielsen, Erik, rektor
 Riis, Thomas, kandidatstipendiat
 Rosendahl, Bent Vestbo, stud. mag.
 Rosenfeldt, Niels Erik, stud. mag.
 Raasted, Jørgen, docent

 Schledermann, Helmuth, stud. mag.
 Seeberg, Peter, museumsinspektør
 Sjøqvist, Viggo, overarkivar
 Skovgaard-Petersen, Inge, amanuensis
 Skovgaard-Petersen, Vagn,
 afdelingsleder

- Skovmand, Roar, professor
Skrubbeltrang, Fridlev,
 universitetslektor
Skyum-Nielsen, Niels, professor
Slettebo, Jørgen, museumsinspektør
Steenberg, Gunner, cand. phil.
Steensgaard, Niels,
 universitetsadjunkt
Stenbæk, Jørgen, amanuensis
Strømstad, Poul, museumsinspektør
Sørensen, Erling V., stud. mag.
Sørensen, Peter, adjunkt
- Thestrup, Anna, arkivar
Thomsen, Birgit Nüchel, arkivar
Thomsen, Hans Kargaard, arkivar
Thomsen, Niels, amanuensis
Thygesen, Anker, stud. mag.
Thyssen, A. Pontoppidan, docent
Thøgersen, Mogens, stud. mag.
Tofte, Jens, adjunkt
Tolstrup, Leif, afdelingsleder
- Tortzen, Christian, lektor
Trommer, Aage, amanuensis
Tvevad, Jørgen, universitetslektor
Tybjerg, G., stud. mag.
- Ulsig, Erik, amanuensis
- Vammen, Hans, stud. mag.
Vammen, Tinne, stud. mag.
Weibull, Jørgen, professor
Welling, Ann R., stud. mag.
Venge, Mikael, stud. mag.
Wierzba, Bogdan, bibliotekar
Vig, Morten Laursen,
 førstebibliotekar
Winther, Jens, adjunkt
Wittendorff, Alex, amanuensis
Worsøe, Hans H., arkivar
Wåhlin, Birgitte, stud. mag.
Wåhlin, Vagn, amanuensis
- Østerlin, Lars, docent